JOANNIS DEVOTI

DEI ET APOSTOLICAE SEDIS GRATIA

EPISCOPI OLIM ANANIENSIS

DEHINC

ARCHIEPISCOPI CARTHAGINENSIS

INSTITUTIONUM

CANONICARUM

LIBRI IV.

EDITIO SECUNDA NEAPOLITANA

POST NOVISSIMAM ROMANAM AB IPSO AUCTORE RECOGNITAM
ET ADDICTIONIBUS LOCUPLETATAM.

TOMUS TERTIUS

NEAPOLI
EX TYPOGRAPHIA SALVATORIS-ROSA

1183.

1851

Quid adhuc quaeris examen quod apud Sedem Apostolicam factum est? S. Augustinus *Oper. imperf. contra Julianum lib.* 2 *opp. tom. 10 col. 993 edit. Maurin. Venet. 1783.*

LIBER TERTIUS

TITULUS I.

DE JUDICIARIA ECCLESIAE POTESTATE.

I. Omnis bene constituta respublica suos habet magistratus cum imperio, et jurisdictione.

II. Ecclesia distincta est a civili republica, quae suos habet magistratus cum imperio, et jurisdictione.

III. Potestas judiciaria pars est hujus imperii, et jurisdictionis.

IV. Eam habet Ecclesia non hominum beneficio, sed suo imperio, et jurisdictioni cohaerentem.

V. Judiciaria potestas vel in personas, vel in res, quae ad rempublicam pertinent.

VI. In quibus aequa sit ecclesiasticae, civilisque reipublicae conditio; in quibus haec ab illa differat?

VII. et VIII. Potestas a Christo Ecclesiae data tum in interiori, tum in exteriori foro.

IX. Locus Joannis, et Lucae expenditur.

X. et XI. Potestas, quam Apostoli exercuerunt.

XII. Paulus ecclesiasticum judicium expresse memorat.

XIII. et XIV. Apostolorum Successores, Ethnicis dominantibus, non solum in interiori sed etiam in exteriori foro judicia exercuerunt.

XV. et XVI. Atque hi quidem veri judices erant, non arbitri litigantium voluntate electi.

XVII. et XVIII. Eorum judiciis nihil deerat, quod verum, perfectumque judicium requirit.

XIX. Concordia Sacerdotii, et Imperii sub Christianis Imperatoribus.

XX. Utriusque Potestatiis regimen, et administratio.

XXI. Ecclesiae coercitio.

XXII. Judicia Ecclesiae sub Christianis Imperatoribus.

XXIII. Leges Principum Christianorum de clericorum causis tantum ab ecclesiasticis judicandis.

XXIV. Civiles quoque laicorum controversias Episcopi judicarunt; verum ex voluntate litigantium.

XXV. Cur ecclesiasticum judicium saepe a forensi distinguatur?

XXIV. Ordo judiciorum a Jure Canonico constitutus etiam in foro civili receptus.

§. I.

Ecclesiam visibilem esse societatem, et ideo visibili regendam esse gubernatione, sine qua nul-

la hominum societas diu stare, et conservari potest, superiore loco demonstratum est (1). Haec autem gubernatio non tantum pertinet ad ferendas leges, quibus jubeantur, quae facienda sunt, prohibeanturque contraria, sed etiam comprehendit jus curandi, et providendi, ut hae leges vim, atque exitum obtineant. Frustra enim leges feras, nisi etiam cures, ut his obtemperent, et obediant, qui societate continentur: et frustra cures, nisi imperium, et potestatem habeas, per quam repugnantes ad parendum cogas. Quare in omni bene constituta republica magistratus esse opertet, qui non tantum cura, et providentia, sed etiam imperio, le jurisdictione faciant, ut ab omnibus observentur leges, quae sunt ad societatis commodum, utilitatemve comparatae.

(1) Confer ea, quae diximus *in Prolegomenis c.* 1 §. 4 *et seq.*, *et cap.* 2 *tom.* 1 *pag.* 3 *seq.*

§. II. Christus Ecclesiam constituit ad instar reipublicae a civili distinctae (1), eique dedit magistratus, qui huic hominum societati cum imperio praeessent (2). Quare in hos magistratus omnem contulit potestatem, qua opus est, ut recte administretur, regaturque respublica, atque ut optimis abundet legibus, quibus cuncti pareant, et repugnantes etiam in officio poenis coerceantur. Nam quomodo stabit respublica sine magistratibus; aut cum magistratibus ociosis, et inanibus, qui jurisdictione, imperioque careant?

(1) Consule quae dicta sunt *in Prolegomenis c.* 1 §. 5 *pag.* 6 *et seq. tom.* 1 et quae complexus solide, copiose, diligenter est doctissimus Mamachius *in Epist. ad Febron.* 11 §. *XVIII*: *seq. pag.* 265 *seq. tom.* 1 *edit. Rom. an.* 1776, *et Antiquit. Christianar. lib. IV. cap. III. pag.* 270 *seq. tom. IV.*

(2) Magistratus a Cujacio *ad Tit.* 2 *de Orig. jur. opp. tom.* 1 *col.* 629 *ed. Venet.* 1758, definitur *qui juri di-*

vendo, et assidua jurisdictione servando praeest. Atqui hanc a Christo Episcopis datam in ecclesiam potestatem constat; et hoc etiam spectat Apostolus *ad Hebraeos XIII.* 17 *obedite Praepositis vestris, et subjacete eis. Ipsi enim pervigilant quasi rationem pro Animabus vestris reddituri.* Quibus quidem verbis imperii potestas in Ecclesiae Praepositis sine dubio continetur. Nam si Christiani obedire, et subjacere jubentur Praepositis suis, in his certe imperandi potestas esse debet. Similium praeceptorum plenae sunt literae Ignatii Martyris, qui in Joannis Apostoli disciplina fuit: *studeamus*, inquit ipse *in Epist. ad Ephes. n.* 5, apud Cotelerium PP. *Apost. tom.* 2 *p.* 13 *ed. Antuerp.* 1698, *Episcopo non resistere, ut simus subjecti Deo.* Magnesianos similiter *num.* 13 *pag.* 21 vult *subjectos esse Episcopo, ut Christus Patri, et Apostoli Christo.* Iisdem pene verbis alloquitur Trallianos *num.* 2 *pag.* 22, Philadelphenos *num.* 2, 9 *p.* 31, 33, Smyrnaeos *num.* 9 *pag.* 37. Atque aetate quidem Origenis, quae pertinet ad exitum saeculi II., aut initium III., ita certum, atque exploratum omnibus erat, Episcopos in Ecclesia gerere magistratum, et habere illam, quae magistratus est propria, jurisdictionem, et potestatem, ut id tamquam certissimum ipse Origenes adversus Celsum proponat, Ecclesiamque conferat cum republica, et cum civilibus ecclesiasticos magistratus *Contr. Cels. lib.* 3 *pag.* 466 *et* 467 *tom.* 1 *ed. Paris.* 1733. Memorat etiam Ecclesiae imperium, et Magistratus S. Gregorius Nazianzenus *Orat.* 17 *n.* 15 *opp. tom.* 1 *pag.* 371 *ed. Coloniae* 1690. *Vos quoque*, inquit, *imperio meo, ac throno lex Christi subjicit. Imperium enim nos quoque gerimus, addo etiam praestantius ac perfectius*; nisi vero *aequum, Spiritum carni fasces submittere, et coelestia terrenis cedere.* Hinc ipse Gregorius *Epist.* 46 *Africano p.* 807 Episcopatum την αναιμακτον αρχην *incruentum magistratum*, et S. Joannes Chrysostomus *Hom.* 3 *in Epist. ad Coloss. tom.* 11 *p.* 349 *ed. Montfaucon. Paris.* 1734 πνευματικην αρχην *spiritualem magistratum*, vocat. Quin omnes universe Graeci Patres Episcopatum αρχην, hoc est *Magistratum* aut *Principatum* appellant. Similiter omnes Graeci, et Latini Patres ex divina institutione repetunt hunc ecclesiasticum magistratum, ejusque potestatem, et jurisdictionem. Quare nihil agunt, qui tantum *potestatis, et auctoritatis*, non item *jurisdictionis* vocabulum ab Ecclesia usurpatum putant ante aetatem S. Gregorii M., qui certe eo vocabulo usus est *Ep.* 8 *lib.* 14 *opp. tom.* 1 *col.* 1266 *ed. Maurin. Paris.* 1705.

Nam si Ecclesia Ipsius Christi voluntate, et instituto semper habuit magistratus cum potestate condendi leges, coercendi, infligendi poenas, habuit certe jurisdictionem; nihil autem refert num Ecclesia jus suum potestatis, et auctoritatis, an potius jurisdictionis vocabulo explicaverit. Modo Ecclesiae detur, quod certe habet a Christo, ociosum est de vocabulis disputare.

§. III. Haec autem jurisdictio, quam habent in republica magistratus cum imperio praepositi, sine dubio comprehendit judiciariam potestatem. Nam qui leges condit atque ad omnibus observandas curat, imperioque tuetur, qui in subditos habet jurisdictionem, is etiam suam explicat potestatem in judiciis, in quibus ortae inter subditos controversiae dirimuntur, legumque observatio praescribitur. Itaque judiciaria potestas non cujusqam hominis beneficio data est Ecclesiae, sed penitus affixa, atque insita est in potestate condendi leges, in imperio, atque in jurisdictione, quam Christus in eam contulit.

§. IV. Qui hanc potestatem aut Ecclesiam habere negant, aut eam ab hominum beneficio repetendam putant, ii magistratus, et omnem jurisdictionem Ecclesiae adimant necesse est (1). Nam pugnantia haec sunt, esse in republica magistratus cum imperio, ac jurisdictione, et hos magistratus non habere judicandi potestatem, quae eorum juri, et officio cohaeret, quaeque in primis est hujus imperii, et jurisdictionis propria. Atque Ecclesiam habere magistratus, quorum administratione, cura, potestate, imperio illa Christianorum hominum societas illaque a civili distincta respublica regenda sit, hoc est Episcopos a Christo constitutos, inter catholicos omnes constant.

(1) Primus Aetius omnem Ecclesiae jurisdictionem, et legislativam potestatem eripere conatus est; ejus errorem sequuti sunt Valdenses, Joannes Hussius, Marsilius Patavinus, Jandunus, Lutherus, Calvinus, Grotius, qui falso putarunt, nullam Ecclesiae esse jurisdictionem, sed omnem ejus in

dirigendo, et suadendo positam esse auctoritatem. Horum exemplo Protestantes omnes, qui jus Principis in sacra tuentur, Ecclesiae adimunt judiciariam potestatem. Qui cum Puffendorfio Ecclesiam non distinctam rempublicam, aut *statum*, ut inquiunt, sed tantum *collegium* esse contendunt, ut Moshemius, Bohemerus, Budaeus, aliique, omnem Ecclesiae esse negant judiciariam potestatem, sed hanc ad jus majestatis Principis saecularis pertinere arbitrantur, atque Ecclesiae tantum jus collegiatae tribuunt. Joannes Bodinus *lib. 3 de Republic.* ecclesiasticae jurisdictioni, ac foro vehementer adversatur, atque eum sequutus est Carolus Loysaeus in suo *Traité des Seigneuries*. In eodem luto haesitat P. la Borde, qui opusculo cui titulus *Principes sur l' essence, la distinction, et les limites des deux puissances spirituelle, et temporelle*, datam a Christo Ecclesiae potestatem non solum dirigendi per consilia, et suasiones, sed etiam jubendi per leges, cogendique, et poena coercendi eos, qui poena sunt digni, labefactare, ac tollere conatur, atque ecclesiasticum ministerium ita saeculari potestati subjicit, ut ad hanc pertinere contendat de externa omni, ac sensibili gubernatione cognoscere, ac judicare. Pravum, ac perniciosum opusculum damnavit Benedictus XIV. *Const. Ad assiduas 44 tom. 4 ejus Bullar. p.* 163 *ed. Rom. seu Venet.* 1758, et similis Marsilii Patavini, et Janduni error multo ante damnatus est a Joanne XXII. *Const. Licet juxta doctrinam* apud Raynaldum *tom.* 5 *pag.* 347 *ed. Lucae.* Morinus in opere *de Poenitent. administr. lib.* 1 *cap.* 10 forum contentiosum Ecclesiae non distinguit à foro poenitentiali, atque illum tantum est XI. aut XII. saeculum Ecclesiam habuisse putat. Cum Morino sentit Van Espenius *Jur. eccles. univers. l. 3 tit. 1.* Fevretii celebre est opus *de Abusu*, quo ipse ecclesiasticam jurisdictionem, et judiciariam potestatem acriter insectatur. Inde Du-Pinius *de Antiqua Eccles. disciplin. Diss. VII. §. ult.* judicium ecclesiasticum in civilibus, et criminalibus clericorum causis, et potestatem ex Principis permissa repetit. Petrus Giannonius *in Histor. civil Regn. Neapolit. lib.* 2 *cap. ult. t.* 1 hostis infensissimus contentioso Ecclesiae foro omnem ejus potestatem in docendo, orando suadendo, et per censuras corrigendo ponit; et Morino etiam assentitur Jacobus quoque Gothofredus *ad L.* 47 *Cod. Theodos. de Episc. et Cleric. tom.* 6 *pag.* 106 *et seq. ed. Lipsiae* 1743, et Jacobus Cujacius *in Paratit. Cod. de Episcopal. audien. opp. tom.* 2 *col. 30 ed. Ven.* 1758 judiciariam Ecclesiae potestatem

negant. Novissime Canonicus Litta in opere iterum edito Ticini an. 1783 *del Diritto di disporre gl' impedimenti dirimenti nel matrimonio, e di dispensare Tom. II. p.* 125. Morini sententiam ad VIII. saeculum contraxit, atque ante hoc tempus Ecclesiae veram judicandi potestatem solum in rebus Religionis adscribit. Plures viri docti hanc Ecclesiae potestatem vindicarunt, quos inter praestant Ven. Moneta. *Adv. Cathar. et Valden. lib. 5. cap.* 13 *§. 5 et seq. pag.* 532 *ed. Rom.* 1743, Dandinus Altaserra in opere *de Jurisdict. eccles. adversus Fevretium.*, et in libro peculiari *adversus Gothofredum*. Jo. Antonius Bianchi *Della potestà e della polizia della Chiesa lib.* 1 *cap.* 5 Joannes le Gendre *Judicium Episcopale adversus calumnias J. Gothofredi acerrime vindicatum.* Doctissimus Mamachius *Ep. II. ad Febronium §. XIX seq. p.* 285 *Tom. I. pag.* 300 *seq.*, et Auctor operis *Le storte Idee raddrizzate cap.* 5. Videndus est etiam Flearins *disc.* 7 *sur. l' Histoire Eccles. de la Jurisd. essent. à l' Eglise.*

§. V. Jamvero pars haec jurisdictionis, quam judiciariam potestatem vocamus, in omni republica vel in res, vel in personas a magistratibus explicatur. Nam qui reipublicae cum imperio praepositi sunt, in omnia, quae ad rempublicam pertinet, habent potestatem; hoc est in personas, ex quibus ea constat, atque in res quibus utuntur fruuntur personae ad vitam traducendam. Quare etiam Ecclesiae magistratus in res, et personas suae reipublicae habere debent judiciariam potestatem, quam in res, et personas suarum rerumpublicarum habent ceteri magistratus.

§. VI. His in rebus aequa est conditio civilis, et ecclesiasticae reipublicae, quae utraque imperium habet in res, et personas suas; verum ecclesiastica respublica habet etiam praecipuam spiritualem potestatem, qua civilis respublica prorsus caret. Scilicet Christus non tantum Ecclesiam instituit, quae esset perfecta respublica, et ideo juribus frueretur ceterarum rerumpublicarum, sed etiam ejus unius esse voluit praeesse rebus sacris, atque divinis, et cu-

ram gerere eorum, quae ad aeternam hominum felicitatem pertinent. Itaque Ecclesiae potestas non tantum est potestas propria cujusvis reipublicae; sed etiam sese exerit in stabiliendis fidei, morumque regulis, in sacramentis administrandis, in cultu Religionis, in sacris ritibus, in ceteris generis ejusdem.

§. VII. In haec quidem omnia Christus expresse dedit uni Ecclesiae potestatem; et vero ita dedit, ut in ipsum Christum contumax haberetur quisquis Ecclesiae praeceptis non obediret (1). Haec autem potestas a Christo data duplex est; altera quae in interiori, altera, quae in exteriori foro exercetur: Primam expressit Christus his verbis: *quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; quorum retinueritis, retenta sunt (2)*, alteram his: *Si peccaverit in te frater tuus vade, et corripe eum inter te, et ipsum solum, si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc unum, vel duos testes; si non audierit eos dic Ecclesiae.* (hoc est Concilis, aut Episcopis, accepta eo loco Ecclesia ex sententia Judaeorume quales erant Apostoli, quos Christus compellat; Judaei vero Ecclesiam appellarunt, aut conventum in Synagoga habitum, aut Principes Synagogae) *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus, et publicanus* (3); quos Judaei synogoga excludebant. Habes hic omnia, quae sunt exterioris judicii propria, accusatorem, reum, judicem, causae cognitionem, sententiam, coercitionem.

(1) *Qui vos audit*, inquit Christus apud Lucam X. 16 *me audit; qui vos spernit, me spernit.* Latinis autem, ut et Hebraeis, et Graecis *audire* idem est ac *obedire.* Porro ei parendum, cui jubendi jus est.

(2) Joannes XX. 23.

(3) Matthaeus XVIII. 15. *seq.* Vide Auctorem operis *de Deux puissances chap. 5 tom. 3 pag.* 154 *et seq*, in primis autem vide Cl. Mamachium *Epist.* 1 *ad Auctorem operis inscripti: Quid est Papa? num: XV. pag.* 60 *seq. ed. an.* 1787.

§. VIII. Potestas in haec a Christo Ecclesiae data nominatim est, quoniam eam nonnisi a Christo acceptam Ecclesia habere potuisset. De reliqua potestate, quae ad Ecclesiam pertinet eo jure, quod ipsi cum ceteris Repuspublicis commune est, nullas Christus leges separatim dedit, neque profecto eas dare necesse erat. Nam cum Ecclesia tamquam propria, et distincta respublica ab eo instituta fuisset, cum ejus reipublicae status, et gubernatio constituta, cum ei dati magistratus, atque inter eos unus, qui omnibus dignitate, et jurisdictione praeesset, consequens erat ut haberet omnem potestatem, quae reipublicae propria est; neque Christus inter homines versabatur, ut rerumpublicarum imperium, et jura constitueret, sed ut sanciret leges, quae ad Religionem pertinent, atque ad aeternam felicitatem eorum, qui hac republica continentur.

§. IX. Ea de causa declaravit, *regnum suum non esse de hoc mundo* (1), et ortam controversiam super familia erciscunda judicare noluit, quoniam ejus rei judex a nemine constitutus fuerat (2). Non haec certe dixit quod in *hunc* etiam *mundum* non haberet potestatem, aut quod ab hominibus judex constitui deberet, qui omnium dominus erat, quique a Patre *omne judicium* acceperat (3); sed ut demonstraret, maxime se esse sollicitum de rebus Religionis, deque aeterna hominum felicitate (4). Verum post Christi mortem Apostoli utramque potestatem exercuerunt, et quam a Christo nominatim acceperant in res sacras, atque divinas, et quam habebant tamquam magistratus Christianae reipublicae cum imperio praepositi (5).

(1) Joannes XVIII. 36. Locum hunc expendens Augustinus *Tract.* 115 *in Ioan. num.* 2 *opp. tom.* 3 *col.* 792 *ed. Venet.* 1729. rectissime, verissimeque animadvertit, Christum non dixisse, regnum suum non esse *in hoc mundo*, quibus verbis significare voluit regnum suum non ab humanis causis, atque ab hominum electione, sed aliunde, hoc

est ab ipso Patre originem habuisse. *Hic non ait*, inquit ipse Augustinus, *regnum meum non est in hoc mundo, sed non est de hoc mundo. Non ait, nunc regnum meum non est hic, sed nunc regnum meum non est hinc.* Confer Cl. Mamachium *del Diritto libero della Chiesa t. 1 c. 1 num.* 8 *pag.* 64 *seq. t. 1 et lib.* 2 §. 3 *p.* 93 *seq. tom.* 2 *par.* 1.

(2) Lucas XII. 24 Vide eumdem Mamachium *l. c. l. 1 cap.* 1 §. 3 *pag.* 37 *et seq. t. 1.*

(3) Joannes V. 22 27.

(4) Aptissime S. Thomas 3. *p. qu.* 59 *art.* 4 *ad* 1. *Christus*, inquit, *quamvis esset Rex constitutus a Deo, non tamen in terris vivens terrenum regnum administrare voluit. Similiter etiam judiciariam potestatem exercere noluit super res temporales, qui venerat homines ad divina transferre. Unde Ambrosius... nec judex dignatur esse litium, et arbiter facultatum etc.*

(5) Obedite, inquit Paulus *ad Hebraeos XIII. v.* 17, *Praepositis vestris, et subjacete eis.* Apostoli autem constituerunt legem, quae divina certe non erat, de sanguine et suffocato. Id vero non fecissent, nisi a Christo potestatem accepissent. Hinc Paulus *Act. XV. v.* 41. *Perambulabat Syriam, et Ciliciam... praecipiens custodire praecep a Apostolorum, et Seniorum.* Negat quidem Witacherus, hoc in graecis codicibus extare; sed in vetusto Codice Alexandrino reperiri eruditus Milius Anglus *in hoc cap. et v. Act. Apostol.* confitetur. Fac tamen non extare; quid tum? Lucas *cap. XVI. v.* 4 dicit haec: *Cum autem pertransirent Civitates, tradebant eis custodire dogmata, quae erant decreta ab Apostolis, et Senioribus, qui erant Hierosolymis.*

§. X. Itaque non tantum de rebus, quae ad Religionem, et Ecclesiae gubernationem pertinerent, tum voce, tum scripto praecepta constituerunt quorum quidem sacri libri pleni sunt; sed etiam legibus repugnantes, statumque reipublicae pervertentes poenis compresserunt. In primis Paulus, cujus plura, quam alius cujusquam Apostolorum, scripta extant, *virgam* minatur Corinthiis (1); profitetur; habere se *in promptu ulcisci omnem inobedientiam ex potestate quam dedit*, ait, *nobis Dominus* (2). ac ne eos denunciatione potestatis frustra *per epi-*

stolas terrere videretur: *quales sumus*, inquit, *verbo, tales et praesentes in facto.*

(1) *I. ad Corint. IV.* 21 Adi-sis Mamachium *l. II. Del Diritto libero della Chiesa cap. I. §. III. p.* 131. *seq. Tom. 2 Par. II.*
(2) *II ad Corint.* X, 6 *seq.*

§. XI. Thessalonicensibus quoque imperat, ut sibi obediant, et si quis non paruerit, eum a Christianorum societate exterminandum jubet: *Si quis*, inquit, *non obedit verbo nostro per epistolam, hunc notate, et ne commisceamini cum illo*(1). Quam eamdem poenam pluribus quoque criminibus constituit (2); et eadem etiam coercuit tum Hymenaenm, et Alexandrum in fide naufragos(3), tum Corinthium incestus in novercam reum (4). Quin ne sola severitate jus sacrae potestatis exercere videretur, eumdem Corinthium postea resipiscentem Ecclesiae communioni restituit (5).

(1) Apostolus II. *ad Thessalonicen.* III.
(2) I. *ad Corin.* V.
(3) I. *ad Timot.* I. 20 II. *ad Timot.* IV. 15.
(4) I. *ad Corint.* V. 1 *et seq.*
(5) II. *ad Corint.* II. 6 *seq.*

§. XII. Qui tantum in Ecclesiae subditos habet potestatem, ut eos omnino ad parendum cogat, poenis coerceat, in eorum crimina animadvertat, an non etiam tribunal habere poterit, in quo eorum controversias judicet? Certe Paulus (1) vehementer objurgat Corinthios, quod extra Christianorum rempublicam judices quaererentur qui eorum saecularia negocia cognoscerent, et abjectum quemque hominem e Christianis aptiorem ad judicandum dicit, quam potentiorem quemlibet, qui Christianus non sit. Tum *nescitis*, inquit, *quoniam Angelos judicabimus: quanto magis saecularia?* Ipse Paulus (2)

Timotheum docet judicii methodum quam Episcopum contra Presbyterum servare oportet.

(1) Apostolus I. *ad Corint:* VI. *v.* 1 *et seq.*, quem locum ita interpretatur. Jo. Chrysostomus *Hom.* 16 *in I. Ep. ad Corinth. num.* 2 *pag.* 136 *tom.* 10 *opp. ed. Montfaucon. Paris. Volens nos docere quodcumque tandem fuerit, non oportere nos externis committere, cum objectionem, vel quae talis esse videbatur, movisset, prius illam solvi. Hoc enim vult significare. Fortasse dicet quispiam, nullum esse apud vos sapientem, neque ad judicium ferendum aptum, sed contemptibiles omnes. Et quid hoc? Etiamsi enim nullus sit sapiens*, inquit, *vos minimis permittite. Hoc autem ad vereoundiam vestram dico etc.*

(2) I. *ad Timoth.* V. 19 Confer Tertullianum *Contr. Marcion. lib.* 5 *cap.* 12 *p.* 477 *ed. Ven.* 1744. Atque haec quidem ab Apostolo proposita judicii contra Presbyterum agendi ratio tamquam firma, constansque regula in omnibus eccelesiasticis judiciis observanda semper agnita est; ostendunt Theodoretus *Histor. Eccles. lib.* 1 *cap.* 22 *pag.* 47 *ed. Taurin.* 1748, et Acta Cleri Gallicani *De la Jurisd. Ecclesiast. par.* 2. *p.* 30 *seqq. tom.* 6 *ed. Paris.* 1716.

§. XIII. Vita functis Apostolis, eorum Successores suam semper exercuerunt potestatem non solum in interiori, sed etiam in exteriori foro (1); habueruntque judicia non tantum de rebus fidei, morumque regulis (2), sed etiam de controversiis, quae inter Christianos oriebantur. Id vero factum est non modo cum Christiani, sed etiam cum ethnici imperio potirentur. Hoc enim temporis intervallo semper Ecclesiae Magistratus, hoc est Episcopi, ea curarunt, quae ad Religionem pertinent; atque etiam poenis coercuerunt crimina Christianorum, praesertim poena excommunicationis, quam nulla gravior est, et quam servato ordine judiciario inflixerunt (3).

(1) Joannes Morinus *de Administr. sacram. poeniten. lib.* 5 *cap.* 26 *num.* 18 *et* 19 *et lib.* 6 *cap.* 25 *num.* 12 demonstrare conatur, per plura saecula in Ecclesia censu-

ras a publica poenitentia distinctas non fuisse, recentiori autem disciplina inductum fuisse, ut censurae sint actus judiciales in foro contentioso, qui ex jurisdictione procedunt, atque has a publicis poenitentiis distingui, et tamquam judiciales actus haberi coepisse cum forum exterius ab interiori distinctum est. Verum falsa prorsus haec sententia est, et veteri Ecclesiae disciplinae adversatur. Certissimum enim est semper ab Ecclesia censuram fuisse distinctam a publica poenitentia, atque habitam tamquam sententiam, qua servata judicii methodo reus criminis condemnabatur, ita ut prorsus a Christianorum societate repelleretur, et cum eo reliqui fideles nullam societatem, rerumque communicationem haberent. At vero publica poenitentia non ita gravem afferebat poenam, atque, ut plurimum, erat signum reconciliationis, quoniam saepe imponebatur iis, quibus dabat Ecclesia pacem, posteaquam ipsos ab se omnino rejecerat. Qui publicae poenitentiae subjectus fuerat, semper ecclesiasticae communioni restituebatur, eaque imponebatur poena ut post emensa legitimae poenitentiae spatia restitueretur; sed alia erat censurarum ratio. Similiter exploratum est, Ecclesiam semper habuisse forum exterius ab interiori, et poenitentiali distinctum, neque aliquis ignorare potest, eam semper contra reos criminum accusationes, et denunciationes accepisse, audivisse testes, cuncta expendisse, ac denique sententiam in reum protulisse. Certe ad interius forum non spectat Paulus I. *ad Timoth.* V. 19, cum vetat Episcopum *adversus Presbyterum accusationem recipere, nisi sub duobus, aut tribus testibus.* Canon autem Apostolorum 66 et 67 apud Cotelerium PP. *Apostolic. tom.* 1 *p.* 451 *ed. Amstelaed.* 1724, itemque Concilium Antiochenum *sub Julio I. Can.* 5, et Carthaginense I. *Can.* 10 apud Labbaeum *tom.* 2 *col.* 590 *et* 1247 *ed. Venet.* ut mittam cetera monumenta, quorum magnus est numerus, solemnis judicii formam, quae in exteriori foro adhibetur, disertissime proponunt. Videndi quoque sunt Balsemon, et Zonaras in *Can.* 37 *Apostolor.* apud Beveregium *Tom.* 1 *pag.* 25, a quibus multa de ecclesiasticis judiciis afferuntur. Quin etiam certus erat judicii exercendi dies, nimirum *feria secunda*, uti tradit Auctor *Constit. Apostolic. lib.* 2 *cap.* 47 apud Cotelerium *tom.* 1 *pag.* 257 *ed. cit.* Consule Jo. Antonium Bianchi *della potestà e della polizia della Chiesa*, *lib.* 1 *cap.* 5 §. 2 *n.* 11 *t.* 3 *seq. p.* 443 *seq.*, *et* Mamachium *lib. II. del Diritto libero della Chiesa Tom.* 2 *Par.* 1 *p.* 131 *seq.*

(2) Confer Doujatum *Praenot. canon. libr.* 2 *cap.* 2.

(3) Cyprianus *Epist. ad Cornelium* apud Labbaeum *tom,* 1 *col.* 716 *ed. Ven. Num cum statutum sit*, inquit, *omnibus nobis, et aequum sit pariter, ac justum, ut uniuscujusque causa illic audiatur, ubi est crimen admissum.... oportet utique eos, quibus praesumus, non circumcursare, nec Episcoporum concordiam cohaerentem sua subdola, et fallaci temeritate collidere, sed agere illic causam ubi et accusatorem habere, et testes sui criminis possunt.* Habes hic accusatores, testes, sententiam: quid aliud ad verum judicium, forumque constituendum requiritur? Ipse Cyprianus *loc. cit.* narrat solemne judicium actum adversus Privatum, et adversus Jovium, ac Maximum, qui omnes re primum diligenter quaesita, cognita plurimum Episcoporum sententia damnati sunt. Huc etiam referendus est Tertullianus, qui *in Apologet. c.* 39 *pag.* 31 *ed. Paris.* 1675 *Coimus*, inquit, *in coetum, et congregationem.... Ibidem etiam exhortationes, et censura divina. Nam et judicatur magno cum pondere, ut apud certos de Dei conspectu: summumque futuri judicii praejudicium est, si quis illa deliquerit, ut a communicatione orationis, et conventus et omnis sancti commercii relegetur.* Quibus ex verbis intelligitur, censuram ecclesiasticam, ac praesertim excommunicationem, de qua Tertullianus loquitur, fuisse actum judicialem, eamque ab Ecclesia, re primum cognita, et expensa diligenter, ferri consuevisse. Quid dicam de Concilio Eliberitano, quod habitum est anno 305? In eo duo sunt canones, nimirum *can.* 74 *et* 75, in quibus agitur de accusationibus, quae contra clericos proponuntur, gravesque contra calumniatores indicuntur poenae, ac ea de re tota agi dicitur *in conventum clericorum*. Duo hi canones sine dubio pertinent ad judicia ecclesiastica, ut rectissime observat Albaspinaeus *in Not. opp. pag.* 185 *edition. Neapol.* 1770.

§. XIV Temporales quoque causas Christianorum, ethnicis dominantibus, ab Ecclesiae magistratibus judicatas fuisse, vel ex eo intelligitur, quod per tria saecula aliquae certe inter illam hominum multitudinem existere debuerunt controversiae, quae ne defuerunt quidem initio Ecclesiae ac vivis Apostolis, et tamen nullus unquam Christianus eas detulit ad ethnicos magistratus. Manebat enim alta mente repo-

situm praescriptum Pauli, quod Christianus coram ethnicis magistratibus litigare vetabat, et ideo qui Christianae reipublicae cum imperio praeerant hanc etiam sui imperii, et officii partem in suum cuique reddendo explicabant (1).

(1) Secundum Apostoli praeceptum Auctor *Const. Apostolic. lib.* 2 *cap.* 45, apud Cotelerium PP. *Apostolic. tom.* 1 *pag.* 156 *ed. Amstelaed.* vetat, ne quis *adeat ad judicium gentilium*, *imo ne patiamini*, ait, *ut saeculares Magistratus de causis vestris judicent.* Et c. 46 *pag. ead. ne igitur*, inquit, *disceptationes vestras gentiles cognoscant.* Concilio Hipponensi anni 398 *can.* 87 *tom.* 2 *col.* 1444 *Collect.* Labbaei, *ed. Venet.* item statuitur, quod *catholicus, qui causam suam sive justam, ad judicium alterius fidei judicis provocat, excommunicetur.* Hinc S. Augustinus *in Psalm.* 118 *Serm.* 24 *opp. tom.* 4 *col.* 1340, *et de Oper. monach. cap.* 29 *num.* 37 *col.* 499 *tom.* 6 *ed. Maurin. Venet.* 1730, ex Apostoli praecepto repetit judicandi munus, quo ipse tamquam Episcopus fungebatur. Uterque hic Augustini locus dignus est, qui sedulo expendatur, ut pateat, Ecclesiae judicia, vera fuisse judicia, et veros item judices fuisse Episcopos, non arbitros litigantium consensu constitutos, eamque Augustini fuisse sententiam, quod Episcopi ex Apostoli lege judicia exercerent. Inquit enim ipse Augustinus *cit. Serm.* 24. *Maligni infirmos premunt, et causas suas ad nos ferre compellunt, quibus dicere non audemus: dic homo, quis me constituit judicem, aut divisorem inter vos? Constituit enim talibus causis ecclesiasticos Apostolus cognitores in foro prohibens jurgare Christianos.* Habes hic judicia acta ab Episcopis in invitos, non in eos, qui illos sua voluntate tamquam arbitros elegissent. Haec autem ipse Augustinus *de Oper. monach. cit. cap.* 29 dicit, *mallem manibus aliquid operari... quam tumultuosissimas perplexitates causarum alienarum pati de negotiis saecularibus vel judicando dirimendis, vel interveniendo praecidendis. Quibus nos molestiis idem afflixit Apostolus non utique suo, sed ejus, qui per eum loquebatur, arbitrio.* Locus hic ostendit, Episcopos non solum fuisse arbitros controversiarum, neque solum eas officiis composuisse, quo spectant verba *vel interveniendo praecidendis*, sed etiam veros fuisse judices, quo referenda sunt verba *vel judicando dirimendis*, et haec

quidem judicia habuisse *tumultuosissimas perplexitates*, quibus verbis judicialis strepitus, cursusque multiplex indicatur. Hoc ipsum Apostolicum praeceptum agnoscit Concilium Cartaginense III. *can.* 9 *tom.* 2 *col.* 1401 *collect.* Labbaei, et Concilium Carthaginense V. *can.* 1 *col.* 1454 *eod. tom.* 2.

§. XV. At enim Ecclesiae Magistratus arbitri potius erant, quo mutuo litigantium consensu sussidia componebant, quam veri judices, cum neque jus coercitionis haberent, neque jus redderent servatis judiciorum solemnitatibus, neque litigantes eorum sententiis parere cogerentur. Sed primum nego, tantum ex consensu litigantium, non item jure suo, et proprio Ecclesiae Magistratus fidelium controversias judicasse. Apostolus Christianos apud ethnicos litigare vetuerat, neque id consilii, sed praecepti loco constituerat (1); et vero consequenti aetate Christiani omnes huic Apostolico praecepto paruerunt. Si Christiani apud ethnicos judicium exercere non poterant, consequens est ut ea agerent vel apud *Sapientem*, quem Paulus eligendum suaserat, quique eligi non poterant sine auctoritate eorum, qui Reipublicae praeerant, vel apud Apostolos, et Episcopos, hoc est apud illos, qui summum in Christiana Republica magistratum obtinent.

(1) Verba Pauli cit. *Ep.* 1 *ad Corint.* *VI.* sunt: *Audet aliquis vestrum habens negotium adversus alterum, judicari apud iniquos, et non apud sanctos?* Qui tam graviter objurgat eos, qui hoc *audent* facere, nonne evidenter ostendit, indignum esse hoc nullo modo ferendum? Quare qui in illis Apostoli verbis non praeceptum, sed consilium inesse putant, ii mihi non videntur animadvertisse, Paulum legem dedisse adversus *ausum*, quem ipse graviter reprehendendum putabat, et in hunc quidem *ausum* non consilium, sed praeceptum cadere debebat. Consilii quidem est electio *Sapientis, qui possit judicare inter fratrem suum;* sed quam dissimili ratione id Paulus urget, quam diversis hoc loco verbis utitur! Revera Apostoli praeceptum memorant Auctor *epistolae ad Jacobum* apud Cotelerium *tom.* 11

pag. 611, Auctor *Constitutionum* et ceteri, quorum paulo ante facta mentio est; et Concilium Hipponense *loc. cit.* excommunicationis poena plectit Catholicum, *qui ad judicium alterius fidei judicis* provocat. Adde observantiam trium saeculorum, quo spatio temporis neminem e Christianis ad ethnicos judices ivisse scimus. An id tam longo temporis cursu, atque inter ingentem illam hominum multitudinem tam diligenter observatum fuisset, nisi Christianis omnibus persuasum fuisset ab Apostolo datum non consilium, sed praeceptum, cui omnes parere oportebat? Ipse Augustinus *Enchirid. de Fide spe charitate cap.* 78 *opp. tom.* 6 *col.* 226 *ed. ind.* Paulum illis, quae supra descripsi, verbis non merum dedisse consilium, sed *terribiliter vetuisse* docet, ne Christiani extra Ecclesiam judicia exercerent. Neque vero obtrudi potest factum Pauli, qui ad Caesarem provocavit *Act. Apostol. XXV.* Ipse enim comprehensus a Festo Praeside, qui ei vim inferre volebat, necessario provocare debuit ad Caesarem, hoc est ad eum cui Festus suberat, quique ejus vim reprimere posset.

§. XVI. Itaque Christianorum judicium in aliorum Christianorum controversiis non voluntarium erat, quodque ab litigantium arbitrio penderet, sed nesessarium, quoniam ipsi extra Christianam rempublicam judices quaerere prohibebantur. Atque hi quidem judices omnes habebant potestatem, et jurisdictionem, qua praeditos esse oportet Magistratus, qui reipublicae cum imperio praesunt, et quam Apostoli non semel ostenderant, praesertim Paulus qui se *in promtu habere* declaraverat *ulcisci omnem inobedientiam* (1): qui Alexandrum, quod verbis suis *restiterat devitari* jusserat (2), qui eum, qui sibi non obediebat, *notari*, et cum reliquis fidelibus *commisceri* noluerat (3). Revera toto illo temporis cursu, quo ethnici imperio potiti sunt, adeo certum, fixumque Christianis erat controversias suas ab Ecclesiae magistratibus esse definiendas, seque eorum judicio parere oportere, ut nemo adversari, atque ad ethnicos judices adversus illorum sententiam querelas deferre ausus fuerit.

—

(1) Apostolus II. *ad Corinth. X. 6 seq.*
(2) II. *ad Timoth. IV. 15.*
(3) II. *ad Thessalonic. III.* 14.

§. XVII. Quod si Ecclesiae magistratus formidolosis illis temporibus jus non reddebant ea pompa, et splendore, quo ethnicorum judices, si non erant stipati ministris, qui adversus repugnantes vim adhiberent, si illas judiciorum ambages, et solemnitates non observabanti non inde certe effici potest, quod in christianorum controversias non judicaverint. Quando Christiani non alios habere judices poterant, quam Ecclesiae magistratus, quando hi in Ecclesia imperium, et potestatem habebant, quando ipsis cuncti parere cogebantur, quis neget, eos vera judicia exercuisse, aut saltem, quoties opus fuit, suo jure exercere potuisse? Pompa, ministri, solemnitates nihil ad judicaturam pertinent. An non etiam summarium judicium, in quo hae solemnitates omittuntur, verum judicium, est?

§. XVIII. Judicium faciunt duo litigantes, quorum alter actor, alter reus est, causa, seu controversia, et magistratus, qui judicat, suaque sententia controversiam dirimit. Quando haec sunt, verum judicium est; cetera non inhaerent in rei natura, atque usu fori extrinsecus accesserunt. Itaque si Christiani controversias, judicia etiam habuerunt, et harum controversiarum judices non alii esse potuerunt, quam qui Christianae reipublicae cum imperio praeerant; quibus omnes parere debebant semperque paruerunt.

§. XIX. Atque haec quidem in Ecclesia judiciorum ratio fuit, donec ethnici rerum potiti sunt. Delato ad Christianos imperio, consequens erat, ut illa inter ecclesiasticam, civilemque rempublicam conciliaretur concordia, quae inter Christianorum, atque Ethnicorum societatem esse nequiverat. Ecclesiae Magistratus curam abjecerunt earum rerum,

quas antea administraverant, quod dedeceret, ethnicos magistratus miscere se in rebus Christianorum; curamque retinuerunt rerum spiritualium, atque omnem in clericos, potestatem. Nam utraque respublica civilis, et ecclesiastica in uno genere perfecta, ac distincta est, utraque suos habet magistratus, et subditos, certasque res suae potestati subjectas.

§. XX. Ad Ecclesiam pertinet divinarum, sacrarumque rerum administratio, atque in his nulla clericorum et laicorum distinctio est, sed omnes, qui per Baptismum inter Ecclesiae filios recepti sunt, ejus potestati subjiciuntur. Civilis potestas curat res temporales, et in his quidem in omnes suos Cives imperium exercet, uti etiam Ecclesia imperio utitur in cives suos, qui clerici sunt. Utraque respublica omnem habet potestatem in res, civesque suos, utraque imperat, poenaque coercet eos, qui latis ab se legibus non obtemperant.

§, XXI, Sed ecclesiasticae coercitionis summus est gradus ejectio eorum, qui in religionem, vel in societatem peccarunt. Si quis religionem violare ausus fuerit crimine, schimate, haeresi, neque monitus redierit in bonam mentem, eum sive clericus, sive laicus sit, Ecclesia ejicit a sacris, et societate Christianorum, propter potestatem, et officium, quod habet in omnes Christianos, curandi, regendique cuncta, quae ad religionem pertinent. Qui aliquo crimine societatem laesit, si clericus sit, Ecclesiae judicio subest, non propter rem ipsam, quae propria est civilis reipublicae, sed propter personam, quia scilicet ecclesiasticae reipublicae civis est. Itaque in eum Ecclesia animadvertit carcere, aut alia poena corporali (1), et si gravius crimen sit, cui non parem habeat poenam Ecclesiae lenitas, et mansuetudo, eum de gradu dejicit, hoc est non amplius suae reipublicae civem esse sinit, sed ad instar ceterorum laicorum subjicit civili potestati. Ipsa vero in hunc hominem, qui jam suae reipublicae

civis est imperium exercet, quod habet in reliquos cives suos, eumque coercet morte, ceterisve poenis, quae sunt a civilibus legibus constitutae.

(1) Agam de his poenis copiose Libro IV., ubi de criminali Ecclesiae potestate disserendum erit. Interim, quoniam carceris feci mentionem, hoc animadvertam, jam inde a IV. saeculo Ecclesiam ad puniendos clericos criminum reos carceres habuisse, qui *Decanica* appellabantur. Patet id ex Arcadii, et Honorii constitutione, quae est *Leg. 30 Cod. Theod. de Haeret.* Hos carceres memorant etiam Justinianus *Novel.* 79 *cap.* 2 et Capitularia Caroli M. *lib.* 5 *cap.* 378 apud Balutium *tom.* 1 *col.* 604 *ed. Venet.* 1772, ubi dicitur *in decanicis*, alius *in catenis Ecclesiae recludatur, competenter poenas luiturus*, in Graecorum paratitilis apud Henricum Justellum *Biblioth. jur. canon. tom.* 2 *pag.* 1335 habentur haec: εις τηι Εκκλησιαστ ικη συγκλεισραν ιμβαλλετωσαν *in claustrum ecclesiasticum conjiciuntur.* Eorumdem carcerum mentio est apud Basilium Diaconum *in libello ad Theodosium, et Valentinianum in actis Concil. Ephesini par* 1 *cap.* 30 *num.* 3 *col.* 997 *tom.* 3 *concilion. collect.* Labbaei *ed. Venet.*, et apud Gregorium II. in *Epist. ad Leonem Isaur. tom.* 3 *concilior. col.* 671 *ejusdem collect.* Consule Du-Fresnium *Comment. in Paul. Silent. pag.* 594, et Jacobum Gothofredum *in cit. Leg.* 50 *cod. Theodos. tom.* 6 *pag.* 166 *ed. Lipsiae cit.* qui tamen vir doctissimus hoc loco deridendum se praebet, cum fatetur *in decanicis, quae procul dubio loca conclusa fuere, immorigeros clericos asservari* consuevisse; inquit tamen, quod *Ecclesia his temporibus jurisdictionem proprie non haberet sed audientiam tantum.* Sed quomodo sine jurisdictione potuisset Ecclesia clericos in carceres detrudere, iisque conclusos, et custoditos retinere? At signum esse luculentius, et praeclarius jurisdictionis potest? Decanica secretarii partem fuisse putat Binghamus *Orig. Eccles lib.* 8 *cap.* 7 §. 9 *tom.* 3 *pag.* 164 *ed. Hulae Magdeburg.* 1758. De verberibus, exitio, mulctis pecuniariis ceterisque poenis, quae ab ecclesia dabantur, sequenti libro, suus erit agendi locus. Confer praeterea la Cerdam *Adversar. cap.* 39 *num.* 2.

§. XXII. Ita sane postquam ad Christianos Imperatores rerum summa delata est, Ecclesia non solum de rebus spiritualibus (1), sed etiam de ci-

vilibus clericorum controversiis (2), adhibitis solemnitatibus, quae in veris, perfectisque judiciis adhibentur (3), et in suo quidem foro (4) judicavit. Quin etiam ne qui clericus minus ecclesiastico judice contentus ad Laicum iret, graves constitutae sunt poenae, quibus hujusmodi facinus coerceretur (5). Hae autem clericorum controversiae, ut plurimum, in provinciali synodo (6), sed saepe etiam Episcopi judicio dirimebantur (7).

(1) Cunctas de religione controversias a sola Ecclesia definiri posse, ac semper definitas fuisse, inter catholicos omnes constat. Sed in his definiendis judiciarium quoque methodum adversus haereticos adhibitam fuisse, facile intelliget quisquis ad ea advertat, quae in conciliis gesta sunt. Nicaeni Patres antequam in Arium sententiam ferrent, eum ad synodum vocarunt, tum eum, tum ejus accusatores audiverunt, denique re cognita, expensaque diligenter, cum plane convictus esset, adversus eum sententiam protulerunt, sicuti patet ex Socrate *lib. 1 cap. 9 pag. 11 ed. Vales. Cantabrig.* 1720 aliisque. A Patribus Ephesinis ter citatus, atque ad synodum vocatus est Nestorius, ut adesset *juxta canones*, (quorum nomine Beveregius *Cod. can. Primit. Eccles. vindic. lib. 1 cap. 5 num.* 4, apud Cotelerium *PP. Apostol. t.* 2 *pag.* 23 designari putat Can. Apostolor. 74) *quoniam nihil*, inquiebant, *ex iis omnibus, quae ad ecclesiasticum ordinem pertinent, praetermittere par est.* Legatorum, quos postremo misit Concilium, monita fuerunt, *quod nisi coram de omnibus, quae scripto contra te allata fuerint; sive citra scriptum expurgaveris*, eum Synodus condemnasset. Vocatus bis, et tertio Nestorius venire noluit, atque in contumacem, et absentem sententia lata est, quae omnia narrantur in relatione Concilii ad Caelestinum Pont. *Tom.* 3 *concil.* Labbaei *Venet. ed. col.* 1190. Vide etiam Bossuetum *Remarques sur l'Histoire des Conc. d'Ephese, et de Calced. de. M. Dupin. t.* 15 *ed. Leod.*, et Cl. Card. Gerdilium *Confutazione di due libelli contro il Breve ec. tom. 1 pag.* 319 *seq.* a quibus ostenditur, quemadmodum totum illud judicium contra Nestorium jussu Caelestini P. actum fuerit. *Trina monitione* Eutiches a Concilio Constantinopolitano, et *trina* item *monitione* Dioscorus vocatus est a Concilio Chalcedonensi, ac denique expensis omnibus contra utrumque lata sententia est, quae

omnia patent ex relatione ejusdem Concilii ad Leonem apud Labbaeum *tom.* 4 *col.* 1778 *et collect.* 1811. Quid aliud hic restat, ut omnes judiciorum solemnitates adhibitae videantur? Concilii Patres, qui ejus controversiae judices sunt, reum citari jubent, repetunt bis, et tertio citationem, quae solemnitas judiciorum est a legibus inducta, ut nonnisi post unam peremptoriam, aut tres simplices citationes adversus contumacem reum sententia proferatur. Emissis tribus citationibus, itemque secundum judiciariam methodum *elapsis terminis* sententia emittitur. Quid aliud egisset judex laicus, si de re sui fori propria judicare debuisset? Atque in omnibus aut Episcoporum depositionibus aut haereticorum condemnationibus occurrunt accusationes, testes, judices, cetera ad verum, perfectumque judicium necessaria..

(2) Concilium Nicaenum *Can.* 5 *tom.* 2 *collect.* Labbaei *ed. Venet. col.* 35. Constantinopolitanum I. *can.* 6 *cit. tom.* 2 *col.* 1128. Carthaginense I. *can.* 10 *col.* 1247 *eod. tom.* 2, Carthaginense IV. *can.* 23 *eod. t.* 2 *col.* 1439, Andegavense *can.* 1 *col.* 18 *tom.* 5 *col.* 526, Agathense *can.* 32 *cit. tom.* 5 *col.* 526, Aurelianense III. *canon.* 32 *eod. tom.* 5 *col.* 1281, Aurelianense IV. *can.* 20 *cit. t.* 5 *col.* 1367, Veneticum *can.* 9 *col.* 81 *eod tom.* 5, Matisconense I. *can.* 8 *col.* 662 *tom.* 6, Innocentius I. *Ep.* 11 *ad Victric. Rothomag. cap.* 3, apud Constantium *Ep. Pontific. Rom. col.* 749, Gelasius P. *can.* 13 *cap.* 11 *quaest.* 1 Joannes VIII. *can.* 11. *dist.* 96.

(3) Ecclesiam in exercendis judiciis adhibuisse methodum judiciariam, ostendunt tum ea, quae paulo ante diximus, praesertim de Nestorio, Eutyche, Dioscoro, tum indoles ipsa rerum, de quibus Ecclesiae judicio agendum erat. Definiendae erant controversiae, quae fervebant inter duos: pluresve clericos, qui ad laicos judices ire non poterant. Quomodo hae controversiae sine vero, perfectoque judicio definiri potuissent? Revera in hoc judicio erat causa, actor, reus, judex, non deerat citatio, testes, probationes, cuncta demum, quae in judiciis requiruntur. Judex expendebat actoris petitionem, reique exceptionem, ac denique cum explorata erant omnia, sententiam ferebat, cui clerici, qui judicium illud egerant, parere cogebantur. Quid aliud agebat judex laicus in causis, quae ad ejus tribunal deferebantur? Fateor, haec judicia, quae ab Ecclesiasticis fiebant, cursum, atque exitum habuisse celeriorem, quam ea, quae a laicis exercebantur, atque ab illis procul fuisse tricas ambagesque forenses; verum haec non pertinent ad intimam

judicii naturam, neque iis neglectis minus verum, minusque perfectum judicium videri potest. In summa judicia ecclesiastica vera erant judicia, quae ex litigantium contentione, et judicis potestate, imperioque fiebant, ac judex audito actore, et reo, expensisque probationibus *absolutoriam*, vel *condemnatoriam* sententiam proferebat, cui litigantes parere cogebantur. *Jam pars illa*, inquit S. Joannes Chrysostomus *de Sacerd. lib.* 3 *cap.* 17 *tom.* 1 *opp. p.* 399 *ed. Paris* 1718 *quam Episcopum tractare in judiciis convenit, infinita certe odia, infinitas offensiones parit.* Haec certe in judicem odii, et offensionis causa quem alium attingere potest, praeter litigantem, qui condemnatus est ac sententiae parere invitus cogitur? Simile est, quod habet Concilium Tarraconense I. *can.* 4, apud Labbaeum *tom.* 5 *col.* 698 *ed. Venet.*, quo sancitum est, *ut nullus Episcoporum, aut Presbyterorum, vel Clericorum die dominico propositum cujuscumque causae negocium audeat judicare.* Ergo clerici exercent actus vere judiciarios, et contentiosae jurisdictionis, qui *die dominico* fieri non possunt. Verum etiam, perfectumque judicium ecclesiasticum memorat Sidonius Apollinaris *lib.* 2 *Epist.* 12 *col.* 522, *et lib.* 6 *Epist.* 2 *et* 4 *ed. Sirmondi int. ejus opp. edit. Venet.* 1728 *col.* 570 *et* 577, Synesius autem *Ep.* 105 *pag.* 248 *ed. Patavii* 1633. Episcopum vult esse *legum Doctorem*, ut *quae legibus consentanea sunt, loquatur.* Sed videndus est in primis Ambrosius, qui graviter reprehendit Syagrium Veronensem Episcopum, quod in judicando non eam adhibuisset methodum, quam adhibere oportebat *Ep.* 6 *t.* 5 *p.* 479 *opp. ed. Maurin. Venet.* 1781; ex qua quidem epistola manifestum est, qua solemnitate ab Episcopis judicia agerentur, et quemadmodum in iis nihil omitteretur eorum, quae ad verum, et perfectum judicium requirebantur. Quin et Episcopos non solum judicasse, sed et judices suo arbitrio dedisse, testatur Socrates *Histor. lib.* 7 *cap.* 37 *pag.* 387 *ed. Valesii Cantabr.* 1720, qui narrat, Sylvanum Troadis Episcopum, cum suos clericos, quos dirimendis controversiis dare judices solebat, aliquod inde lucrum quaerere animadverteret, laicos judices elegisse, qui controversias illas definirent. Hi laici, qui episcopi jussu, et clericorum loco judicabant, quam in judicando methodum servare debebant? Adde ea, quae in causa S. Athanasii a Liberio Pontifice dicta sunt adversus Constantium Imperatorem, qui sanctissimum illum virum vehementer condemnari cupiebat, apud Constantium *Epistol. Roman. Pontific. col.* 433 *seq.* Ex

quibus intelligitur, quam accurate diligenterque ab Ecclesia judicia agerentur, diu multumque audito reo, datis defensoribus, excussis omnibus probationibus, servatis demum omnibus, quibus opus erat, ut verum, perfectumque judicium haberetur.

(4) Qui Ecclesiam vera, et propria judicia exercuisse inficiantur, ii negant, habuisse territorium, et forum, in quo jus diceret, atque ajunt, Episcopale judicium non verum, propriumque judicium, sed *audientiam*, hoc est arbitrium appellari. In primis autem obtrudunt novellam Valentiniani III. quae est *Novel.* 12 *de Episc. judic.*, et qua scriptum extat: *Quoniam constat, Episcopos forum legibus non habere, nec de aliis causis, quam de Religione posse cognoscere, ut Theodosianum corpus ostendit, aliter eos judices esse non patimur, nisi voluntas jurgantium sub vinculo compromissi procedat, quod si alteruter nolit, sive laicus, sive clericus sit, agent publicis legibus et jure communi.* At si territorii nomine intelligimus locum intra certum terminum positum, in quo magistratus jus dicit, et suam jurisdictionem exercet, quis neget, jam ab ipso initio Ecclesiam territorium habuisse? Cum divisae sunt dioeceses, cum instituta sunt jura metropolitica, quae sane Titum, et Timotheum habuisse constat, cum item jura patriarchica, quorum initia aut ab Apostolis sunt repetenda, aut certe Nicaeno Concilio antiquiora sunt, nonne Episcopis, Metropolitis, Patriarchis datum est territorium, in quo jus dicerent, suamque potestatem exercerent? Concilio Nicaeno *can.* 6 apud Labbaeum *tom.* 2 *col.* 35 *ed. Venet.* designata sunt certa loca, *quorum omnium* Alexandrinus, et Antiochenus Episcopus *haberent* potestatem. An non his locis eorum Episcoporum territorium est? Postremo ipsum *territorii* vocabulum expresse memorat Zosimus P. *Ep.* 5 apud Labbaeum *col. lect. concil. tom.* 3 *col.* 409 *ed. Ven. Omnes sane*, inquit, *admoneantur, ut quique finibus, territoriisque suis contenti sint.* Quod si Episcopi habebant territorium, in quo imperabant, jus dicebant, poenis coerebant, consequens est, ut etiam forum habere debuerint. Nam forum locus est, in quo inter litigantes jus dicitur. Neque refert, quod non hac ipsum fori vocabulum occurrat; nam satis est, quod fuerit res ipsa, hoc est potestas, et locus reddendi juris, ut deesse non potuerit forum, quo tandem cumque vocabulo appelletur. Quid quod Constitutiones Apost. *lib.* 2 *cap.* 47 apud Cotelerium *PP. Apostol. tom.* 1 *p.* 257 *ed.*

Amstelaedami 1724 espresse memorant δικαστήριον χριτίριον *forum*? Quod vero *audentiae* nomine interdum ecclesiastica judicia nuncuparentur, id certe argumento esse non potest, quod vera judicia non essent, sed potius arbitraria haberentur, quae sententia est Cujacii *in Paratit cod. de Ep. aud. opp. tom.* 2 *col.* 30, Caroli Loysei *des Seigneuries cap.* 15, Frevetii in Libro *de Abusu lib.* 4 *cap.* 1. Itemque Van-Espenii *Jur. Eccles. par.* 1 *tit.* 1 *cap.* 3, Jacobi Gothofredi *in Extravag. de Episcopali judic. Cod. Theodos. tom.* 6 *pag.* 340 *ed. Lipsiae* 1743, aliorumque maxime Protestantium. Principio apud Jurisconsultos in Juris civilis voluminibus *audire* causam idem significat, ac *rite cognoscere et judicare* litem *L.* 1 *C. de Lit. contest. L.* 2 *C. Si ex fals. instrum. vel testim. L.* 6 §. *Super hi. C. de Appellat.*, et *auditorium* saepe pro tribunali foroque judiciario usurpatur *L.* 54 *ff. de Offic. Adsess.* Deinde vero ad ecclesiastica officia designanda utrumque vocabulum et *judicii*, et *audientiae* usurpatum constat; quod evidenter ostendit, veteres inter haec duo vocabula nullum discrimen posuisse. Certe *judicium* ecclesiasticum, non *audientiam* memorant S. Leo M. *Ep.* 2 *ad Rustic. Narbonen., opp. tom.* 2 *col.* 1424 *ed Ballerin.* 1753, S. Augustinus *ad Bonifac. lib.* 3 *cap.* 5 *tom.* 10 *col.* 456 *et Serm.* 351 *num.* 10 *tom.* 5 *col.* 1559 *ed Ven.* 1731 S. Ambrosius *Ep.* 5 *ad Syagr. Episc. Veron. opp. tom.* 5 *pag.* 479 *ed. Maurin. Ven.* 1781, Sozomenus *Histor. lib.* 1 *cap.* 9 *pag.* 21 *ed. Valesii Cantabrig.* 1720, Gratianus Imperator *Ep. ad Aquilin.* apud Constantium *Ep. Roman. Pontif. col.* 530, qui ecclesiastico judicio vim tantam attribuit, ut Imperatorem appellare vetet eos, qui sunt *condemnati judicio recte sentientium Sacerdotum.* Mitto loca alia sexcenta Patrum, et Conciliorum; ac mitto etiam titulum Codicis Theodosiani, qui est *de Episcopali judicio;* quoniam de eo paulo post suus erit agendi locus. Deinde vero titulus ille Codicis Justinianei *de Episcopali audientia* editus est, posteaquam multae prodierant superiorum Imperatorum Constitutiones, quibus judiciaria Ecclesiae potestas confirmata fuerat, adjectis legibus, ut quod ab Episcopis judicatum fuisset, ab omnibus ratum, firmumque haberetur. An judicia tam solemnia, tam firma, quibus omnes parere coguntur, mera arbitria videri possunt? Extat ea de re Constantini Constitutio *in Extravag. de Episcop. judic. Cod. Theodos. tom.* 6 *pag.* 339, qua sancitum est ut *omnes causae, quae vel praetorio jure, vel civili tractantur, E-*

viscoporum sententiis terminatae perpetuo stabilitatis jure firmentur, nec liceat ulterius retractari negotium quod Episcoporum sententia deciderit. Falsam hanc constitutionem putant Gothofredus, Fevretius, Loyseus *loc. cit.*, sed etiam late vindicant Altaserra *de Jurisd. Eccles. lib.* 1 *cap.* 7, Baronius *ad an.* 314 *num.* 38 *t.* 3 *p.* 572 *ed. Lucae*, Sirmondus *in Append. Cod. Theod. tom.* 7 *p.* 5 *ed. Gothofredi Lipsiae* 1745, Valesius *in Not. ad Euseb. de Vit. Constan. lib.* 4 *cap.* 27 *p.* 640 *ed. Cantabrig.* Seldenus *de Syned. lib.* 1 *cap.* 10 Jo. Antonius Bianchi *della Podestà e della Polizia della Chiesa tom.* 3 *pag.* 404 Fr. Florens *de Jurisdict. eccles. tom.* 2 *p.* 35 *ed. Norimb.* 1756, Doujat *Praenot. can. lib.* 2 *cap.* 2, ac Joannes le Gendre *Episcopale judicium advers. calumn. Gothofredi acerrime vindicat.* Atque ad hanc quidem legem spectare videntur Eusebius *de Vit. Constantin. lib.* 4 *cap.* 27 *p.* 550 *ed. Valesii Cantabrig.* 1720, et Sozomenus *lib.* 1 *Histor. c.* 9 *p.* 21 *ed. ejusdem* cum de Constantino scribit quod *litigantibus permisit, ut ad Episcoporum judicium provocarent, si magistratus civiles rejicere vellent, eorum autem sententia rata esset, aliorumque judicum sententiis praevaleret, perinde ac si ab Imperatore ipso data fuisset.* Patet ex hoc loco Episcopos habuisse forum, et contentiosam jurisdictionem; secus enim quomodo episcopale judicium potius, quam saeculare litigantes elegissent? Ac patet etiam, sententias Episcoporum exitum et vim tantam habere debuisse, quantam habere maximam poterant, et ideo non arbitria fuisse, quae forte despici potuissent. Eamdem Constantini legem, cujus nunc facta mentio est, memorant etiam, atque confirmant Capitularia Caroli M. *lib.* 6 *cap.* 366 *tom.* 1 *col.* 658 *ed Balutii Ven.* 1772 ubi ea *sumpta dicitur ex sextodecimo Theodosii Imperator's libro cap. XI.* qui locus nonnullos in eam opinionem adduxit, ut crederent illam legem a Carolo M. non Constantino, sed Theodosio adscriptam fuisse. Sed falluntur egregie; quoniam, ut observat Balutius *in Notis tom.* 2 *col.* 819 iis verbis Theodosianus Codex designatur. Cum Constantino consentiunt Arcadius, et Honorius, quorum est constitutio in *L.* 9 *Cod. de Episc. audient.*, qua Imperatores inquiunt: *Episcopale judicium ratum sit omnibus, qui se audiri a sacerdotibus elegerint, eamque illorum judicatione adhibendam esse reverentiam jubemus; quam vestris deferri necesse est potestatibus, a quibus non licet provocare.* Quis, nisi plumbeus in jurisprudentia sit, merum arbitrium dicat Episco-

palem sententiam, cujus tanta vis est, ut ei cuncti parere debeant. atque ab ea ne provocare quidem liceat? Est etiam de Episcopali judicio lex Marciani Imperatoris, quae est *Leg.* 14 *Cod. de Episcop. audien.*, et ex qua similiter patet Episcopos non meros fuisse arbitros, sed veri judicis partes egisse. Idem etiam ostendit Lex Theodosii, et Valentiniani in *Leg.* 47 *Cod. Theodos. de Episc.*, ex qua intelligitur, Episcopalem *audientiam* verum fuisse judicium et ab eo tantum nomine discrepasse Quod si Episcopale judicium, profecto cum Tribonianus in titulo Codicis *audientiae* vocabulo usus est, nullam inter audientiam, et judicium discrimen posuit; praesertim cum ipso titulo *Episcopali audentia* leges descripserit, in quibus judicii vocabulum usurpatur, quaeque ad verum indicium pertinent. Cum autem tot praeclara habeamus Episcopalis judicii monumenta, nulla prorsus habenda ratio est constitutionis, quam edidit Valentinianus III., ut Episcopis jus suum adimeret, quamquam ejus successor Majoranus abrogavit, ut ostendit Baronius *ad an.* 452 *n.* 52 *tom.* 8 *p.* 134 *ed. Lucae.*

(5) Concilium Antiochenum *an.* 341 *can.* 5 *t.* 2 *col.* 590 *collect.* Labbaei *ed. Venet.*, Carthaginense III. *can.* 9 *col.* 1686 *tom.* 4, Aurelianense IV. *can.* 20 *col.* 1367 *t.* 5, Matisconense I. *can.* 7 *et* 8 *col.* 659 *et* 660 *tom.* 6, Toletanum III. *can.* 13 *col.* 700 *cit. tom.* 6. Parisiense V, *can.* 3 *col.* 1389 *eod. tom.* 6, Cabillonense I. *can.* 11 *col.* 397 *tom.* 7.

(6) Id sane Nicaeno Concilio statutum est *can.* 5 et a Sardicensi *can.* 3 *tom.* 2 *collect.* Labbaei *col.* 35 *et* 659.

(7) Concilium Chalcedonense *can.* 9 Toletanum III. *can.* 13 *loc. cit.* Eodem se munere saepe functum testatur Augustinus, qui illud ex Apostolico praecepto repetit, uti demonstratum supra est. Atque in ejus vita *opp. Aug. tom.* 10 *col.* 270 *cap.* 19. Possidius narrat, qua ipse diligentia, ac pietate causa judicaret, *idque*, inquit Possidius, *secundum sententiam Apostoli dicentis, audeat quisquam etc.* Idem quoque Ambrosium praestitisse, testatur ipse Augustinus *Confes. lib.* 6 *cap.* 3 *tom.* 1 *col.* 121 *cit. ed.*

§. XXIII. Ipsi etiam Christiani Principes non solum sponte sua, sed etiam hortatu sanctissimorum Episcoporum, quibus certum, atque exploratum erat, clericos ad laicos judices non esse trahendos (1), aequissimas tulere leges (2), quibus cautum

est, ut clerici suarum controversiarum judices nonnisi ecclesiasticos haberent. Quin etiam dignitas Episcopatus, et praeclara virtus illorum, qui eo fungebantur, diu fecit ut Episcopi civilium quoque controversiarum, quae inter laicos fervebant, judices constituerentur (3). Verum id fiebat consensu litigantium, qui coram Episcopo litigare malebant, quam coram saeculari magistratu, et concessu Principum, qui ab Episcopis, quorum sapientiam exploratam habebant, civium suorum causas judicari cupiebant.

(1) S. Hilarius Pictaviensis Episcopus *ad Constant. August. lib.* 1 *num.* 1 *opp. tom.* 2 *col.* 535 *ed. Veron.* 1730 *Provideat, et decernat clementia tua,* Constantio Imperatori inquit, *ut omnes se ubique judices, quibus provinciarum administrationes creditae sunt ad quos sola cura, et sollicitudo publicorum negotiorum pertinere debet, a religiosa se abstineant, neque post hac praesumant, atque usurpent, et putent se causas cognoscere clericorum.* Extat autem *in Lib.* 12 *Cod. Theodos. de Epis. et Cleric.* Constantii lex, qua cautum est, ut clericorum causae nonnisi ab Episcopis judicentur; atque hanc quidem legem Hilarii hortatu editam, putat Baronius *ad an.* 355 *num.* 82 *pag.* 555 *t.* 4 *ed. Lucae.* Eadem est Ambrosii sententia *Epist.* 21 *n.* 2 *tom.* 6 *p.* 52 *opp. ed. Maurin. Venet.* 1781, qui laudat ea de re Valentiniani legem, qui *sacerdotes de sacerdotibus voluit judicare;* eademque etiam Martini Turonensis, uti testatur Severus *Histor. sac. lib.* 2 *c.* 50 *tom.* 2 *p.* 263 *ed. Veron.* 1754. Abutuntur autem auctoritate Patrum quorumdam ii, qui judiciariam potestatem Ecclesiae negant, eorumque sententias detorquent, praveque interpretantur. Nam locus Lactantii *de Divin. instit. lib.* 5 *cap.* 20 *tom.* 1 *pag.* 412 *ed. Paris.* 1748 pertinet ad infideles, qui inviti ad fidem compelli non possunt. Chrysostomus *de Sacerdot. Lib.* 2 *num.* 3 *opp. tom.* 1 *pag.* 354 *ed. Montfaucon. Paris.* non negat imperium, et potestatem Ecclesiae, quam imo certam habet, cum illud Apostoli ad *Timot.* 4 *praecipe ac doce* ita explicat *Homil.* 13 *num.* 1 *pag.* 617 *tom.* 11 *vides, ut imperare sacerdotum necesse sit;* tantum dicit Ecclesiam non habere potestatem arcendi homines a delictis, et si haberet, eam inutilem fu-

turam, *cum Deus noster non necessitate submotos a peccato sed propria sese sponte abstinentes sit remuneraturus* Hieronymus *in can.* 23 *caus.* 23 *quaest.* 5 inquiens, quod *regum proprium officium est facere judicium, et justitiam*, non id dicit quasi id tantum ad reges, non etiam ad Ecclesiam pertinere statuat; imo *in Jerem. lib.* 4 *cap.* 22 *opp. tom.* 4 *col.* 987 *ed. Vallarsii Veron.* quidquid regibus in Scriptura, id et Sacerdotibus datum ostendit. Denique Bernardus *de Consider. ad Eugen. lib.* 1 *cap.* 6 *col.* 417 *ed. Paris. Mabillon.*, inquit: *stetisse denique lego Apostolos judicandos, sedisse judicantes non lego;* non ut judiciariam Ecclesiae potestatem adimat, sed ut reprehendat eos, qui neglectis illis, qui potiora sunt, judicandi studio rapiuntur. Atque ad haec fere revocari omnia possunt Patrum loca, quae contra judiciariam Ecclesiae potestatem opponuntur.

(2) Confer ea, quae paulo ante diximus de legibus a Constantino, Theodosio, et Arcadio, ac Marciano latis. His vero adde leges Constantii ac Theodosii, quae sunt *Leg.* 12 *et L.* 47 *Cod. Theod. de Episc. et Cleric.*, tum Justiniani *Novellam* 76, quae ad Monachos pertinent, qui tantum Episcopali judicio subduntur, praeterea leges, quas a Theodorico licet Gotho, et Ariano editas memorat Cassiodorus *Var. lib.* 1 *Epist.* 9 *p.* 7 *tom.* 1 *ed. Rotomag.* 1679. Quod si aliquando clericos ad laicos magistratus ivisse, memoriae proditum est, id quidem aut factum a clericis audacibus, et protervis, qui se despicere impune putabant posse ecclesiastici judicis imperium, aut interdum etiam ab ipsis Ecclesiae magistratibus, ut civilis quoque magistratus imperio homines in officio continerentur, eorumque sententiae exitum haberent faciliorem. Atque huc referenda sunt exempla universa, quae de hoc rerum genere ex ecclesiastica historia desumi possunt.

(3) Huc spectat Lex Constantini, cujus feci paulo ante mentionem, quaeque extat in Codice Theodosiano *de episcopal. judic.*, praeterea *Leg.* 8 *et* 9 *Cod. de Episcopal. audien.* Repete etiam ea, quae paulo ante de Augustino, deque Ambrosio dicta sunt.

§. XXIV. Nam Ecclesiae potestas, atque judicium tantum pertinet ad res sacras, ac divinas, atque ad personas clericorum, qui nonnisi Ecclesiae imperio subiiciuntur. In controversiis laicorum mere

civilibus, atque profanis nullae sunt Ecclesiae partes, sed eae tantum spectant ad judicium, potestatemque laici Magistratus, cujus imperio illi, tamquam reipublicae cives, subesse debent. Quare Ecclesia, cui nulla in his rebus jurisdictio est, eam exercere non potest, nisi acquirat consensu litigantium, et auctoritate Principis qui civili reipublice imperat.

§. XXV. Atque intra hos quidem fines, et leges utraque respublica suam semper exercuit potestatem, ecclesiastica in rebus sacris, et divinis, negociisque clericorum; civilis in omnibus laicorum controversiis, quae spiritualia non attingunt. Initio ecclesiae judicia minoribus solemnitatibus acta fuisse videntur, ut celerius expedirentur. Hinc saepe *ecclesiasticum* judicium *forensi* opponitur (1), quoniam ab illo procul aberant tricae, et ambages, quae forensem concertationem implicabant. Satis erat esse actorem, qui petitionem proponeret, reum, qui excluderet, judicem, qui rem nosceret, et sententiam ferret, ut omnis rei ratio conclusa haberetur. Non deerat quidem, quae ex jure naturae procedit, citatio rei, non deerant legitimi probationum exquirendarum modi, neque cetera opportuna remedia; sed judicium sine tot solemnitatibus, quas civiles leges invexerant, celeriter expediebatur.

(1) Ecclesiasticum judicium a forensi distinguunt S. Augustinus. *ad Bonifac. lib.* 3. *cap.* 5. *opp. t.* 10. *col.* 456. *ed. Venet. cit.*, S. Leo M. *Epist.* 2. *ad Rustic. Narbonen. Inquis X. col.* 1424. *t.* 1. *ed. Ballerin.* 1753. aliique complures. Sed hi omnes distinctionem hanc inter utrumque judicium adhibent, non quod ecclesiasticum verum non esset judicium; sed quod celerius, quam forense expediebatur, neque in eo tricae, ambagesque forenses obtinebant.

§. XXVI. Denique aucto litium numero, commodius visum est in judiciis ecclesiasticis certum ordinem, formamque constituere, atque in iis quas-

dam adhibere solemnitates, quae partim a Jure civili desumptae, partim ab Ecclesiasticis primum legibus constitutae sunt. In primis autem Romani Pontifices ea de re laborarunt, proposita judiciorum methodo, quae neque importuna brevitate officeret veritati, neque copia multiplici, et operosa solemnitatum, ac formularum litigantes irretiret. Quam haec methodus apta, et concinna sit, et quantum ei praestet, quae a Jure civili procedit, omnes facile intellexerunt, ideoque illa summo omnium consensu etiam in foro civili ubique recepta est.

TITULUS II.

DE JUDICIIS, ET EORUM DIVISIONE.

I. Judicium quid? Judex ordinarius, et delegatus.
II. Quis delegatum judicem constituat?
III. Causae notio, et mixtum imperium.
IV. Jurisdictio contentiosa, et voluntaria.
V. Judicium ecclesiasticum, et saeculare.
VI. Judicium possessorium, et petitorium.
VII. Ordinarium, et summarium.
VIII. Aliæ judiciorum divisiones.
IX. Civile, et criminale.
X. Judiciorum ordo.

§. I.

Judicium vocamus ipsam causae disceptationem, quae in jure fit, quaeque constare debet quatuor praesertim rebus actore, reo, judice, et causa (1). Actor ille est, qui prior in judicium venit aliquid petiturus; reus qui ab actore in jus vocatur, et a quo petitur; causa est ipsum quod petitur, et quod materiam judicio praebet; judex au-

tem ille est, coram quo disputamus, et cujus decreto res absolvenda, ac definienda est. Hic si jure magistratus cognoscendarum, finiendarumque controversiarum habeat potestatem, Judex ordinarius, si non propriam ac suam habeat, sed ab alio mandatam et commissam, delegatus appellatur. De utroque duo sunt tituli in Decretalibus.

(1) *Cap. 10. de Verbor. signific.*

§. II, Mandat hanc potestatem ordinarius judex qui eam suo jure habet; et mandat utiliter, non omnibus sine delectu, sed illis qui judices dari possunt (1). Qui non propriam, et suam habet jurisdictionem, sed ab alio mandatam, is eam alteri mandare non potest (2); nisi procedat ab ipso Principe, cujus delegatus alterum recte delegat (3).

(1) *Leg. 2. et 4. ff. de Offic. ejus cui mandat. jurisd., Leg. 5. ff. de Jurisdiction.* Confer Donellum *de Jur. civil. lib. 17. cap 8. §. 1 et 5. opp. tom. 4. col. 1117. et 1128. ed Lucae* 1764.

(2) *Leg. ult. ff. de Offic. ejus, cap. 62. de Appellat.*

(3) *L. 5. Cod. de Judic., cap. 28. de Offic. et potest. delegat.*

§. III. Praeter judicandi, potestatem, quam notionem dicimus, inest etiam in judice jurisdictio, et jus modicae coercitionis, per quam sui munus officii exequi, ac tueri possit, atque in eos, qui parere recusant, animadvertat. Modica haec coercitio mixtum imperium dicitur (1), quod semper jurisdictionis, sed non semper judicandi potestati cohaeret (2). Sunt enim Judices qui solam habent notionem, non item jurisdictionem; et hi tantum rem controversam cognoscunt atque definiunt, imperium, quo sententiam exequantur adjunctum non habent, ac proprie non jus dicere sed judicare dicuntur (3).

(1) Mixtum imperium dicitur, quod jurisdictioni admixtum est, ab eaque separari non potest L. 1. *in fin. ff. de Offic. ejus cui mand. est jurisd. L. 3. ff. de Jurisd.* Frustra enim Magistratus causam cognosceret, atque aliquid decerneret, si non posset exequi sententiam, suaeque jurisdictioni parere recusantes coercere. Itaque verissime Paulus *in Leg. ult. de Offic. ejus cui mand.* inquit, sine modica coercitione nullam esse jurisdictionem, quoniam hæc sine illa expediri, atque explicari non potest; et huc spectat Innocentius III. *in Cap.* 28. *Offic. et potest. delegat.* Consule Averanum *Interpr. jur. lib.* 1. *cap.* 4. *tom.* 1. *p.* 23. *ed Lugdun. Batav.* 1753., Donellum *de jur. civil. lib.* 17. *cap.* 6. §. 6. *opp. tom.* 4. *pag.* 1088. *ed. Lucae*, et Scipionem Gentilem *de jurisdict. lib.* 1. *cap.* 4. *et* 5 *opp. tom.* 3. *p.* 7. *et seq. ed Neapol.* 1764. Varia autem sunt modicae coercitionis genera, quæ, praeter ceteros, diligenter explicat Scipio Gentilis *lib. cit. cap.* 6 *seq. pag.* 11. *et sequent.*

(2) *Leg.* 5. *ff. de re jud.*

(3) *Leg.* 4. §. *ult. de Interrogat. action.*, *Leg.* 57. *ff. de Re judic.* Consule Averanum *loc. cit. cap.* 5. et Scipionem Gentilem *de Jurisdict. lib.* 1. *cap.* 28. *opp. t.* 3. *p.* 82. *ed. Neap.* 1764.

§. IV, Est autem jurisdictio vel voluntaria, vel contentiosa (1); illa ex re appellata, quae in volentes exercetur, ut fit in adoptionibus, in mulierum, minorumve contractibus, in ceteris generis ejusdem. Cuncta haec geruntur extra judicium, atque inter volentes, et a Magistratu confirmantur, ut eorum rata firma auctoritas sit (2). Contentiosa jurisdictio ex re item dicta in invitos, et contendentes exercetur, eique locus est in judiciis, quae in invitos redduntur, et utriusque litigantis contentionem, et disceptationem habent de re controversa.

(1) Hugo Donellus *loc. cit cap.* 8. §. 7. *p.* 1124. adjicit etiam mixtam, vel intermediam jurisdictionem, quæ in dandis tutoribus, aut curatoribus versatur; sed tertium hoc jurisdictionis genus inutile esse, observat Scipio Gentilis *loc. cit. cap.* 18 *pag.* 43.

(2) Ex iis vero quaedam sunt, quae solam Magistratus auctoritatem, et approbationem, quaedam, quae permis-

sum causa cognita, et uno verbo Magistratus decretum postulant. Cuncta explicat Donellus *loc. cit.* § 9 *pag.* 1126.

§. V. Judiciorum summa divisio est, ut alia ecclesiastica, alia saecularia sint. Ecclesiasticum judicium agitur in foro Ecclesiae, et in eo quaeritur de causis ecclesiasticis, sive quod hae natura sua ecclesiasticae sunt, sive quod sunt causae clericorum. Saeculare judicium est, in quo de rebus mere temporalibus coram laico judice disputatur. Utraque judicia multifariam dividuntur, et primo quidem in possessoria, ac petitoria.

§. VI. Possessorium judicium est, in quo de sola possessione, aut quasi possessione queritur, sive adipiscenda, sive retinenda, sive recuperanda(1). Possessio est rerum corporalium, quasi possessio incorporalium. Petitorium, quod *dominii litem* Jurisconsultus (2) appellat, est in quo de proprietate, vel de alio jure seorsim a possessione disputamus. Nam proprietas nihil commune habet cum possessione (3); licet interdum majores quidam judices utramque conjungant. Separata autem de possessione quaestio illud efficit, ut eo finito judicio, atque uni data possessione, victus debeat in petitorio jus suum ostendere, quod nisi praestiterit res manebit apud possessorem (4).

(1) Causam, sive quaestionem possessionis Gregorius IX. *in c.* 1 *de caus. posses. et propriet.* causam *momenti* vocat, quia nimirum amota omni cunctatione, exceptione celeriter expedienda est *Leg. un. Cod. Si de moment. possess. appell. Leg. ult. in fin. Cod. de compens. cap ult. de ordin. cognit.* Isidorus *Etymolog. lib. 5 cap. . . . opp. tom. . . . pag. . . ed. Romae* 18. . . *momentum dici*, inquit, *a brevitate temporis, quod tam cito, quam statim, salvo negotio principali, possessio reformetur, nec in ullam moram producatur, protrahatur.* Qua ex re etiam dicitur momentaria possessio, quod momento temporis, cum

id fieri potest emendanda est, resque adscribenda illi, ad quem eam revera pertinere constat. In *Leg.* 5 *Cod. Theodos. de denunc. et ed. rescind. celeris redhibitio* in *Leg.* 4 *Cod. Theod.* unde vis celer *executio* appellatur. Hinc omne interdictum, quod pertinet ad possessionem retinendam. adipiscendam, vel recuperandam momentarium est.

(2) *L.* 18 *ff. de Usuris.*

(3) *L.* 12 *ff. de Acquiren. possess.*

(4) §. 4. *Instit. de Interdict.*

§. VII. Dividuntur etiam judicia in ordinaria, quae et solemnia, atque in summaria, quae at extraordinaria appellantur. Ordinaria sunt, in quibus acta omnia et solemnia, quae in judiciis leges praescribunt, observantur, tum in iis, quae intimam judicii naturam, tum in iis, quae solemnitates attingunt. Summaria judicia sunt, in quibus multiplices illae solemnitates omittuntur, eaque tantum ervantur, quae sunt ad judicii naturam, hoc est ad noscendam veritatem necessaria (1).

(1) Haec quidem a Jure Civili, Canonica divisio judiciorum traditur. Sed Pragmatici in foro judicia dividunt in ordinaria, summaria, summarissima, executiva. Et summaria quidem, atque ordinaria judicia, quae ad ordinem pertinent, apud nos fori usu fere inter se conveniunt.

§. VIII. Digna quoque memoratu sunt judicia realia, quae ad rem; et personalia, quae ad personam pertinent; temporalia, ac spiritualia, quae a re ipsa, de qua quaeritur, nomen accipiunt; simplicia, in quibus alter litigantium actor, et alter reus est; ac duplicia, in quibus uterque partes easdem sustinet, et uterque alter ab altero vicissim petit; judicia, quae bonae fidei, et quae stricti juris appellantur. Horum natura est, ut nullus sit judicis arbitrio locus, ita ut ipse sententia complecti debeat tantum quod pacto conventum est, vel lege constitutum, praeterea nihil. Contra illa arbitrium

permittunt judicis, qui ex bono, et aequo aestimat, quantum actori restituendum sit, potestatemque suam eo pertrahit, ut suo judicio subjiciat, quod minime conventum, comprehensumque libello est (1).

(1) De his judiciis actum est *tom.* 3 *Juris Canonici universi publici et privati* §. 9 *seq. p.* 11 *seq.*

§. IX. Denique judicia alia sunt civilia, alia criminalia, quoniam omnia vel detrahendarum controversiarum, vel maleficiorum puniendorum causa reperta sunt. Civilia pertinent ad privatorum controversias dijudicandas, criminalia vero crimina persequuntur, poenasque irrogant vindices sceleris, et violatae publicae tranquillitatis.

§. X. Judiciales discrepationes ordines noscendae, expendendaeque sunt; quoniam ex inordinata rerum ratione oritur confusio, quae jura potius obscurat, quam explicat litigantium. Ordo hic judicium etiam dicitur, et passim processus appellatur. Est autem compositio rerum aptis, et accomodatis locis, ut procul sit confusio, et perturbatio, noscatur veritas, ac suum cuique tribuatur. Et sane judiciarius ordo a legibus est constitutus, quem judicem ita dirigere, et moderari oportet, ut litigantes in recta justitiae semita insistant (1), qua in re nihil pro arbitrio, sed omnia canonum, legumque auctoritate agenda sunt.

(1) *Cap.* 19 *de Judic. cap.* 22 *de Accusation.*

TITULUS III.

DE PROCURATORIBUS.

---

§. I.

Judicia aut per nosmetipsos, aut per procuratores exercemus. Procurator, quem *alieni juris vicarium* eleganter Cicero appellat (1), ab Ulpiano definitur, qui aliena negotia mandato domini administrat (2). Constituitur vel ut certum negotium expediat, vel ut omnia gerat, et curet: hic generalis, ille autem specialis appellatur. Rursus procurator judicialis est, si alienam litem judicio persequitur; extrajudicialis, si aliena negocia extra judicium conficit. Generalis procurator tum judicialibus, tum extrajudicialibus rebus praepositus intelligitur, non tamen iis, quae speciale mandatum requirunt (3). Datus autem cum libera administratione omnia fere potest, quae ipse dominus, et ideo quamquam donare nequeat (4), tamen res domini alienare potest, non solum cum id necessitas, sed etiam cum utilitas mandantis postulat (5). Sine hac libera administrationis potestate generalis procurator recte distrahit tantum fructus, cetera, quae facile corrumpuntur (6).

(1) Cicero *pro A Caecina n.* 20 *opp. t.* 4 *pag.* 629 *ed Genevae* 1744.

(2) *L.* 1 *ff. de Procur.*

(3) *Cap.* 5 *de Procurat. in* 6.

(4) Donare enim potius est perdere, quam administrare *Leg.* 28 §. *ult. ff. de Pactis*, *L.* 7 §. 3 *ff. de Donation.*

(5) *Leg.* 60 §. *Lucius. ff. Mandat* , 58 *ff. de Procurat.*, *Leg.* 9 §. 4 *de Acquirend. domin.*, §. 43 *Inst. de Rer. divis.*

(6) *Leg.* 63 *ff. de Procurator.* Confer Voetum *in Pandect. lib.* 3 *tit.* 3 §. 7.

§. II. Procurator interdum unus, interdum plures, iique aut conjunctim, aut in solidum constituuntur. Ubi conjunctim, et eodem tempore omnes constituti sunt, alter sine altero nihil agere potest, exceptis causis electionum, postulationum, provisionum, aliorumque ecclesiasticorum negociorum, in quibus unus ex pluribus admittitur (1); ubi in solidum, potior habebitur qui litis contestatione negocium occupavit, nisi secus mandato cautum sit (2). At procuratore uno primum, deinceps altero constituto, prioris mandatum revocatum videtur (3.

(1) *Cap.* 6 §. *Sanc. de Procurat. in* 6.

(2) *Cap.* 6 *mox laudat.*

(3) *Cap.* 14 *de Procurat.*

§. III. Omnes autem, qui expresse non prohibentur, procuratores esse possunt. Prohibentur, autem expresse eo munere in judicio fungi excommunicati (1), qui etiam in jus vocati per alium respondere debent (2), minores annis vigintiquinque (3), infames (4), mulieres (5), milites (6), fiscus, respublica, ceteri potentiores, qui adversarium opprimere possunt (7), reus criminis constitutus, nisi se primum purgaverit (8), reipublicae causa abfuturus (9), monachus, nisi qua agatur monaste-

rii causa idque monasterii praefectus probet (10), Episcopus, et Sacerdotes (11), postremo omnes clerici apud saeculares judices, nisi pro Ecclesiae suae, aut propria causa, vel necessitate coacti pro cunctis, et miserabilibus personis procuratoris officium gerant (12).

(1) *Cap.* 13 §. *Credentes de Haeretic.*, *cap.* 7 *de Probat*, *cap.* 1 *de Except. in* 5.

(2) *Cap.* 7 *de Judic.*

(3) *Cap.* 1 §. *ult. de Procurat. in* 6.

(4) *Can.* 1 *et* 2 *c.* 3 *quaest.* 7; cum tamen jure civili Justiniani infamia, nisi manifesta sit, procuratori non obstet §. *ult. Inst. de Except.* sed jam fori civilis usus jus canonicum recepit. Confer Gallium *lib.* 1 *obs.* 43 *num.* 7 *et* 8, et Gudelinum *de Jur. novis. lib.* 4 *cap.* 4 *num. ult.*

(5) *Leg.* 18 *et* 21 *Cod. de Procurator.* Quidam tamen excipiunt casus *in L.* 41 *ff. de Procurator.*, *et in L.* 4 *Cod. eod* Consule Donellum *de Jur. Civil. lib.* 8 *cap.* 11 *opp. tom.* 5 *ed. Lucae col.* 191 *et seq.* ibique Hilligerum *in Not.*, qui omnes enumerat, quos civiles leges a procuratoris munere repellunt.

(6) *Leg.* 8 §. *Veterani ff. de procurator.*, *Leg.* 7 *Cod. eod.* Quomodo autem nunc nostris moribus a procuratoris officio milites repellantur, explicat Hilligerus *loc. cit. not.* 3 *col.* 193

(7) *Leg.* 1. *et tot. tit. Codicis De lic. potent. patroc. litig. praest.*, *L.* 3 *tot. tit. Codicis Ne fisc. vel respubl.* Consule Cujacium *in Cod. lib.* 2 *tit.* 13 *opp. tom.* 2 *col.* 95 *et seq. et observat. lib.* 8 *cap.* 31 *tom.* 3 *col.* 195 *et* 196 *ed. Venet.* 1578.

(8) *Leg.* 6 *eod. de Procurat.*

(9) *Leg.* 8 §. *Procuratorem*, *et Leg.* 54 *ff. de Procurator.*

(10) *Can.* 35 *cap.* 19 *quaest.* 1.

(11) *Can.* 3 *cap.* 5 *quaest.* 2, *cap.* 3 *et* 4. *Ne cleric. vel monach.*

(12) *Cap.* 1 *et ult. de Postulan.*, *cap.* 2 *et* 4. *Ne cleric. vel. Monach.* Atque haec quidem vetus est Ecclesiae disciplina etiam Justiniano probata *Novell.* 123 *cap.* 6.

§. IV. Adhibentur procuratores in omnibus causis, tam saecularibus, quam Ecclesiasticis (1), quin

etiam criminalibus, in quibus agitur civiliter, non criminaliter (2). Jure civili mandato, quod solo consensu constat (3), procurator constituitur, sed Jure canonico scripto opus est (4). Quae jurisprudentia obtinet etiam in foro civili, neque nunc procurator admittitur sine scripto mandato, quamquam de rato cautionem afferat (5). Servatis mandati finibus, quidquid procurator gessit ratum firmum est, sive domino noceat, sive prosit (6).

(1) *Cap.* 2 *de Integr. restit.*
(2) *Cap.* 6 *de Procurat.*, *Cap.* 16 *de Accusation.* Late hoc argumentum de adhibendis, aut non adhibendis in criminali judicio procuratoribus persequuntur Donellus *de Jur. civil. lib. 18 cap.* 10 §. 8 *et seq.* ibique Hilligerus *Not.* 5 *opp. tom. 5 col* 176 *et seq.*, et Voetus *in Pandect. lib.* 3 §. 14 *et* 15.
(3) *Inst. lib.* 3 *tit.* 13 Paulus *Recept. sentent. l.* 1 *tit.* 3 apud Schultingium *Jurisprud. vel. antejustinian. tom.* 1 *pag.* 223 *ed. Lipsiae* 1737.
(4) *Cap.* 4 *de procurat.*
(5) Consule Voetum *loc. cit.* §. 10.
(6) *Cap.* 1 *cit.*

§. V. Expirat procuratoris officium mutuo consensu (1); mandato a domino revocato, si res integra adhuc sit, quia post litem contestatam procurator litis dominus efficitur, ac nonnisi ex justa causa removeri potest, veluti si sit suspectus, aut impeditus, vel morbo teneatur (2); mortuo mandante, cum res est integra (3), re autem non integra expirare mandatum potest, si praelatus, vel alius pro ecclesia, aut beneficio procuratorem constituerint, posteaque ex hac vita migraverint (4); per renunciationem procuratoris justas ob causas factam, aut per ejus obitum, quoniam mandatum ad haeredes non transit (5), denique si dominus litem per se agere velit (6):

(1) *Leg.* 24 *de Procurat.*

(2) *L.* 22 *C. de Procurat.*, *Leg.* 17 *et seq. ff. eod. cap.* 2 *cod. in* 6.

(3) *Leg.* 23 *C. de Procurat.*

(4) *Cap.* 1 *et ult. Ne sed. vacan.*, *Clem. ult de Procurat.*

(5) *Leg.* 27 §. *Morte ff. Mandat.*

(6) *Cap.* 8 *de Procurat. in* 6.

§. VI. Procuratores universitatis syndici (1) appellantur; atque hoc inter singulos, interque universitates discrimen est, quod illi regulariter non coguntur procuratorem dare (2), sed universitates, et collegia judicio experiri non possunt, nisi syndicum constituerint (3). Cum enim universitas personae tantum vices gerat, uti naturaliter consentire nequit (4), ita naturaliter pro se agere, ac semetipsam defendere non potest (5). Accedit quod a cunctis tractata universitatis negocia perpetuo dissensu facile turbarentur, ac supervacaneum visum est, plures a propriis abstrahi negociis, et communi vacare causae universitatis; cui tractandae potuit unus sufficere. Ea de causa cum olim nondum liceret alieno nomine judicio experiri, tamen pro universitate licebat (6).

(1) Extat in decretalibus Gregorii IX. titulus *de Syndico*, et ejus quoque mentio est *in L. 6 §. Sed si ita ff. Quod cujusque universit.*, *et in L.* 18 §. 13 *ff. de Muner. et honor.* Dicitur etiam universitatis actor *in Leg.* 74 *ff. de procurator. et in Leg.* 6 §. *Quod si et ult. ff. Quod cujusq. univers.* et Ecdicus *in L.* 3 *Cod. de Ep. aud.*, *et Nov.* 15 apud Dionysium Gothofredum, ejus Novellae Graeca inscriptio est τεριτων εκδικων, et defensor in *Leg.* 18 §. 13 *ff. de munerib. et honor.*, et procurator universitatis, praecipue si monasterii actor sit *Novel.* 125 *cap.* 27. Apocrisarii etiam appellantur syndici *Nov.* 123 *c.* 42, *et Novel.* 233 *c.* 2. Est ergo syndicus, qui universitatis causam agit mandato ipsius, atque is interdum ab actore distinguitur quod hic certae causae, ille autem universis negociis tractandis praepositus est. Apud Graecos syndici dicebantur qui ad leges suadendas a populo electi erant, ut

observat Carolus Bigonius *de Republ. Athenlens. lib. 4 cap. 6 fere in princ.* Confer etiam Du-Cangium *Glossar. v. Syndicus.*

(2) *Cap.* 2 *de Procurat.*

(3) *Cap.* 7 *eod.*

(4) *L.* 1 *§. ff. de libert. universit.*

(5) *Arg. cit, L.* 1 *§.* 1, *et L.* 1 *§. ult. ff. de Acquir. vel amitt. possess.*

(6) *Inst. de Iis per quos agere possumus, in princ.*

§. VII. Quae de procuratoribus dicta sunt ea generatim ad syndicos quoque pertinent, verum in nonnullis inter se differunt. Nam syndicus ab universitate, aut collegio per suffragia majoris partis eligitur (1), procurator ab uno, alterove, cujus negocium gerendum est, sola nominatione constituitur (2), ille necessario eligendus est (2), etiam criminale judicium exercet pro universitate, si quod ei crimen impingitur (4), suam jurejurando fidem obstringit (5), et cum a collegiis ordinatis, ut plurimum, ad quascunque causas detur, publicum hoc modo officium sustinet (6). Verum procurator non juris necessitate, sed domini arbitrio, ac voluntate constituitur, repellitur, sicut supra demonstratum est, a criminali judicio, non suam obligat sacramento fidem, sed mandantis, denique privatum officium gerit.

(1) *Cap.* 2 *de In integr. restit.*

(2) *Clem.* 1 *de Procurat.*

(3) *Cap. unic. de Syndic.*

(4) Confer Wessembecium *Paratit l. ff. Quod cujusq. univers. num.* 6.

(5) *Cap.* 3 *et* 4 *de Juram. calumn.*

(6) *Cap. unic. de Syndic.*

TITULUS IV.

DE FORO COMPETENTI.

§. I.

Illud in primis, cum aguntur judicia, curandum est diligenter, ut ea coram legitimo judice, sive in competenti foro exerceantur. Nam acta in foro non competenti nullius momenti sunt; et impune, non paretur judici dicenti jus inter eos in quos jurisdictionem non habet (1). Forum, seu forus (2), et exercendae negociationis et agendarum litium locus fuit (3). Nobis de judiciis agentibus forus est judiciorum locus, qui saepe pro ipso judicio sumitur. Competens autem forum est idem ac forum proprium, scilicet ubi judex suam exercere

jusisdictionem potest, et in quo reus conveniendus est (4).

(1) *L. ult. ff. de Jurisd.*, *L. ult. Cod. Si a non competen. judic.*, *can.* 7 *caus.* 2 *qu.* 1, *can. penul. caus.* 11 *qu.* 1.

(2) Forum, et forus latine dicitur, uti loquitur Isidorus *etymolog. lib.* 15 *cap.* 2 *num.* 27 *opp. tom.* 4 *pag.* 212 *ed. Romae* 1801 *et cap.* 6 *num.* 8 *pag.* 225, quem immerito reprehendit Poletus *Histor. for. Roman. lib.* 1 *c.* 1; nam virile ejus nominis genus egregiis Latinorum scriptorum testimoniis ostendit Cujacius *in tit. Decret. de For. compet. opp. tom.* 6 *col.* 771 *ed. Maurin.* 1778.

(3) Confer prae ceteris Poletum *loc. cit. lib.* 1 *cap.* 1 *et seq.* In eodem foro, in quo res venales exponebantur, initio jus dictum fuisse, tradit Innocentius Cironius *in Paratitl. Decretal. de For. compet.*

(4) Hinc proprius Judex competens dicitur *in L.* 19 *ff. de Jurisd.*, et competens tribunal *in L.* 35 §. *Non solum ff. de Procurat.* Judex autem non competens incongruus appellatur in *L.* 1 *Cod. de Jurisd. omn. jud.*

§. II. Competentem autem forum, et judicem facit in primis natura causae, de qua quaeritur, et persona rei, qui in judicium vocatur. Causa si spiritualis sit, vel conjuncta rebus spiritualibus, tantum ab ecclesiastico judice noscenda, et definienda est. Quare ad eum in primis pertinent causae de fide, de religione, aut cultu divino, de sacramentis, de sacris ritibus, de Ecclesiae disciplina. Nam eas cognoscendi potestas pendet a jure clavium, quod solis sacerdotibus a Christo concessum est (1).

(1) Praeclara ea de re sunt Osii Cordulensis Episcopi verba apud Athanasium *in Histor. Arianorum ad Monachos num.* 44 *opp. tom.* 1 *par.* 1 *pag.* 293 *ed. Patav.* 1778 *Tibi Deus*, inquit, *imperium commisit, nobis quae sunt Ecclesiae, concredidit. Et quemadmodum qui tuum imperium malignis oculis carpit, contradicit ordinationi divinae, ita et tu cave, ne quae sunt Ecclesiae ad te trahens magno crimini obnoxius fias.* Sapienter etiam Joannes VIII.

in can. 11 *dist.* 96. *Si Imperator*, inquit, *catholicus est, non praesul ecclesiae, quod ad religionem competit, discere ei convenit, non docere... Ad sacerdotes enim Deus voluit, quae Ecclesiae disponenda sunt, pertinere, non ad saeculi Potestates; quas si fideles sunt, ecclesiae suae sacerdotibus voluit esse subjectas.* Confer Cabassutium *Theor. et prax. jur. canon. lib.* 1 *cap.* 9 *num.* 15 *et* 16, de Marca *Concord. sacerd. et imper. l.* 2 *cap.* 1 *num.* 4 *et seq.* Doujatum *Praenot. can. lib.* 2 *cap.* 2.

§. III. Verum ex causis sacramentalibus vix ullae ad forum contentiosum deferuntur, exceptis causis matrimonialibus, quae per cursum, ordinemque judicialem expediuntur. Harum autem matrimonialium controversiarum, de quibus institui solent judicia, triplex est genus. Aliae enim vim ipsam icti foederis, ac firmitatem attingunt, et hae cum respiciant naturam intimam sacramenti, tantum in ecclesiastico foro tractandae sunt (1). Aliae pertinent ad vim sponsalium, atque ad jus instituendi divortii quoad torum, ac mutuam habitationem; et hae similiter ecclesiastico judicio noscendae, definiendaeque sunt (2). Nam respectum habent ad sacramentum matrimonii, quoniam ad illud contrahendum sponsalibus obligamur, ac per divortium jura utrique conjugi matrimonio quaesita relaxantur.

(1) *Si quis dixerit, causas matrimoniales non spectare ad judices ecclesiasticos, anathema sit.* inquit Synodus Tridentina *Sess.* 24 *can.* 12 *de Matrim.* Tum *Sess.* 24 *cap.* 20 *de Reform.* hujusmodi causas non *Decani, Archidiaconi, aut aliorum inferiorum judicio* committendas, sed ab uno Episcopo cognoscendas esse statuit. Atque hoc quidem perpetuum Ecclesiae jus fuit. Cum inter Lotharium, et Teutbergam de vi matrimonii inter eos initi quareretur, actum ea de re est in synodo Aquisgranensi *an.* 860 et 962 apud Labbaeum *t.* 10 *col.* 140 *et* 200 cumque ab ejus sententia Teutberga provocasset ad Nicolaum I. Summum Pon-

tificem, ipse hanc controversiam *saeculari judicio* submitti non debere respondit, eamque commisit Synodo Metensi apud Labbaeum *tom.* 10 *conc. col.* 1413 Confer etiam acta Concilii Remensis apud Ordericum Vitalem *lib.* 12 *pag.* 859 inter *Script. antiq. Hist. Norman. Duchesnii ed. Paris.* 1619, et Alexandrum II. *can.* 10 *cap.* 36 *qu.* 6 praeterea opusculum Assisii editum an. 1784. *Su l' esenzione de' Regolari ec. e su le cause matrimoniali*, quaeque ipse scripsi *lib.* 2 *sect.* 9 §. 115 *seq. not.* 1 *p.* 192 *et seq.*

(2) *Cap.* 10 *de Sponsal.*, *cap.* 3 *de Divort.*

§. IV. Aliae denique sunt causae, quae aliquam quidem habent cum matrimonio affinitatem, sed directo spectant res mere politicas, ac temporales. Hujusmodi sunt causae de dote, de donatione propter nuptias, de hereditaria successione, alimentis, ceteris generis ejusdem; et hae quidem saeculari judici committendae sunt (1). Verum si qua interim, dum haec in laicali foro expenduntur, oriatur controversia de jure connubii, puta de impedimento dirimente, inchoato judicio supersedendum est, cunctaque ecclesiastico judici adscribenda sunt (2). At ecclesiasticus judex ipse etiam cognoscit causas de ereditaria successione, de dote, de similibus, si qua de his rebus incidat disputatio, cum de vi matrimonii, aut jure ad divortium quaeritur (3).

(1) Consule Bellarminum *de sacr. Matrim. cap.* 32 *pag.* 587 *tom.* 3 *opp. ed. Venet.* 1721, et Tannerum *t.* 4 *Disp.* 8 *num.* 166.

(2) Confer Altaserram *de jurisd. eccles. lib.* 6 *c.* 3 §. *Superest.* Renatum Choppinum *de Sacr. polit. l.* 2 *tit.* 1 *num.* 16, Annaeum Robertum *Rer. judicat. l.* 3 *cap.* 5, *et lib.* 4 *cap.* 10.

(3) *Cap.* 1. *Qui filii sint legit.*, *cap.* 3 *et* 7 *de Donat. int. vir. et uxor.*

§. V. Causae quoque beneficiariae, quoniam spiritualibus accesserunt, ad ecclesiasticum forum

pertinent, sive de ipsa collatione, sive de instituendis conjungendisve, aut dividendis beneficiis disputetur (1). Eadem est ratio causarum jurispatronatus, quippe quae spiritualibus adnexae sunt (2). Sed in locis quibusdam sive expresso privilegio Apostolico, sive diuturna consuetudine ab Ecclesia tolerata inductum est, ut cum de his rebus possessorio judicio quaeritur, laico judici, cum petitorium agitur, ecclesiastico committantur (3).

(1) Alexander III. *in cap.* 21 *de Jurepatr.*, *et in Ep. ad Episc. Galliae in append. Concil. Lateranen, cap.* 33 *tom.* 13 *col.* 626 *Collect.* Labbaei.

(2) *Cap.* 3 *de Judic.*

(3) Consule Barbosam *Jur. Eccles. lib.* 1 *cap.* 39 *numer.* 161, *et seq.*, Thomassinum *Vet. et nov. Eccles. disciplin. par.* 2 *lib.* 1 *cap.* 35 *num.* 13, et Benedictum XIV. *de Synod. dioeces. lib.* 9 *cap.* 9 *n.* 7.

§. VI. Eodem loco sunt causae decimarum; quinimo ecclesiastici judicis est laicos ad earum solutionem cogere (1): sed hae quoque causae, cum de possessione controversia est, alicubi vel privilegio, vel consuetudine a laico judice expenduntur. Par est ratio causarum funerariarum, in quibus agitur de concedenda, negandaque ecclesiastica sepultura, de ejus electione, de stabiliendo tempore efferendorum, humandorumque cadaverum, de usu crucis parochialis, de tollendis abusibus, qui forte irrepserunt, de juribus funerariis inter Ecclesias, et clericos dividendis (2) Quin etiam laici imperio episcopalis fori coguntur ad praestandas oblationes, quae dari solent, nisi eae sponte offerantur (3).

(1) *Cap.* 5 *de Decim.* Concilium Tridentinum *Sess.* 25 *cap.* 12 *de Reform.*

(2) Vetus est regula, ut Ecclesia moderetur, et regat quae ad fidelium sepulturam pertinent, ejusque legibus de-

signetur locus in quo illorum cadavera sepelienda sunt. Confer Concilium Bracarense I., quod aliis est II., *can.* 18 *tom.* 6 *col.* 522 *Coll.* Labbaei, Arelatense VI. *can.* 21 *tom.* 9 *col.* 321, Moguntinum I. *in can.* 18 *caus.* 13 *qu.* 2, et Maguntinum II. *in can.* 31 et 50 *caus.* 13 *qu.* 2 Agrippinense seu Coloniease *in can.* 28 *dist.* 1 *de Consecr.*, item Theodulphum Episcopum Aurelian. *in Capitulare ad suae Parochiae Sacerdotes* c. 9 apud Labbaeum I. 9 *col.* 186. Hincmarum Remensem in capitulis, quae edidit an. 852 *cap.* 12 apud Labbaeum *tom.* 10 *col.* 3 *ed. Ven.*, Attonem Vercellensem *in Capitular. canon. cap.* 23, apud Dacherium *Spicileg. tom.* 8 *pag.* 10 *ed. Paris.* 1668. Decretalium titulum *de Sepulturis*, aliaque sexcenta monumenta, ex quibus patet, semper ab Ecclesia de fidelium sepultura leges fuisse constitutas.

(3) *Cap.* 42 *de Simon.*

§. VII. Denique ecclesiastico foro addictae sunt causae, quae clericorum vitam, et instituta respiciunt, itemque causae de rebus Ecclesiae alienandis, de ejus immunitate, similibusque juribus, ac privilegiis (1). Jure decretalium etiam profana negocia, quibus jusjurandum adjunctum est, propter religionem, ad ecclesiasticum judicem deferenda sunt (2). Generatim vero non agitur adversns contractum, quem quis jurejurando firmavit, nisi primum ejus laxato vinculo, quod ab Ecclesiastica Potestate justis de causis fieri solet, agendi potestas data sit (3).

(1) Consule Gagliardum *Inst. Jur. canon. lib.* 3 *t.* 7 *n.* 31 *et seq.*

(2) *Cap.* 13 *de Judic.*, *cap.* 3 *de For. compelen. in 6*, Vide Benedictum XIV. *de Synod. dioeces. lib.* 9 *c.* 9 *num.* 8.

(3) Vide Gonzalez *in cit. cap.* 1 *de jurejur. n.* 10. Olim et contractus stipulatio, quae saepe coram ecclesiasticis notariis fiebat, plures laicorum lites ad episcopale judicium deferebat. Notariorum episcopalium usus antiquissimus in Ecclesias est, ut patet ex actis Conciliorum, et ostendit Valesius *in Not. ad Sacrat. Histor. Eccles. l.* 5 *cap.* 22 *pag.* 251 *ed. Taurin.* 1747. Confer etiam S. Gregorium

M. *in Sacrament. opp. tom.* 3 *col.* 70, et Menardum *in Not.* 300 *col.* 343 *ed. Paris.* 1705. In Capitulare Caroli M. an. 805 *cap.* 3 apud Balutium *Capitular. Reg. Fran. tom.* 1 *col.* 295 *ed. Ven.* 1772 statutum est *ut unusquisque Episcopus, et Abbas, et singuli Comites suum Notarium habeant*, quod etiam cautum est in *Capitular. lib.* 6 *cap.* 256 *ibid. col.* 644. Erant autem Episcopales Notarii ex ordine clericorum, quin etiam erant Subdiaconi, Diaconi, Presbyteri, cujus quidem rei multa collegerunt testimonia, et monumenta Thomassinus *Vet. et nov. Eccl. discipl. par.* 1 *lib.* 2 *cap.* 106, et Muratorius *Antiq. Italic. dissert.* 12 Innocentius III. *Ep.* 129 *lib.* 14 *tom.* 2 *pag.* 566 *ed. Balutii* 1682 clericos in sacris ordinibus constitutos notarii munus vetuit exercere, quod cum dedecore ordinis ecclesiastici saeculari curiae servirent, atque in profanis negociis versarentur. Sed Thomassinus *loc. cit. num.* 8 simplicibus clericis numquam notarii officium vetitum fuisse contendit, imo ne ipsis quidem Presbyteris, cum de ecclesiasticis rebus ageretur. Certe in profanis quoque negociis notarii ecclesiastici, quod plus fidei, et peritiae haberent saepissime adhiberi solebant; et hinc plures causae, quae propter rem ipsam, aut personas laici tribunalis propriae fuissent, a Judice ecclesiastico cognoscebantur. Synodus Tridentina *cap.* 10 *Sess.* 22 *de Reform.* cum animadverteret, quod ex notariorum imperitia plurima damna, et multarum occasio litium oriatur, statuit, ut *possit Episcopus quoscumque notarios, etiamsi apostolica, imperiali, aut regia auctoritate creati fuerint, etiam tamquam delegatus Sedis Apostolicae, examinatione adhibita, eorum sufficientiam scrutari, illisque non idoneis repertis, aut quandocumque in officio delinquentibus, officii ejus in negotiis, litibus, et causis ecclesiasticis, ac spiritualibus exercendi usum perpetuo, aut ad tempus prohibere, neque eorum appellatio interdictionem Ordinarii suspendat.* Quod etiam sancivit Benedictus XIV. *Const. Ad militantis* 48 §. 33 *tit.* 1 *ejus Bullar. p.* 48 *ed. Rom. seu Ven.* 1754.

§. VIII. Ex his autem, quas descripsi, causis spiritualibus quaedam majores, gravioresque **sunt; quarum judicium Summo Pontifici servatum est (1).** Hujusmodi sunt controversiae de fide, resque omnes, quae ad disciplinam, rectamque gubernationem, et statum pertinent Ecclesiae univer-

sac. Non enim una omnibus fides esse potest sine judicio, et auctoritate ejus, quem Christus unitatis centrum constituit, et a quo disjuncta Ecclesiae membra copulantur; neque alius cogere omnes potest ad eamdem disciplinam, certamque administrationem, nisi qui toti Ecclesiae praepositus est, et in omnes habet jurisdictionem.

(1) De majoribus quidem causis, quae semper Apostolicae Sedis judicio reservatae fuerunt, innumera sunt testimonia, et antiquitatis monumenta. Multa ea de re dixi *liq. 1 tit. 3 sect. 1 not. 4 p.* 172 Addam nunc Petrum Chrysologum *Ep.* 25 *ad Autych. inter Leonin. t. 1 col.* 777 *ed. Ballerin.*, Julium I. P. *Ap. 1 ad Eusebian.* apud Constantium *Ep. Pontif. Roman. col.* 386, Innocentium I. *Ep.* 30 *ad Concil. Milevitan. num.* 2 *col.* 806 *ib Ep.* 37 *ad Felic. Nucerin. num.* 1 *col.* 910, Sixtum III. *Ep.* 10 *ad tot. Illyric. Episc. num.* 3 *ib. col.* 1272, Vigilium *Ep.* 7 *ad Auson. Arelat.* apud Labbaeum *tom.* 5 *col.* 1300 Gelasium *in Commonitor. ad Faustum in Elem. Jur. Can. P. Amort. tom.* 1 *pag.* 502 *ed. Ferrar.* 1763, Gregorium M. *Ep.* 7 *lib.* 3 *col.* 630 *Ep.* 54 *lib* 5 *opp. tom* 2 *col.* 784 *ed Paris.* 1705, Hilarium *Ep.* 8 *ad Metr. Gall.* apud Labbaeum *tom.* 5 *col.* 66, Gregorium IV. *Ep. ad Gall. Germ. Episc.* apud Labbaeum *tom.* 9 *Concil. col.* 682 *Ven. ed.*, Avitum Viennensem *Ep.* 36 *in Biblioth. PP. tom.* 9 *p.* 578 *ed. Lugdun.*, Sozomenum *Histor. lib.* 6 *cap.* 22 *pag.* 245 *ed. Cantabrig.* 1720. Ejusdem quoque rei in ecclesiastica historia certissima monumenta sunt. Huc enim spectant, quae de Irenaeo, de Dionysio Alexandrino, de Patribus Concilii Antiocheni, qui propter errores Montani, et Sabellianorum Sedis Apostolicae judicium postularunt, narrat Eusebius *Histor. lib.* 5 *cap.* 3 *et* 4, *et lib.* 7 *cap.* 5, *et* 26 *pag.* 213, 324 *et* 356 *ed. Cantabrig.* 1720, de proposita ab se contra Arianos legatione ad Damasum P. Basilius *Ep.* 69 *ad Athanas. Ep. Alex. opp. tom.* 3 *p.* 161. *et Ep.* 70 *p.* 173 *ed. Paris.* 1730, de Alexandro Episcopo Alexandrino Liberius *Ep.* 4 *Constant. num.* 4 apud Constantinum *col.* 426, de Gallorum ac Venetentium relationibus ad Silvestrum, deque legato ad semetipsum ex Oriente misso propter haeresim Apollinarii, Damasus, *Ep.* 5 *ad Orient.*, *et Ep.* 14 apud eumdem Constantium *col.* 488 *et* 571, de controversia Spiritus Sancti Romanae Ec-

clesiae judicio definita, Sozomenus *Histor. lib.* 6 *cap.* 22 *p.* 245 *ed. Cantabrig.* 1720 de Joanne Hierosolymitano, Venerio Mediolanensi, Theophilo Alexandrino Anastasius *Ep.* 2 *ad Joannem Hierosolym.* apud eumdem Constantium *col.* 723, et Hieronymus *Ep.* 78 *ad Pammach. et Marcellam opp. tom. 3 col.* 577 *ed Valiarsii Veron.* de causa Pelagii Epist. Conc. Chartaginensi *inter Epistolas* Innocentii I. *Ep.* 26 apud eumdem Constantium *col.* 873 *et Ep.* 28 *col.* 875, quaeque ipse Innocentius I. scripsit *in Ep.* 29 *ad Concil. Charthag. col.* 888, *et Ep.* 30 *col.* 896, et Augustinus *Ep.* 186 *num.* 2 *opp. tom.* 2 *col.* 694 *ed. Maurin. Ven.* 1729, *et Serm.* 131 *cap.* 10 *tom.* 5 *part.* 1 *col.* 645 ubi ea de re dicit haec: *Jam enim de ea causa duo concilia missa sunt ad Sedem Apostolicam, unde etiam rescripta venerunt, causa finita est; utinam aliquando finiatur error.* Similiter orta haeresi Nestorii Cyrillus Alexandrinus epistolam, quae extat apud Constantium *col.* 1086, ad Caelestinum Pontificem misit, quod *longa Ecclesiarum consuetudo suadet, ut hujusmodi res cum Sanctitate tua communicentur;* in quaestione Monachorum Scytarum literas ad Hormisdam dedit Justinianus Imperator apud Labbaeum *Collect. Concil. tom.* 5 *col.* 649, de orta propter libros Fausti controversia ad eumdem Hormisdam Possessor Episcopus Africanus *loc. cit. col.* 661; Caesareus Arelatensis propter eosdem libros ad Felicem IV., ad quem missa legatio est, et cujus successor ea, quae synodo statuta fuerant, confirmavit *cit. tom.* 5 *Concil. col.* 809 Confer etiam Justinianum Imp. *Ep. ad Joan. II. P.* et ipsius Joannis *ad eumdem Justinianum Ep.* 2 *tom.* 5 *Concil. col.* 888 *et* 890 *Collect.* Labbaei *edit. Ven.* et Constantinum Pogonatum Imp. *Epist. ad Leonem II.* apud Labbaeum *tom.* 7 *Conc. col.* 1142. Mitto cetera, ne longus sim; cum praesertim multa, eaque praeclara testimonia de Sedis Apostolicae decisionibus in rebus fidei, ac disciplina, collegerit Cl. Mamachius *ad Auctorem op. Quid est Papa? Ep.* 3 *tom.* 1 *pag.* 273 *seq.* Tantum addam literas, quas ad Innocentium X. P. dedit Clerus Gallicanus, ut de Jansenii propositionibus claram, certamque sententiam ferret: *caliginem omnem*, ut ipsi inquiunt, *discuteret*, *animos fluctuantes componeret*, *dissidia prohiberet*, *Ecclesiae tranquillitatem*, *splendoremque restitueret.* Extant hae literae in opere, cui titulus *Histoire des Cinq. propositions de Jansenius tom.* 3 *Recueil des pieces p.* 64 *Trevoux* 1702 atque ita exordiuntur: *majores causas ad Sedem Apostolicam*

licam referre solemnis Ecclesiae mos est, quam fides Petri nunquam deficiens perpetuo retineri pro jure postulat. Aequissimae huic legi obsequentes de gravissimo circa Religionem negotio Sanctitati tuae scribendum esse censuimus. Ad majores causas, quae Sedi Apostolicae reservatae sunt, pertinet etiam confirmatio Ordinum Regularium, de qua late disserit Mamachius *loc. cit.* §. 14 *p.* 272 *seq.*, eorumque exemptio de qua egi *l.* 2 *tit.* 10 § 3 *not.* 1 4, *et* 5 *p.* 371, 372 Sanctorum canonizatio, de qua agit Mamachius *loc. cit.* §. 13 *p.* 264 *seq.*, ipseque etiam disserui *lib.* 1 *tit.* 8 *Sect.* 1 §. 16 *p.* 166, legum ecclesiasticarum relaxatio; de qua dictum est *cit.* §. 15 *p.* 160, et disputat Ballerinius *de Potest. eccles. Summ Pontif. cap.* 3, §. 2 *p.* 42 *ed. August. Vindelic.* 1770, novarum Ecclesiarum cathedralium erectiones, et antiquarum uniones, ac divisiones, quarum, ne sim nimius, testimonia non colligam. Satis erit indicare Thomassinum *Vet. et nov. Eccles. disciplin. tom.* 2 *par.* 2 *lib.* 1 *c.* 39 *et* 45, 54 *et* 58, Zaccariam *Anti-Febron. tom.* 3 *par.* 2 *lib.* 1 *cap.* 7, Mamachium *loc. cit. Ep.* 3 §. 7 *p.* 208 *seq.*, a quibus loculentissima harum rerum testimonia collecta sunt. Apte, et egregie S. Bernardus *Ep.* 131 *opp. tom.* 1 *pag.* 118 *edit. Ven.* 1781 *Plenitudo siquidem potestatis super universas Orbis Ecclesias singulari praerogativa Apostolicae Sedi donata est. Qui igitur huic potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Potest si utile judicaverit, novos ordinare Episcopatus, ubi hactenus non fuerunt. Potest inter eos, qui sunt, alios deprimere, alios sublimare, prout ratio sibi dictaverit, ita ut de Episcopis creare Archiepiscopos liceat, et e converso, si necesse visum fuerit.* Confer etiam quae a me dicta sunt *lib.* 1 *tit.* 3 *sect.* 1 *pag.* 164 *seq.*, ubi cuncta exposui, quae summo Pontifici ex suprema ejus potestate reservata sunt. Late quoque de majoribus causis agit Altaserra *de Jurisd. lib.* 10, *per tot.*, et David *de Jugemens canoniques chap.* 15 *art.* 3.

§. IX. Causae vero temporales, et profanae ad ecclesiasticum forum pertinent, cum clericus in jus vocatur, quoniam actor rei forum sequi debet (1). Quare in his controversiis si clericus actor est adversus laicum; judex item laicus eligendus est, nisi forte aliud ferat locorum consuetudo (2); contra si clericus a laico in judicium ducitur, to-

tum judicium ab ecclesiastico conficiendum est. Quod fori privilegium ita adhaeret personis clericorum, ut eo ne volentes quidem ipsi abdicare se possint (3).

(1) *Leg.* 3 *Codic. Ubi in rem actio, Leg.* 2 *Cod. de jurisdict. Cap.* 5 *et* 8 *de For. competen.* Est haec vetus quidem Ecclesiae regula; ac recte Ambrosius *in Actis Concilii Aquilejensis opp. Ambros. l.* 5 *p.* 512 *ed. Venet.* 1781 *Sacerdotes*, inquit, *de laicis judicare debent, non laici de sacerdotibus.* Et paulo post: *erubescemus, ut videatur qui sacerdotium sibi vindicat, a laicis esse damnandus; ac per hec quoque, et in hoc ipso damnandus est, qui laicorum expectat sententiam, cum magis de laicis sacerdotes debeant judicare.* Quo quidem concilio damnatus est Palladius Episcopus, qui laicorum judicium postulabat. Videndi sunt etiam Athanasius *Histor. Arian ad Monach. n.* 52 *opp. tom.* 1 *pag.* 297 *ed. Patav.* 1777. Hilarius *lib.* 1 *ad Constant. num.* 1 *et Contr. Constant. num.* 16 *tom.* 1 *col.* 533 *et* 575 *ed. Veron.* 1730, Lucifer Calaritanus *pro Athanas. lib.* 1 *p.* 61 *ed. Venet.* 1778, Concilium Milevitanum *can.* 19 *tom.* 3 *col.* 385 *collect.* Labbaei suo etiam honore privat clericos, qui a Principe petierint, ut sibi in aliqua causa saeculares judices attribuat. Atque hic quidem verus, et germanus esse videtur sensus *can.* 11 et 12 Concilii Antiocheni 2 *tom.* 2 *col.* 580 *cit. collect.*, quem canonem Antonius Augustinus *de Emendat. Gratian. lib.* 1 *dial.* 11 *opp. tom.* 3. *p.* 64 *ed. Lucae*, et Baronius *ad an.* 341 *num.* 28 *t.* 4 *p.* 374 *ed. Lucae* minus recte putant ab Arianis editum contra S. Athanasium, et eumdem esse canonem, quem Chrysostomo ejus adversarii objecerunt, quemque ipse ejusque defensores consequenti aetate rejecerunt. Quod recte ostendit Emmanuel Schelestratus *de Concil. Antioch. p.* 541 qui late demonstrat, longe alium esse arianum canonem contra Athanasium conditum, ac postea Chrysostomo objectum, et hunc Antiochenum canonem plane consentaneum esse receptae antiquae Ecclesiae disciplinae. Neque solum cum inter clericum, et laicum lis erat, clericus nonnisi ad ecclesiasticum judicem vocari debebat. Concilium Agathense *can.* 32 *t.* 5 *col.* 526 *cit. collect.* Multa ea de re sunt *in Capitularibus Regum Francorum* apud Balutium *Capitularibus Carol. M. lib.* 5 *cap.* 378 *et cap.* 390 *et l.* 6 *cap.* 156 *lib.* 7 *cap.* 19 *tom.* 1 *col.* 604, 606, 634, 702 *ed. Venet.* 1772, et multo

etiam apud Herardum *in Capitulis cap* 7 *et* 8 apud Labbaeum *tom.* 10 *col.* 61, itemque apud Hincmarum Remensem, qui peculiarem ea de re tractatum edidit, quem misit ad Carolum Calvum, et quo demonstravit, nemini licere ad laicum judicem clericum vocare. Hic tractatus extat *tom.* 2 *ejus opp. p.* 316 *ed. Sirmondi Paris.* 1745, ex eoque patet, eam semper fuisse et antiquae, et recentioris Ecclesiae disciplinam, ut nullus clericus ad laicum judicem duceretur. Late hoc argumentum persecutus sum *tit.* 1 *hujus libri.*

(2) Vide Benedictum XIV. *Inst. eccles. inst.* 40.

(3) Justiniani constitutione *in L.* 50 *Cod. de Episc. et cleric.* poterat clericus *in conscribendo instrumento* pacisci *non usurum se fori praescriptione* ob regulam juris antiqui *omnes licentiam habere his, quae pro se indulta sunt, renunciare*; unde et mulier Vellejano *Leg. ult.* §. *pen. ff.*, *et L.* 23 *Cod. ad Vellejan.*, et Princeps qui solutus est legibus *Leg.* 4 *Cod. ad Leg. Falcid.* §. *ult. Inst. Quib. mod. testam.* Verum Innocentii III. rescripto *in cap.* 12 *de For. compet.* prohibentur clerici privilegio fori renunciare, quod sapientissime constitutum est, ut Ordinis dignitati consuleretur. Non enim fori privilegium peculiare privilegium est, quod privatam attingit personam unius, alteriusve clerici, sed ad commodum, decusque pertinet ordinis ecclesiastici universi. Potest sane unusquisque pacisci contra jus peculiare, quod privatam personam respicit eique renunciare *cap.* 6, *et* 15 *de Privileg.*, *cap.* 16 *et* 23 *de Regular.*, ut optime distinguit Innocentius III. in *cit. cap.* 12, atque ita intelligenda est Justiniani constitutio in *Lib.* 20 *Cod. de Pactis.* Verum fori privilegium non peculiare, ac privatum est, sed ad totum pertinet ordinem clericorum, ideoque clericus ei renunciare non potest in perniciem juris ecclesiastici, ut inquit Honorius III. *c.* 4 *de Judic.* apud Cironium V. *Compilat. pag.* 97 *edition. Vindob.* 1761. *Ecclesiasticae personae non solum invitae, sed etiam voluntariae non possunt, ut judicium subeant saeculare pacisci, cum non sit personale hoc beneficium, cui renunciari valeat, sed indultum potius toti collegio ecclesiastico, cui privatorum pacto derogari non potest.* Sane quemadmodum laicorum judicia, forumque publicum turbari vetat Ecclesia, ita forum suum turbari non sinit, et hoc non est contra legem agere, sed *legi facere subsidium*, uti dicitur *in c.* 2 *de Priv.* Late Innocentii rescriptum contra Cujacium *de for. comp. in Decretal. cap.* 12 *opp. tom.*

6 *col.* 778 *ed. Venet.* 1778 tuentur Cironius *in Decretal. paratitl. de Pactis*, et Gonzalez *in cit. cap.* 12 *de For. compet.*, et contra Fevretium Altaserra *de jurisd. eccles. lib.* 3 *cap.* 4.

§. X. Ex causis clericorum quaedam sunt majores, quae ad Episcopos pertinent, et haec Summi Pontificis judicio reservatae sunt. Non enim decet, ab inferioribus clericis judicare graviora negocia Episcoporum, quorum tanta ac tam praeclara dignitas est. Lex quidem Ecclesiae supra Episcopos posuit Metropolitas, et Patriarchas; sed ea nihil detraxit de jure, et potestate Summi Pontificis, quem unum lex Christi Episcopis superiorem fecit (1). Quare suo jure, et omnino ex potestate divinitus in Episcopos accepta Romani Pontifices eorum sibi causas reservarunt; et haec sane antiquissima est, ac perpetua Patrum traditione firmata Ecclesiae consuetudo. Sunt autem majores hae causae confirmationes (2), translationes (3), depositiones (4), restitutiones (5), resignationes (6) Episcoporum.

(1) Agam ea de re latius *in tit. de appellationibus* §. *XVIII. ad fin.*

(2) Episcoporum electiones semper confirmari consueverunt a Summis Pontificibus, qui id praestabant aut electi consecratione, aut consensu ante, vel post consecrationem dato. Hoc tamen inter Orientem, et Occidentem descrimen fuisse observat P. Bianchius *t.* 1 *p.* 1 *l.* 3 *c.* 4 §. 4 *p.* 513, quod in Oriente id fieri sinebant a Patriarchis, quos tamen ipsi Pontifices confirmabant, adeout qui ab iis confirmatus non esset, verus Patriarcha non haberetur: id patet ex iis, quae gesta sunt a Theodosio M., qui ad Damasum legationem misit, ut Nectarius Patriarcha Constantinopolitanus ab eo confirmaretur, cujus rei praeclarum testimonium est *in Epist.* 15 S, Bonifacii *ad Rufum* apud Constantium *col.* 1043; item ex actis S. Leonis, qui Anatolium Constantinopolitanum, Proterium Alexandrinum, Maximum Antiochenum Patriarchas confirmavit, Leo M. *epist.* 69, 70, 104, 127, 129, 130 *ad Theodos. et Pulcher. opp. tom.* 1 *col:* 1009, 1151, 1247, 1254, 1256 *ed. Ballerin. Venet.*, et Concilium Chalcedonense *Act.* 10

tom. 4 *Conc. col.* 1599 *collect.* Labbaei Simplicius Joannem Alexandrinum, et Calendionem Antiochenum Patriarchas confirmavit, ut constat ex ejus *Epist.* 16 *ad Acacium, et Epist.* 17 *tom.* 3 *conc. col.* 112 *et* 113 *Collect.* Labbaei. Flavita Constantinopolitanus *non consensit sine Romano Episcopo intronizari*, ut testantur Liberatus *Breviar. cap.* 18 *p.* 127 *ed. Garner. Paris.* 1675, et Felix P. *Epist.* 13 *tom.* 5 *conc. col.* 210 *collect.* Labbaei. Ipse Felix Euphemium Orthodoxum agnovit, sed eum Episcopum haberi noluit, nisi primum ab se confirmatus fuisset, uti narrant Theophanes *Chronograph. p.* 116 *ed. Paris.* 1655, et Nicephorus Callixtus *Histor. lib.* 16 *cap.* 19 *p.* 685 *tom.* 2 *ed. Paris.* 1630, idque etiam educitur ex Felicis *Epist.* 14 *ad Thalassium Archimandr. tom.* 5 *conc. col.* 213 *collect.* Labbaei. Huc etiam refer quod de Agapito P. memoriae prodidit Liberatus *Breviar. cap.* 21 *pag.* 147 *cit. ed. Paris.* 1675, quodque Joanni Philadelphensi scribit Martinus I. *Epist.* 5 *t.* 7 *conc. col.* 22 *collect.* Labbaei. Ipse Michael Rousellius, qui certe nimii in Sedem Apostolicam studii suspectus haberi non potest, potestatem hanc Summi Pontificis agnoscit; imo *Hist. Pontif. jurisd lib.* 2 *num.* 12 scribit haec: *Quod si non saepius, aut absolutius hanc praerogativam exercuit* (Papa), *tribuendum est illius modestiae, qui non putavit summa sua potestate utendum, nisi ubi necessitas exigeret.* Alia ex Oriente exempla collegerunt Hallier *de Sacr. elect. et Ord. par.* 3 *sect.* 5 *cap.* 4 *art.* 3 *p.* 60 *ed. Rom.* 1741, et P. Bianchius *cit. tom.* 5 *par.* 1 *p.* 513 *et* 518. In Occidente vero non tantum Primatus, sed etiam Patriarchatus jure Episcoporum ordinationes, quae olim confirmationis loco erant, semper a Sede Apostolica fieri consueverunt. Celebre in primis est ea de re testimonium Innocentii I. *Epist.* 25 *ad Decent. Eugubin.* apud Constantium *col.* 856. Si quando ab aliis Episcopis in Occidente absolutae sunt Episcoporum ordinationes, id cum venia, et auctoritate Sedis Apostolicae factum est. Ita Metropolitis Aquilejensi, et Mediolanensi, quod ob difficultatem itineris incommodum esset, eos *ab Apostolico* ordinari, permissum est, ut ipsi sese invicem ordinarent, Pelagius I. *in Fragm. Epist. ad Joannem Patricium in tom.* 6 *concil.* Labbaei *col.* 482 *ed. Venet.* Quod adeo verum est, ut in iis quoque Ecclesiis Romani Pontifices jus suum agnoverit, et Gregorius M., ut patet ex *Epist.* 30 *lib.* 3 *opp. tom.* 2 *col.* 646 *ed. Paris.* 1705, Joannem subdiaconum Legatum miserit, ut Mediolanensis Episcopi electio-

ni praeesset, et *nostrae*, inquit, *auctoritatis assensu a propriis Episcopis facias consecrare.* Similiter Ecclesia Ravennatensis, quae V. saeculo a Summo Pontifice Metropolis est constituta, illius ordinationi subjiciebatur, uti colligitur ex Joanne Ravennae Episc. *in Epist. ad Gregorium M. lib.* 7 *Epist.* 57 *col.* 670 *cit. ed.*, et Agnello *in Vit. Mariniani par.* 2 *pag.* 201 *et in vit. Theod. p.* 319 *par.* 2 *ed. Mutin*, quem in locum Bacchinii notae videndae sunt. Episcoporum ordinationes, quae a Ravenantensi Metropolita fiebant, judicio Sedis Apostolicae subjectas fuisse, constat ex Simplicio *Epist.* 2 *ad Joannem Raven. t.* 5 *concil. col.* 95 *collect.* Labbaci. In aliis quoque provinciis jus idem fuisse, ut Episcoporum ordinationes a Sedis Apostolicae auctoritate penderent, constat ex Vicariis Apostolicis Thessalonicensibus per Illyrium, itemque ex iisdem vicariis in Gallis, et in Anglia constitutis. Confer Siricii *Epist.* 4 *ad Anysium Thessalon.* apud Constantium *col.* 642, atque ut mittam Innocentii I. Bonifacii, Sixti, Coelestini literas, Leonem M. *Epist.* 5 *cap.* 2 *col.* 618 *et Epist* 5 *c.* 2 *col.* 621 *opp. tom.* 1 *ed. Ballerin.*, Bedam *Histor. Anglic. lib.* 2 *c.* 18 *opp. t.* 3 *p.* 67 *ed. Basileae* 1563. Idem in Africa jus fuisse, docet Siricius *Epist.* 5 *ad Episc. Afric.* apud Constantium *col.* 651, in quam epistolam videndus est ipse Constantius, et videnda in primis sunt, quae graviter, et praeclare animadvertit Cl. Zaccaria *Anti-Febron. par.* 2 *lib.* 1 *cap.* 4 *num.* 13. Ipse de Marca *Concord. sacerd. et imper. lib.* 1 *cap.* 7 §. 1, 3 *et* 7 defendit, ordinationes Episcoporum, causasque majores ad jus Patriarchicum pertinere; ideoque ejus etiam concessu omnia haec uni Pontifici in Occidente adscribi debent. Vide Blascum *de Collect. Isidor. cap.* 9 §. 1, Zaccariam *loc. cit. cap.* 3, et Carlium *del Dritto metropolitico opp. tom.* 15 *p.* 272 *ed. Mediolani* 1786.

(3) Consule quae supra dixi *lib.* 1 *tit.* 3 *sect.* 1 §. *XVIII. not.* 2 *p.* 176, et vide etiam Blascum *loc. cit. cap.* 10 §. 1 Bianchium *tom.* 5 *par.* 1 *cap.* 4 §. 1 *p.* 390 *seq.*, et Cl. Mamachium *ad Auctor. opp. Quid est Papa? Ep.* 3 *tom.* 1 *pag.* 212 *seq.*

(4) De Episcoporum depositionibus item egi *citat. sect.* 1 §. *XVIII. not.* 4 *p.* 164, 177, *et* 178. Adde Mamachium *loc. cit. p.* 212 *seq.* De Episcoporum translationibus, renunciationibus, depositionibus, electionum confirmationibus celebris est Innocentii III. decretalis *in cap. de Translat.*, quam scite explicat, et tuetur Carolus Blascus

de collect. Isidor. Mercator. c. 10 §. 2 *not.* 1 *p.* 120, et Bianchius *loc. cit. num.* 1 *p.* 390 *et seq.*

(5) De restitutionibus quoque Episcoporum actum est *cit.* §. *XVIII. not.* 5 *p.* 178 *ad p.* 180. Videndus est etiam Mamachius *loc. cit. p.* 218 *seq.*

(6) Renunciationum, quae ab Episcopis nonnisi cum venia, et auctoritate Sedis Apostolicae factae sunt, exempla extant apud Leonem M. *Epist.* 167 *ad Rustic. Narbon. col.* 1417 *tom.* 1 *ed. Ballerin.* Gregorium M. *l.* 11 *Epist.* 47, *et lib.* 13, *Epist. 5 et 6 opp. tom.* 2 *col.* 1135, 1217, 1218 *ed. Paris.* 1750, Joannem Diaconum *in Vit. Gregor. lib.* 4 *cap.* 39 *opp. S. Gregor. tom.* 4 *col.* 151 *cit. ed. Maurin. Paris.* Mitto cetera, quae referunt Zaccaria *Anti-Febron. par.* 2 *lib.* 1 *cap.* 5 §. 13 *pag.* 228 *seq.* Bianchius *par.* 1 *tom.* 5 *lib.* 3 *cap.* 4 §. 2 *num.* 6 *et seq.*, *pag.* 462 *seq.* Mamachius *loc. cit. p.* 224 *et seq.* Atque haec quidem omnia falsis Isidori decretalibus antiquiora sunt, adeout se deridendos praebeant Febronius, Eybelius, ceteri similes, qui hanc Pontificiam potestatem repetunt a falsis decretalibus, quae multo post in manus hominum pervenerunt. Confer etiam Blascum *loc. cit. cap.* 10 §. 2 *p.* 119.

§. XI. Decretalium jure etiam viduae, pupilli, ceteraeque miserabiles personae ad ecclesiasticum judicem vocandae sunt(1); quoniam iis opitulari ab ipsis Ecclesiae incunabulis non ultimum fuisse constant munus, et curam Episcoporum(2). Quin etiam civiles leges laicorum controversias ecclesiastico judici committunt non solum cum duo litigantes consentiunt(3), sed etiam cum eorum alter dissentit(4).

(1) *Cap.* 26 *de Verb. signific.*, *et cap.* 15 *de Forcompeten.*

(2) *Can.* 1 *et* 2 *dist.* 87. Duo hi canones qui certe antiquissimi sunt, et antiquam exhibent Ecclesiae disciplinam, inscriptum habent nomen Gelasii Pontificis; sed quidam sunt, qui eos ipsi adscribendos negant. Verum, ut recte observat Carolus Sebastianus Berardus *Gratiani Canon. genuini par.* 2 *cap.* 46, stylus a Gelasio non dissentit, imo et sententia rescripti generalibus Gelasii sententiis consentanea est. Nam his canonibus constituitur, ut Episcopi viduarum, ac pupillorum praesertim tuitionem habeant; at

vero similia prorsus extant in Gelasii *Epist.* 10 *ad Episc. Sicil:* apud Labbaeum *tom.* 5 *Conc. col.* 321 *ed. Venet.* Eadem disciplina recepta, ac probata est in Concilio Aurelianensi I. *Can.* 16 *ibid.* 549, ac passim a Gregorio M. praesertim *Ep.* 13 *et* 59 *lib.* 1 *opp. tom.* 2 *col.* 499 *et* 549 *opp. tom. ed. Paris.* 1705. Consentit Concilium Matisconense II. *can.* 12 *col.* 677 *tom.* 6 *coll* Labbaei. Neque vero hi canones, ita explicandi, intelligendique sunt, quasi significent meram tuitionem, ac patrocinium viduarum, et pupillorum, quod in primis Episcopis commissum, et commendatum est. Nam Matisconenses Patres, non rogant, sed lata lege qua omnes obstringi volunt, constituunt, ut saeculares judices viduas, et pupillos sine Episcopi venia non conveniant, et Episcopo absente ab Archidiacono, vel Presbytero terminos praefiniri volunt ad illorum causas definiendas, poenamque addunt anathematis adversus judices, qui huic Concilii legi non obtemperaverint. Sunt haec veri judicii, et jurisdictionis propria, non meri patrocinii, ac tuitionis.

(3) *L.* 8 *et* 9 *Cod. de Episcopal. audient.*

(4) *Extravag. I. de Episcopal Judic. in append. Cod. Theodos. tom.* 6 *p.* 339 *ed. Lipsiae* 1743, de qua quidem Constantini lege satis supra dictum est *lib.* 3 *tit.* 1 §. 22 *not.* 4 *p.* 27. Atque haec quidem facultas ab utroque jure laicis concessa deferendi suas causas temporales ad Episcopi judicium in exitu saeculi XIII., seu potius initio XIV. sarta tecta servabatur. Scribit enim Meyerus *Annal. Flandriae lib.* 10, a Synodo provinciali, quam habuit an. 1301. Remensis Archiepiscopus apud Compendium, anathematis poenam indictam fuisse adversus laicos magistratus, *qui non patiebantur, ut laici in foro ecclesiastico convenirentur;* atque id revera colligitur ex ipsius concilii actis apud Labbaeum *in collect. concilior. tom.* 14 *col.* 1344.

§. XII. Sed non est satis considerare, quae sit natura causae, de qua quaeritur, et qui status personae, quae in jus vocatur, ut constet, num a laico, an potius ab ecclesiastico judice negocium agendum sit. Non enim omnis ecclesiasticus, aut laicus judex assumi sine delectu potest, sed illud praeterea requiritur, ut proprius judex sit; qui videlicet in reum habeat jurisdictionem. Nam reus

invitus in judicium rapitur, et ideo necesse est eum vocare ad judicem, cui jus est ejus vocandi, et cogendi.

§. XIII. Reus autem sive in ecclesiasticis, sive in civilibus judiciis ex quatuor praescriptis causis apud certum judicem locum habet, nimirum ex domicilio, ex contractu, ex re sita, ex delicto(1). Domicilium si cum naturali origine conjunctum non sit, tale esse debet, ut manifesto constet, illud certo in loco fuisse constitutum. Nam sola habitatio non est satis, ut domicilii jura acquirantur; sed praeterea requiritur, quod quis in certo loco per decennium commoratus sedem posuerit (2), aut ibi fixerit, et locaverit, nunquam inde discendendi animo, lares, et summam fortunarum (3). Praeter hoc cujusque proprium domicilium, Jus Romanum aliud etiam agnoscit commune omnibus, idque ipsa Roma erat (4). Quare unusquisque ibi repertus conveniri poterat, nisi jus revocandi domum haberet (5). Simili modo clerici Romae reperti, nisi ad eam venerint ex justa, necessaria causa, propter quam revocandi domum jus habeant, judicio vocati respondere coguntur, quoniam communis omnium clericorum patria Roma est (6).

(1) *Cap. ult. de For. competen.*
(2) *Leg. 2 Cod. de Incolis lib.* 10.
(3) *Leg. 7 Cod. eod* Quod si quis plura in diversis dioecesibus habeat domicilia, apud unum ex iis quemlibet Ordinarium recte in jus vocabitur *Leg. 29 ff. Ad Municip. cap. 15 de For. competen.* At *sola domus possessio, quae in aliena civitate comparatur, domicilium non facit*, ut tradit Papinianus *in Leg. 17 §. 13 ff. ad Municipal.*
(4) *Leg. 33 ff. Ad Municipal. Leg. Roma 33 ff. ad municip.*, *Leg. eos 9 ff. de vocat. in jum.*
(5) *Leg. 2 § 2 ff. de judic.*
(6) *Cap. ult. de Foro competen.*

§. XIV. Altera causa, propter quam aliquis certum habet forum, et judicem, est contractus.

Nam ubi quis contraxit, ibi actione in personam reus praesens convenitur (1). Si formula contractus locum non expressit, quo solvenda pecunia est, is locus intelligitur, in quo res gesta est (2); si expressit, in eo loco, qui designatus est, judicium agere oportet (3). Quod si is, qui certo loco solvere promisit, ad locum non accedat, quod vel data opera facit, vel quod alibi necessario detinetur, composita est in eam rem utilis actio de eo, quod certo loco (4), qua actione actor, cui quid certo loco promissum est, nec tamen datum, alio etiam loco judicium exercet (5); modo idoneus, et legitimus locus sit, is videlicet, in quo non alio designato loco, reus aut contractus, aut domicilii causa conveniri debuisset (6).

(1) *Leg.* 19 §. 1, *Leg.* 20 *et* 45 *ff. de Judic.*, *cap.* 1 §. 3 *de For. competen. in* 6.
(2) *Cit. Leg.* 19 §. 1, *et Leg.* 45 *ff. de judic.*
(3) *Leg.* 3 *ff. de Bon. auctor. judic. possid.*, *Leg.* 19 §. *ult.*, *et Leg.* 20 *ff. de Judic.*, *Leg.* 20 *ff. de Act. et oblig.*
(4) *Leg.* 1 *ff. de Eo quod cert. loc.*
(5) Confer titulum pandectarum *de Eo quod cert. loc.*
(6) In hanc sententiam scripta est *Leg.* 19 *ff. de Judic.*, atque in hanc eamdem sententiam actionem de eo quod certo loco, Jus Canonicum recepit *Cap.* 17 *de for. competen.*

§. XV Delicti causa ubi quis deliquit, ibi judicio in personam convenitur. Nam ubi crimen est patratum, ibi facilior est probationum copia, et majus expensarum compendium; praeterea curandum est, ut reus prosit exemplo poenae, ubi obfuit exemplo delicti (1). Quod si reus a loco delicti absit, etiam ubi reperitur ea de re quaeri potest (2); nisi magistratus loci patrati criminis reum ad se mitti petat, ut in loco delicti meritis plectatur poenis (3). Verum in hoc toto negocio servare oportet locorum consuetudines, et pacta con-

venta inter supremos Principes; quandoquidem scitum est, neminem extra suum territorium jurisdictionem exercere sive in suos, sive in alienos posse (4).

(1) *Leg.* 7 *et* 22 *ff. de Accusat.*, *Leg.* 1 *Cod. Ubi de Crimin. ager. opor.*, *L.* 1 *Cod. Ubi Senator.*, *cap.* 14 *de For. competent.* Vide etiam S. Cyprianum *Ep.* 19 *pag.* 266 *ed. Amstelaedami* 1700.

(2) *Leg.* 1 *Cod. ubi de Crimin.*

(3) *Leg.* 7 *et* 11 *ff. de Custod. et exhibit. reor. Novell.* 134 *cap.* 2, *cap.* 1 *de Raptor.*, *can.* 4 *et* 5 *caus.* 6 *quaest.* 3. In eamdem sententiam est *can.* 1 *caus.* 3 *qu.* 6, quem canonem Gratianus eduxit ex epistola S. Fabiani Pontificis, hoc est ex falsis decretalibus Isidori Mercatoris.

(4) *Cap.* 2 *de Constit. in* 6.

§. XIV. Locus quoque in quo res, de qua quaeritur, sita est, proprium judicem facit. Nam ibi in rem actio adversus possidentem instituitur, quasi actio rem ipsam persequi videatur. (1) Neque refert, immobilis ne; an mobilis res controversa sit; quin etiam si possessor absit, actio intenditur (2). Num autem necessarium omnino sit actione in rem cum reo agere in loco, in quo sita res est, ac etiam actori liceat exercere judicium in loco domicilii, vetus disputatio est. Sed hoc posterius fori usus recepisse videtur (3). Jure canonico etiam propter rem beneficium, veluti propter sitam, competens forum evadit (4); ideoque in causis beneficiariis recte clerici ad Episcopum beneficii vocantur.

(1) *Leg.* 3 *Cod. Ubi in rem actio*, *cap.* 3 *de For. competen.*

(2) *Leg.* 2 *Cod.. Ubi in rem actio.*

(3) Consule Hotomanum *lib.* 3 *Observ.* 3, Duarenum *ad tit. de judic. Cod. de For. compet.* Donellum *de Jur. civil. lib.* 17 *opp. tom.* 4 *p.* 1275 *ed. Lucae*, Vinnium *Select. jur. quaest. lib.* 1 *cap.* 18.

(4) *Cap.* 3 *de Tempor. ordinat. in* 6.

§. XVII. Sunt etiam alii modi, quibus forum competens et proprium efficitur; quales praecipui sunt privilegium, continentia causae, et consensus litigantium. Porro jure Romano pupillis, viduis, et ceteris miserabilibus personis fori electio concessa est (1). Similiter jure Decretalium Monachi, regulares (2), ecclesiae multae, et multa item capitula canonicorum sedis Apostolicae privilegiis vel omnino, vel ex parte ab Episcoporum jurisdictione subtracta sunt. Itaque horum causae aut a Sede Apostolica, aut ab eo Judice, cui sunt addictae, cognoscuntur. Nec praetereunda peculiaria quorumdam privilegia, qualia sunt illa concessa certis corporibus, atque collegiis, pluribusque gymnasiis, et academiis, quibus qui addicti sunt, hi proprium habent judicem, ad quem tantum vocantur (3).

(1) *Leg. unic. Cod. Quand. Imperator.*

(2) Consule Fagnanum *in cap. Cum dilectus 8 de Relig. Domib. num.* 17, *et in cap. Taurum n.* 18 *de Privileg.*, ubi etiam describitur celebris Sixti IV. Constitutio, quam *Mare magnum* appellant. Ceterum de Regularium exemptione late disserui *l.* 2 *tit.* 10 §. 3 *p. 370 et in Not. p.* 371 *et seq.* Sed praeter auctores eo loco indicatos, vide etiam C. Gagliardum *Instit. Canonic. lib.* 3 *tit.* 12 §. 19 *et seq.*, ubi harum exemptionum multa habes antiqua monumenta, quae a Natalis Alexandro, Ughellio, Mabillonio, Muratorio, aliisque viris doctis collecta sunt. Novissime de Regularium exemptione graviter, solideque disseruit Emmanuel Ituriaga Auctor epistolae editae Assisii an. 1785. *Su l' esenzione dei Regolari dalla giurisdizione de' Vescovi, e su le cause matrimoniali.*

(3) Late, ac diligenter de hoc privilegio, quo Academiae fruuntur, disputat Scipio Gentilis *de Jurisdict. l.* 3 *cap.* 17 *opp. tom.* 3 *p.* 276 *ed. Neapol.* 1664.

§. XVIII. Etiam continentia causae facit, ut judex, qui competens non esset, competens evadat: nimirum si quaestio princeps in cursu judi-

cii incidentem quaestionem habeat, cujus illi cognitio directo commisa non erat. Tunc enim idem Judex utramque controversiam noscit, ne res inter se nexae, et jugatae dividantur (1). Hinc Decretales foro ecclesiastico addicunt causas de dote, deque alimentis praestandis, quae matrimonialibus incidunt (2).

(1) *Leg. 10 Cod. de Judic.*
(2) *Cap. 3 de Donation. int. Vir. et uxor.*

§. XIX. Denique litigantium consensu jurisdictio profertur, sive, ut dici solet, prorogatur, et tunc alius judex, quam cujus notio est litigantium voluntate proprius, et competens evadit (1). Licet enim jure Romano litigantibus in alienum judicem consentire, dummodo ipse jurisdictionem habeat (2); nam quae in privatis viris nulla est, jurisdictio prorogari non potest (3). Clerici cum Episcopi consensu, in alienum judicem ecclesiasticum recte consentiunt (4), in laicum vero consentire nulla ratione possunt (5).

(1) *Leg. 1 Cod. de Jurisd.* Verum si prius quam adiretur alienus judex, mutata voluntas fuerit, procul dubio nemo compellitur huic conventioni stare, inquit Aphricanus *Leg. 18 ff. de Jurisd.*
(2) *Leg. 1 et 2 ff. de Judic.*
(3) *Leg. 3 Cod. de Jurisdict.*
(4) *Cap. 18 de For. competent.*
(5) *Cap. 12 eod.* Hanc Innocentii III. constitutionem minus vere, minusque recte, uti supra animadverti §. *IX. Not.* 3, reprehendit Cujacius, quem praeter Cironium, aliosque ibi laudatos, solide etiam graviterque refellit Carolus Gagliardus *Inst. Canonic. lib. 3 tit. 10 §. 5 et seq.*

TITULUS V.

DE LIBELLI OBLATIONE, DEQUE IN JUS VOCANDO.

§. I.

Postquam consideravit actor, quis proprius et competens judex sit, *in judicio postulationem deponit* (1), hoc est apud acta deponit libellum, quo actio continetur (2). Actio est jus persequendi in judicio, quod sibi debetur (3); brevis scriptura, qua haec actio, et actoris petitio clare, et distincte proponitur, libellus appellatur (4). Huic respondet reus; et sic oritur litis contestatio de qua postea erit dicendi locus. Reo post libelli oblationem dantur viginti dierum induciae, ut deliberet, cedatne, an resistat, pareatne judici, an eum recuset (5).

(1) Ita loquitur Honorius *Leg.* 3 *Cod. de Praescript.* 30 *ann.*, et Justinianus *Leg. ult. Cod. eod.*

(2) *Novell.* 53 *cap.* 3.

(3) *Leg.* 59 *ff. de Act.*, *et princip. Instit. lib.* 3 *tit.* 6 *de Action.*

(4) Multa libellorum genere habes apud Brissonium *de verb. signif.* De S. Cirillo Hierosolymitano Episcopo, qui a Seleucensi concilio depositus fuerat, narrat Socrates *Histor. lib.* 2 *cap.* 40 *pag.* 154 *ed. Valesii Cantabrig.* 1720, eum libello provocasse, praeterea Sylvanum Troadis Episcopum supplicantium libellos accepisse, eisque judicem dedisse, scribit idem Socrates *lib.* 7 *cap.* 37 *p.* 388. Unde intelligimus, ea jam aetate in ecclesiasticis judiciis adhibitas fuisse solemnitates, quae in judiciis adhibebantur.

(5) *Novell.* 53 *cap.* 3, quam refert Gratianus *can.* 4 *cap.* 3 *quaest.* 3 §. *Offeratur.* Consule Cujacium *in eamd. Novell.* 53 *opp. tom.* 2 *col.* 961 *et* 962 *ed. cit.*

§. II. Libellus vel conventionalis, vel accusatorius est. Conventionali utimur in civilibus negotiis, accusatorio in causis criminalibus, cum reum criminis apud judicem accusamus. Clarus, et obscuritatis expers libellus uterque esse debet, quodque petitur perspicue significandum est (1). Non enim subobscuro libello respondere reus cogitur, et judex recte potest rejicere libellum, in quo non dilucide, et explicate omnia declarentur.

(1) *Cap.* 2 *de Libell. oblat.*

§. III. Antiquo jure Romanorum certae, ac solemnes erant constitutae formulae, cum quibus actio institui debebat, et eas actor a Praetore impetrabat. Sed postea, sublatis ambagibus, et subtilitatibus formularum (1), placuit libello exprimere genus, speciem, et nomen actionis, quae in judicium deduceretur (2). Verum Decretales de exprimendo nomine actionis, qua quis usurus est, non admodum laborant; modo res ipsa ita clare, apteque proponatur, ut ex ea jus petentis manifestum sit (3).

(1) *L.* 1 *et* 2. *Cod. de Formul. et impetr. act. sublat.*

(2) *Leg.* 3 *Cod. de Eden. Leg. ult. Cod. de Interd.* Consule Cujacium *in cap.* 6 *de judic. opp. tom.* 6 *col.* 763 *et* 764 *ed. Mutin. seu Venet.* 1778.

(3) *Cap.* 7 *de Judic.* Confer Donellum *de Jur. civil. lib.* 23 *cap.* 4 §. *ult. col.* 64, ibique Hilligerum *in Not. opp. tom.* 6 *cit. ed Lucae.*

§. IV. Accusatorius libellus complecti debet nomen accusatoris, rei accusati, et judicis, coram quo accusatio instituitur, praeterea tempus, locumque criminis. Conventionalis autem contineat oportet nomen actoris, rei, atque judicis, rem petitam, et petendi causam. Cum agitur de actione in rem, satis est exprimere causam actionis proximam, puta dominium; cum exercetur actio in personam, exprimi debet tum proxima, hoc est obligatio, tum remota, hoc est titulus; ex quo obligatio nata est (1).

(1) *Cap. ult. de Libell. oblation.* Consule Donellum *loc. cit.* 3 ibique Hilligerum *in Nat. col.* 57 *et seq.*

§. V. In offerendo libello praecipue curandum est, ne plus petatur, quod fit quatuor modis, re, tempore, loco, et causa. Re plus petitur, si ex. gr. petantur triginta, cum viginti deberentur, aut si is, cujus ex parte res est vel eam totam, vel majorem partem suam esse contendat; tempore, si ante statutum diem, vel ante conditionem actio instituatur; loco, si quis quod sibi certo loco dari stipulatus est, alio petat, nulla illius loci facta mentione; causa, si quis certam rem petat, cum debitor posset dare, quod mallet suo arbitratu (1). Jure veteri plus petens actor causa cadebat (2), sed jure novo civili aliae adversus plus petentium importunitatem poenae sunt constitutae (3).

(1) *Inst. lib.* 4 *tit.* 6 *de Action.* §. 33.

(2) Paulus *Recept. sentent. lib.* 1 *tit.* 10 §. 1, apud Schultingium *Jurisprud. vet. Ante Justinian. p.* 241 *ed.*

Lipsiae 1737 §. 33 *Inst. cit.* Hinc illud Plauti *in Mostel. lar. act. 3 scen.* 1 *ver.* 123 *pag.* 528 *tom.* 1 *ed. Lugdun. Patav.* 1699; *velim quidem hercle, ut uno nummo plus petas.* Num autem id Lege XII. tabularum, an potius edicto Praetoris factum fuerit, non satis compertum est. Consule Raevardum *Varior. lib.* 3 *cap.* 14 *p.* 69 *tom.* 2 *ed. Neapol.* 1779.

(3) Zeno Imperator adversus eum, qui ante tempus petiit, temporis inducias duplicari, atque his finitis reum cogi non posse voluit ad suscipiendam litem; nisi prioris litis impensae solutae fuissent. Constitutio haec desideratur, sed ejus epitomen ex Basilicis eduxit Cujacius *Observat. lib.* 12 *cap.* 21 *opp. tom.* 3 *col.* 319 *ed. cit.* Contra eos, qui re, aut loco, aut causa plus peterent, triplici poenam constituit Justinianus *cit. Inst. lib.* 4 *tit.* 6 *de Action.* §. 33.

§. VI. Jure canonico qui re, aut causa plus petunt, in expensas condemnantur; qui loco, in id, quod debitoris interest, denique qui tempore plus petierint, duplo majores inducias reo tribuere debent, neque ipse cogitur judicium suscipere, nisi antea prioris litis expensae solvantur(1). Nunc fere omnes eo jure utuntur, ut reus ante tempus, conventus tantum a judicii observatione liberetur, et actor quidem in litis axpensas condemnetur; sed ei tamen integrum sit reum in judicium vocare, cum primum obligationis diem venisse constat. In ceteris hujusmodi petitionibus reo licet offerre plus petenti, quod se debere censet; id vero si non accipat actor, neque aliud revera judex deberi intelligit actor, uti temere litigans, in expensas condemnetur (2).

(1) *Cap. unic. de plus petition.*
(2) Confer Vinnium *in Instit. lib.* 4 *tit.* 6 §. 3 et Voetum *in Pandect. lib.* 5 *tit.* 1 §. 25.

§. VII. Emendatur interdum libellus, interdum etiam mutatur; cum videlicet pridem instituta actione retenta, aliquid adjicitur, aut detrahitur, vel cum prima actione repudiata, nova instituitur. Ita

qui pro decem, quae sibi ex causa mutui deberi dixit, ex eadem illa causa petit viginti, libellum emendat; mutat autem qui fundum, quem ex testamento petierat, deinceps ex stipulatu petit: Utrumque fieri potest etiam post litem contestatam (1); sed qui contestata lite actionem mutat, prioris judicii expensas solvere debet, et novum dare libellum, novasque ad deliberandum inducias reo. At vero libelli solemnitas in causis summariis non est necessaria.

(1) Consule Donellum *de Jur. civil. lib.* 23 *cap.* 5 *et ad tit. Instit. de Action.* §. 27 *opp. tom.* 6 *col.* 65 *et seq.*, *et col.* 839 *et seq. ed. Lucae cit.*, et Voetum *in Pandect. lib.* 3 *tit.* 13 §. 9 *et seq.*

§. VIII. Oblato ab actore libello, qui est quasi primus aditus judicii, reus in jus vocatur. Vocare autem in jus nihil est aliud, quam vocare aliquem ad eum, qui ius dicturus est ea de re, de qua quaeritur (1). Nullus olim ritus vocationis fuit; sed licebat privato privatum, cum quo jure agere vellet, per se, et sua auctoritate in jus vocare, et quidem ita, ut vocatus, nisi vadimonium promitteret, hoc est nisi satisdaret judicio sisti, etiam invitus in jus rapi posset (2). Sed postea mos hujusmodi sublatus est, sive quod absurdum videretur, rem tantum privati arbitrio permittere, sive quod melius aequius videretur hoc negocium transigere auctoritate ejus qui juri dicundo praeest (3).

(1) Paulus in *Leg.* 1 *ff. in jus. vocan.* ita rem explicat, ut sit in jus vocari juris experiundi causa vocare. Recte prorsus. Non enim quis vocatur in jus, nisi ut de suo jure expediatur apud eum, apud quem id facere jus est, idest apud eum jure judicioque agat ea de re, quem in judicium vocat. Id enim significant Jurisconsulti, cum dicunt de jure suo, aut de re aliqua experiri, ut *L.* 1 *ff. Ex quib. caus. major.*, *Leg.* 1 *ff. Quand. de pec. act. an-*

nal. sit, vel jus experiri, ut *in Leg.* 1 *ff. de Divers. et temp. praescript.*, *et in L.* 1 *ff. Quae in fraud credit*, hoc est rem tentare, et sui juris periculum facere.

(2) Consule Duarenum *lib.* 1 *disp. cap.* 1. Adversus eos, qui in jus venire recusarent, vim adhiberi, et invitos injecta manu, obtortoque collo in jus rapi consuevisse certum est, idque late ostendunt Goveanus 1 *Var. lect. ult.*, Raevardus *ad LL.* 12 *Tabular. cap.* 5 *et ad L.* 108 *de Divers. regul. jur. opp. tom.* 1 *p.* 7 *et* 167 *ed. Neap.* 1779, Cujacius *Observ. lib.* 10 *cap.* 10 *opp. tom.* 3 *col.* 240 *et seq. edit. Venet.* 1758, Heineccius *Antiquit. lib.* 4 *tit.* 6 §. 14 *et seq. opp. t.* 5 *p.* 429 *et seq. ed. Neap.* 1769, aliique complures.

(3) Ulpiani, et Pauli aetate jam illum obtinuisse morem, ut nemo sine magistratus auctoritate in jus vocaretur, ostendit Donellus *de Jur: civil. lib.* 23 *cap.* 1 §. 6 *opp. tom.* 6 *col.* 34 *et seq. ed. Lucae.* Vide etiam Hilligerum *in Notis ad eumdem Donellum loc. cit.*

§. IX. Nunc ipsa libelli oblatio in jus vocatio dici potest; sed quoniam libellus aptus non est ad inducendam litis contestationem, ac tantum continet actoris petitionem, non item probationes, quibus eadem petitio nititur: hae sunt in actis post oblatum libellum exhibendae probationes, quibus exhibitis reus in judicium vocatur, ut respondere possit, atque ita litis contestatio inducatur. Id vero fit per citationem, quae judicialis est actus, per quem reus, actore rogante, judicis auctoritate litis peragendae causa in iudicium vocatur. Proprie haec citatio in jus vocatio est, et utraque saepe confunditur; quamquam citatio latius pateat, quippe quae in qualibet judicii parte adhibetur, quoniam singuli judiciarii nunciantur; verum in jus vocatio tantum pertinet ad primam citationem, unde judicium exorditur (1). Sed veteri jure Romano in jus vocatio, et citatio differebant; quoniam, illa privata auctoritate, haec vero mandato judicis per praeconem, et interdum etiam per edictum fiebat; nec tantum reus verum etiam actor, patroni, et testes in judicium citabantur.

(1) Confer Vinnium *Commentar. ad Inst. lib. 4 tit.* 16 §. 3 *n.* 5.

§. X. Omnia judicia a citatione inchoanda sunt, neque, ea omissa, ulla judicii vis, et auctoritas est (1). Vetat enim non civilis modo, sed etiam naturalis juris ratio, damnari aliquem, qui auditus, ac defensus non sit. Hinc defectum citationis *insanabilem* pragmatici appellant, quoniam sanari non potest judicium, quod sine citatione gestum est (2).

(1) *Can.* 2 *et* 4 *cap.* 3 *quaest.* 9 *Clem.* 2 *de Senten. et re judic.*

(2) Confer Hilligerum *ad Donellum de Jur. civil. lib.* 23 *cap.* 2 §. 2 *not. tom.* 6 *p.* 11 *ed. cit.*

§. XI. Est autem citatio vel realis, quae fit injectis in reum publica auctoritate manibus, vel verbalis, quae procedit ab imperio judicis, cujus jussu, verbis, vel literis quis in judicium vocatur. In civilibus judiciis verbali citatione plerumque utimur; nam in iis citatio realis ante sententiam non emittitur, nisi reus sit fugitivus aut de fuga suspectus, et nisi primum res cognita, et explorata sit.

§. XII. Verbalis citatio alia simplex, alia peremptoria est. Simplex continet merum praeceptum, ut reus in judicium veniat; sed ipse contumax non efficitur, nisi eadem citatio post tres terminos certis dierum intervallis praefinitos tertio repetatur (1). Quae intervalla jure veteri decem dies singula continebant (2), jure Novellarum ampliata sunt ad dies triginta (3); sed jure decretalium arbitrio judicis pro temporum, ac locorum ratione statuuntur (4). Peremptoria citatio instar est omnium simul simplicium, atque ita rem perimit, ut si reus praestituta die in judicium non venerit, contumax habeatur. Nam peremptorium praecidit, et abscin-

dit omnes adversarii tergiversationis, eoque comminatur judex, sese causam cogniturum, etiam absente illo, qui citatus sese judici sistere recusat (5). Edictum peremptorium jure civili emittitur post tres simplices citationes, interdum post duas, interdum etiam statim, quod vocatur *unum pro omnibus;* pendetque ab arbitrio judicis pro conditione causae, vel personae, vel temporis, ordinem edictorum (6), et compendium moderari (7).

(1) Trium tantum edictorum mentio est in *Leg.* 53 *ff. de Re Judic.*, et apud Paulum *Recept. senten. lib.* 5 *tit.* 5 *num.* 7, ac trium item denunciationum, aut literarum in *Leg.* 8 *Cod. Quomod. et quand. judex senten.* Quare mirum est, Ulpianum in *Leg.* 70 *ff. de Judic.* tradere post tertium demum edictum peremptorium emitti. Gerardus Noodtius *Observat. lib.* 1 *cap.* 8, ita illum Ulpiani locum legendum putat: *quibus propositis, et tertium tunc peremptorium impetret.* Ego ejus in sententiam facile descendo, neque de ea dimoveor illis ejusdem Ulpiani verbis, quibus dimotus est Antonius Schultingius *in Paulum recept. senten. lib.* 5 *tit.* 5 *not.* 32 *Jurispr. ve*, *ante-Justinian. p.* 450 *ed. Lipsiae* 1737. Sunt autem verba Ulpiani *in Leg.* 72 *ff. de Judic.* omnino haec: *Nonnumquam hoc edictum post tot numero edicta quae praecesserint, datur, nonnunquam post unum vel alterum; nonnunquam statim, quod appellatur unum pro omnibus.* Hinc quidem Ulpianus etiam post tria edicta denique peremptorium dari statuit, sed loquitur non de ordinaria et usitata edictorum methodo, quae tribus tantum edictis constat, et quam respicit *Leg.* 70; verum agit de arbitrio judicis, quod extra ordinem est. Nam, ut ipse inquit Ulpianus, totum hoc negocium *aestimare oportet eum, qui jus dixit, et pro conditione causae, vel personae, vel temporis ita ordinem edictorum, et compendium moderari.* Hinc judici pro suo arbitrio licet tria dare edicta, antequam peremptorium emittat. Itaque Ulpianus in *Leg.* 70 ordinariam, et usitatam constituit edictorum methodum; in *leg.* 72 exceptionem ponit, ut judex possit hanc methodum omittere, ac non tertio, sed quarto loco peremptorium dare.

(2) *Leg.* 69 *ff. de Judic.*

(3) *Novell.* 112 *cap.* 3.

(4) *Cap.* 7 *de Dol. et contumac.*; *Clem. de Judic.* Quae de tribus edictis, aut de uno pro omnibus dato a jure civili sancita sunt, eadem videtur constituisse Innocentius III. in *Cap.* 24 *de Offic. et potest. delegat.* Sed et ante Innocentium III. Parisiense Concilium apud Gratianum *Can.* 6 *cap.* 24 *quaest.* 3. Romanam legem de tribus edictis, aut uno pro tribus approbavit.

(5) *Leg.* 70 *et* 75 *ff. de Jud.*, *Cap.* 6 *de Dol. et contumace.*

(6) Edicta haec interdum etiam *contestationes*, ab Aniano autem *in Paul. Recept. senten. lib.* 5 *tit.* 5 §. 7 apud Schultingium *Juripr. vset. Ante-justinian. p.* 450, *ed Lipsiae* 1747, et *in Can.* 6 *cap.* 24 *quaest.* 3 *Auctoritates* appellantur. Proprie a Latinis *denunciationes* dicuntur, sed corruptae Latinitatis scriptores *Auctoritates* vocant. Multa ejus rei exempla sunt apud Du-Cangium *Glossar. Med. et infim. Latinit.*

(7) *Leg.* 72 *ff. de Jud.*

§. XIII. **Citatio reo significanda, et demonstranda est, idque apparitoris, sive publici nuntii opera fieri solet.** Significantur autem vel denunciatione, vel literis, vel edictis (1). Denunciationes per officia, et exequutores fiunt, literae ad reum mittuntur, edicta publico loco affiguntur, unde recte legi possint (2). **Nuncius reo denunciare decretum citationis debet vel in faciem, vel ad domum (3), et praesenti quidem in faciem, absenti ad domum, si rei copia haberi possit, in faciem, si non possit ad domum in qua reus habitat (4), et si plures domos habuerit, ubi frequentius commoratur, aut commorari debet. Quod si reus absit, neque resciri possit, in quo loco versetur, edicto publico loco affixo evocandus est, ut** ita reus absens per propinquos, aut amicos, quibus edictum patet, admoneatur (5).

(1) Tria haec discriminat Paulus *Recept. senten. lib.* 5 *tit.* 5 §. 7, apud Schultingium *loc. cit. p.* 450.

(2) Consule Cujacium *in illum Pauli loc. not.* 32.

(3) *Leg.* 13 §. 1 *de Excusat. tut.* Vide etiam Cujacium *Observ. lib.* 7 *cap.* 15 *opp. tom.* 3 *col.* 161 *et* 162 *ed. Venet. seu Mutin.* 1758, ubi multa habes de denunciatione ad domum.

(4) Argum. *Leg.* 1 §. 1 *ff. de Agnoscen. et alen. liber.* Idem etiam non obscure tradit Alexander III. *in Cap.* 3 *de Dol. et contumac.*

(5) *Extravag. unic. de Dol. et contumac. int. commun.*, *Clem.* 1 *de Judic.*

§. XIV. Et quoniam in alieno territorio jus dicenti impune non paretur (1); adversus eum, qui in alieno territorio versatur, citatio expedire non potest, nisi ab ejus loci magitratu venia petita, atque impetrata sit. Facta vero citatione, nuncius id in acta referre debet, et vero expressis omnibus quae scire opus est, nimirum die, loco, modo factae citationis, ceteris adjunctis, atque ejus relationi creditur propter fidem publicam, qua munitus est.

(1) *L. ult. ff. de Jurisd. omn. judic.*

§. XV. Ut citatio rite et recte fiat multa sunt observanda. Principio scilicet exprimendum est nomen actoris, quo instante citatio emittitur, quia tantum in causis publicis judex ex officio procedit (1); itemque nomen rei ne quis in ancipiti persona decipiatur. Deinde continere debet nomen judicis, cujus mandato citatio emittitur, tum quod jure novo sine mandato judicis nemo in jus vocari potest, tum quod citatus scire debet, num proprius, et competens judex sit, ad quem vocatur. Et quoniam delegatus judex alienam jurisdictionem exercet, citationis decreto inserendum est exemplum literarum, quibus ei causa commissa est (2): nam secus ejus jurisdictio reo comperta, et explorata esse non potest. Si manifestum sit, judicem non esse competentem, reus ad eum ire non co-

gitur; si id manifesto non constet, reus omnino cogitur sistere se judici, cujus est aestimare, num sua sit jurisdictio (3).

(1) *Cap.* 9 *de Accusat.*
(2) *Cap.* 2 *de Dilat.* Quod forte primum jure canonico expresse constitutum videtur, sed tamen alienum non est a juris Romani sententia *Leg.* 5 *unic. Cod. de Mandat. Princ. Leg.* 5 *Cod. de Jur. fisc. lib.* 10.
(3) *Leg.* 2 *ff. Si quis in jus vocat. non ierit.*, *Leg.* 5 *ff. de Judic.*

§. XVI. Exprimenda etiam est causa, propter quam reus vocatur, ut is negocium meditetur suum, et paratus ad judicium veniat, posteaquam re cognita sese contra actorem tueri constituit. Veteri jure Romano actor postulatam impetratamque a Praetore actionem edebat reo, cum in judicium venerat, atque ita ipse vocationis causam noscebat (1). Sed antiquo vocationis ritu sublato, sancitum est a Justiniano (2), ut in ipsa vocatione libellus conventionalis reo tradatur; atque ita in unum judicialem actum in jus vocatio, et actionis editio coaluerunt. Decretales de exprimenda vocationis causa, reoque simul offerendo libello non admodum laborant; sed jam fere ubique gentium moribus, usuque fori receptum est ut decreto ipso citationis causa significetur, vel simul reo libellus offeratur.

(1) Plures sane modis id fieri potuisse scribit Ulpianus in *L.* 1 *ff. de Eden.* Confer Heineccium *Antiquit. lib.* 4 *tit.* 6 §. 19 *opp. tom.* 3 *p.* 432 *ed. Neap.* 1766, Raevardum *lib. Protribunal. cap.* 4 *opp. tom.* 2 *pag.* 200 *ed. Neap. cit.*, Cujacium *in Cod. lib.* 2 *tit.* 1 *opp. tom.* 10 *col.* 828 *ed. Mutin.* 1782, Donellum *in Cod. l.* 2 *tit.* 1 *opp. t.* 7 *col.* 21 *et seq. ed. Lucae cit.* ceteros interpretes ad titulum *de edendo.*
(2) *Novell.* 53 *cap.* 4.

§. XVII. Praeterea designandus est judicii lo-

cus, ut reus noscat, quo ipse venire, et se judici sistere praesentem debeat, et simul intelligat, num locus ille tutus sit. Praesertim vero si delegatus sit judex, certum in citatoriis literis indicare locum omnino necesse est; quoniam illi nullus est hujusmodi locus, ad quem reus certo venire possit. Si ordinarius est judex, qui certo loco tribunal habet, nihil attinet hunc locum exprimere, nisi ipse velit alio loco jus reddere, quam quo reddere consuevit (1). Sed et tutus debet esse locus, in quo judicium est agendum, et per quem necessario transitus faciendus est reo (2); adeo ut si manifestum sit, locum tutum non esse, nulla sit citatio ipso jure (3); si non ita sit manifestum, valeat quidem citatio, sed reus demonstrare debeat, eum sibi locum tutum non esse (4).

(1) *Leg.* 59 *ff. de Judic.*
(2) *Clem.* 2 *de Sentent. et re judic.*, *Cap.* 4 *Ut lit. non contest.*, in quod vide Gonzalezium.
(3) *Cit. Clem.* 2.
(4) *Cap.* 7 §. 3 *Sentent. excom. in* 6. At enim reus per procuratorem respondere potest, cum tutus non est judicii locus. Et hoc sane verum; sed reo justa excusatio ob hanc eamdem causam est, quod per se ipsum respondere non potest.

§. XVIII. Certus quoque dies, quo reus in jus venire debet, in citatione notandus est, ut ipse intelligat, num die, quo vocatus fuit, exercere judicium liceat. Qui dies arbitrio boni viri a judice constituitur, habita ratione temporum, locorum, personarum. Nam iniquum esset reum vocare ad id tempus, quo ipse sui copiam facere vel omnino non potest, vel saltem cum magno incommodo potest.

§. XIX. Plura efficit citatio, quae rite, et recte facta sit. Nimirum facit, ut reus ad eum judicem, ad quem primum vocatus est, venire de-

beat, quamquam reus deinceps alteri judici subesse coeperit (1); rumpit praescriptionem (2); perpetuat judicis delegati jurisdictionem, adeo ut ea delegantis obitu non extinguatur (3); litis pendentiam inducit, si tamen in citatione illa sint expressa, ex quibus reus noscat omnia, quorum causa in jus vocatur (4). Pendet autem lis post citationem quoad hoc, ut nihil debeat innovari (5); nam alias nonnisi post contestationem lis pendet (6). Ex quo efficitur, ut post citationem, unde reus causae certior fit, res litigiosa evadat (7); ideoque alienari non possit (8).

(1) *L. de Judic.*, *Cap.* 19 *de For. competen.*
(2) *L. ult. Cod. de Annal. except.*, *L.* 7 *Cod. de Praescript. 50 annor.*
(3) *Cap.* 20 *Offic. et potest. delegat.*
(4) *Clem.* 2 *Ut lit. penden.* Id vero constitutum est ex sententia juris civilis in *Auth. litigiosa Cod. de litigios.*
(5) *Cit. Clem.* 2.
(6) *Cap.* 39 *Verb. signific.*, ibique Gonzalez, *in cap. unic. de Lit. contest.*
(7) *Clem. et Auth. mox laudatae.*
(8) *L.* 18 *ff. de Rei vindic.*, *Can. ult. cap.* 11 *qu.* 1, *cap.* 3. *Ut lit. penden.*

TITULUS VI.

DE DOLO ET CONTUMACIA.

I. Quis contumax.
II. Poena propter contumaciam actoris.
III. et IV. Missio in possessionem propter rei contumaciam.
V. Aliae poenae in reum contumacem.
VI. Sequestratio rei litigiosae.

§. I.

Ne dolo, et contumacia litigantium inutile evadat judicium, poenae indictae sunt adverseus eum

qui in jus vocatus non venerit. Dolum malum vocamus omnem calliditatem, fallaciam, machinationem ad circumveniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibitam (1). Hoc loco dolus est fraudulentum consilium litigantis, qui contumax est (2), et judicium detractat. Contumax autem dicitur, qui judicis mandato non obtemperat, hoc est qui tribus edictis, vel uno peremptorio evocatus sui copiam non fecit, cum nullo justo impedimento detineretur (3); vel cum venit, judici parere recusavit (4); vel impedit, quominus ad reum citatio perveniat (5); vel sine judicis venia susceptum judicium deseruit (6).

(1) Ita dolum malum definit Labeo apud Ulpianum *Leg* 1 §. 2 *ff. de Dol., et contumac.* in qua quidem definitione nihil ociosum esse demonstrat Huberus *l.* 3 *observ.* 25.

(2) Contumax a Graecis αυθαδης *pervicax*, et *superbus*, dicitur qui alios ita contemnit, ut eorum consortium fugiat; ideo etiam Constitutio Graeca φευγοκτα *fugientem* vocat in *L.* 10 *Cod. de Judic.*

(3) *Leg.* 53 *ff. de Re judic.* Idque etiam tradit Paulus *Recept. senten. lib.* 5 *tit.* 5 §. 7, apud Schultingium *loc. cit. p.* 450. Demonstrare autem ex circumstantiis intelligit, justa ne sit excusatio, an secus *cap.* 6 *de Dol., et contumac.* Saepe etiam a judice constituitur terminus, intra quem citatus venire in judicium debet, eoque non veniente, et elapso termino contumax habetur. Verum, antequam Judex de contumacia decernat, adhuc ipse moram purgare potest, ut judex ex aequo, et bono ultra terminum condemnationem differre queat. *cit. cap.* 6.

(4) *Leg. un. ff. Si quis jus dicen. non obtemper.*

(5) *Cap.* 5 §. 1. *Ut lit. non contest.*

(6) *Cap.* 3 *de Dol. et contumac.*

§. II. Tam actor, quam reus contumax esse potest (1), neutrum verum sinunt leges judici jubenti impune non obtemperare. Actor si constituto tempore, quo reus citatus est, in judicium non venerit, in expensas condemnatur, neque alia ei citatio permittitur, nisi de se judici sistendo cau-

tionem praestet (2). Quin etiam non veniente in judicium actore, reus illud a judice petere, et rogare potest, ut sibi detur probationum afferendarum locus, ac sententia proferatur (3). Verum contestata lite (4) si actor contumax evaserit, ejus procurator, si quem reliquerit, vocandus est, aut si nullum reliquerit, vel relictus in jus non venerit, ipse absens per edictum ejus domui affixum vocatur, et inde contra eum fertur sententia, cum res satis est comperta, aut saltem actore in expensas condemnato, ab observatione judicii reus absolvitur (5).

(1) Hinc ea pars, quae in Decretalium libris inscribitur *de Dolo*, *et contumacia*, in antiquis collectionibus inscribitur *de Dolo*, *et contumacia alterius partis punienda*, ubi contumacia *alterius partis* actoris, vel rei contumacia est.

(2) *Cap. 1 de Dol. et contumac. in 6.*

(3) *Cap. 3 de Dol.*, *et contumac.*

(4) Juris interpretes discrimen constituunt inter actorem, qui ante contestatam litem, interque actorem, qui post contestatem litem contumax est. Nituntur *Novell. 112 cap. 3. §. 1 et 2*, ubi de actore agitur, qui actione proposita abesse coepit, cum *apud judicem initium lis non acceperat*, hoc est cum nondum erat contestata et vero si postea, contumax fieri dicitur. Vulgarem hanc distinctionem ridet Gonzalezius *in cap. 3 de Dol. et contumac.* hoc fretus argumento, quod cum reus ab actore vocatus in judicium venit, lis contestata intelligitur, quoniam canonico saltem jure actoris, ac rei praesentia non requiritur, ut lis contestata habeatur; et ideo fieri non potest, quod actor non contestata lite contumax evadat. Illam autem novellam, cujus nunc facta mentio est, ita interpetratur Gonzalezius, ex parte tantum actoris, non etiam ex parte rei, litem contestatam fuisse, cum actor abesse coepit, quae imperfectae quaedam contestatio est; tum in jus veniente, et actoris petitioni respondente reo, cum ipse actor abesset, contestationem fuisse perfectam. Sed nego fieri non posse quod actor, veniente in judicium reo, ante contestatam litem contumax sit. Nam aliud est vadimonii, et alia litis contestatae desertio. Actor certa die reum in judicium vocat, venit quidem reus, non item actor; hic quidem deserere vadimonium dicitur, non litem contestatam. Nam de-

sertio vadimonii est desertio promissionis judicio sistendi causa factae ante litem contestatam *L. 4 §. 1. Si quis caut.* Contra litis contestatae desertio est desertio ipsius judicii, quod jam contestatione litis, hoc est clara actoris petitione, aptaque rei responsione constitutum, firmatumque est. Quae litis contestatae desertio eremodicium dicitur, quod et actore, et reo absente contrahitur *Leg. 10 §. Sin autem reus Cod. de Judic.* En igitur duplicem actoris contumaciam ob desertum vadimonium, et ob desertam litem contestatam, et utrique huic contumaciae dissimilis poena constituta est.

(5) *Cap. 3 de Dol. et contumac.*, *Leg. 10 de Judic.*

§. III. Quod si absit per contumaciam reus, videndum est, num id ante, an post litem contestatam faciat. Lite nondum contestata, in actione reali actor mittitur in possessionem rerum, de quibus controversia est; in actione personali mittitur pro modo, et rationedebiti, vel in possessionem bonorum mobilium ipsius rei, vel immobilium, cum nulla mobilia sunt. Quae possessio datur ex primo, et secundo decreto. Primi decreti possessio tantum custodia est (1), quoniam ea conceditur rei servandae, et custodiendae causâ, atque actor non dominus, sed tantum custos efficitur. Quare et actor et reus possident, hic quidem ut fundum colat, fructusque colligat, ille autem ut fundum, et fructus, sive fructuum pretium observet, atque custodiat (2).

(1) Ita Innocentius III. in *Cap. ult. §. In aliis vero casibus. Ut lit. non contest.* controversiam definivit quae inter Pilaeum, et Bulgarum ex una, interque Joannem Martenium, et Azonem ex parte altera agebatur, probavitque sententiam Pilaei, ac Bulgari, qui sola missione in possessionem actorem tantum rei custodem non dominum et possessorem fieri putabant; quae sententia probabilior est ex jure civili *Leg. 8 §. Sed. et quis, Cod. de Praescrip. 30 an.*

(2) *Cap. 4 de Eo qui mittit., in posses., cap. ult. §. In aliis sunt. Ut lit. non contest.*

§. IV. Hanc vero possessionem actor adipisci

censetur, quantumvis eam potentia, doloque adversarii revera non acquisiverit, aut acquisitam amiserit (1); haud tamen si actor ipse nulla justa causa impeditus eam intra annum obtinere neglexit (2). Intra anni spatium si reus in judicium non veniat, solvatque expensas, ac praeterea cautionem non praestet de se judici sistendo, emittitur secundum decretum, cujus ea vis est ut reus contumax de bonorum possessione dimoveatur, fiatque actor unus, et verus eorum possessor, fructus colligat, suosque faciat (3).

(1) *Cap.* 9 *de Dol. et contumac.*
(2) *Cap.* 2 *de Eo qui mittit. in posses.*
(3) Secundum decretum in actione tantum personali, non item in reali, in qua actor post annum jure possessor efficitur, necessarium esse putat Glossa *in cap.* 9 *verb. Constituatur de Dol. et contumac.*, atque hanc vulgus interpretum sententiam sequitur. Confer tamen Cujacium *in cap. ult. Ut lit. non contest. et ad tit. de Eo qui mitt. in possess. opp. tom.* 6 *col.* 729, *et col.* 728 *ed. Mutin. cit.*, et Cironium *Paratitl. in decret. lib.* 2 *tit.* 15.

§. V. Verum si post contestatam litem reus contumax evadat, causaque ex actis satis explorata videatur, judex sententia sua litem definiet; si non satis de causa liqueat, actor in bonorum contumacis rei possessionem mititur, fitque ipse statim verus possessor, ac reo sola dominii lis integra relinquitur (1). Sed in causis beneficiariis propter rei contumaciam actor in possessionem non mittitur, ne vitiosus in beneficia ingressus detur (2).

(1) *Cap.* 5 §. *In aliis Ut lit. non contest. cap.* 4 *de Dol. et contumac.*
(2) *Cap. un. de Eo qui mittit. in poss. in* 6.

§. VI. Sunt et aliae poenae adversus contumaces constitutae, quarum unam, aut alteram, uti

rerum ratio postulare videtur, infligit judex suo arbitratu; interdum enim pecuniaria mulcta aut censuris, certisva poenis contumaces coercentur (1). Ex quibus poenis unam, aut alteram, quae plus metus afferat, initio seligat judex, ad alias nihilominus processurus, si contumax, sua adhuc obstinatione sententiae, pergat judici non obtemperare (2). Verum censuris caute, atque sobrie judices uti debent, neque sunt adhibendae, nisi cum contumaces re, aut persona coerceri non possunt (3).

(1) *Leg.* 2 *ff. Si quis in jus vocat.*, *cap.* 2, 5, 8 *de Dol. et contumac.*, *cap.* 4 *Ut lit. non contest.*
(2) *Cap.* 5 §. *In aliis Ut lit. non contest.*
(3) Conc. Trident. *Sess.* 25 *cap. de Reform.*

§. VII. Saepe etiam actor non mittitur in possessionem rei servandae causa, neque ea penes reum contumacem relinquitur, sed penes testium deponitur, et committitur alicui, qui finita lite rem, et fructus victori restituat (1). Quae dicitur sequestratio rei litigiosae, quam judex ex justa causa decernit, puta si metus sit, ne res vel fructus dilapidentur (2). Si maritus ad inopiam vergat, dos sequestro datur (3): similiter, si persona, a qua res mobilis petitur suspecta sit (4), si de beneficio ecclesiastico agatur contra possessorem, non triennalem, et contra ipsum in possessorio, vel petitorio sit lata sententia, sequestrum constituitur (5). Sed generatim sequestrum revocatur, cum reus in judicium veniens expensas restituit, et cautionem praestat, per quam omne, quod timetur, periculum removeatur (6).

(1) Tertius hic, apud quem res litigiosa deponitur, *sequester* dicitur *Leg.* 5 §. 1 *et* 2, *Leg.* 6 *et* 7 *ff. Deposit.* Eodem hoc sensu vocabulum usurpat Plautus *in Mercat act.* 4 *sc.* 3 *vers.* 36 *et in Ruden. act*, 4 *scen.* 3 *vers.* 79 *tom.* 2 *pag.* 748 *et* 1016 *ed. Lugd. Batav.* 1669. Sequestrem autem a sequendo dictum; quod ejus, qui electus est, utra-

que pars fidem sequatur, scribit A. Gellius *Noct. Attit. lib.* 20 *cap.* 1 *p.* 1228 *ed. Lugd. Batav.* 1166. In Glossis Philoxeni sequester explicatur μεσιτης ενσριλος συντηχοένγαξ: similiter in Glossis Cyrilli μεσιτης *sequester*, *arbitrator*, *mediator*. Quintiliano *Instit. Orator. lib.* 12 *cap.* 8 *tom.* 2 *p.* 673 *ed. Patav.* 1736 sequester est media litium manus; Tullius autem, qui pluries utitur eodem vocabulo, sequestrem appallat, apud quem pecuniam corrumpendi judicii, aut tribnum causa deponebatur, ut suffragia obtineretur.

(2) *Leg.* 71 *de appellat., cap.* 2 *de Sequestrat. posses. et fruct.*

(3) *Leg.* 13 *§. Si autem ff. Solut. matrim.*

(4) *Leg.* 7 *§. ult. ff. Qui satisd. cogan.*

(5) *Clem.* 1 *de Sequestr. posses. si fruct.* Confer Glossam *in cap.* 2 *ver. Sequestr. posses. et fruct.* ubi diligenter explicatur, quando sequestrationi locus esse debeat.

(6) *Cap.* 1 *de Sequestr. posses. et fruct.* Quoniam vero sequestri facta mentio est, animadvertere oportet, illud non tantum in res, sed saepe etiam in ipsas personas cadere. Ita sequestri loco uxores collocantur apud probam, et honestam mulierem ob insignem mariti saevitiam, quae impedit, quominus uxor, quae a marito divertit, ei restituatur *c.* 8 *et* 13 *de Restit. spol.* Similiter cum de sponsalibus agitur, atque metuitur, ne vis puellae inferatur, atque impediatur, quominus ea liberum edere consensum possit, eadem puella collocanda est in domo, in qua nihil eam timere oporteat, donec de praecipua causa judicium absolutum fuerit *cap.* 14 *de Sponsal.* Jus Pontificium hujus sequestri locum potissimum constituit monasterium *c.* 14 *de Probat.*, quod et ipse Bohemerus homo ex protestantium numero summopere laudat *lib.* 2 *Decretal. tit.* 17 §. 5, cum vix tutior, et commodior locus inveniri possit.

TITULUS VII.

DE LITIS CONTESTATIONE

§. I.

Lite per libellum actoris, et citationem praeparata, ejus fundamentum jacitur, quod in contestatione positum est. Litis contestatio legitimus est actus, quo actor coram judice proponit petitionem suam, reus autem negat, se cessurum petitioni, judicium et litem in se recipiens (1). Ex quo patet, necessariam esse contradictionem ad litem contestandam, quia nulla lis est, cum reus affirmat id, quod ab actore proponitur (2). Num jure civili ad contestandam litem actoris, et rei presentia, ac voce sit opus, incertum, controversumque est; jus canoni cum tantum requirit *petitionem in jure propositam, et responsionem sequutam*, praeterea nihil (3).

(1) *Cap. un. de lit. contest.*
(2) Quare probari non potest, quae multis probata est, divisio contestationis litis in negativam, et affirmativam, uti ostendit Joannes Voetus *in Pandect. lib. 5 lib. 5 tit. 1 num.* 146 Confer etiam Vinnium *Select. quaest. lib.* 1 *capit.* 7.
(3) Videndus Gonzalez *in cap. un. num.* 8 *de Lit. contest.*

§. II. Antiquo jure Romanorum lis contestata dicebatur, cum apud Praetorem per mutuam acto-

ris, reique narrationem controversiae statu constituto, datoque judice, litigantes judicium suscipiebant, ac testes, qui rei totius fidem facerent, vocabant his verbis, *testes estote* (1). Inde litis contestatio dicta est, quia scilicet testibus adhibitis res tota declarabatur (2). Jure novo quamquam testes non adhibeantur, temen retentum est vocabulum contestationis ad designandum concertationem verborum inter litigantes, quorum alter petit, alter petitioni adversatur. Non enim simplex actoris petitio litis contestatio est; sed eam facit conflictus ille litigantium, qua reus adversus propositam actionem coram judice profert exceptionem suam, per quam contraria actio vel certo tempore, vel perpetuo depellitur (3).

(1) Consule Festum *v. Contestari*, quem Festi locum exornant Defensiones pro Salmasio *Obs. ad jus Attic. p.* 818 *ed. Lugd. Batav.* 1645, et Cujacius *Observ. lib. 9 cap.* 21 *opp. tom. 3 col.* 214 *edit. cit.*

(2) Veterem contestationis formam vel ante sublata formularum solemnia desiisse ex *Leg. unic. de lit. contest.* ostendit Vinnius *Select. qu. lib.* 1 *cap.* 17.

(3) *Leg.* 1 *Cod. de lit. contest. Leg. rem.* §. *Patroni Cod. de judic. cap.* 54 §. *Partibus de elect.*

§. III. Contestatio igitur initium est judicii, ut in jus vocatio initium actionis (1); illaque intra viginti post oblatum libellum dies ab actore fieri debet. Ante hanc contestationem totum negocium, quod agitur, non lis, aut judicium, sed controversia censetur (2). Quare ut litis initium sit constitutum, omnino requiritur ejus contestatio, neque ante eam emitti sententia (3), aut recipi testes, vel alia probatio admitti potest, nisi aut natura causae (4), aut periculum amittendarum probationum aliud exigat; quia tunc locus est *examini testium ad perpetuam rei memoriam* (5). Interim poenae causa alterutrius litigantis contu-

macia contestationis loco habetur; quae etiam ficta litis contestatio dicitur (6); neque expressa, et solemnis contestatio requiritur in causis quibusdam, quales sunt summariae causae appellationis, quae contra certam personam institutae non sunt, quae item sine libello expediuntur (7).

(1) *Leg.* 15 *ff. Rem ratam haberi* §. *ult. Instit. de Poen. temer. litigant.*

(2) *Leg.* 28 §. *Si ante ff. de Petit. hered.*

(3) *Leg.* 4, ibique Glossa, *c. Solitum Cod. de Senten. de interloq.*

(4) Consule *cap.* 20 *de Jurejur.*, *cap.* 4 *de Procurat.*, *cap.* 5. *Ut lit. non contest.*

(5) *Cap.* 5 *cit. Ut lit. non contest.*, *cap.* 4 *de Confes. util. vel inutil.* Edita ea de re est an. 1776. Heidelbergae dissertatio, cui titulus est: *de Examine test. ad perpetuam rei memoriam.*

(6) Confer Voetum *ad Pandect. l.* 5 *tit.* 1 *n.* 145.

(7) Consule Voetum *l. c. n.* 147.

§. IV. Plura efficit litis contestatio. Nimirum inducit malam fidem (1); quasi contractum perficit inter litigantes ita ut neuter possit, altero invito, a judicio discedere, sed uterque debeat praestare id, quod judicabitur (2); rem in judicium deductam litigiosam facit, ita ut alienari non possit (3), perpetuat, atque ad heredes transmittit actiones tempore, vel morte perituras (4); mandatam jurisdictionem perpetuam facit (5), exceptiones dilatorias excludit, ac judicis recusandi potestatem adimit (6), nisi postea causa suspicionis emerserit; inchoatam usucapionem, et praescriptionem interrumpit (7).

(1) *Leg.* 4 *ff. Fin. regund.*, *Leg.* 1 *Cod. de Petit. hered. Leg.* 22 *Cod. de Rei vindic.*, *Leg.* 10 *Cod. de Acquir. et retinen. possess.* Sed ante litem contestatam etiam motam controversiam ad inducendam malam fidem satis esse, scriptum est in *Leg.* 4 §. *Si ante litem ff. de Petit. hered.*

(2) *Leg.* 3 §. *Idem scribit ff. de Pecul.*

(3) *Auth. Litigiosa Cod. de Litigios*, *Leg.* 4 *Cod. eod.*, *cap.* 3 *et* 4. *Ut lit. penden.*

(6) *Leg.* 6 §. *ult. de Re judic.*, *Leg. ult. ff. de Fidejus. et nominat. et hered. tut. Leg.* 57 *ff. de Action. et obligat.*, *Leg.* 88 *ff. de Regul. Jur.*, *Leg. unic. Cod. Ex delict. defunct. in quantum hered. ten.*, §. 2 *Inst. de Perpet. et tempor. act.*

(5) *Cap.* 19 *de Offi. delegat.*

(6) *L. ult. Cod. de Except.*

(7) *Leg.* 10 *Cod. de Praescript. longi tempor.* Verum sola conventione, etiam ante litem contestatam, praescriptionem rumpi sancitum est *Leg. ult. Cod. de Annal. except.*, *Leg.* 1 *et* 2 *Cod. de Praescript. long. tempor.*, *Leg.* 3, 4, 7 *Cod. de Praescript.* 30 *vel* 40 *annor.*

TITULUS VIII.

DE JURAMENTO CALUMNIAE.

I. Juramentum calumniae quid?
II. Petitum in omnibus causis dandum est.
III. Num et clerici jurent.
IV. Juramentum militiae.

§. I.

Lite contestata, ut a calumnia, atque insidiis tuta sint omnia, visum est religione adstringere litigatium fidem, ut omnes divinae ultionis metu ab injusta, et fraudulenta vexatione deterreantur. Ea de causa introductum est juramentum calumniae (1), quod in judicio praestant tum actor, tum reus, tum etiam eorum procuratores cum speciali mandato venientes (2), generatim omnes litigantes, sive suo, sive alieno nomine judicium exerceant (3). Actor juratus confirmat, nullam se adhibere calumniam, sed justam causam agere, reus vero, bo-

na etiam sui juris opinione sese adversario resistere. Hinc uterque pollicetur, sese vera in judicio dicturos, nihil acturos judicii corrumpendi causa, nullam allaturos probationem aut fallacem, aut non necessariam, neque operam daturos, ut judicium calumniose differatur (4).

(1) Auctorem jurisjurandi propter calumniam aliqui Justinianum faciunt, et moventur §. 1 *Instit. de Poen. temer. litigant.*, ubi Tribonianus illud inductum tradit constitutione Justiniani, quae extat *in L. 2 Cod. de Jurejur. propt. calumn.* Sed revera illius origo antiquior est. Nam hoc jusjurandum memorant disertissime Paulus *Recept. sentent. lib. 2 tit.* 1 §. 2 apud Schultingium *Jurisprud. vet. Ante-Justinian. pag.* 268 *edition Lip. cit.*, itemque ejus mentio est in *Leg.* 45 §. *Si familiae ff. Famil. ercisc.* (quam legem a Triboniano confictam esse, aut corruptam perperam quidam putant) *in Leg.* 34 §. *Qui jusjurandum*, *et leg.* 37 *ff. de Jurejur.* denique apud Senecam Controv. *lib.* 3 *cap.* 10 *pag.* 257 *tom.* 3 *edit. Amstelaed.* 1672. Sed ante Justiniani tantum speciale calumniae juramentum obtinebat, totiesque locum habebat, quoties pendente lite malitiae suspicio aderat, atque ita saepius repetebatur. Solus actor, et in certis tantum causis de calumnia jurabat, uti ostendunt Paulus *loc. cit.* et Ulpianus *Leg.* 13 §. 3 *ff. de Damn. infect.* Nam in plerisque nuda repromissione actor cavebat, se nisi vicisset, daturum reo decimam partem ejus, quod patebat, unde *repromissionis remedium* in Codice Hermogeniano *tit. de Calumniat.* apud Schultingium *loc, cit. pag.* 713. Atque haec erat vetus actio calumniae ex stipulatu, quae jam ante aetatem Justiniani desueverat. Sed Justinianus in omnibus civilibus causis, et ab utroque litigante jusjurandum de calumnia emitti voluit, praeterea veteris calumniae actionis loco sarciri damnum, et expensas restitui jussit §. 1 *inst. de Poen. temer. litigant.* Sed postea *Novell.* 112 *c.* 2 decimariam illam actionem restituit, atque illud addidit, ut decimae cautio satisdationem habeat. Confer Cujacium *Observ. lib.* 7 *cap.* 5 *opp. tom.* 3 *col.* 156 *edit. cit.* Jamvero cum constet, juramentum calumniae, quod initio speciale erat, a Justiniano factum fuisse generale, ita ut in primordio litis super universa causa a litigantibus emitti deberet, non ita exploratum est, num ipse Justinianus illud etiam speciale juramentum sustulerit. Ni-

hil ipse ea de re constituit in *Leg. 2 Cod. de Jurejurand. propter calumn.* Sed id demum fecisse videtur in *Novel. 49 cap. 3*, ubi animadvertit, quod olim in uno negotio frequenter jusjurandum emitti solebat: *Sancimus itaque*, inquit, *hanc perimentes injuriam, et nolentes crebro in eodem negotio jusjurandum praeberi.... non crebro cogi quemquam sacramenta subire, generaliter semel hujusmodi sacramento prohibito*. Quibus ex verbis colligi videtur posse, a Justiniano fuisse sublatum speciale calumniae juramentum; idque etiam videtur suadere *Auth. Hoc sacramentum L. de jurejur. propt. calumn.* ubi item generatim statuitur: *Hoc sacramentum hodie remittitur, cum initio juretur, nihil se calumniose in toto negotio exigere*. Inde tamen ortum est dubium, quod Justinianus loqui videatur de juramentis, quae olim ab iis emittebantur, qui probationes subire volebant; quod in *Novel. 73 cap. 7* adhuc speciale juramentum calumniae desideretur ab eo, qui literarum comparationem postulavit. Quamvis autem a pluribus animadversum sit, in hac *Novella* contineri exceptionem, cujus ratio specialis in *Novellae praefatione* data est, ut eo magis coerceatur malitia, quae tunc frequens erat, eorum, qui documenta vitiare solebant, nihilo tamen minus res nondum satis comperta, atque explorata fieri potuit. Sed omnem sustulit dubitationem Bonifacius VIII. *in Cap. 2 de Juram. calumn. 6* ubi statuit, quod *in omnibus causis nedum ante, sed etiam postquam lis fuerit contestata, sive de veritate, sive de calumnia sit juratum in ipsis, potest judex a partibus exigere juramentum malitiae, quoties viderit expedire.*

(2) *Cap. 2 et ult. de Juram. calumn. in 6.*

(3) *Cap. 3, 4, 6 de Juram. calumn.*

(4) *Leg. ult. Cod. de Jurejur. propt. calum.* Glossa *in L. 1 de Juram. calumn.*

§. II. Datur hoc jusjurandum in omnibus causis (1), etiam spiritualibus, tam in prima, quam in secunda instantia (2). Si non petatur impune omittitur, neque propterea judicium irritum est (3); verum pacto convento remitti non potest (4). At petitum omnino praestandum est, et si illud litigantes subire recusent, actor quidem causa cadet, reus vero pro confesso habebitur (5).

(1) In omnibus quidem causis jusjurandum propter calumniam dari voluit Justinianus *in L. 1 Cod. de jur. propt.*

calumn., sed tamen multi sunt interpretes juris civilis, qui in criminalibus causis illud locum habere negant. Consule Cujacium *in L.* 1 *de Juram. calumn. opp. tom.* 6 *col.* 794 *edit. cit.* Verum Honorius II. *in L.* 1 *de Juram. calum.* etiam ad causas criminales hoc jusjurandum videtur pertraxisse.

(2) *Cap.* 2 *et* 2 *de Juram. calumn. in 6.* De causis spiritualibus non eadem est sententia Honorii II. *in L.* 2 *de Juram. calumn.*, et Bonifacii VIII. *in L.* 1 §. *ult. eod. in* 6, nam ille in causis spiritualibus juramentum calumniae emittendum negat, hic autem affirmat. Ut haec dissidia componerent, multi Juris interpretes otio, et tempore abusi sunt. Mihi certum, exploratumque est, Bonifacium VIII. jus antea constitutum abrogare voluisse. Inquit enim *in causis spiritualibus.... canones non indicere alicui calumniae juramentum*, se tamen, quia *frequenter calumniari* viderat *in ipsis*, juramenti necessitatem in his quoque causis imponere.

(3) Jure civili *in L.* 1 §. 4 *Cod. de Jurejur. propter. calumn.* hoc juramentum per judicem exigi necessitatis est: eoque omisso irritum esse judicium plerique interpretes docent. Sed Jure canonico, quo ubique utimur, *in L.* 1 §, *de Juram. calumn. in 6* tacite omitti posse, eoque omisso valere judicium, statuit Bonifacius VIII., quae Baldi, et aliorum contra Azonem, Martinum, aliosque nonnullos sententia fuit.

(4) Confer Glossam *in L.* 1 *v. Tacite de Juram. calumn. in* 6.

(5) *Cap. ult. de Juram. calumn. Leg. ult. Cod. de Jurejur. propt. calumn.*

§. III. Clerici olim laicorum more in judicio jurare non poterant (1), sed nunc et ipsi jurant de calumnia, modo cum venia Summi Pontificis, si episcopi sint, cum venia autem proprii Antistitis, si sint clerici inferiores, jusjurandum emittant (2). Hoc inter laicos, et clericos discrimen est; quod illi tactis, hi vero propositis Evangeliis jurant (3).

(1) *Leg.* 25 §. 1 *Cod. de Episc. et Cleric.*, qua Marcianus antiquam Ecclesiae disciplinam confirmat: *ecclesiasticis*, inquit, *regulis*, *et canone a beatissimis Episcopis*

antiquitus instituto clerici jurare prohibentur. Eadem haec disciplina est *in Can.* 1 *et* 5 *cap* 2 *qu.* 4, *et can. pen. et ult. cap.* 22 *quaest.* 5, eamque laudat Honorius II. *in can.* 1 *de Juram. calumn.* quo loco Marcianus mendose Marcus dicitur. Tum ipse Honorius describit constitutionem Henrici II. Imperatoris *libr.* 2 *Leg. Longobardor. tit.* 47, qua Marciani constitutio, quae solos comprehendebat clericos Ecclesiae Constantinopolitanae, ad omnes universe clericos, atque etiam monachos traducta est. At enim clerici jurant in *L.* 5, 6, 7; *de Juram. calum.* Cujacius in *L.* 1 *de Juram. calumn. opp. tom.* 6 *col.* 794 referendum id putat ad procuratorem, adeout clerici, et Episcopi per procuratorem jurare possint; per semetipsos vero non possint, nisi Episcopi cum venia Summi Pontificis, clericus cum venia proprii antistitis jusjurandum emittat. Ita, si licet gentium leges cum Ecclesiastico jure componere, Romae olim Flamini Diali, et Sacerdoti Vestali jurare fas non erat, quod et A. Gellius *Noct. Attic. lib.* 10 *cap.* 15 *pag.* 534 *ed. Lugd. Batav.* 1666 in edicto Praetoris perpetuo expressum fuisse testatur his verbis: *Sacerdotem Vestalem, et Flaminem dialem in omni mea jurisdictione jurare non cogam;* quod idem confirmasse Caligulam tradit Dio *lib.* 59 *num.* 13 *pag.* 915 *tom.* 2 *ed. Hamburgi* 1752. Sed hi tamen recte per alium jurabant; quod plebiscito comprobatum est apud Livium *lib.* 32 *cap.* 50 *tom.* 4 *pag.* 593 *edit. Drakenborch. Amstel.* 1741. Mihi haec Decretalium interpretatio minus placet. Nam in *cap.* 7 clericus tum per procuratorem, tum per semetipsum jurare cogitur; et in *cap.* 5 clerici juramentum calumniae praestare jubentur, *consuetudine, quae legi contraria est, non obstante*. Quod ad clericos per semetipsos jurantes arbitror pertinere. Equidem claram, et perspicuam puto causam, propter quam clerici, qui antea juramentum calumniae non praestabant in *L.* 5 *et* 7 jurare cogantur. Utraque haec decretali Honorii II. in *L.* 1, per quam clerici jurant cum venia Summi Pontificis. Itaque Lucius III., et Gregorius IX. harum Decretalium auctores sese referunt ad jus novum ab Honorio II., constitutum; et licet neque Summi Pontificis, neque Praelati veniam exprimant, quam nominatim postulat Honorius II., tamen hujus veniae necessitas in eorum quoque decratalibus tacite intelligenda est. Atque haec quidem pertinent ad jusjurandum, quod in judicio emittitur, et quod calumniae dicitur. Nam extra judicium et clerici ob gravem causam jurare solebant. Ita Episcopos, et clericos, ut se purgent, ju-

rasse constat ex Bibliothecario *in* Anastasio *Pelag. tom.* 3 *pag.* 292 *edit. Romae* 1728 *et ex can.* 10, 18, 19 *cap.* 2 *qu.* 5, similiter eos interdum jurasse, cum justa urgeret causa, ostendunt Sozomenus *Hist. lib.* 6 *cap.* 30 *pag.* 263 *ed. Valesii Cantabrig.* 1720, et Justinianus *Novell.* 23 *cap.* 1, *et Novel.* 187, *cap.* 2; ac Patres Concilii Constantinopolitani Oecumenici VI. Gregorium Diaconum in singulis propositis quaestionibus jurare coegerunt.

(2) *Cap.* 1 *de Juram. calumn.*

(3) *Cap. ult. de Juram. calumn.* Clericos, ad instar laicorum, Evangelia, aut martyrum reliquias manu tangere canones vetuerunt. Presbyteri, et Episcopi *vice juramenti per sanctam consecrationem interrogabantur can.* 4 *cap.* 2 *quaest.* 5. Interdum etiam *ante corpus* alicuius Sancti *tantummodo* quaesiti respondebant, *cap.* 8 *et* 9 *ead. caus. et quaest.* Verum cum gravior aliqua urgere videretur causa, non solum Diaconus, quod de Evagrio Constantinopolitano tradit Sozomenus *loc. cit.*, sed Episcopus tactis Evangeliis jurasse constat ex *L.* 4 §. *ult. de jurejur. et L.* 5 *de Purg. canon.* Ad hunc sane modum Severum Episcopum jusjurandum dare, ac deferre debuisse, non obscure tradit S. Basilius *Epist.* 188 *Can.* 1 *ad Amphiloch. cap.* 10 *opp. tom.* 3 *pag.* 275 *edit. Maurin. Paris.* 1730.

§. VI. Differt a juramento calumniae, quod generale est, et omnia complectitur, quae in judicio aguntur, juramentum speciale quod datur quoties opus est; in singulis actibus judiciariis, etiamsi generale sacramentum calumniae emissum fuerit, eoque jurans affirmat, se non ex dolo, aut calumnia certum illum actum expedire. Juramentum hoc a Bonifacio VIII (1) *malitiae* juramentum dicitur, ut a generali juramento calumniae distinguatur.

(1) *Cap.* 2 §. 2 *de Juram. calumn. in* 6.

TITULUS IX.

DE PROBATIONIBUS.

§. I.

Jacto litis fundamento, fit progressus ad causae disceptationem. Si reus in judicium veniens satius ducat adversario cedere, quam obsistere, et liberaliter coram judice fateatur, veram, ac justam esse actoris petitionem, diutius judicio non contenditur; cum reus ipse suo testimonio, ac sententia in se condemnationem protulisse videatur. Nullum

tamen inde oritur impedimentum, quominus judex, audita rei confessione, sententiam proferat. Nam scitum est, judicium semel coeptum sententia esse absolvendum, nisi litigantes ultro, et mutuo consensu liti valedicant.

§. II. At si reus certamen non reformidet, judiciumque suscipiat, adhibendae, sunt probationes, per quas judici rei veritas innotescat. Neque enim ipsi non cognita rei veritate, sententiam ferre licet (1). Probatio est illius rei, quae in controversiam venit, legitime judici facta demonstratio. Generatim onus probandi ad actorem pertinet; eoque non probante reus absolvitur, quamquam nihil ipse praestiterit (2). Sed interdum probandi onere tenetur reus, cum nimirum praesto est actori juris praesumptio (3): aut cum reus excipiendo aliquid affirmat quo contraria actio perimi, ac repelli possit, quia tunc ipse in exceptione sua actor efficitur (4). Interdum etiam tam actor, quam reus probare debet, quod pro se quisque asseverat, uti fit in judiciis duplicibus familiae erciscundae, communi dividundo, finium regundorum, in quibus uterque litigantium partes actoris sustinet (5).

(1) *Can.* 10 *cap.* 30 *quaest.* 5.
(2) *L.* 4 *Cod. de Eden.*, *Can.* 1 *cap.* 6 *qu.* 5.
(3) *Cap.* 2 *de Restit. spoliat. in* 6.
(4) *L.* 9 *et* 19 *ff. de Probat.*
(5) *Cap.* 3 *et* 9 *de Probat.*

§. III. **Probatio alia plena sive perfecta, alia semiplena, sive imperfecta est (1).** Plena est quae plane, atque evidenter ostendit id, quod proponitur, quaeque apta est ad finiendam controversiam: semiplena, quae fidem aliquam facit, sed non plenam, ac potius injicit opinionem, ut dictum unius testis, comparatio scripturarum, cetera similia.

(1) **Plerique interpretes, hanc tradunt probationum divisionem, quae in foro receptissima est. Quamquam enim**

actor contra reum plene probare debeat id, quod proponit, tamen despicienda non est ea probatio, quae conjecturam probabilem affert. Ea quidem satis non est ad condemnandum reum, sed tamen judicis diligentiam excitat ad alias conquirendas probationes, quibus suppleatur id, quod in semiplena probatione deesse videtur. Ita haec semiplena probatio necessitatem imponit jurisjurandi, per quod aut reus se plane purgat, aut auctor probationum inopiam supplet. Sane in *Leg.* 31 *ff. de Jurejuran.* scriptum est: *solent saepe judices in dubiis causis exacto jurejurando judicare.* Et in *Leg. 3 Cod. de Reb. credit.* habentur haec: *Inopia probationum per judicem jurejurando res decidi oportet.* Jam vero το *dubiis causis*, et το *inopia probationum*, cujus gratia *res jurejurando deciditur*, nonnisi ad semiplenas probationes referri potest. Accedit auctoritas Juris Canonici *C. 4 de in integr. rest.*, ubi haec scripta sunt: *licet non constet ad plenum*; et *C. 6 de Frig. et malef.*, ubi haec occurrunt; *quamvis semiplene nobis expresseris.* Quo utroque loco sine dubio semiplena probatio designatur. Sed receptam hanc divisionem probationum in plenas, et semiplenas vehementer improbant Duarenus *lib.* 2 *disp.* 33, Donellus *ad tit. Pandectar. de Jurejuran. cap.* 11 *num.* 3 *et seq. opp. tom.* 10 *col.* 747 *et seq. ed Lucae cit.*, Faber *de Eror. pragmatic dec.* 19 *er.* 1. Inquiunt enim, semiplenam probationem nullam esse, neque probatum haberi posse, quod perfecte probatum non est, quemadmodum vitiose cautum non videtur cautum *Leg.* 6 *ff. Qui satisd. cogan.* neque stipulatio, emptio, testamentum valent, nisi perfecta sint omnia *Leg.* 115 *ff. de Verb. oblig.*, *Leg.* 19 *ff. de Contrah. emp.* Verum hi actus individui sunt, propterea mirum non est, eos non valere, nisi perfecti sint. Sed probatio dividua est, ideoque eam plus, minusve evidentem saepe dicimus, et interdum etiam *luce clariorem*, qualem quidem causae criminales postulant *Leg. ult. Cod. de Probat.*

§. IV. Inter plenas probationes principem sibi locum vindicat confessio, cum nulla sit probatio major ea, quae a proprii oris confessione procedit (1). Fit autem confessio vel in judicio, vel extra judicium; idcirco dividitur in judicialem, et extrajudicialem. Judicialis confessio summam vim habet, ut qui eam emisit sua se sententia quodam-

modo damnasse videatur (2), Sed ut ea vires habeat, fieri debet a majore 25 annis coram competente judice (3), ex certa scientia, sponte, atque libere, procul ab errore facti, quo probato nulla confessio est (4); denique non vaga, et incerta esse debet (5). Extrajudicialis confessionis non tanta vis est, neque ex ea confessus tamquam judicatus habeatur; verum et ea plenam probationem constituit, si coram adversario, et idoneis rogatisque testibus emissa sit (6).

(1) *Leg.* 1 *ff. de Confessis. L.* 13 *Cod. de Non num pecun.*

(2) *L.* 1 *ff. de Confessis. L. unic. Cod. eod.* Confiteri autem, inquit Paulus *Recept. sentent. lib* 5 §. 3 apud Schultingium *loc. cit. pag.* 442, *quis in judicio non tantum sua voce, sed et literis et quocumque modo potest.* Locum hunc Pauli diligenter explicant Cujacius, et Schultingius *ibid.*

(3) Confer Glossam *in cap. ult. de Confessis.* Confessio coram incompetente judice emissa extrajudicialis confessionis vim habet.

(4) *Cap. 3 de Confessis. L.* 22 *ff. eod.* Verum de errore juris aliud est a legibus constitutum. Recte, praeter ceteros, hoc argumentum persequuntur Donellus *ad L.* 2 *ff. de Confessis opp. tom.* 11 *col.* 339 *et seq. ed. Lucae cit.*, et Cujacius *ad tit. Cod. de Confessis opp. tom.* 9 *col.* 1032 *edit. Mutin.*

(5) *L.* 3, *et L.* 6 *ff. de Confess. L.* 6 *ff. de Jur. fisci.* Nam confessus incertum declarare debet, ut omnis dubitatio removeatur *L.* 12 § *Nihil ff. de Interog. action.*

(6) *Novel.* 90 *c.* 2, *Auth. Rogati Cod. de Testib*

§. V. Ad eliciendam hanc confessionem jamdiu receptum est, ut litigantium alter alteri proponat positiones, sive articulos respicientes non causam universam, sed facta quaedam, quae ad causam pertinent, ut iis ab adversario constitutis, alteri sit exploratum quid probare ipse debeat, quid in probatis habere (1). Suffectae sunt positiones interro-

gationibus, quae olim ante contestatam litem fiebant in jure, sive apud Praetorem, cum quis, experiri vellet actione reali, puta haereditatis petitione, ac rei vindicatione, et nescius, possideret ne aut quo jure possideret reus, ex ejus ore actor exprimebat genus actionis, qua ipsum uti oportebat. Actio descendens ex his interrogationibus actio interrogatoria dicebatur; unde Pandectarum tituli *de interrogationibus in jure factis, et interrogatoriis actionibus*.

(1) *Cap.* 1 *de Confess. in* 6 Positiones, quales hodie adhibentur, jus civile ignoravit, atque earum primum meminerunt Decretales *C.* 54 *de Elect.*, *et C. un. de Lit. contest.* Quod vere inquit Clemens V. *Clem. Saepe de Verb. signific.*, eas *longaevo usu* in causis admissas, ad usum fori ecclesiastici referendum est.

§. VI. Ille, cui sunt oblatae positiones, iisdem respondere juratus debet, ac si confessus fuerit, urgebitur testimonio suo, tamquam re satis certa, et probata; si respondere noluerit, aut ne responderet, a judicio discesserit, conscientia sua convictus judicabitur (1). Quod quidem obtinet cum judex respondere jussit, nam qui a judice mandaretur, contumax, non convictus existimatur (2). Videre autem in primis judex, et considerare debet, probandae ne, an rejiciendae sint positiones, non enim litigator positionibus obscuris, captiosis, dubiis, aut ad causam non pertinentibus cogitur respondere.

(1) *Cap.* 2 *de Confessis in 6.*
(2) *Cap.* 1 *de Confessis in* 6.

§. VII. Ubi confessione nequeat educi veritas, aliae in medium afferendae sunt probationes, et veritas exquirenda, vel testibus, vel instrumentis, vel jurejurando, vel oculari inspectione, vel in-

diciis, et praesumptionibus. Testes sunt personae fide dignae, quae rei controversae veritatem ostendunt quodque ab iis dictum est, testimonium appellatur. Omnis quaestio de testibus ad tria capita facile redigitur, ad eorum numerum, qualitatem, examen.

§. VIII. Quod attinet ad numerum unius porro testis, quamquam ipse sit omni exceptione major (1), nulla tuta fides est (2); tantum facit ne temere fiat, quod sine flagitii periculo fieri non potest. Ita cum dubitatur, num quis baptizatus sit (3), num ecclesia sit consecrata (4), cum agitur de impediendo matrimonio, deque avertendo malo, quod ex illo oriretur (5), uni testi credendum est. Sed et notorio, qui ea confirmat, quae sui officii sunt (6), nuncio, qui se aliquem citasse testatur (7), Episcopo qui testimoniales literas suo sigillo munitas dedit, parocho, qui de suorum vita, et moribus, magistro, qui de studio discipuli testimonium ferunt, omnis habenda fides est.

(1) Sed *testimonium ab uno licet Episcopo perhibitum omnes judices indubitanter accipere* oportere, sciptum est *in Extravag. in fin. Cod. Theodos. tit. de Episc. judic. pag.* 339 *tom.* 6 *edit. Gothofredi Lips.* 1743. De hac constitutione, quae Constantini M. nomen praesefert, et quam Gothofredus, aliique falsam putant, satis egi loco superiori *tit.* 1 §. 22 *not.* 4 *p.* 28 *et seq.*

(2) *Cap.* 10 *et* 28 *de Testib.*, *L.* 8 *Cod. eod.*

(3) *Can.* 110 *de Consecr. dist.* 4.

(4) *Can.* 16 *de Consecr. dist.* 1., ibique Glossa *v. Nec certi.*

(5) *Cap.* 11 *de Sponsal.*, *cap.* 22 *de Testib.*

(6) *Novel.* 73 *c.* 7.

(7) *Cap.* 19 *de Appellat.*

§. IX. Generatim tamen duo saltem, tresve testes requiruntur, ut plena pobatio habeatur (1); nisi forte illorum numerus certa aliqua in re a ju-

re sit definitus. Nam sunt certa quaedam negocia, quae plures eo numero testes requirunt (2); et in his quidem praescriptus numerus omnino adhibendus est. Ita personae dignitas fecit, ut plures, quam duos tresve, Ecclesia testes postularet, ut Episcopus condemnaretur (3). Expedit autem universe plures afferre testes, ut firmior, et luculentior probatio habeatur; modo adversarius non cogatur graves perferre sumptus propter inanem testium multitudinem. Jus civile eam rem permittit arbitrio judicis, cujus est testium numerum moderari (4); sed jure decretalium testes supra quadraginta ex utraque parte in medium afferri non possunt (5).

(1) *Cap.* 23 *de Testib.*, *L.* 12 *ff. eod.*

(2) *L.* 1 *§.* 2 *ff. de Testib.*, *C.* 23 *mox cit.* Consule Brissonium *Select. qu. l.* 2 *c.* 17.

(3) Contra Episcoporum testes 72 adhiberi voluisse Zephirinum Pontificem, tradit Luitprandus *in ejus Vit. pag.* 183 *edit. Antuerp.* 1640. Eumdem hunc numerum expresserunt Leo IV. *in can.* 3 *cap.* 2 *qu.* 5 et Capitularia Caroli M. *lib.* 1 *cap.* 133 *tom.* 1 *col* 491 *edit. Balutii Ven.* 1772, ac Macedonium Episcopum Constantinopolitanum ab Episcopis septuaginta duobus de gradu dejectum narrat Auctor *Chronic. Alexand. Olymp.* 285 *in Biblioth. PP. tom* . 12 *p.* 951 *edit. Lugd.* Imperatores Valentinianus, Valens, et Gratianus in *Leg.* 20 *Cod. Theodos. Quor. appellat. non recip.* testes 70 memorant adhibitos in causa Chromatii Episcopi; et Augustinus *Brevic. collat. diei* 3 *cap.* 14 *opp. tom.* 9 *col.* 569 *edit. Ven. cit.* mentionem fecit Concilii apud Carthaginem a Donatistis habiti, quo Caecilianus ab episcopis fere septuaginta condemnatus fuit. Mitto decretum Concilii Romani sub Silvestro Pontifice, quod est apud Gratianum *can.* 2 *cap.* 2 *qu.* 5, et quo habentur haec: *Praesul non damnabitur, nisi cum* 72 *testibus....: Praesbyter Cardinalis nisi cum* 44.... *Subdiaconus, Acolytus, Exorcista, Lector, Ostiarius* 7.; itemque mitto acta Concilii Sinuessani, ex quibus constat, adhibitos fuisse testes 72 adversus Marcellinum, qui idolis thus adolevisse ferebatur. Mitto inquam utrumque, quoniam Romanum illud Concilium ab Isidoro Mercatore fuisse confictum, omnes norunt; et similiter omnibus compertum est, fabulam esse Marcellini la-

ipsum ; et acta Synodi Sinuessanae, quod, praeter ceteros, late ostendit Papebrochius in *Conat. Cronolog. Histor. in S. Marcellin. Dissert. 7 in Propyl. ap. act. SS. Maji p. 42 et seq. ed. Antuerpiae.* Illud in his actis cura, et observatu dignum est, quod dicitur: *hi omnes electi sunt viri libra occidua, qui testimonium perhibent;* constat autem ex iisdem actis *librae occiduae* vocabulo testes 72 significari. *De librae* nomine parum laboro. Nam veteres nominibus ponderum numeros designare solebant, quod prae ceteris ostendunt *librae*, *et unciarum* vocabula usurpata ad significandam integram hereditatem, quae duodecim partibus constat. Mirum igitur non est, quod in actis Sinuessanis librae nomine 72 testes intelligantur, quoniam Valentiniani, et Valentis constitutione *in L. 5 Cod. de Susceptor. lib.* 10 sancitum est, ut libra constaret solidis septuaginta duobus. Neque refert, quod Marcellinus Valentiniano, et Valente antiquior fuerit. Nam, ut rectissime est a Baronio ad *an.* 302 *num.* 94 *seq. tom.* 3 *p.* 330 *edit. Lucae* observatum, acta Synodi Sinuessanae, qualia nunc extant, recentiorem habent auctorem, qui verba secundum sui temporis consuetudinem usurpavit. Itaque de *librae* nomine expedita res est; sed non ita facile judicari potest, quamobrem Auctor eorum actorum hanc *libram occiduam* appellet. Joannes Datis *in Decret. Gratian. cap.* 2 *qu.* 5, non *occiduam*, sed *assiduam* legendum putat, hoc est *veram*, et *expensam*, uti eam vocem explicat testimonio Isidori *Orig. lib.* 1 *p.* 65 *ed. Paris. an.* 1580; sed id quidem est contra omnium codicum fidem, et auctoritatem. Cujacius *Observat. lib.* 17 *cap.* 9 *opp. tom.* 3 *col.* 455 *ed. cit.*, et Baronius *loc. mox. cit.* libram *occiduam* occidentalem explicant. Nam discrimen constituunt inter libram Orientalem, et Occidentalem quarum altera constabat solidis octogintaquatuor secundum Constantini constitutionem *in Leg. 1 Cod. Theod. de Ponderat.*, altera ex *cit. Leg.* 5 *Cod. de Susceptor. l.* 10 solidos septuaginta duos continebat. Sed, ut bene monet Cironius *Observ. lib.* 4 *cap.* 5 *p.* 80 *ed. Vindobonae* 1761, nulla est haec Orientalis, et Occidentalis librae distinctio; nec quod Constantini lex Antiochiae, lex autem Valentiniani, et Valentis Romae lata fuerit, exinde effici potest, quod illa tantum ad Orientem, haec vero ad solum Occidentem pertineret. Imo vero cum illi utrumque tenerent imperium, sine dubio tulerunt legem, qua totum imperium obstringeretur. Ipse Cironius *occiduam libram* in actis Marcellini interpretatur *stateram*, et paria libramenta accurato examine; sic

ut occidua libra sit, quasi vergens, atque ad unam partem inclinans. Rejicit hanc sententiam Jacobus Gothofredus *ad Leg. unic. Cod. Theodos. de Oblation. volor. tom.* 2 *p.* 463 *edit. Lipsiae, cit.* et occiduam libram explicat *imminutam*, quemadmodum a scriptoribus occiduum, imminutum, et quod occidit, passim appellari demonstrat.

(4) *Leg.* 1 §. 2 *ff. de Testib.*

(5) *Cap.* 37 *eod.*

§. X. Multa etiam in testibus requiruntur ut eorum testimonium judicio probetur. Principio citandi atque etiam inviti cogendi sunt ad ferendum testimonium, et patefaciendam veritatem. Vetus est cogendorum testium in causis criminalibus (1): sed postea Justinianus etiam ad civiles causas jus idem produxit (2), atque ita factum est, ut in his quoque causis inviti darentur testes, qui pridem erant tantum voluntarii (3). Nunc igitur jure civili etiam invitis denunciatur testimonium, exceptis cognatis, affinibus, et quibusdam aliis (4).

(1) *Leg.* 4, 5 *et* 19 *ff. de Testib.* Plinius *lib.* 3 *Ep.* 9 *ad Minutian. p.* 62 *ed. Oxonii* 1703 Confer Cironium *ad tit. Decretal. de Testib. cogen.*

(2) *L.* 16 *et* 19 *cod. de Testib.* Antiquiorem illam constitutionem, qua novum hoc jus induxit Justinianus, ipse memorat *cit. Leg.* 16; eam vero ex Basilicis restituit Cujacius *Observat. lib. 8 cap. 13 opp. tom.* 3 *col.* 186 *edit. cit.* De testibus ad ferendum testimonium cogendis est etiam decretum in Lege Ripuariorum *cap.* 50 apud Balutium *Capitular. Reg. Francor. tom.* 1 *col.* 27 *edit. Venet.* 1772, et in Lege Salica *cap.* 51, apud eumdem Balutium *col. cit.* 225. *Si quis*, in Lege Salica scriptum est, *testes necessarios habuerit, et fortasse ipsi ad placitum* (judicum) *venire noluerint, qui eos necessarios habet, mannire* (monere) *illos debet. Si vero venire noluerint, et eos sunnis* (legitimum impedimentum) *non detinuerit, unusquisque illorum sexcentis denariis, qui faciunt solidos quindecim, culpabilis judicetur.*

(3) Confer Quintilianum *Inst. Orat. lib. 5 cap.* 7 *pag.* 243 *ed. Patavii* 1736.

(4) *Leg.* 4, 5, 8, 19 *ff. de Testib.*

§. XI. Romana Ecclesia testes hortari, et monere, non cogere consuevit (1). Tantum ecclesiasticus judex invito testimonium denunciat, si is odio, vel gratia, vel timore se subtrahat (2); atque alia desit probatio, unde veritas nosci possit (3). Et laicum quidem ipse judex cogit ad ferendum testimonium per excommunicationem (4), clericum vero per suspensionem ab officio, et beneficio, quam, si adhuc pergat obsistere, sequi potest sententia excommunicationis ac depositionis (5). Quod si quis jurejurando promiserit, se non dicturum testimonium, nulla vis sacramenti est (6).

(1) *Cap.* 1 *et* 3 *de Testib. cogen.*
(2) *Cit. cap.* 1.
(3) *Cap.* 5 *ult. de Testib. cogen.*
(4) *Cap.* 1, 5, 9 *ult. eod.*
(5) *Cap.* 2 *eod.*
(6) *Cap.* 18 *de Testib.*, *C. ult. de Testib. cogen.*

§. XII. Sed et jurati debent esse testes, quoniam injuratis non creditur, nisi eis adversarius jusjurandum remiserit (1); praeterea non singulares, quales sunt, qui singuli de disjunctis, diversisque actibus testantur, iique, inter quos de eodem actu non convenit (2), neque qui rem ex auditu deprehenderint, quia testes auriti plenam sibi fidem non vindicant, nisi alia praesto sint adminicula, aut nisi aliud causae natura postulet (3); denique nullo vitio laborare debent, propter quod a testimonio repellantur. Quidam enim ab omnibus judiciis arcentur, quidam ab aliquibus, quorumdam testimonia pro certis personis, quorumdam contra certas personas non recipiuntur.

(1) *Leg.* 8 *Cod. de Testib.*, *C.* 39 *et* 15 *eod.* Vide etiam Capitularia Caroli M. *lib.* 7 *cap.* 283 *t.* 1 *col.* 727 *edit. Balutii Ven.* 1772. Forte hujus sacramenti a testibus

emittendi necessitas fecit, ut nonnisi a jejunis testimonium dari deberet. In Capitularibus Caroli M., et Ludovici Pii *lib. 5 cap.* 277 apud Balulium *tom.* 1 *col.* 584 *et* 648 *edit. cit.* scriptum est: *Omnino nullus, nisi jejunus, ad juramentum, vel ad testimonium admittatur.* Quod item constitutum est *in C.* 1 *de Testib.*, *Nullus testimonium dicat, nisi jejunus.* Nam uti sancitum est in canone, quem Cornelii P. nomine describit Burchardus in *Decret. lib.* 12 *cap.* 12, *honestum, et justum videtur, ut qui in sanctis audet jurare, hoc jejunus faciat cum omni honestate, et timore Dei.* Sane vetus haec est Ecclesiae disciplina, ut nonnisi a jejunis sacra tractentur *can.* 6 *et* 7 *dist.* 5 *de Consecr.* Sed ne despicienda quidem videtur conjectura eorum, qui testes jejunos testimonium ferre debuisse putant, ne onusti vino, et cibo perturbatam, aut minus veram attestationem emitterent. Sane in iisdem Capitularibus Caroli M., et Ludovici Pii *C.* 103 *lib.* 5 *loc. cit. col.* 565 cautum est, ut *nullus ebrius suam causam in mallo possit conquirere, nec testimonium, nec placitum Comes habeat, nisi jejunus.* Illud de episcopis statutum est *Novel.* 123 *cap.* 7, eos non ad instar aliorum testium jurejurando, sed fide tantum sua, ut decet Sacerdotes Dei propositis sanctis Evangeliis, testimonium ferre oportere. Triburiensi autem Concilio *ann.* 89 *can.* 21 *col.* 640 *tom.* 11 *collect.* Labbaei sancitum est, ut *Presbyter vir juramenti per sanctam consecrationem interrogetur, quia sacerdotes ex levi causa jurare non debent.* Consule Christianum Lupum *Append. ad Ephesin. Latrocin. cap.* 2 *act.* 1 *opp. tom.* 2 *pag.* 220 *edit. Venet.*, ubi causas habes, propter quas clerici jurant.

(2) *Cap.* 33 *de Testib.*, *cap.* 9 *de Probat.*, *cap.* 23 *et* 32 *de Elect.*

(3) *Cap.* 5, 27 *et* 47 *de Testib.*, *cap.* 13 *de Probat.* Tempus, quod hominum memoriam superat, per testes ex auditu, in quibus insint omnia, quae inesse oportet, et recte demonstratur *Leg.* 28 *ff. de Probat.* Iisdem quoque testibus consanguinitatem probari, traditum est: sed hodie, uti monet Cujacius *ad cap.* 47 *de Testib. opp.* 6 *col.* 856 *edit. cit.*, Lateranensis Concilii decreto arctata ad quartum gradum prohibitione nuptiarum, arctatur etiam de auditu testimonium. Confer ipsum *cap.* 47 *de Testib.*

§. XIII. A judiciis omnibus, tamquam minus apti, et idonei ad ferendum testimonium, repelluntur furiosi, amentes (1), itemque impuberes,

servi, perjuri, infames, excommunicati (2). Quin jure decretalium quilibet reus criminis postulatus, etiamsi nondum confessus, convictus, damnatus et notatus infamia sit testimonium dicere prohibetur (3); exceptis gravioribus criminibus, qualia sunt simoniae, et laesae majestatis (4), in quibus etiam infames testimonium ferunt (5). Nam testes non tantum infamia, sed etiam infamiae suspicione vacare oportet (6). Ceteri criminosi omnino rejiciuntur, cum adhuc in sceleris contagione versantur (7). Qui crimen perpetrarunt, modo perjuri non sint (8), ac deinceps salva existimatione abjecerunt, ut judiciis civilibus, non item criminalibus, in quibus de Crimine, poenaque agitur, testes esse possunt (9).

(1) §. *Item furiosi Inst. Quibus non est permiss. fac. test.*, *et Leg.* 20 §. *Ne furiosus ff. Qui testam. fac. pos.*

(2) *Can.* 1 *et* 3 *cap.* 4 *quaest.* 3, *C.* 47 *de Testib.*

(3) *Can.* 54 *et ult. de Testib.*

(4) *Cap.* 7 *de Simon.*, *cap.* 1 *de Testib. in* 6. Ivo Carnotensis *Ep.* 27 *opp. tom.* 2 *p.* 13 *ed. Paris.* 1647. *Cum in aliis accusationibus*, inquit, *accusatorum, et testium innocentia quaeratur, ad insimulationem tamen sit maniacorum etiam infames personas admitti.*

(5) *Cap.* 31 *de Simon.*

(6) *Cap.* 1 *de Except.*, *can.* 39 *cap.* 2 *qu.* 7, *cap.* 2 *et* 3 *cap.* 3 *qu.* 11.

(7) *Cap.* 54 *de Testib.*, *cap.* 32 *de Simon.* Confer. etiam Capitularia Caroli M. *l.* 7 *cap.* 324 *tom.* 1 *col.* 732 *ed. Balutii cit.*

(8) Qui in alia causa aliquando pejerasse probantur, etiamsi de perjurio illi damnati non fuerint, testes esse prohibentur *cap.* 7 *de Testib.*, *can.* 18 *cap.* 6 *quaest.* 1, *can.* 7 *et* 14 *cap.* 22 *qu.* 5.

(9) *Cap.* 54 *de Testib.*

§. XIV. In certis causis testimonium ferre nequeunt foeminae in causis criminalibus (1), nisi plane alius desit veritatis ostendendae locus, ac

nisi agatur de gravioribus criminibus simoniae, et laesae majestatis in quibus etiam minus idonei testes recipiuntur (2) ; patronus, et advocatus in causa , quam defendunt (3) , judex in causa , quam judicat (4) , denique omnes in propria causa testes esse prohibentur (5).

(1) Jure civili a causis criminalibus mulierum testimonium excluditur , si hae corpore quaestum faciant *Leg.* 3 §. *5 ff. de Testib.* Sed decretales omnes universe foeminas repellunt.
(2) *Can. 3 et 4 c.* 15 *qu. 3.*
(3) Glossa *in cap.* 6 *de Test.* , *et Leg. fin. ff. eod.*
(4) *Can.* 38 *c.* 2 *qu.* 6.
(5) *Can.* 1 *et* 2 *c.* 4 *qu* 4 , *Leg.* 6 *cod. de Testib.*

§. XV. Pro certis personis testimonium ferre nequeunt ii , qui sunt de domo , sive familia nisi sint spectatae fidei , et probitatis (1) , vel nisi in controversiam veniat, quod alio modo probari non potest ; veluti si quaeratur de cognatione , legitimis natalibus , aetate (2). Similiter neque amici testimonium dicunt in causis amicorum (3), neque ii , qui similem cum aliis habent controversiam , et quorum judicium illud interesse potest (4); itemque monachi , et clerici in profanis rebus coram laico judice testimonium ferre vetantur, nisi aliud postulet necessitas ostendendae veritatis; uno casu sunt testes cum sui aut eorum testimonia ecclesiasticus judex recipit.

(1) *Leg.* 1 *cod. de Testib.* , *cap.* 24 *de Testib.*
(2) *Cap. 3. Qui Matrim. accus. po.*
(3) *Leg.* 3 *ff. de Testib.*
(4) *Cap.* 10 *et* 20 *de Testib.*

§. XVI. Postremo adversus certas personas testes esse nequeunt reus contra socios criminis (1), exceptis criminibus laesae majestatis , haeresis et

simoniae (2), inimicus contra inimicum (3), libertus contra patronum (4), filius contra patrem, et pater contra filium, exceptis causis matrimonialibus (5); haereticus, ethnicus, judaeus contra orthodoxos (6), denique in causis criminalibus laici a ferendo contra clericos testimonio jure decretalium repelluntur (7).

(1) *Cap. 1 de Confessis*, *c. 10 de Testib.*
(2) *Can. 1 dist. 79*, *c. 4 de Haeret. in 6 c. 1 de Testib. in 6.*
(3) *Cap. 32 de Simon.*
(4) *Leg. 4 ff. de Testib.*, *Leg. 11 eod. de Testib.*
(5) *Can. ult. c. 4 qu. 2*, *Leg. 3 ff. de Testib. Leg. 5 cod. eod.*
(6) *Cap. 24 et 26 c. 2 qu. 7.*
(7) *Can. 14 de Testib.*

§. XVII. Probi, et honesti testes legitime examinandi sunt, ut ipsis in judicio fides habeatur. Ergo qui probare debet, quod est incertum, testes producit, quos inde competens judex advocat, posteaquam eos dignos judicavit, qui in judicio recipiantur. In primis autem citandus est adversarius, contra quem testes afferuntur, ut contra ipsos proponat, si quid forte objiciendum habeat (1). Sic probati testes initio jurant, se procul habere causas omnes gratiae, odii, simultatis, eaque dicturos, quae vere sciunt, non ut cuiquam gratificentur, neque ut spem aliquam propositam habeant, sed quod uno veritatis studio feruntur (2). Deinde a judice clam, et seorsim ab aliis, singuli interrogari, et examinari debent (3); nisi ex justa causa ad judicem venire impediantur, quia tunc ad eos mittitur, qui interroget (4).

(1) *Cap. 2 de Testib.*, quem in locum vide Cujacium *opp. t. 6 col. 837 ed. cit.*
(2) *L. 8 Cod. de Testib.*, *C. 31. et 47 eod.*

(3) *Cap.* 52 *de Testib.*

(4) *Leg.* 15 *ff. de Jurejur.*, *C. 8 de Testib.* Episcopos ad ferendum in judicio testimonium vocari vetuit Justinianus *Novel.* 123 *cap.* 7 *et 8. Ad personas egregias*, *eosque qui valetudine impediuntur domum mitti oportet ad jurandum*, scriptum est *in L.* 15 *Cod. de jurejuran.* Videndus Cujacius *in tit.* 20 *lib.* 2 *decretal. c. 8 opp. tom.* 6 *col.* 839 *ed. Venet.* 1778, qui verba illa *ad egregias personas* Triboniani esse arbitratur. Nulla harum personarum quae *egregiae* dicuntur mentio est in *cap. 8 de Testib. et attestat.*, sed tantum memorantur *valetudinarii senes*, *vel debilitate confecti*, *aut paupertate depressi.*

§. XVIII. Summa in hoc examine diligentia est adhibenda (1), et responsa testium clara esse debent, ita ut si obscura sint, iterum illi interrogari debeant (2). Interrogantur autem de circumstantiis, personis, loco, tempore, credulitate, fama; in primis autem scientiae causam afferre testes oportet per eum corporis sensum, cui res controversa subjicitur, veluti per fidem oculorum, si de facto, per fidem aurium, si de dicto quaeratur (3). Quae interrogationes plerumque ab Adversario proponuntur (4), quo praesente interrogandi sunt testes, quae civilis (5), et canonici juris (6) disciplina est; sed fori usu jamdiu receptum est, ut clam a judice interrogentur, ac tantum vocetur adversarius, ut adsit, cum illi sacramentum emittunt (7).

(1) *Cap.* 52 *de Testib.*
(2) *Cap.* 53 *eod.*
(3) *Cap.* 37 *et* 47 *eod.*
(4) *Cap.* 2 *de Testib. in* 6.
(5) *L.* 15 *Cod. de Testib.*; *Novel.* 90 *c.* 9.
(6) *Cap.* 2 *de Testib.*

(7) Error interpretum, maxime veterum, hunc morem induxit: error autem processit ex prave intellecta Zenonis constitutione in *L.* 12 *Cod. de Testib.* Ea quidem scriptum est *intrare* testes *judicantis secretum*. Verum, ut bene monet Polletus *Histor. for. Roman. lib.* 5 *cap.* 12 secretum

est tribunal, ac judicii locus, non autem haec verba significant, quod putarunt Interpretes, testes secreto interrogandos esse. Consule Cujacium *ad C. 2 de Testib. tom. 6 col. 837 ed. cit.*

§. XIX. Peracto testium examine publicanda, sive vulganda, ac litigantibus demonstranda sunt omnia, ut intelligant, quid gestum, dictumque sit, ac si quid habent objiciendum proferant (1). At post publicationem neque super propositis articulis, nisi forte aliqui omissi fuerint (2), interrogandi sunt testes (3); neque in eorum personas aliquid opponi potest, nisi qui eos refellit, prius juret, se id non dolo facere; aut nisi ante publicationem protestatus sit, aut nisi ostenderit, se demum post publicationem didicisse exceptionum causas, quas ignoraverat (4). Testes ab actore datos refellere potest reus contrariis ab se productis testibus, quos actor aliis item testibus refutabit; atque hic debet consistere productio testium, ut lites habeant medium quemdam modum (5). Cum inter actoris, reique testes pugna est, plus fide digni, ac verisimiliora affirmantes, cum haec in omnibus paria sunt, plures numero praeferuntur (6). Testimonia vero in uno judicio recepta fidem faciunt in eadem causa, et inter easdem personas coram alio judice (7); sed in summario recepta in plenario non probant (8).

(1) *Cap. 15 et 41 de Testib.*
(2) *Cap. 48 eod.*
(3) *Cap. 17, 18, 25 eod.*
(4) *Cap. 31 eod.*
(5) *Cap. 15, 36, 49, 55 eod.* Sed interdum, ut his locis explicatur, justis de causis etiam quarta testium productio conceditur. Illud omittendum non est, quod recte observat Cujacius *ad C. 49 de Testib. cit. tom. 6 col. 856*, magnum inter refellendos, producendosque testes dircrimen intercedere. Nam testes refelli, et refutari etiam post publi-

cationem recte possunt; cum tamen post publicationem iidem, vel alii non producantur.

(6) *Cap. 32 de Testib.*

(7) *Cap. 11 eod.*

(8) *Cap. 38 eod.*

§. XX. Praeter testes, probationes educuntur etiam ex instrumentis, nimirum ex scripturis, quae fidem judici faciunt rei, quam continent. Nam angustiori significatione scripturae instrumenta appellantur; cum latiori significatione, quidquid ad causam instruendam pertinet, ideoque etiam testimonia instrumentorum nomine comprehendantur (1). Instrumentorum quae rite confecta sint, eadem est in judicio, quae testium, fides, et auctoritas (2), eaque vel publica vel privata sunt. Publica instrumenta, sive scripturae sunt quae publica auctoritate conficiuntur a personis, quibus id munus datum est, uti sunt censuales tabulae, instrumenta notario rite conscripta, acta judicialia, scripturae ex publicis archiviis eductae (3), et a publica persona confectae. Eodem loco sunt scripturae publico, et authentico sigillo obsignatae, veluti Principis, Episcopi, Capituli, Universitatis, itemque libri Parochorum, in quibus baptismata, matrimonia, funera describuntur. Privatae scripturae a privatis nulla publica auctoritate conficiuntur, et huc spectant epistolae, apochae, antapochae, chirographa.

(1) *L. 1 ff. de Fid. instrum.* Harmenopolus *lib. 1 tit. 2 c.* 22 δικαιώματα vocat tam probationes, quam instrumenta, quia haec probant illud, quod judicio proponitur, et causarum firmamenta sunt. In Basilicis vero, et apud eumdem Harmenopolum instrumenta proprie dicuntur συμβόλαια pacta conventa in scripturam redacta, ut actum facilius probari possit *l. 4 ff. de Fid. instrum.*

(2) *Leg. 15 Cod. de Fid. instrum.*

(3) *Auth. Ad haec. Cod. de Fid. instrum.*

§. XXI. Publica instrumenta plenam in judicio probationem constituunt; modo autentica ipsa, hoc est autographa proferantur (1). Nam exemplo non facile creditur, nisi ex autentico sumptum legitime sit, et cum eo conferatur, probeque conveniat (2). Fides tamen publicis quoque instrumentis subtrahi potest exceptione falsitatis, quae pluribus testibus evidenter demonstrata sit (3). Praeterea nihil efficit qui inter se contrarias scripturas protulit (4), aut abrasas in loco suspecto (5), aut lectionis ita impeditae, ut legi, et intelligi nequeant (6).

(1) *Cap.* 1 *et* 16 *de Fid. instrum. l.* 16, 17, 19, *Cod. eod.*
(2) *Cap.* 1 *et* 16 *eod.*
(3) *Cap.* 10 *eod.*
(4) *Cap.* 13 *eod. l. scripturae* 14 *Cod. eod.*
(5) *Cap.* 3 *eod.*, *c.* 7 *de Relig. dom.*, *c.* 14 *de Privil.*
(6) *Cap.* 6 *de Fid. instrum.*

§. XXII. Privata scriptura, cujus est comperta veritas, tantum contra scribentem probat, modo causa debiti expressa sit (1); excepta liberatoria confessione, in qua creditor sibi solutum debitum profitetur, quaeque nulla etiam adjecta causa, contra scribentem probationem facit (2). Sed scripturae, quae tribus munitae sunt testibus, vim habent publici instrumenti (3); ac libris mercatorum publicae utilitatis, et commercii ratio tam pro scribentibus, quam contra scribentes fidem tribuit.

(1) *L.* 25 §. *ult. ff. de Probat.*, *c.* 14 *de Fid. instrum.*
(2) *L.* 40 *ff. de Pactis.*
(3) *L.* 11 *Cod. Qui potior. in pignor. habeant.* Necesse tamen est, uti animadvertit Brunnemannus *in cit. l. num.* 6, quod constet da manu, et subscriptione testium sive per recognitionem, sive per comparationem, et quod etiam partes ipsae subscripserint, testesque idonei sint.

§. XXIII. Est et probatio, quae oritur ex jurejurando, quod definitur affirmatio religiosa, hoc est advocatio Divini Numinis in testem ejus rei, quae promittitur, aut asseritur. Dividitur Jusjurandum in promissorium, et assertorium. Illud futurum respicit, atque in contractibus non raro adhibetur; hoc ad praesens, aut ad praeteritum tempus pertinet. Assertorium juramentum triplex est, voluntarium, judiciale, et necessarium (1).

(1) Inscriptio illa tituli Pandectarum *de Jurejurando sive voluntario, sive necessario, sive judiciali*, triplicem habet jurisjurandi divisionem.

§. XXIV. Voluntarium est, quod alter alteri aut ex conventu, aut sine conventu extra judicium defert, vel refert (1). Deferre jusjurandum est adversario offerre jurisjurandi conditionem; referre autem est non suscipere hanc conditionem, eamque in ipsum offerentem rejicere. Judiciale juramentum est, quod in judicio alter litigantium alteri defert, judice non cogente, sed approbante: necessarium est, quod judex vel actori, vel reo defert, ubi plena probatio desit, ut inde veritas innotescat (2).

(1) Recte hoc jusjurandum voluntarium dicitur, quoniam sive illud ex pacto emittatur, hoc quidem ex libera litigantium voluntate procedit, ac praeterea qui idem ex pacto deferre debet neque extra judicium ad deferendum cogi, neque item, si deferat, adversarium ad jurandum adigere possit; sive contra sine conventu deferatur, integrum sit deferenti non deferre; integrum ei, cui delatum est, nec praestare, nec referre; integrum denique ei, cui relatum est, nec tunc illud praestare, quoniam semper deest, qui cogat, cum id privatus in privatum efficere nequeat. Consule Voetum *in Pandect. lib.* 12 *tit.* 2 *num.* 7.

(2) De voluntario jurejurando eadem est Latinorum, Graecorumque sententia, sed de necessario, ac judiciali magna dissentio est, quam jam sua aetate fuisse tradit Azo *in Summa Cod. de jurejur. num.* 6. Nam Graeci necessarium,

vocant, quod alter alteri in judicio defert, judice suscipiendi, aut referendi juramenti necessitatem imponente; judiciale, quod judex ipse defert sponte sua. Balsamon in *Nomocanon. Photii tit.* 13 *cap.* 18, apud Justellum *Biblioth. Jur. Canon. tom.* 2 *p.* 1117 *ed. Paris.* 1661. *Voluntarium*, inquit, *quod datur ex voluntate partium extra judicium; necessarium, quod deferente actore, et ex interloquutione judicis datur; judiciale, quod judicis sententia, etiam nolentibus iis, qui litigant, controversiam decidit.* Cujacius in Paulum *Recept. senten. lib.* 5 *tit.* 31 *opp. tom.* 2 *col.* 459, *et ad Edict. Paul. lib.* 18 *Leg.* 17 *tom.* 5 *col.* 211 ita rem omnem distinxisse videtur, ut voluntarium jusjurandum sit, quod alter alteri extra judicium defert, necessarium, quod alter alteri in judicio, judiciale quod a judice defertur. Tum *Observ. lib.* 17 *c.* 35 *tom.* 3 *col.* 494 jusjurandum alteri ab altero delatum *voluntarium*, aut *necessarium* esse inquit; voluntarium, quod extra judicium; necessarium, quod in judicio defertur. Verum *in Paratitl. Digestor. ad tit. de Jurejur. sive voluntar. sive necessar. sive judicial. t.* 10 *col.* 393 voluntarium esse inquit, quod ab altero alteri defertur in judicio, vel extra judicium; necessarium, quod refertur; judiciale, quod a judice refertur. Ego communem Latinorum opinionem sequor. Sane Cajus *in Leg.* 1 *ff. de Jurejur. maximum*, inquit, *remedium expediendarum litium in usum venit jurisjurandi religio, qua vel ex pactione ipsorum litigatorum, vel ex auctoritate judicis deciduntur controversiae.* Duplex hoc loco Cajus jusjurandum proponit, alterum, quod *ex pactione litigatorum*, alterum, quod *ex judicis auctoritate* emittitur. Juramentum, quod ex litigatorum pactione procedit, necessarium esse omnino non potest; cumque huic pactioni opponatur judicis auctoritas, quae necessitatem facit, consequens est, ut necessarium juramentum illud prorsus habeatur, quod in dubiis causis a judice pro sua auctoritate defertur. Juramentum autem ex pactione aut in judicio, aut extra judicium datur. Hoc plane voluntarium est, illud judiciale, quoniam coram judice emittitur. Revera Paulus *Leg.* 17 *ff. de Jrejur.* juramenti ex conventione unum genus constituit. *Jusjurandum*, inquit, *quod ex conventione extra judicium defertur, referri non potest.* To *extra judicium* evidentur ostendit, aliud esse jusjurandum ex conventione, quod in judicio defertur; et hoc nonnisi judiciale juramentum esse potest, quod ab alio distinguitur propter conventionem, quae in judicio facta est. Cajus, qui genus enarrabat juramentorum finien-

dae litis causa institutorum, utrumque juramentum, quod nos voluntarium, et judiciale appellamus, complexus est uno verbo *ex conventione*; sed Paulus, qui speciem explicabat conventionalis juramenti, addere debuit *extra judicium*, ut ostenderet, non utriusque conventionalis juramenti vim eamdem esse, sed aliud valere juramentum ex conventione in judicio aliud juramentum ex conventione extra judicium facta. Communem Latinorum de jurisjurandi distinctione sententiam, praeter ceteros, late exornat Donellus *in tit. Digest. de Jurejur. opp. tom.* 10 *col.* 849 *seq.*, et Voetus *in Pandect. lib.* 12 *tit.* 2 *num.* 7. Vide etiam Ant. Matthaeum *de Judic. Disp.* 10 *th.* 6 *et* 7.

§. XXV. Juramento necessario locus est in causis dubiis, idque dicitur *suppletorium*, quoniam eo semiplena probatio suppletur (1). Dubiae causae ex veriori sententia sunt, in quibus plena probatio data non est, puta, quod graves adsint praesumptiones, quae non omnem abigunt scrupulum, aut quod allati sint testes, in quos aliqua exceptio cadere posse videatur. Defertur hoc jusjurandum ei, qui semiplene probavit, modo personarum, et causae ratio habeatur (2); et si reus aeque, atque actor semiplene probaverit, deferendum est reo, cujus in re dubia potior causa est (3).

(1) Qui semiplenam probationem contemnunt, juramenti suppletorii nullam rationem habent. At *in dubiis causis*, ut inquit Cajus in *leg.* 31 *ff. de Jurejur.*, vel ut loquuntur Diocletianus, et Maximianus in *leg.* 3 *cod. de Reb. cred.*, *in probationum inopia* judex delato juramento litem finit. Verum si quaerimus, *dubia causa*, et *inopia probationum* nihil est aliud, quam causa, in qua semiplene probatum est. Nam si dubiam causam, et inopiam probationum intelligamus causam, in qua pares ab actore, et reo probationes datae sunt, par erit utriusque causa, ideoque absolvere oportebit reum, cujus in pari causa potior conditio est *leg.* 125 *et* 128 *ff. de Regul. jur.*, *cap.* 6 *de Fid. instrum.*, *cap.* 65 *de Verb. signif. in* 6; tantum abest, ut jusjurandum a judice deferendum sit. Rursus si probationum inopiam, quod placuit Giphanio *in leg.* 3, *cod. de Reb. cred.*, intelligamus causam, in qua nihil ab actore probatum est, erit omnino judicandum pro reo, quem *actore non*

probante. . . . et *si nihil ipse praestet, obtinere* voluit Imperator Antonius *in l.* 4 *cod. de Eden.* Restat igitur, ut dubiam causam, et inopiam probationum omnino referamus ad causam, in qua semipleno probatum est.

(2) *Cap. ult.* §. *ult. de Jurejur.*

(3) *Leg.* 125 *et* 128 *ff. de Regul. jur.*

§. XXVI. Oblatum juramentum litigantes recusare non possunt, nisi justam habeant recusandi causam; ut si deferatur reo, contra quem nihil probavit actor, aut actori, qui plenam probationem attulit (1). Delato, et emisso juramento secundum eum, qui juravit, ferendum judicium est (2). In omnibus autem causis civilibus huic juramento locus est, non item in criminalibus propter perjurii metum (3).

(1) *Cap.* 2 *de Probat.*

(2) *Leg.* 31 *ff. de Jurejur.*

(3) Confer Voetum *in Pandect. lib.* 12 *tit.* 2 *num.* 10. Juramentum hoc, quo quis se purgat ob infamiam ex crimine contractam, purgatio canonica appellatur, de qua titulus est in Decretalibus *de Purgatione canonica*, et cujus olim frequens usus erat. *Clerici, qui sunt de apostasiae crimine infamati.... per distinctionem ecclesiasticam coercendi sunt, donec definiente probatione ad infamiam abolendam purgationem canonicam curaverint exhibere*, inquit Innocentius III. *in cap.* 3 *de Apostat.* Idem de clerico homicidi reo in *cap.* 2 *de Calumn.*, de Presbytero accusato *in cap.* 10 *de Accusat.*, de clerico concubinatus suspecto *in cap.* 8 *de Cohabit. cleric. et mulier.* statutum est. Memorant quoque hoc sacramentum Augustinus *Epist.* 78 *opp. tom.* 2 *col.* 241 *ed. Maurin. Venet.* 1759, Gregorius M. *lib.* 2, *Epist.* 33 *lib.* 7, *Ep.* 18 *lib.* 13, *Ep.* 34 *opp. tom.* 2 *col.* 597, 864, 1241 *ed. Paris. cit.*, et Gregorius Turonensis *Histor. Francor. lib.* 8 *cap.* 9 *et* 40 *col.* 382 *et* 411 *ed. Paris.* 1699. Jurare olim mos fuit *ad B. Petri corpus*, de qua formula, et similibus videndus Du-Cangius *in Glossar.* Veteri consuetudine, institutoque juraturus, tres, quinque, aut septem ejusdem prope ordinis vicinos, aut saltem, qui eum plane nossent, ac probatae fidei essent, sibi socios, tamquam adsertores, adsciscebat *can.* 12, 13, 16,

17, 19 *cap.* 2 *qu.* 5 *C.* 7, 9, 11 *de Purgat. canon.*, quo spectant formulae *tertia*, *quinta*, aut *septima* manu jurare. Interdum plures etiam ad jurandum vocabantur, si aut qui se purgabat, laicus esset, aut gravioris esset infamia criminis, qua clericus laborabat *C.* 1 *et* 10 *de Purgat. canon.* Hi porro socii *Compurgatores*, *et Sacramentales* dicebantur; quorum crebra mentio est in capitularibus Regum Francorum, praesertim in Capitular. Dagoberti *tit.* 1 *num.* 6 *et tit.* 9 *num.* 4, in Capitularibus Caroli M. *lib.* 3 *cap.* 9 apud Balutium *t.* 1 *col.* 68, 84, 509, et in Leg. Salica *tit.* 50 *ib. col.* 224. Primum ille, cujus erat negocium, de quo quaerebatur, super sancta Evangelia jurabant, deinde compurgatores jurabant similiter super sancta Evangelia, cum vere, ut ipsi credebant, jurasse *can.* 17 *cap.* 2 *quaest.* 5. Sed nunc purgatio canonica fere ubique desuevit, ne amplius in causis criminalibus jusjurandum emittetur. Confer Giraldum *Exposit. jur. Pontific. l.* 5 *tit.* 34 *Sect.* 894 *pag.* 723. Memorat etiam Gratianus *can.* 23 *cap.* 2 *qu.* 5, ex Concilio Wormaciensi purgationem *per sacram communionem*, quae hoc modo fiebat. Cum aliquis accusatus omnem ab se removere cupiebat suspicionem criminis, quod vel non poterat demonstrari, vel non satis evidenter excludi, is ante altare, et sanctissimam Eucharistiam ducebatur. Antequam vero Christi corpus acciperet animum suum aliis praesentibus declarabat his, aut similibus verbis. *Corpus Domini sit mihi ad purgationem hodie.* Plures hujusmodi purgatione uti consuevisse testatur Muratorius *Antiquit. Italic. dissert.* 38, qui illud etiam animadvertit, quod quamquam haec purgatio parum differret ab ea, quae per juramentum fiebat, tamen posteriori aetate legitima, et canonica purgatio juramentum habitum est. Alias quoque purgationes describit Martenius *de Antiq. Eccles. rit. lib.* 3 *cap.* 7 §. 3 *et* 4.

§. XXVII. In probationum ordinem referenda est etiam inspectio rei, quae a judice adhibetur, ut oculis subjiciat, quae non satis certa, et explorata sunt, atque ita oculorum testimonio controversiam expediunt. Hanc inspectionem pragmatici *accessum* vocant, quia judex ad rem inspiciendam accedit, eique locus est in iis rebus quae sub oculos cadunt; veluti in judicio finium regundorum,

ac servitutum, in novi operis nunciatione, in aetate ex habitu corporis definienda, in causis matrimonialibus, in quibus quaeritur, num aliquis aptus ad matrimonium sit, num unquam venerem exercuerit. Verum in his causis judex non solum rem ipsam inspicit, sed viros adhibet peritos rei, de qua agitur, aut ipsis judicium committit. Quin in causis matrimonialibus ubi quaeritur, num quis liberis operam dare possit, viri a medicis, et chirurgis, mulieres ab honestis matronis, et obstetricibus inspiciuntur (1).

(1) *Cap. 4 et 14 de Probat., cap. 6 et seq. de Frigid. et malefic.*

§. XXVIII. Denique vim probationis habent praesumptiones (1), quae sunt conjecturae ex aliquo verisimili ad probandum sumptae (2); eaeque vel juris, vel hominis sunt. Praesumptio juris a lege procedit, hoc est certa lege, vel canone comprehenditur, neque a judicis arbitrio pendet, eaque duplex est, pro diversa ratione, qua proponitur, alia *juris tantum*, alia *juris* et *de jure*. Praesumptio *juris* et *de jure* est, quam non modo jus probat, sed etiam ita certam, atque exploratam habet, ut omnem contrariam probationem excludat. Ita jure Decretalium si quis concubuit cum muliere, cum qua prius sponsalia contraxerat, inducitur matrimonii praesumptio, quae labefactari non potest, et qui ea premitur, aliam uxorem accipere prohibetur (3).

(1) *Leg. 16 Cod. de Probat., C. ult. de Praesumpt. C. 7 de Haeret. in 6.*

(2) Hoc in primis habet praesumptio, ut ad veritatem referatur, neque de falsis argumentum accipiat, in eoque differt a fictione, quae fit de eo, quod non est, nec fuit, veluti fictio legis Corneliae, quae postliminio reversos in

civitate semper fuisse fingit, non autem praesumit. Hoc etiam spectat Publiciana actio, et ficta traditio, cujus in jure civili frequens usus est. Ita si quis sibi rei donatae, et non traditae usumfructum retineat, ut in *leg.* 28 *et* 36 §. *Sed si quidem Cod. de Donat.*, vel conducat, ut in *Leg.* 76 *ff. de Rei vindic.*, vel precario possidere constituat ut in *leg.* 18 *ff. de Acquir. possess.*, traditio corporalis rei donatae pro facta habetur, quamquam revera facta non fuerit, quia fingitur, quod donans donatario, rem κατα συντομιαν *brevi manu* tradiderit. Raro jus canonicum has fictiones admittit; neque assentior Cujacio, qui *Observat. lib.* 19 *cap.* 18 *opp. tom.* 3 *col.* 510, fictae traditionis argumentum sumit a *cap.* 2 *de Consuet.*, ubi glebae traditio non fictionem continet, sed signum est datae possessionis, atque ejus veritatem ostendit. Quae traditio fit saepe per glebam, per herbam, per festucam, per cultellum, per ostium, in formulis antiquis, per panem, per librum. Atque ita annulus signum est foederis conjugalis, et veri matrimonii, vitta conjunctionis *can.* 7 *cap.* 30 *qu.* 9. Est autem praesumptio diligenter a fictione distinguenda.

(3) *Cap.* 30 *de Sponsal.* Sed hoc jus antiquatum esse monui *lib.* 2 *tit.* 2 *sect.* 7 §. 105 *p.* 172.

§. XXIX. Praesumptio *juris tantum* est ea, quam Jus probat tamquam verisimilem, non tamquam certam, et veram, adeout contraria probatione infirmari non possit. Ita haeres, qui inventarium non confecit, haereditaria bona distraxisse censetur; sed haec praesumptio contraria demonstratione tolli potest. Hujusmodi sunt pleraeque praesumptiones, de quibus agunt decretales in titulo *de Praesuptionibus*, et harum omnium propriae sunt formulae *videri*, *existimari*, *intelligi*, *haberi*. Praesumptio *juris* et *de jure* omnem respuit contrariam probationem (1); praesumptio *juris tantum* non eam sane respuit, sed probandi onus in illum tranfert, qui habet contra se praesumptionem (2).

(1) *Cap.* 30 *de Sponsal.*, *Cap.* 4. *Qui matrim. accusat.*

(2) *Leg.* 24 *ff. de Probat.*, *cap.* 10 *de Praesump.*

§. XXX. Praesumptio hominis est conjectura ab indiciis nata, quae nulla certa lege continetur eaque vel est levis, et temeraria, vel probabilis, vel violenta. Levis, et temeraria praesumptio est, quae ex incertis oritur, levibusque argumentis, et quae nihil probat. Ad hoc praesumptionis genus referri possunt antiquae purgationes, quae vulgares dicebantur (1), quasqae olim interdum adhibitas fuisse constat per aquam frigidam (2), aut ferventem (3), ferrum candens (4), monomachiam, seu duellum (5), et similia, quae cuncta a Summis Pontificibus merito damnata et improbata sunt (6).

(1) Vulgarium purgationum, quae etiam appellabantur *judicia Dei*, de quibus videndus Du-Cangius *in Glossar. verb. Judicium Dei*, multae erant species, quas a Longobardis, aliisque e Germania populis in Italiam invectas exponunt Gonzalez *in cap.* 3 *de Purgat. vulgar.*, Cujacius *lib.* 1 *Feudor. tit.* 1 *§. Si autem controversia opp. tom.* 2 *col.* 1077 *seq. ed. cit.*, Muratorius *Antiq. Italic. diss.* 38 *et* 39 Martenius *de Antiq. Eccl. rit. lib.* 3. *cap.* 7 aliique permulti. Longobardorum Rex Luitprandus *Leg.* 3 *Longob. de Hom. lib. hom.* profitetur, se propter suorum consuetudinem impiam illam legem duelli vitare non potuisse. Canones passim damnant has vulgares purgationes *can* 7 *§.* 1, *can.* 29 *et* 21 *can.* 2 *quaest.* 5 *c.* 8 *de Purgat. canonic.*, et titulus Decretalium *de Purgat. vulgar.* Tribuitur autem Gregorio M., *can.* 7, quem mox laudavi; et certe prima ejus pars desumpta est ex ipsius Gregorii *Epist.* 9 *lib.* 13 *ad* Brunicheldem *Franc. Regin. opp. tom.* 2 *col.* 1218 *ed. Paris. cit.*, sed pars altera, ubi vulgaris per frigidam aquam, ignitumque ferrum probatio memoratur, pertinet ad epistolam Alexandri II., cujus initium est *in can.* 11 *caus. et quaest. cit.* post cujus *can.* 11 extrema verba pars posterior *can.* 7, continenter legenda est. Revera Alexandro II. posteriorem hujus canonis partem tribuit Ivo *Part.* 10 *cap.* 5 *et Pann. lib.* 5 *cap.* 8, quod rectissime animadversum est a Romanis correctoribus, qui diligenter etiam notant apocryphos canones, qui in eam rem a Gratiano laudantur. Verum alicubi ferventis aquae, aut ferventis ferri judicium permissum fuisse innuit Triburiensis Concilii canon apud Gratianum *can.* 15 *cap.* 2 *quaest.* 5,

cujus canonis sententia est in *C.* 1 *de Purgat. canon.* Sed quoniam haec indicia semper Romana Ecclesia aversata est, ea verba *ferventi aqua* ; *aut candenti ferro* prudens Raymundus omisit. Vulgarium probationum vestigia usque ad extremam aetatem alicubi superfuisse tradit Van-Espenius. *Jus eccl. unic. par.* 3. *tit.* 8 *num.* 37. Vide etiam Ivonem Carnotensem *Epist.* 74 *opp. tom.* 2 *pag.* 37 *ed. Paris.* 1647, et Cironium *Paratitl. in Decretal. de Purgat. vulgar.*

(2) Aquae frigidae judicium unum erat ex vulgaribus probationibus, quas Dei judicia appellabant. Gravioris alicujus criminis suspectus, aut accusatus, in aqua mergebatur, ac si supernataret, nocens, ac reus, contra si in imum delaberetur, innocens judicabatur *Conligatur autem fune*, inquit Hincmarus *de Divort. Lothar.*, *qui examinandus in aquam demittitur... qui ob duas causas conligari videntur, scilicet ne aut aliquam possit fraudem in judicio facere, aut si aqua illum velut innoxium receperit, ne in aquam periclitetur, ad tempus valeat retrahi.* Similia habet vetustus Ordo apud Martenium *de Antiq. Eccles. rit. Ord.* 8 *l.* 3 *cap.* 7. Judicium hoc aquae frigidae etiam a monachis adhibitum narrat Mabillonius *Annal. Benedict. lib.* 54 §. 112 *tom.* 4 *p.* 261 *ed. Lucae* 1737. Quibus autem ritibus, et caeremoniis judicium illud, ac cetera, de quibus mox dicam, peragcretur, ostendunt, praeter ceteros, Juretus *in Ivon. Carnoten. Ep.* 71 *pag.* 154 *seq. ed. Paris.* 1647, Delrius *Disquis. magic. lib.* 4 *qu.* 4 *sect.* 4, Pithoeus *in Glossar. ad Capitul.* Caroli M. *verb. Aquae ferventis etc.*, Balutius *Formul. Exorcism. post Capitular. Reg. Franc. tom.* 2 *col.* 445 *seq. ed. Ven.* 1733, Mabillonius *Analect. tom.* 1, Martenius *de Eccles. rit. lib.* 3 *cap.* 7 *ord.* 8 *et* 9, Muratorius *Antiq. Italic. D ss.* 38.

(3) Judicii, aut examinis aquae ferventis ratio haec erat. Criminis accusatus, ut se purgaret, manum in aquam ferventem nudato brachio immitebat, ac si illam incolumen educeret, innocens; si contra, reus pronuntiabatur.

(4) Criminis accusatus ferrum candens nuda manu tenere debebat, eaque incolumi innocens, combusta vero reus habebatur. Judicium hoc ferri candentis dicebatur. Huic simile erat judicium vomerum ignitorum, per quos gravi criminis suspicione laborans nudis pedibus transire debebat. In vita S. Henrici apud Surium *cap.* 21, 14 *Julii* scriptum est, hoc sibi judicium elegisse sanctissimam foeminam Cunegundam Henrici Imperatoris uxorem; quamquam illud servorum proprium fuisse demonstret Concilium Moguntinum

ann. 847 *can.* 24, apud Labbacum *tom.* 6 *concil. col.* 1045 *ed. Venet.* Erat et judicium ignis, per quem transire debebat quisquis rei alicujus veritatem demonstrare cupiebat. Celebre illud, quod de Petro Monacho Vallis Umbrosae, qui *Igneus* appellatus, atque Albani Episcopus, et Cardinalis fuit, memoriae proditum est. Is ut ostenderet Florentinum Episcopum simoniace in eam sedem irrepsisse per medios ignes transivit, siculi narrat Baronius *ad ann.* 1063 *num.* 53 *tom.* 17 *p.* 249 *ed. Lucae*, et Ughellius *Ital. sacr. Episc. Alban. num.* 26 *tom.* 1 *col.* 251 ed. Venet. ann. 1717.

(5) De monomachia, seu duello late agit Muratorius *Antiq. Italic. Diss.* 39. Erat et judicium crucis, ac panis et casei, quae duo similiter ad vulgares probationes referuntur. Crucis judicium pluries memorant Capitularia Regum Francorum. Du-Cangius *in Gloss. verb. Crucis judicium* multis quaerit, quaenam esset hujus judicii ratio, ac denique sic statuit, eos, qui hoc judicium subibant, expansis in crucis formam brachiis, ad crucem stare debuisse certo, ac definito tempore, ex. gr. donec Evangelium, aut aliqui psalmi recitarentur, qui si immobiles permanerent, innocui, si vero caderent, aut crimen fateri ultro cogerentur, rei judicabantur. Judicium panis, in eo consistebat, quod alicui panis et caseum benedictum dabatur, ac si is utrumque ederet, atque in stomachum mitteret innocens, contra vero reus habebatur.

(6) *Can.* 20 *c.* 1 *quaest.* 9 *C.* 8 *de Purgat. canon.*

§. XXXI. Praesumptio probabilis oritur ex probabilibus conjecturis, quae prudentibus etiam viris persuaderi possunt; violenta ex judiciis, argumentisque gravissimis, quae fere claram probationem constituunt. Cunctae hominis praesumptiones pendent ab arbitrio judicis, cujus est pro animi sui religione judicare, quanta in singulis vis insit, et quanta iis fides tribuenda videatur. Coacervantur autem praesumptiones, et conjecturae, quaeque singulae forte inter se non movent, universae tamen connexae, atque conjunctae movere debent. Plus praestant praesumptiones in causis civilibus, quam in criminalibus, in quibus nemo ex solis conjecturis etiam vehementibus, condemnandus est (1);

excepto crimine haereseos, cujus suspectus tamquam haereticus condemnatur, nisi omnem suspicionem excusserit (2).

(1) *Can.* 14 *de Praesum.*
(2) *Cap.* 13 §. *Qui autem de Haeret.*, *cap.* 7, 8, *eod. in* 6.

TITULUS X.

DE EXCEPTIONIBUS ET REPLICATIONIBUS.

§. I.

Habet et reus arma sua, quibus in judicio adversus actorem utitur, eaque sunt exceptiones. Exceptio est actionis, vel intentionis exclusio. Easi omnino perimit, ac tollit actionem, perpetua, et peremptoria, si tantum ad tempus agenti obstat, et causam ad aliud tempus, aut alium judicem, vel locum transfert, temporalis, et dilatoria appellatur.

§. II. Ex peremptoriis exceptionibus quaedam sunt, quae majorem vim habent, et ideo *peremptoriae litis finitae* dicuntur, ceterae *simpliciter*

peremptoriae appellantur. Primi generis sunt exceptiones jurisjurandi, rei judicatae, transactionis. Hae litem jam compositam, atque e medio sublatam ostendunt, et exordium ipsum impediunt litis, vetantque ne frustra novum judicium instituatur (1). Sed ut locum habeant hujusmodi exceptiones, necesse est, quod lis pridem extincta vel jurejurando, vel transactione, vel re judicata denuo inter easdem personas, de eadem re, atque ex eadem petendi causa instituatur (2).

(1) *Cap.* 1 *de Lit. contest. in* 6.
(2) *Leg.* 3, 12, 21, 23, 41 *ff. de Except. rei judic.*

§. III. Exceptionum, quas *simpliciter peremptorias* dicimus, longe major est numerus, cum nulla fere sit actio, quae contraria exceptione submoveri, aut tolli aliquando non possit. Ad hoc genus referuntur exceptiones praescriptionis, doli mali, metus, et ceterae, quarum non exiguus est numerus, quaeque suis locis in utroque Jure singillatim explicantur. Hae non impediunt quidem ingressum litis, sed tamen perimunt, et evertunt actionem institutam.

§. IV. Peremptoriae exceptiones non modo ante litem contestatam, sed etiam postea in qualibet judicii parte ante rem judicatam (1), quin etiam interdum post rem judicatam in actione judicati recte opponuntur (2). Par est ratio exceptionum, quae impediunt exitum sententiae, ut si post eam actor acceperit, quod petebat, recte reus exceptionem avertit.

(1) *Leg.* 4 *et* 8 *Cod. de Except.*, *Leg.* 2 *Cod. Senten. rescind. non poss.*
(2) *Leg.* 11 *ff. ad S. C. Macedon*, *L.* 1 §. 18, *Leg.* 20 §. *ult. de Re judic.* Confer Cujacium *in C.* 20 *de Test. opp. tom.* 6 *col.* 846.

§. V. Dilatoriae exceptiones aut ipsam respiciunt causam, aut actorem, aut judicem. Prioris generis sunt exceptiones illae, quae proponuntur contra libellum, quod sit vel ineptus, vel obscurus, quod non cesserit solutionis dies, quod feriarum tempore sit emissa citatio.

§. VI. Feriati dies sunt illi, quibus lege agere non licet, et omnis judicialis strepitus conquiescit (1). Feriarum quaedam civiles, quaedam ecclesiasticae dicuntur; hoc est quaedam hominum, quaedam religionis causa institutae sunt. Illae variae sunt pro more, et legibus populorum, praecipuae tamen pertinent ad commoda messium, et vindemiarum (2), hae sunt *dies devotionum* et *orationum* (3), seu festi dies, quibus religioni operam dare oportet, et quibus communes dies opponuntur (4). Jure civili judiciales actus feriatis diebus exerceri non possunt (5), nisi litigantes sua sponte ad judicem veniant (6); sed jure canonico, ne ipsis quidem litigantibus consentientibus, eosdem actus festis diebus expedire licet (7);

(1) Eleganter Ovidius *Fast. lib.* 1 *vers.* 73 *opp. tom.* 3 *pag.* 15 *ed. Amstelaedami* 1702 hos dies expressit his versibus.

Lite vacent aures, insanaque protinus absint
Jurgia, differ opus, livida lingua, tuum.

Ideo a clericis dies omnes hebdomadae feriae dicuntur, quia clerici nullo die a divinis vacare debent; sicut etiam Flaminibus omnes dies feriati erat, apud A. Gellium *Noct. Attic. lib.* 10 *cap.* 15 *p.* 531 *edit. Lugdun. Batav.* 1666, quod recte observavit Baronius *ad. an.* 44 *num.* 88 *tom.* 1 *pag.* 316 *edit. Lucae.* Atque hoc feriae nomen primum hebdomadae Paschalis diebus datum fuisse, animadvertit Cironius *in Paratitl. decretal. de Feriis num.* 5 *p.* 147 *ed. Vindobon.* 1761; quibus diebus omnes Christiani sese ab opere servili abstinere, et sacrosancta mysteria percipere debebant. Concilium Matisconense II. *can.* 2 apud Labbaeum *tom.* 6 *col.* 674 Sed feriae vocabulum diebus affixum apud

Christianos hac aetate antiquius est. Nam eas memorat Tertullianus *de jejuniis* (*cap.* 2 *pag.* 545 *ed. Venet.* 1744, cum inquit: *proinde nec stationum, quae et ipsae suos quidem dies habebant quartae feriae, et sextae.* Paschale hoc tempus feriatum fecisse Constantinum M., tradit Alexander Monachus *de Invent. S. Crucis* apud Cironium *loc. cit. num.* 6; et forte exemplo harum feriarum, reliqui etiam dies dicti sunt feriae, distinctione tamen habita inter ferias simplices, et solemnes *C. ult. de Feriis.* Sane lex Constantini memoratur apud Josephum Scaligerum *de Emend. tempor. pag.* 776 *ed. Genuae* 1629, in qua duae hebdomadae paschales, quarum altera Pascha antecedit altera sequitur, ab opere faciendo excipiuntur. Nam majores nostri Paschali solemnitati integros dabant dies quindecim, hoc est hebdomadam, quae Pascha antecedebat, et hebdomadam, quae sequebatur; illa πασχα σταυρωσιμον *pascha crucis*, haec vero πασχα αναστασιμον *pascha resurrectionis* vocabatur, Utriusque generis exempla collegit Joanaes Gaspar Svicerus *Thesaur. eccles. tom.* 1 *p.* 304 *et t.* 2 *p.* 1014 *ed. Amstelaed.* 1682. Generale nomen *Pascha* quod, ex Hebraeo *pesach*, quod *transitum* significat, utrumque comprehendit. Nam Pascha Christianorum tum passionem, tum resurrectionem includit Christi Servatoris, qui est vere agnus paschalis, qui pro nostrum salute sese praebuit hostiam ad sacirficium. De his quindecim diebus Paschalibus lex est Valentiniani, Theodosii, Arcadii *Leg.* 2 *Cod. de Feriis*, in qua habentur haec: *Sanctos quoque Paschae dies, qui septeno vel praecedunt numero, vel sequuntur, in eadem observatione numeramus.* Consule Gothofredum *in eamd., Leg.* 2 *tom.* 1 *Cod. Theod. p.* 142 *ed. Lipsiae* 1736, ubi multa habes antiqua testimonia, ex quibus constat, qua reverentia majores nostri quindecim hos paschales dies, quos rebus dabant Religionis, prosequerentur. Memorant etiam quindecim hos dies, tamquam ubique feriatos. Papinianus *Respons. tit.* 12 apud Schultingium *Jurispr. vet. ante-justin. p.* 835 *ed. cit.* S. Augustinus *Serm.* 259 *in die domin. oct. Pasch. lib.* 6 *col.* 1064 *tom.* 5 *par.* 1 *ed. Venet.* 1731 S. Joannes Chrysostomus, S. Epiphanius, ceteri, quos laudat Gothofredus *loc. cit.*

(2) Harum feriarum mentio est apud Statium *Silv. libr.* 4 *vers.* 39 *seq. p.* 198 *ed. Lugd. Batav.* 1671.

Certe jam Latiae non miscent jurgia leges,
Et pacem piger annus habet, messesque reversae
Demisere forum.

A Gellium *Noct. Attic. lib.* 9 *cap.* 15 *p.* 496 *edition. Lugdun. Batav.* 1606, Plinium *lib.* 8 *Ep.* 21 *p.* 212 *edition. Oxonii* 1703 Ulpianum *L.* 1, 2, 3 *ff. de feriis*, S. Augustinum *Confess. lib.* 9 *cap.* 2 *opp. tom.* 1 *col.* 157 *ed. Venet. cit.*, *in can.* 2 *cap.* 15 *qu.* 4 *in L.* 2 *et* 7 *Cod. de Feriis.* In *L.* 2 *Cod. Theod. de Feriis* omnes dies juridici esse jubentur, exceptis duobus mensibus messium, et vindemiarum, Kalendis Januariis, natalibus urbium maximarum, Romae, et Constantinopolis, natalibus Imperatorum, quibus et editi in lucem, et imperium auspicati erant, quindecim diebus paschalibus, qui et ecclesiastica, et civile lege feriati erant et omnibus diebus Solis per integrum annum. Multa de feriis tum civilibus, tum ecclesiasticis habent Binghamus *Antiq. eccles. libr.* 20 *cap.* 1 *et seq. tom.* 9 *p.* 1 *et seq. edit. Magdeburg.* 1760 Gothofredus *in cit. L.* 2 *Cod Theod. de Feriis tom.* 1 *p.* 140 *seq.*, et Selvagius *Antiq. Christian. l.* 2 *c.* 4 §. 2.

(3) Ita hi dies appellantur in *L. ult. Cod. Theod. de Navicul.*

(4) *L.* 2 *Cod. de Stat. et imagin.* De feriatis diebus agit Gregorius IX. *in cap. ult. de Feriis.* Inter feriatos festosque dies frequentiores sunt, quos Apostolus *Apocalyps.*, 1, et tota Ecclesia *Dominicos* vocat, a quibus omnis hebdomada initium sumit. Et quamquam Romano more quivis dies a media nocte initium, mediaque nocte, quae sequitur, finem accipiat *L. more Romano* 8 *ff. de feriis cap.* 24 *de offic. et potest. delegat.*, tamen quod attinet ad reverentiam, venerationem, observationem horum dierum *canon. quod die* 75 *dist. can.* 1 *de consecrat. dist.* 3 *cap.* 1 *de feriis* statutum est, dominicorum dierum venerationem incipere pridie vesperi, et desinere sequenti vespere, nisi aliud locorum consuetudine receptum sit ut *cap.* 2 *de feriis.* Quod inductum est exemplo solemnitatis Paschae, quam Dominus inter duas Vesperas ab Ebraeis celebrari praeceperat.

(5) *L.* 2 *C. de Feriis.*

(6) *L.* 8 *Cod. eod.*

(7) *Cap. ult. de Feriis.* Sed obstare videtur *C.* 6 *de Dolo et contumac.* ubi habentur haec: *Ipsi mandavimus, ut usque ad Dominicum.... per se, vel procuratorem.... ad praesentiam nostram accederet;* itemque *cap.* 15 *de Accusat.*, ubi scriptum est *Episcopum ad festum Dominicae peremptorie nos meminimus citavisse.* Has decretales quidam ita explicant ajentes, *usque ad*, et *ad* idem

saepe asse quod *infra*, ut in *C.* 9 *de Fid. Instrum.* Sed aliud ex *cit. cap.* 6 non obscure deprehenditur, ut proinde alia earum Decretalium sententia sit. Scilicet utroque loco reus citatus fuerat jussu Summi Pontificis, qui derogaverat legi, quae festis diebus judicia exerceri vetabat. Ceterum disertissime Gregorius IX. *in cit. C. ult. de Feriis* debere inquit *judicialem strepitum diebus conquiescere feriatis*; idemque jam erat ante Gregorium jure canonico constitutum. Nam Concilio Compendiensi, quod descriptum est in *C.* 1 *de Feriis*, *in eis*, inquit de Dominicis diebus, *mercatum minime fiat*, *neque placitum* hoc est *judicium*, quo sensu illud vocabulum saepe usurpatur in Capitularibus Regum Francorum, in legibus Ripuardorum, Longobardorum, aliarumque gentium, unde ortum est verbum *placitare*, nimirum judicio contendere. Idem habet Concilium Triburiense *ann.* 895 *Can.* 35 *tom.* 11 *Concil. col.* 647, et Aquisgranense II. *Can.* 18 *tom.* 9 *col.* 840 *Collect.* Labbaci *ed. Ven. cit.* Quod autem addit Gregorius, judiciales actus festis diebus gestos plane irritos esse, id forte ante ipsum nullo canone expresse statutum fuerat; quamquam id esset nominatim sancitum a Jure civili *in L.* 1 *ff. de Feriis*, *et in Leg.* 2 *Cod. eod.* Sed quoad dies festos Gregorius Jus civile emendavit, quoniam, ne cum consensu quidem litigatorum, iis diebus judiciales actus fieri permisit.

§. VII. Ad actorem pertinent exceptiones, quibus reus utitur contra personam actoris, aut procuratoris, ut si apponat, alterutrum, vel utrumque esse excommunicatum, proscriptum, pupillum, aut alio juris, vel naturae impedimento in judicio stare prohibitum, procuratorem mandato carere, aut non recte esse constitutum.

§. VIII. Postremo exceptiones contra judicem duobus ex fontibus hauriuntur, aut quia non est competens, sive legitimus, aut quia suspectus est. Judex non competens, sive non legitimus ille dicitur, qui vel extra territorium suum jus dicit, vel inter homines sibi non subjectos, vel sane jurisdictionis modum excedit (1). Suspectus autem judex est, quia cognatus, affinis, conjunctus actori, quia cum reo graves inimicitias gerit, quia juris

imperitus, quia eidem causae patronus fuit, quia similem ipse in alio judicio litem habet (2).

(1) Confer titulum Codicis *Si non a cumpeten. judic.*
(2) *Cap.* 36 *de Appellat.* Vide etiam Capitularia Caroli M. *Leg.* 7 *cap.* 240 *col.* 718 *tom. ed. Balutii Venet.* 1772.

§. IX. Omnes dilatoriae exceptiones inter exordia litis (1), hoc est ante litem contestatam opponendae sunt (2), nisi postea suboriantur, vel postea innotescant (3). Quin etiam ne dolo, et malitia rei judicium in longum trahatur, certus a judice dandus est dies dilatoriis exceptionibus opponendis; quo elapso illae tantum proponi possunt, quas nova obtulit causa quasque reus tunc sibi primum fuisse cognitas juratus affirmaverit (4); itemque illae, quae irritum, et inane judicium faciunt (5). Sed praesertim initio litis, ante ceteras dilatorias exceptiones opponi debet praescriptio fori, ne quis, ea omissa, si ad aliquem actum in judicio pergat, in judicem consensisse videatur (6): nisi justa recusandi judicis causa deinceps exoriatur (7). Excipitur clericus, qui, uti demonstratum supra est, jurisdictionem laici judicis prorogare non potest.

(1) Sic Julianus Imperator *in Leg.* 12 *Cod. de Except.*
(2) Haec quidem Canonici, et Civilis Juris regula est in *Leg.* 4 *de Jurisd. omn. jud.*, *et in cit. Leg.* 12 *cap.* 20 *de Senten. et re judic.*
(3) *Cap.* 4 *de Except.*
(4) *Cap.* 4 *cit.*, *cap.* 6. *Qui matrim. accus. pos.*
(5) Huc spectat exceptio falsi Procuratoris, seu mandato carentis, quae *non solum ante sententiam, verum etiam postea potest objici, utpote qua probata judicium nullum, et nullius momenti controversiae reputantur*, ut inquit Pontifex, *in cap.* 4 *de Procurat.* Eadem ratio est exceptionis revocati procuratoris, cum mandatum expiret, postea quam revocatum est *C.* 3 *eod.*

(6) *Leg.* 1 *et* 2 *ff. de Judic.*
(7) *Cap.* 21 *et* 25 *de Offic. delegat.*

§. X. Sola exceptio majoris excommunicationis in qualibet parte litis opponi potest, etiamsi reus eam praefinito tempore omiserit; quod jure singulari cautum est, *ne quisquam in periculum Animae suae excommunicato communicare cogatur* (1). Tantum post appellationem proposita haec exceptio judicii cursum non impedit (2); sed antea judex ipse ex officio debet publice excommunicatum a judicio repellere, quamquam nemo hujusmodi exceptionem objecerit (3). Quoniam vero litigatores exceptione excommunicationis ad vexandos adversarios abutebantur, sapientissime ab Innocentio IV. certus est constitutus ejus opponendae modus (4). Scilicet reus, qui illa contra actorem exceptione utitur, exprimere speciem excommunicationis nomenque excommunicatoris debet, illamque demonstrare intra dies octo; secus progrediendum judici in causa est, ac reus in expensas condemnandus. Quod si iterum haec exceptio objiciatur, atque probetur, actor a judicio repellitur, sed valent ea quae gesta sunt; post duas vero vices non amplius eadem exceptio, nisi ob justam causam, proponi potest.

(1) *Cap.* 12 *de Except.*
(2) *Cap.* 11 *de Except.*
(3) *Cap.* 12 *cit.*, *et C.* 1 *eod. in* 6.
(4) *Cap.* 1 *de Except. in* 6.

§. XI. Duo potissimum parit exceptio; primum, quod ea recte probata actionem excludit sive ad tempus, sive perpetuo, prout exceptio dilatoria, aut peremptoria est (1); alterum, quod reus exceptione actor efficitur (2). Propterea quemadmodum ad

actorem probandi onus pertinet, ita et reus probare debet exceptionem suam (3); quod si ipse non praestet, tamen actor non liberatur ab onore probandi, quoniam reus, qui excipit, actoris intentionem non censetur confiteri (4).

(1) *Leg. 2 ff. de Except.*
(2) *Leg. 1 ff. eod.*
(3) *Leg. 19 et 25 ff. de Probat.*
(4) *Leg. 9 ff. de Except.*

§. XII. Adversus exceptiones comparatae sunt replicationes, quae sunt adjumenta, et praesidia, quibus actor utitur adversus reum, ut exceptionem tollat (1). Nam replicatio est exceptionis esclusio (2), quae tametsi a parte actoris veniat, tamen est potius exceptio, quam actio; quia opponitur excipienti reo, qui in exceptione actor est (3). Quemadmodum vero rei exceptionem removeat actoris replicatio, ita hanc excludit duplicatio rei, atque hanc rursus actoris triplicatio; et sic *deinceps multiplicantur nomina, dum aut reus, aut actor objicit* (4). Non enim jure civili definitus est modus defensionum, quae ab actore, et a reo proponuntur. Sed in foro Ecclesiastico hae duplicationes, triplicationesque non obtinent: verum judex ex officio iis modum constituit, et causam definit.

(1) *Leg. 3 Cod. de Except.*
(2) *Leg. 2 §. 1 ff. de Except.*
(3) *Leg. 1 ff. eod.*
(4) *Leg. 2 §. 3 ff. de Except.* Quo loco Ulpianus replicationi non *duplicationem*, ut Tribonianus §. 1. *In stit. de Replicat.*, *sed triplicationem* opponit. In eadem cum Ulpiano causa est Julianus in *Leg. 7 §. Curator. ff. de Curat. furios.* Ne a duobus his Jurisconsultis Tribonianus dissentiat, sunt qui ex ejus auctoritate utrumque illum Ulpiani, et Juliani locum emendandum putant: sed id quidem

est contra omnium veterum exemplarium fidem. Meo judicio, nihil est, quod ea de re multo sermone laboremus. Quae Triboniano est *duplicatio*, eam antiqui Jurisconsulti *replicationem* appellarunt; et certe *replicare* est rursus plicare, idemque prorsus ac *duplicare*. Merito igitur replicationem *triplicatio* excipere debebat.

TITULUS XI.

DE ORDINE COGNITIONUM.

I. Quales exceptiones certo ordine cognoscendae?
II. Quaestiones praejudiciales.
III. Causae incidentes.
IV. et V. Causae praeparatoriae, earumque species.
VI. Spolium quid?
VII. Quemadmodum, et quibus in rebus committatur?
VIII. Spolium actionis, et exceptionis loco proponitur.
IX. Spoliatus ante omnia restituendus.
X. et XI. Quando spoliatus non restituitur?

§. I.

Exceptiones, quae a reo proponuntur, plures saepe causas, et quaestiones inducunt, quae certo ordine a legibus definito tractandae sunt, qui *ordo cognitionum* appellatur (1). Causae autem hujusmodi sunt vel *praejudiciales*, in quibus ab unius decisione alterius decisio pendet; vel *incidentes*, quae nimirum incidunt in ipsa lite, cujus gratia judicium exercetur; vel *praeparatoriae* quarum decisio alterius decisionem faciliorem reddit; vel quae quidem *ex eodem negotio* oriuntur, sed tamen *ad diversa* tendunt, neque a se invicem pendent.

(1) Cognitionis nomen proprie ad principem, vel ad magistratus refertur, cum princeps sua sponte cognoscit, vel

magistratui cognitionem committit: vel etiam ipsi magistratus ex suo officio cognoscunt, quae cognitio legitima, et extraordinaria appellatur, uti patet ex titulo *ff. de Extraord. cognit.* Hinc illud Svetonii *in Claud. cap.* 15 *p.* 450 *ed. Traject. ad Rhen.* 1691. *Alium interpellatum ab adversario de propria lite, negantemque cognitionis rem, sed ordinarii juris esse, agere causam confestim apud se coegit;* ita intelligendum est, negantem ad principis cognitionem rem pertinere, atque ajentem, ipsum non cognoscere, sed judicem dare debuisse, apud se causam agere coegit. Scilicet cum ordine, et jure in jurisdictione recepto Praetori liceret judicem dare, quod est jurisdictionis *Leg.* 3 *ff. de jurisd.*, ac dare etiam pro potestate solitus esset, extraordinariam esse oportuit cognitionem, quam ipse cogente officio suscipiebat, et quam alteri committere non poterat, Atque huc equidem referendum arbitror quod de Nerone narrat Tacitus *Annal. lib.* 13 *cap.* 51 *tom.* 1 *p.* 890 *ed. Amstelaed.* 1673, quem ait edixisse, *ut Romae Praetor, per provincias qui pro Praetore, aut Consule essent, jura adversus Publicanos extra ordinem redderent.* Alii, extraordinarias cognitiones vocant, de quibus nulla ordinaria, certoque jure actio erat constituta, quaeque a Praetore extra ordinem, et ex aequitate suscipiebantur, easque opponunt ordinariis cognitionibus, quae ordinariam habebant actionem, certoque jure nitebantur. Contra aliis ordinaria cognitio est, quae juribus datis competit. Consule Donellum *de Jur. Civil. lib.* 8 *cap.* 2 *num.* 4 *opp. tom.* 2 *col.* 693, *et lib.* 17 *cap.* 22 *num.* 9 *et* 10 *tom.* 4 *col.* 1351 *et seq. edit. Lucae*, et Scipionem Gentilem *de Jur. l.* 2 *c.* 20 *opp. t.* 3 *p.* 187 *et seq. Neap.* 1764. Verum facultas judicandi, sive ordinaria, sive extraordinaria vulgo cognitio dicitur *Leg. penult. ff. de Jur. Omn. jud.* Quare titulus hic, qui in Gregorianis Decretalibus est *de Ordine cognitionum*, in prima compilatione inscribitur *de Ordine judiciorum*, quasi idem *judicium*, et *cognitio* sit, ut in *cap.* 1 *et penult. de Ordin. cognit. Cognitionales sententias memorat. Leg. unic. eod. de Senten. praet.*, *et Leg.* 13 *eod. de Sent. Praef. praet. et Leg.* 13 *eod. de Sent. et interlog.*, quae scilicet causa cognita feruntur; et in *leg. ult.* §. *Illud etiam eod. de Temp. et reparat.* occurrit verbum *cognitionaliter*, quo significatur id, quod parte utraque praesente, et adhibita causae cognitione gestum est.

§. II. Praejudiciales quaestiones noscendae,

finiendaeque sunt, antequam causa altera, quae ex illis pendet, cognoscatur. Ita si qua mulier affirmet, se cum certo homine iniisse matrimonium, isque excipiat, illud consistere non potuisse propter impedimentum cognationis, antea haec exceptio cognoscenda est; quoniam ea cognita, ac definita matrimonii quaestio dirimitur (1). Similiter exceptio excommunicationis ante causam, de qua praecipue quaeritur, expendenda est (2); et si petenti haereditatem, et successionem jure cognationis opponatur status natalium, primum de natalibus, quoniam haec quaestio praejudicialis est, postea de successione quaeritur (3).

(1) *Cap. de Ordin. cognit.* Sed tamen recte est, vereque animadversum a Jacobo Cujacio *in cit. cap.* 1 *opp. t.* 6 *col.* 802 *edit. citat.*, id quidem obtinere, cum reus actoris intentionem confitetur, verumtamen praejudicialem, et peremptoriam exceptionem proponit. Secus enim cum reus non confitetur actoris intentionem, non ante est probanda exceptio, sive dilatoria sive peremptoria, quam actor probaverit intentionem suam *Leg.* 9 *eod. de Praescription. long. tempor.*, *Leg.* 9 *Cod. de Except. seu praescript. Leg.* 19 *cod de Probat.*, nimirum quia actore non probante reus absolvitur, quamquam ipse exceptionem suam non probaverit *Leg.* 4 *eod. de Eden.*, *C.* 3 *de caus posses.*

(2) *Cap.* 19 *de Judic.*

(3) *Cap.* 3 *de Ordin. cognat.*

§. III. Causae incidentes ab eodem cognoscendae sunt judice, cujus est de praecipua causa judicare, quamquam ipse minus competens esset, si de iis praecipue judicium institutum fuisset (1): nisi causa civilis incidens sit ecclesiastica, quam ne incidenter quidem cognoscere laicus judex potest (2), licet contra integrum sit judici ecclesiastico de causa civili incidente judicare (3).

(1) *L.* 1 *Cod. Ord. judic.*, *L.* 3 *Cod. de Judic.*

(2) *Cap.* 3 *de Ordin. cognit.*, *C.* 7. *Qui fil. sint legit.*

(3) *Cap.* 3 *de Donat. inter vir. et uxor.*

§. IV. Causam quoque *praeparatoriam* prius definiri, judiciali ordini aptum, et conveniens est (1). In questionibus civilibus, quae diversae sunt, neque a se invicem pendent, licet ex eodem negotio oriantur, videndum est, quomodo propositae sint. Si per modum *actionis* separato judicio, utraque actio in proprio foro expeditur; si per modum *reconventionis* in eodem foro, vicissim tractanda, atque eadem sententia utraque definienda est (2); si per modum *exceptionis peremptoriae*, illa adhibenda ratio est, quam in his exceptionibus cognoscendis observandam esse, superiori loco demonstravimus.

(1) *L.* 35 *ff. de Acquir. et amitt. posses.*, *L.* 13 *Cod. de Rei viadic.*
(2) *Cap.* 2 *de Ord. cognit.*

§. V. Si civiles et criminales causae concurrant distinguendum est utrum altera praejudicialis sit, an semet invicem non attingant. Si causa praejudicialis sit, ea primum cognoscenda est, sive civilis (1), sive criminalis sit (2). Si altera causa alteram non attingat, neque ab ea pendeat, criminalis quae majoris est momenti, ante civilem definienda est (3).

(1) *L.* 3, 5 *et* 6 *Cod. de Ord. cognit.* Atque huc referenda est *L.* 4 *C. de Ordin. judic.*, ubi Constantinus inquit *saepe* civilem causam prius esse cognoscendam, si causa criminalis inde dependeat, quo spectat *L.* 1 *Cod. de Appellat.*
(2) *L.* 14 *Cod. de Testib.*
(3) Id quidem generatim est verum, cum semper criminalis quaestio gravior habeatur. Sed interdum judex utramque causam et civilem, et criminalem uno judicio absolvit, cum scilicet actor quaestionem utramque proposuit *L.* 4 §. 4 *ff. Fin. regund.* *L.* 1 *ff. de Publ. judic.* *L. un. C. Quand. civ. de crimin. praejud.* Quod si actio criminalis *principaliter* est proposita, et reus civilem quaestionem mo-

vel, primum illa, tamquam gravior, noscenda est, *L.* 5 §. 1 *ff. ad L. Jul. de Vi publ.*, *L.* 33 *C. ad L. Jul. de adulter.* Quod etiam dicendum videtur, si quaestio civilis instituta sit, ac reus actorem criminis accusaverit;na m causa civili tamdiu supersedendum est, quamdiu criminalis absoluta fuerit *L.* 4 *C. de Ordin. judic.*

§. VI. Sed et exceptio spolii hoc praecipuum habet, ut ea sit expendenda, antequam proposita actio cognoscatur (1). Est autem spolium facinus indignum, et iniquum, quo quis ex rei suae possessione, vel quasi dejicitur. Itaque ad spolium utrumque requiritur, quod quis habuerit rei possessionem, vel quasi, et quod quis habuerit rei possessionem, vel quasi, et quod ea per injuriam ablata sit (2).

(1) *Cap.* 2 *et ult. de Ord. cognit.* Est autem a jure canonico inductum spolii judicium; ut quis recuperet possessionem, unde injuria dejectus est, eoque latius explicatum est civile interdictum *unde vi*, cui non omnia ea de re satis considerata, et provisa erant. Consule Vicatum *Vocabul. jur. verb. Spolium*, et Voetum *in Pandect. lib.* 43 *tit.* 16 *num.* 7.

(2) *Cap.* 10 *de Offic. et potest jud. deleg. C.* 17 *de Restit. spoliat.*

§. VII. Committitur autem spolium in rebus tum immobilibus, tum mobilibus (1), atque etiam in juribus (2); neque vero refert, an vis, dolusve intervenerit, quoniam sola culpa, et bona fide committi potest. Etiam judex spolii reus est cum neglecto juris ordine alicui possessionem admit (3); neque a spolio alienus est, qui illud mandavit, vel ratum habuit (4), imo etiam qui rem spolio ablatam scienter accepit (5), non vero tertius bonae fidei possessor.

(1) *C.* 2 *de Restit. spoliat. in* 6 *C.* 6 *de Sepult.*, *C.* 2, 3, 4, 8 *et* 13 *de Restit. spoliat*, *C.* 10 *de Probat.*

(2) *Cap. 3 de Caus. pos. et propriet.*, *C.* 6 *de Sepultur.* Spolium latissime patet, adeo ut qui qualicumque possessione, vel quasi inique est privatus, spoliatus habeatur. Si uxor a marito divertit, maritus spoliatus dicitur *C.* 8 *de Restit. spoliat.*, modo per legitimum matrimonium in ejus domum traducta fuerit. *C. 12 eod.* Mulier spoliata est, quae a marito expulsa, et domo ejecta est *C. 10 et 12 eod.*, qui suo se beneficio, aut jure per vim, vel inique abdicare coactus est *Cap. 2 et 3 eod.*, quibus denegantur pensiones, quas hactenus perceperunt *Cap. 9 eod.* qui excluduntur ab electionibus, quibus hactenus interfuerunt *C. de Caus. possess. et propriet.*, qui injuria extra parochiam, vel ubi sepultura facienda erat, cadaver intulerunt *C.* 6 *de Sepultur.*, qui propter nullum contractum possessionem amiserunt.

(3) *Cap. 7 de Restit. spoliat.*, *L. 22 de Offic. et potest. jud. delegat.*

(4) *Cap. 15 de Restit. spoliat.*

(5) *Cap. 14 eod.* Jure Civili interdictum *unde vi* datur tantum adversus eum, ad quem res ab alio violenter ablata pervenit *L. 7 de Vi et vi armat.* Nam hoc interdictum scriptum est in personam hoc modo; *unde tu illum vi dejecisti.* Sed juri civili derogat Coelestinus III. *in cit. cap.* 18, ubi interdictum *unde vi* concedit etiam adversus eum, ad quem non ignarum vitii res ab alio per vim ablata delata est. Fateor equidem Jus civile etiam adversus heredem praedonis hoc idem interdictum tribuere *L. 1 §. ult.*, *et L. 2 §. de Vi et vi arm.*, quia nimirum haeres successor universalis est, ad quem omne defuncti vitium defertur *L. 11 ff. de Divers. et temporalib. praescript.*, *L. penult. Cod. de Acquir. poss.*; sed non item concedit adversus emptorem, aliumve successorem singularem, qui non succedit in vitium ejus, a quo rem obtinuit. At jure canonico malae fidei emptor succedit etiam in vitium venditoris; et ideo nihil refert, sive quis rem per vim abstulerit, sive ab alio ablatum sciens prudens retinuerit. Errant autem vehementer qui hanc Coelestini constitutionem non pertinere existimant ad interdictum *unde vi*, sed potius ad beneficium editum *in Can. Redintegranda c. 3 qu. 1*, quod quidem beneficium perpetuum est. Nam si id verum haberetur, nullum esset inter jus canonicum, et civile discrimen, quoniam ea in re eadem esset juris utriusque regula; at vero Coelestinus *cit. c.* 18 expresse profitetur, sese jure civili derogare, uti patet ex verbis *non obstante juris civilis rigore sancimus*

etc. Non ignoro, quam multae sint turbae de interpretatione *Can. Redintegranda cap.* 3 *qu.* 1. Sed mihi perspicuum videtur, eum Canonem id velle, quod etiam jure civili sancitum est, ut quamquam interdictum *unde vi* annale sit *L.* 1 *ff. de Vi et vi arm.*, tamen perpetua sit persequutio rerum vi ablatarum *L. penult. ff. de interd.* Nihil dico de fide, et auctoritate ejusdem canonis, quem Gratianus adscribit Joanni I. P. in *Ep. ad Zaccharíam Archiepisc.*, sed Joannis revera non est. Consule Berardum *Gratiani canones genuini etc. par.* 2 *t.* 1 *c.* 50.

§. VIII. Spolium vel exceptionis, vel actionis loco proponitur. Exceptio pertinet ad repellandam intentionem actoris (1), qui non auditur, nisi primum rem injuria ablatam restituat (2), eaque spolianti contra spoliatum ex quacumque causa agenti opponi potest, nisi de causa ecclesiastica egerit (3). De tertii spolio excipere nequit reus, nisi in criminalibus, si demonstraverit, sibi violenter rem universam suam, vel majorem ejus partem ademptam fuisse (4). Exceptio autem probari debet intra dies quindecim, posteaquam proposita est, ne forte vertatur in fraudem, et judicii cursus retardetur (5).

(1) *Cap.* 2 *de Ordin. cognit,*
(2) *Cap.* 16 *de Restit. spoliat,*
(3) *Cap.* 1 *de Restit. spoliat. in* 6.
(4) *Cap.* 1 *cit.*
(5) *Cit. C.* 1 *de Restit. spoliat. in* 6.

§. IX. Actio spolii eo spectat, ut spoliato res ablata ante omnia restituatur. Itaque nulla contra eum opponi potest exceptio, quae ad petitorium pertineat, veluti dominii (1), renunciationis (2), quod canonice non sit institutus (3), quod crimen commiserit (4). Adeo sane leges odio habent, improbantque spolium, ut *praedo etiam secundum rigorem juris sit restituendus* (5); quia nec ex-

ceptionis spolii antea commissi habenda ratio est, sed tantum vis inspicitur, quae postremo illata fuit. Quinimo non tantum res ablata spoliato restituitur, aut ejus loco aestimatio datur, sed etiam sarcienda sunt damna, ac restituendi fructus a spoliante percepti, quin etiam percipiendi, si spolium vi, aut dolo malo patratum sit (6). Quorum probationem, atque aestimationem spoliatus jurejurando peragere potest (7).

(1) *Cap.* 1 *de Restit. spoliat.*
(2) *Cap.* 2 *et* 3 *eod.*
(3) *Cap.* 5 *eod.*
(4) *Cap.* 1, 6, *eod.* Atque hoc est, quod dici solet, spoliatum ante omnia restituendum esse, hoc est nulla audita exceptione, vel objectione; satis est, quod actor spoliatus fuerit *L.* 1 *§.* 30 *de Vi et vi arm.*
(5) *Cap.* 5 *eod. L.* 12 *et* 18 *ff. de Acquir. vel. amit. possess.*
(6) *Cap.* 51 *de Appellat.*, *C.* 11 *de Restit. spoliat.* Verum gravis inopia spoliantis, qui alienum restituere nequit, nisi primum ipse suum recuperet, impedimento est, quominus spoliatus statim rei suae fructus obtineat *cap.* 16 *de Restit. spoliat.*
(7) *Cap.* 7 *de His quae vi met. caus. fiunt.*

§. X. Atque haec quidem regula ejus est, ut nulla exceptio agendi de spolio opponi possit. Verum extra ordinem exceptiones admittuntur. Sic audienda est exceptio proprietatis, vel quae petitorium respicit, ubi actor consentit (1). Contra spolii actionem admittitur exceptio spolii, si actor in alia causa reum spoliavit, adeout probationes super hac exceptione primum noscendae sint, quibus absolutis, reus actori de spolio agenti respondere non cogitur, nisi ab ipso restitutus fuerit, quoniam exceptio spolii ex earum numero est, quae litis ingressum impediunt (2). Exceptio consanguinitatis opponi potest marito a quo uxor discessit, si illico demonstrari queat (3), si graviorem indagatio-

nem postulat, rejicitur, et restitutio decernitur (4). Si actor possessorium, et petitorium cumulat, recusare nequit exceptiones, quae petitorium respiciunt (5).

(1) *Cap. 1 de Restit. spoliat.*
(2) *Cap. 2 de Ordin. cognit.*
(3) *Cap. 13 de Restit. spoliat.*
(4) *Cap. 10 eod.*
(5) *Cap. 2 de Caus. possess. et propriet.*

§. XI. Simili modo audienda est exceptio deficientis possessionis (1), vel etiam quod quis ad possidendum minime aptus, et idoneus fuit, propterea restituendus non est laicus, qui ex spiritualium possessione dejectus est. Idem sit judicium de exceptione vitiosae possessionis, cui jus commune aperte adversatur. Ita qui spoliatus est decimis, quas se in aliena paroecia habuisse contendit, non restituitur, nisi primum evidentur ostendat, jure se earum possessionem obtinuisse (2). Neque dissimilis ratio est exceptionis privatae occupationis in jure permissae, ac justae defensionis. Licet enim statim vim vi repellere, nec vis illata dicitur ab eo qui illico rejicientem rursus dejicit (3). Eodem loco est exceptio damni irreparabilis. Ita mulier non statim viro restituenda, si insidias suae vitae factas opponat, sed interim in loco tuto commomorari debet (4), nisi maritus idoneam praestet cautionem, per quam illi consulatur (5). Scandali quoque exceptio admittenda, si evidens est; quoniam ut publica offensio, seu scandalum removeatur juris regulae negliguntur.

(1) *Cap. 2 de Restit. spoliat. in* 6.
(2) *Lit. Cap. 2.*
(3) *Cap. 12 de Restit. spoliat. L.* 3 §. *Cum igitur ff. de Vi et arm. L.* 12 §. 1 *ff. Quod met. caus.*
(4) *Cap. 8 de Rest. spoliat.*
(5) *Cap. 13 eod.*

TITULUS XII.

DE MUTUIS PETITIONIBUS.

§. I.

Deductus in judicium reus non solum armis defenditur exceptionum, sed etiam petere a judice potest, ut sibi ex actore justitia exhibeatur; quod fit mutuis petitionibus. Mutua petitio est mutua actio, seu reconventio (1), per quam reus cognito actoris libello, eumdem convenit, et vicissim aliquid ab eo petit. Ita si actor petat decem ex causa mutui, reus vicissim ex testamento petat alia decem, vel amplius, mutua petitio est.

(1) *L. 11 §. 1 ff. de jurisd.* Mutua petitio actio est non exceptio, ut quibusdam visum, qui tamen *a Cap. 2 §. 2 de Ord. cognit.* aperte refutantur.

§. II. Si quid igitur causae sit, cur possit reus cum actore agere, eumdem potest reconvenire, sive eadem, sive alia sit causa (1), aut in personam, aut in rem actio instituta sit (2). Id vero fit coram eodem judice, ad quem reus vocatus est, quemque actor repudiare non potest, sive ordinarius sit, sive delegatus (3). Uni reo facultas est proponendae mutuae petitionis, non item actori, ut lites habeant medium quemdam modum; quaeque in judicio conventionis data est agendi ratio, eadem etiam in reconventione servanda est.

Nam una eademque actoris, et rei conditio esse debet (4). Itaque si actori ex rescripto Pontificis datus sit judex ita, ut ab eo appellare non liceat, debet etiam idem judex de mutua petitione rei procedere *appellatione remota*, ne plus uni, quam alteri tributum videatur. Illis autem verbis *appellatione remota* non omnis inhibitur appellatio, sed ea tantum, quae jure speciali permissa non est (5).

(1) *Auth. Consequenter Cod. de Sentent. et interloq.*, *C.* 1 *de Ord. cognit.* Errat autem Antonius Faber *Conject. lib.* 20 *cap.* 1 contendens, non licere reo actorem ex diversa causa reconvenire.

(2) Ab omnibus generatim rejecta est opinio Antonii Fabri *Conject. lib.* 20 *cap.* *8*, qui subtiliter more suo, sed minus vere demonstrare conatur, eum, cum quo actione in rem actum est, reconvenire non posse.

(3) *Cap.* 3 *de Rescript. in* 6. Id vero locum habet, si postulante reconvento datus fuerit delegatus *Cap. de Mut. petit.* quia hic demum obtinet ratio allata in *L.* 14 *C. de senten. et interloq.* repetita in *Can.* 1 *can.* 3 *qu.* *9*. Si delegatus motu proprio fuerit constitutus, locus reconventioni non est, cum actor judicem illum non elegerit. Vid. Gonzalez *in cit. cap.* 1 *de Mut. petit. num.* 10.

(4) *Cap.* 2 *de Mutuis petit.*

(5) *Cap. pastorales* 53 *de appellat.*

§. III. Mutuae petitionis finis est compensatio (1). Itaque in causis, in quibus compensatio locum non habet, ne reconventio quidem proponi potest. Hujusmodi sunt causae criminales, in quibus agitur criminaliter (2), quoniam *innocentia, non relatione criminum reus purgatur* (3), praejudiciales (4) depositi (5), spolii, in quibus, uti demonstratum supra est, spoliatus respondere non cogitur, nisi antea restituatur (6), causae momentaneae possessionis, quaeque celerem exitum postulant (7), denique in negociis ecclesiasticis coram laico judice reconventio fieri non potest (8).

(1) Tertullianus *Contr. Marcion. lib.* 2 *cap.* 20 *p.* 392 *ed. Rigaltii Paris.* 1675 inquit, Hebraeos Aegyptiis

ab se vasa aurea, et argentea potentibus opposuisse mutuas petitiones, ajentes, sibi etiam deberi mercedem pro labore, atque opera, quam impenderant in ducendis lateribus, in civitatibus, atque in villis aedificandis, quod postea *compensationem* rectissime appellat. Quae compensatio vel fit ipso jure, vel per exceptionem doli inducitur, vel per mutuam actionem. Nam mutua hac actione alia actio tollitur, et debitum compensatur, ut est in capitularibus Caroli M. *lib.* 7 *cap.* 303 *col.* 730 *tom.* 1 *ed. Balutii Ven.* 1772. Ita per *recautionem*, ut inquit Augustinus *lib. de Cur pro mortuis cap.* 11 *opp. tom.* 6 *col.* 524 *ed. cit. cautio evacuatur*, hoc est dissolvitur; et ita per *evacuatoriam*, quam memorat Marculphus *Formul. lib.* 2 *cap.* 27 *et* 35 apud Balutium *Capitular. Reg. Franc. tom.* 2 *col.* 289 *et* 291 *ed. cit.* (hoc est per syngrapham, qua creditor confitebatur, suam sibi pecuniam fuisse solutam) *vacua, et inanis permanet* obligatio.

(2) *Can.* 1, 2 *et* 4 *cap.* 3 *qu.* 1, *L.* 1 *et* 19 *cod. de His, qui accus.*
(3) *Leg.* 5 *ff. de Publ. jud.*
(4) *Cap.* 1 *de Ordin. cognit.*
(5) *Cap.* 2 *et ult. de Deposit.*
(6) *Cap.* 1 *de Restit. spoliat. in* 6.
(7) Glossa *in cap. ult. de Ordin. cognit.*
(8) Confer Glossam *in can.* 1 *cap.* 4 *qu.* 8 *verb. judicem*, *et in can.* 4 *judic. verb. Non tenet.*

§. IV. Cui jus agendi, ei conveniendi jus est: quoniam reconvenire est agere, ideoque inutiliter reconvenit excommunicatus, quod inutiliter agit (1). Coram arbitris reconventio fieri non potest, quoniam eorum tantum est iis de rebus judicare, quae compromissi lege continentur (2).

(1) *Cap.* 5 *de Except.*
(2) *Cap.* 6 *de Arbitris.*

§. V. Duo parit mutua petitio, seu reconventio; primum est, ut jurisdictio prorogetur, adeout qui coram judice reconvenit, eumdem amplius recusare non possit (1); alterum, ut res utraque, actio scilicet, et reconventio simul uno, eodemque

judicio cognoscantur (2). Sed ut haec duo efficiat mutua petitio, initio ipso litis proponenda est, antequam litigantes ad alios judiciales actus progrediantur (3). Nam si reconventio fiat in progressu, aut in exitu litis, prorogabit quidem jurisdictionem (4), sed non etiam efficiet, ut reconventio una cum actione eodem judicio absolvatur.

(1) *Cap.* 1 *de Mutuis petit.* Confer quae dixi §. 2 *not. 3.*
(2) *Cap.* 1 *cit.*
(3) Reum *statim* mutuo agere debere, scriptum est *in Auth. et consequenter Cod. de Sent. et interloq.*, et *in Clem.* 2 §. 1 *de Verb. signific.* dicitur *in ipso litis exordio.* Neque aliud suadet *cap.* 3 §. 1 *de Rescript. in 6*, ubi verba *eodem durante* judicio ita sunt intelligenda, ut *apud eumdem judicem* roconventio fieri debeat, non autem ad reconventionis tempus referenda sunt.
(4) *Cap.* 4 *de Rescript. in 6.*

TITULUS XIII.

DE DILATIONIBUS

I. Dilatio quid?
II. Dilationum distinctio.
III. Quando eae dentur?
IV. Omnes judicii partes suas habent dilationes.
V. Quomodo dandae sint?

§. I.

Nihil in foro, et judiciis usitatius est dilationibus. Nam eas saepe reus ad parandas exceptiones, saepe etiam actor ad probationes confirmandas a judice petit; idque non initio solum, sed etiam in progressu litis. Dilationem vocamus justum aliquod temporis intervallum, quod litigan-

tibus conceditur ad actum aliquem judicialem commodius expediendum (1).

(1) Auctores qui de dilationibus secundum jus antiquum, et novum agunt, numerat Hilligerus *ad Donnellum de jur. civil. lib.* 24 *cap.* 6 *not.* 1 *opp. tom.* 6 *col.* 243 *edit. Lucae* 1764.

§. II. Dilationes vel a lege dantur (1), vel mutua litigantium voluntate constituuntur, vel a judice conceduntur. Sed Jus Canonicum tribuendarum dilationum omne fere arbitrium judici commisit (2). Quod non ita intelligendum est, quasi judici integrum sit, quas velit, dilationes concedere suo arbitratu. Nam ut dilationes concedantur, justa causa opus est, eaque rite demonstrata, denegari non possunt. Hinc si nimis breves datae sint dilationes, quae pares non sint rei praesertim gravi, et implicatae, justa est appellandi causa (3).

(1) De his agitur in titulo Codicis *de Dilationibus*.
(2) *Cap.* 24 *de Offic. et potest. deleg.*
(3) *Cap.* 1 *et* 4 *de Dilation.*

§. III. Dantur dilationes ad inducendos testes (1), ad exceptiones peremptorias proponendas (2), ad proferenda instrumenta, ad se purgandum (3), ad accusandum, et agendum (4), ad cursum appellationis prosequendum (5).

(1) *Cap.* 9 *de Probat.*
(2) *Cap.* 1 *et* 3 *eap.* 3 *qu.* 3.
(3) *Cap.* 33 *de testib. et attestat.*
(4) *Cap.* 14 *de Accusat.*
(5) *Cap.* 13 *de Offic. judic. ordin.*

§. IV. Quemadmodum in judicio sunt partes tres, ita singulae suas habent dilationes. Hinc

triplex earum genus distinguitur. Nam aliae dantur in prima litis parte, videlicet a citatione usque ad litis contestationem; et hae vel citatoriae, vel deliberatoriae vocantur. Citatoriae dantur ad comparendum, dilatoriae ad deliberandum, num ille, qui in judicium vocatus est, litem suscipere debeat. Quaedam autem conceduntur a litis contestatione usque ad sententiam, quae probatoriae dicuntur, quia dantur ad parandas, afferendasque probationes. Denique in tertia litis parte dilationes conceduntur ad audiendam sententiam, vel mandatum exequendum, quae definitoriae nuncupantur.

§. V. Dilationum tempore judicis officium conquiescit. Et quia arbitrarias tribuere delationes actus est judicialis, idcirco concedendae sunt a judice pro tribunali sedente, causaque cognita (1). In dilationibus, quae a jure dantur, nulla causae cognitione opus est.

(1) *Can. ult. cap. 3 qu. 3.*

TITULUS XIV.

DE SENTENTIA, ET RE JUDICATA.

§. I.

Judiciaria disceptatione absoluta, oritur *conclusio in causa* (1), et a judice ferenda sententia est. Definitur sententia, judicis pronunciatio super re a litigantibus proposita, condemnationem, vel absolutionem continens, et controversiam definiens (2). Justiniani legibus cautum erat; ut judex sententiam non ferret, nisi primum juratus declarasset, se procul habuisse studia partium, atque una ante oculos habita justitia, et veritate,

causam judicasse (3). Sed hodie hoc juramentum emittunt judices, cum munus judicandi suscipiunt.

(1) Formula haec a Decretalibus Pontificiis in forum civile defluxit *C.* 5 *§.* 3 *de Causs. possess. et propr.*, *C.* 9 *de Fid. instrum.*

(2) *Leg.* 1 *ff. de re judicat.* Multa de hac sententiae definitione habes a Cujacio *in cod. tit. de Senten. et interloq. opp. tom.* 9 *col.* 996 *ed. cit.* recte, et sapienter animadversa, ubi etiam multae sunt leges, quae ad hunc locum pertinent, diligenter explicatae. Vide etiam Donellum in *leg.* 1 *ff. de Re judic. opp .tom.* 11 *col.* 117 *et seq. ed. cit.*, qui de illa Modestini definitione *in dict. Leg.* 1 accurate disputat, et Philippum Vicatum *vocabulum jur. verb. Sententia.*

(3) *Leg.* 12 *cod. de Judit.*

§. II. Sententia vel est interloquutoria, vel definitiva (1). Interloquutoria est, quae non dirimit controversiam, de qua praecipue quaeritur, neque super ea fertur, sed super quaestione inter judicii cursum incidente (2). Interloquutoria dicitur, quia judex, dum de primaria causa quaeritur, interea loquitur, neque definitive pronunciat, sed ea tantum dicit, quae ad causam promovendam pertinent, ut judicium ad propositum finem producatur (3). Definitiva autem est, quae totum negocium definit, planeque dirimit controversiam.

(1) Jus civile sententiae nomine proprie definitivam intelligebat: mandata, jussa, aliaque decreta, quae parabant quidem ad praecipuam causam definiendam, viam, non tamen eam definiebant, interloquutiones dicebantur, nec vim habebant sententiae neque in rem judicatam transitabant *Leg.* 17 *et* 19 *C. ex quib. caus. infam. irrog. tit. eod. Senten. et interloq. Leg.* 2 *ff. de Appellat. recip.* Sed Jus canonicum promiscue hoc vocabulum usurpat, quod etiam in praxi receptum est, unde nata est vulgata distinctio inter sententiam interloquutoriam, et definitivam

(2) Vox haec *interloquutio* juris auctoribus usitata est, eaque pluries in civilis, et canonici juris libris occurrit.

Verum antiquiores *interloquutionem* vocarunt, *praejudicium*, quoniam *interloquutorium* vix latine dici, et eleganter posse, Vossius *de Vit. Serm. lib. 3 cap.* 16 monet.

(3) Consule Donellum *in tit. ff. de Re judic. et de Effect. sentent. et de interloq. opp. tom.* 11 *col.* 115 *et* 116 *ed. cit.*

§. III. Magnum inter utramque sententiam discrimen est. Nam interloquutoria sententia ab eodem judice revocari potest (1), definitiva non potest (2); haec in scriptis ferri debet, illa non scribitur; a definitiva appellatur, ab interloquutoria appellare non licet, nisi vim habeat definitivae, aut magnum inferat detrimentum, quod alio modo removeri non possit (3).

(1) *L.* 14 *ff. de Re judic.*, *C.* 60 *de Appellat.*

(2) *Leg.* 9 *Cod. de Senten. et interloq.*, *Leg. ff.* 55 *de Re judic.*

(3) Jus civile ab interloquutoria appellationem negat *Leg.* 16 *cod. de judic.*, *Leg.* 36 *C. de Appellat.* quam legem restituit Cujacius *Observ. lib.* 12 *c.* 3 *opp. tom.* 3 *col.* 306 *ed. Venet.* 1758. Confer etiam *Leg.* 3 *C. Theod. Quae appell.*, et *L. 65 C. Theod. de Appellat.* Erant tamen etiam apud Romanos interloquutiones vel *simplices*, quae directo praecipuam causam non attingebant, sed quibus Judex vetabat, vel jubebat ea, quae ad ordinem in judicio servandum pertinebant *Leg.* 14 *ff. de Re judic.* vel *vim sententiae* habentes, quibus, judex rem aliquam incidentem definiebat, quae tamen praecipuam causam respiciebat, parabatque simul ad eam definiendam viam, qualis etiam sententiae nomine comprehendebatur *Leg. 39 ff. de Minor.*, ubi haec quaestio proponitur. Minores intra quadriennium in integrum restitutionem petierant. Dubitabatur, utrum minores essent, cum gestum est negocium, et ita aetatem demonstrare oportebat. Lata est pro aetate sententia, quae quamvis interloquutoria esset, vim tamen definitivae habebat, cum causa cognita rem incidentem definiret, ex qua judicium praecipue causae pendebat, num danda esset restitutio? Ab hac sententia emissa, et accepta appellatio est. Concedit etiam Jus civile appellationem ab interloquutoria, quae insigne damnum affert, quod alio mo-

do removeri non potest. *Leg.* 2 *C. si penden. appellat.*, *leg.* 2 *ff. de Appell. recip.*, *leg.* 18 *C. Theod. Quan. appell. non recip.* Jus Canonicum a quavis interloquutoria; et a quovis gravamine appellationem permittebat *C.* 11 *et* 12 *de appellat.*, *et C.* 1 *eod. in* 6. Sed Concilium Tridentinum *Sess.* 13 *cap.* 1 *et Sess.* 24 *c.* 20 *de Reform.* jus hoc antiquavit, neque ab interlequutoria appellationem permisit, nisi ea vim habeat definitivae, aut grave inferat detrimentum, quod alio modo tolli, avertique nequeat. Quae etiam Juris civilis disciplina est.

§. IV. Ut definitiva sententia vim habeat, plura desiderat. Principio a competente judice, qui in litigantes, aut saltem in reum jurisdictionem habeat (1), eoque pro tribunali sedente, ac juris ordine servato (2) ferenda est. Tribunal erat locus sublimis, et editus, fere ad instar hemicycli introrsum curvatus ad quem per gradus ascendebatur, et in quo magistratus jus reddebat (3); ideo legum auctores saepe magistratum designant iis verbis, *qui tribunali praeest*, *qui pro tribunali cognoscit* (4). Cui loco a Latinis opponitur *locus planus* (5); unde *de plano cognoscere*, videlicet ex aequo loco cognoscere, non ex superiore, neque pro tribunali, sed in via, in transitu, cum vel lavandi, vel gestandi, vel ludorum gratia magistratus prodierit (6).

(1) *Cap.* 4 *de Judic. cap.* 3 *de Consuet.*

(2) *Cap.* 19 *de Senten. et re jud. cap.* 1 *seq. Ut lit. non contest.*

(3) Vitruvius *Architect. lib.* 1 *cap.* 4 *p.* 168 *ed. Galliani Neap.* 1758. *Item tribunal*, inquit, *ut in ea aede*, *hemicycli schematis minore curvatura formatum. Ejus autem hemicycli in fronte est intervallum pedum XLVI introrsus curvatura pedum XV*, *uti eos*, *qui apud magistratus starent*, *negotiantes in basilica ne impedirent.* Extrema hujus curvaturae latera a Tacito *Annal. lib.* 1 *c.* 75 *tom.* 1 *p.* 132 *ed. Amstelaed.* 1673 cornua appellantur. Praetor ex hoc tribunali in sella curuli jus reddebat, quo spectat Martialis *Epigr.* 98 *lib.* 11 *vers.* 17 *et* 18 *p.* 655 *edit. Lugd. Batav.* 1670. Atque adeo proprium erat tribunal ma

jorum Magistratuum Romanorum, ut eo uti non possent Magistratus Municipiorum, quin etiam minores Magistratus Romanorum, veluti Tribuni plebis, et triumviri, qui tantum in subselliis jus dicere solebant. Hinc et municipales Magistratus pedanei judices a Paulo vocantur *Leg.* 38 §. *Qui se ff. de Poen.*

(4) *Leg.* 2 §. *Poen. ff. de Judic.*, *leg.* 2 *ff. de Re judic*, Cujus jurisdictio non est, ejus nullum est tribunal. Consule Pollettum *Hist. for. Roman. lib.* 1 *c.* 6 et Brissonium *de Verb. signif. verb. Tribunal.*

(5) Paulus *Recept. senten. lib.* 5 *cap.* 16 §. 14, apud Schultingium *Jurisprud. vet. ante-justinian. p.* 495 *edit. Lipsiae* 1737. *Custodiae*, inquit, *non solum pro tribunali, sed et de plano audiri possunt, atque damnari.* Locum planum *locum aequum* appellat Cicero, et cum loco superiori, hoc est tribunali opponit *Epist. ad familiar. lib.* 3, *Epist.* 8 *opp. tom.* 7 *pag.* 79 *edit. Oliveti Genevae* 1746 Confer Gerardum Noodtium *de Jurisdict. et imper. lib.* 1 *cap.* 10. Hinc edictalis formula, qua edicta proponi jubebantur *apud forum palam, unde de plano recte legi possint*- Ita enim illam in tabula aenea Bibliothecae Regiae repetit Cujacius *Observ. lib.* 7 *cap.* 30 *opp. tom.* 3 *col.* 170 *ed. cit.*

(6) *Leg.* 7 *ff. de Manum. vind.*, *leg.* 1 *ff. de* 1 *Constit. Princip.*, *leg.* 9 §. *de Plano ff. de Offic. Procons.*, *leg.* 6 *ff. de Accusat.* §. *Servi vero Inst. de Libertin.* Et hujusmodi quidem est *planaria* cognitio, cujus occurrit mentio in *leg.* 4 *cod. de Dilat.*, licet in vulgatis editionibus mendose prorsus legatur *plenaria*. Qui de plano postulabant Magistratum per libellum adibant, et Praetor per subscriptionem postulanti respondebat *leg.* 15 *de In jus vocan.*, *leg.* 29 *ff. ad leg. Cornel. de Fals.* Verum quae decretum, causaeque cognitione requirebant, non per libellum, ac tantum pro tribunali expediri poterant *leg.* 9 §. *Ubi decretum ff. de Offi. Procons. leg.* 1 §. *suspecti ff. ad S. C. Turpil.* Ne quis tamen putet, Romanis idem fuisse *de plano*, et *summatim* cognoscere, animadvertendum est, multa fuisse, quae summatim, sed tamen pro tribunali expedire oportebat. Ita decretalis bonorum possessio ex Carboniano edicto, vel ejus exemplo data summaria erat *leg.* 3 *ff. de Bon. possess.*, *leg.* 2 *ff. Quis ordo in bon. possess. serv.*

§. V. Sedere judicem leges jubent, cum profert sententiam (1), sive ut suam ostendat aucto-

ritatem, sive quod mens acrius intendit, quo magis corpus quiescit (2). Sed nusquam Jure civili cautum est, ut sententia a non sedente judice prolata irrita habeatur, id a solo Jure Canonico constitutum est (3), In judiciis summariis nulla est sedendi necessitas (4). Sedere vero debet judex sententiam dicturus publice, non in secreto, adeout nulla sit vis sententiae, si in secreto dicatur (5).

(1) *Leg.* 6 §. *ult. eod. de Postulando Novel.* 71 *c.* 1. Hinc *sessiones* judicum, quarum mentio est in *leg.* 2 §. 1 *ff. Quis ord. in possess.* Consule Pollettum *loc cit. lib.* 1 *cap.* 5.

(2) Hinc Tranio apud Plautum *in Mostell. act.* 5 *sc.* 1 *vers.* 54 *tom.* 1 *p.* 551 *ed. Lugd. Batav.* 1669.

Nimio plus sapio sedens.

(3) *Cap.* 5 *de Senten. et Re judic. in* 6.

(4) *Clement.* 2 *de Verb. signific.*

(5) *Leg.* 6 *eod. de Senten. et interloq.*

§. VI. Deinde vero sententia ferenda est in scripto, et quae sine scripto lata est, ne nomen quidem sententiae meretur (1). Nam saepe verba ori pronunciata menti illudunt, non item ea, quae literis consignata sunt; periculosum est autem in proferenda sententia judicem labi, quoniam sententiam semel latam mutare, aut emendare non potest. Hinc judex, diligenti primum de negocio deliberatione, et consultatione habita sententiam concipit, conceptamque in libellum, sive brevem chartam referre debet (2). Sed in causis brevioribus, et maxime vilium personarum necessaria non est scriptura (3), quae etiam omittitur in interloquutionibus quas judici ore proferre licet; inde vero notarius scripto mandat.

(1) *Leg.* 3 *eod. de Senten. ex peric. recit.*, *can.* 7 *caus.* 2 *qu.* 1, *C.* 5 *de senten. et re judic. in* 6.

(2) *Leg. 2 cod. de Senten. ex peric. recit.*

(3) *Auth. nisi breves Cod. eod.*, ubi etiam scripturae necessitate solvitur sententia Episcopi, qui inter suos subditos causas cognoscit, quod retulit Gratianus in decretum suum *can.* 45 *cap.* 11 *qu.* 1. Quod autem de Episcopo, idem etiam de capitulo sede vacante sancitum est in *C.* 43 *de Testib.* Sed hodie etiam Episcopi inter suos subditos judicantis sententia in scripto ferenda est. Cujacius *ad cap.* 43 *de Testib. opp. tom.* 6 *col.* 853 *ed. cit.* ideo tum Episcopo, tum vacante sede Capitulo definitivam sententiam ex non scripto ferre licere arbitratur, quod sint illustres judices, qui ejus solemnitatis necessitatate soluti sunt in *leg.* 2 *eod. de senten. ex peric. recit.* Verum in ea lege id tantum illustribus judicibus datur, ut *etiam per officium suum, et eos, qui ministerium suum eis accommodant, sententias definitivas recitent* ex tabella, cum alii debeant eas suo ipsi ore *scriptas ex libello partibus legere;* quod generatim Canonico quoque jure de Episcopo constitutum est *propter dignitatis praerogativam*, ut inquit Bonaficius VIII. in *cit. cap.* 5 *de Senten. et re judic. in 6.* Ego id jure singulari de Episcopo sancitum arbitror, ut cum causam cognosceret inter clericos, scripturae solemnitatem servare non cogeretur. Simile jus singulare de Praefecto Praetorio qui *verbo sententiam dicebat*, constitutum fuisse, scribit Cassiodorus *Var. lib. 6 n.* 3 *seu Formul. Praefect. Praet. p.* 97 *ed. Rotomag.* 1679, sed ceteri illustres judices, de quibus simile jus editum non fuerat, definitivas sententias scripto mandare debebant, neque certe *laudata lex* 2 eos hac necessitate solvit.

§. VII. Collata in libellum, sententia ab ipso judice recitanda est, et vero praesentibus, aut saltem in eam rem vocatis litigantibus (1). Tantum Praefectis Praetorio, ceterisque illustribus magistratibus Jure Civili concessum est, ut per ministros suos sententias ex tabella recitent (2), et exemplo illustrium magistratuum Bonifacius VIII sancivit, ut etiam Episcopi sententias suas per alios proferant (3). Sed jam ubique receptum est, ut judicum sententiae per alios recitentur (4); imo apud nos a nemine sententia legitur, sed eam *latam et*

publicatam notarius peculiari libro scribit, eaque tunc incipit vim suam exserere.

(1) *Leg.* 1 *eod. de Senten. ex peric. recitan. C. ult. de Senten. et Re judic. in* 6. Sententiam ex tabella, seu ex scripto pronunciare in jure civili dicitur *ex periculo recitare*; unde titulus Codicis *de Sententiis ex periculo recitandis*. Extat hic idem titulus in Codice Theodosiano *lib.* 4 *tit.* 17. De illo autem verbo *periculi*, ex quo sententiae recitantur, multae sunt, interque se discrepantes doctorum hominum opiniones. Plures sunt, qui utrumque locum in Codice Theodosiano, et Justinianeo corruptum putant, ac legendum contendunt *de Sententiis* ex breviculo *recitandis*, atque ita sentiunt Alciatus *Disput.* 20 Perrenon. *Animad. vers.* 2, 17, Ferrandus Adduensis *Explic. l.* 2 apud Everardum Ottonem *Thes. jur. civ. tom.* 2 *p.* 575, aliique, atque haec etiam lectio probabilis videtur Donello *de Jur. civil. lib.* 28 *cap.* 3 *num.* 10 *opp. tom.* 3 *col.* 403 *cit. ed. Lucae*. Sed vera lectio est *ex periculo*, quam solide tuentur Sirmondus *Antirreth.* 2 *cap.* 11, Desiderius Heraldus *Observ. cap.* 50 *et Animadv. ad jus. Attic.* 2, 7, 4 Grotius *in Flor. spars. ad cod. Justinia.* 7, 34, Cujacius *Observ. l.* 5 *cap.* 25 *opp. tom.* 3 *col.* 121 *et in cod. de Senten. ex peric. recitan. tom.* 9 *col.* 995 *ed. cit.* De hujus autem vocabuli interpretatione magnum est sententiarum divortium. Mitto quorumdam explanationes plane ridiculas, et mitto illos, qui *recitare ex periculo* interpretantur *recitare ex memoriam*; cum revera sit recitare *ex scripto*, uti titulum illum in utroque codice legenti facile patebit. Fere inter omnes constat, *periculum* esse libellum, ex quo sententia recitatur, sed male hujus nominis causam reddunt, quia scilicet ex sententia semper aliquis periculum subeat, aut reus, aut judex si male judicavit, quae etiam Cujacii sententia est. Ego assentior Jacobo Gothofredo *in leg.* 2 *cod. Theod. de Sentent. ex peric. recitan. tom.* 1 *p.* 435 *ed. Lipsiae cit.* qui *periculum* interpretatur experimentum, et tentamen, quemadmodum *periculum facere* nihil est aliud, quam rem antea tentare, ne quid per errorem fiat. Est igitur *periculum* tabella, seu libellus, in quo judex scribit quod sentit; ac sedulo legens, atque relegens, quae scripto mandavit, cuncta emendat quae emendanda putat, ut in hisce scripturis fieri solet, denique

conficit sententiam quam recitare debet. Uno verbo quod a nobis *minuta*, id in Codicibus Theodosiano, et Justinianeo *periculum* appellatur.

(2) *Leg.* 2 *cod. de Senten. ex peric. recitan.*

(3) *Cap. de Senten. et re judic. in* 6.

(4) Consule Gudelinum *de Jur. novis, lib.* 4 *c.* 12.

§. VIII. Quod attinet ad idioma, quo sententiam concipere oportet, id jure Romano tantum Latinum erat, quod a ferendis sententiis, atque in publicis actibus adhibebatur (1). Quod quidem jus non in urbe solum, sed etiam in provinciis, licet alio sermone uteretur populus, obtinuisse videtur (2). Sed Arcadii, et Honorii lege sancitum est, ut magistratus provinciarum tam latina, quam graeca lingua sententias proferre possint (3). Ecclesia semper usa videtur graeco, aut latino sermone, qualem videlicet populi usus postulabat; quin etiam posteaquam sermo latinus popularis esse desiit, eum in dicendis sententiis Occidentalis Ecclesia retinuit. Nunc etiam forum saeculare multis in locis latina lingua, babara tamen, et incondita utitur.

(1) *C.* 48 *ff. de re judic.*

(2) S. Augustinus *de Civit. Dei lib.* 19 *cap.* 7 *opp. tom.* 7 *col.* 551 *cit. ed. Ven.* Vid. A Duck *De usu, et Authoritate Jur. Civ. Rom. l.* 2 *c.* 1 §. 8.

(3) *Leg.* 12 *cod. de Senten. et interloqu.* Quam legem quidam pugnare existimant cum *dict. leg.* 42 sed revera nulla inter utramque pugna est.

§. IX. Noctu quoque judicia exerceri, aut sententias ferri vetant leges Romanorum (1), quod jus profluit a legibus XII. Tabularum (2). Nam quidquid judex agit, non in tenebris, sed palam atque in omnium luce agere debet. A Jure Civili Canonicum non abludit (3); sed tamen exempla non desunt judiciorum, quae noctu gesta vim et exitum habuerunt (4). Certo etiam in loco, in quo jus dici

solet, sententia ferenda est (5); sed his in rebus spectare decet locorum consuetudinem; et jam plerisque in locis subtiliores hae solemnitates fori usu sublatae sunt.

(1) *Leg.* 1 §. 8 *ff. Quand. appell.*, *Novell.* 82 *c.* 3 Consule Petrum Fabrum *Semestr. l.* 2 *c.* 9.

(2) A. Gellius *Noct. Attic. lib.* 17 *c.* 2 *p.* 923 *ed. Lugd. Batav.* 1666, Seneca *de Ira lib.* 3 *cap.* 18 *et* 19 *p.* 114 *et* 126 *ed. Amstelaed.* 1672. Confer Raevardum *ad Cap.* 12 *Tabul. cap.* 7 *p.* 14 *ed. Neap.* 1779, et Scipionem Gentilem *de Jurisd. lib.* 2 *c.* 29 *opp. tom.* 3 *p.* 221 *ed. Neap*, 1764.

(3) *Cap.* 24 *de Offic. et potest. deleg.*

(4) Svetonius *in Augusto cap.* 33 *p.* 233 *tom.* 1 *ed. Pitisci Leovardiae*- 1714. Areopagitas noctu judicasse constat, et multa sunt exempla judiciorum noctu gestorum aut ex consensu litigantium, aut ex locorum consuetudine.

(5) *Leg. penult. ff. de Just. et jur.*, *leg.* 6 *cod. de Senten. et interloq.* ibique Glossa.

§. X. Porro sententia debet esse cum Jure consentiens, actisque, et probatis congruens (1), ut si juri expresso repugnet, nulla sit (2); si vero litigantis jure adversetur, valet quidem, etsi iniqua sit, sed per appellationem suspenditur, novoque judicio revocatur (3). Debet etiam esse certa, et quae definite absolvat, aut condemnet; quamquam necesse non sit in ea decidendi rationes enarrare, nisi id gravis causa postulet (4); postremo controversiam per omnes ejus partes expedire debet. Hinc non tantum super praecipuo negocio ferenda est, sed etiam super iis, quae negocio accedunt, cum eoque sunt connexa, et conjuncta, uti sunt expensae litis, et fructus percepti; dedecet enim, absoluto judicio, litem alteram ex prima litis materia exoriri (5).

(1) Si aliud ex actis constet, et aliud judici ex privata conscientia exploratum sit, multi putant, judicem non se-

cundum acta, et probata, sed secundum conscientiam judicare oportere. Verum haec sententia longiorem faciet judicii cursum, et graviori sumptu utrumque litigantem afficiet, neutri tamen proderit. Nemo enim judici extra acta credere cogitur, illaque statim novo judicio secundum acta revocabitur. Tutius esse judicem sese prorsus ab eo judicio abstinere, causamque deferre ad judicem superiorem, vel de componendo negocio laborare. Quod si nihil horum facere judex possit, et omnino sententiam ferre cogatur, eum *non secundum, id quod ipse novit tamquam privata persona, sed secundum id, quod sibi innotescit tamquam personae publicae*, hoc est secundum acta, et probata judicare debere tradit S. Thomas 2, 2 *qu.* 67 *art.* 2. Ex iis tamen, quae judex privatim novit, *adjuvari potest*, pergit ipse Thomas, *ut districtius discutiat probationes inductas, ut possit eorum defectus investigare. Quod si eas non possit de jure repellere, debet eas in judicando sequi.* Late ea de re disputat Covarruvias *Var. resol. lib.* 1 *c.* 1.

(2) *Leg.* 19 *ff. de Appellat.*, *C.* 1 *de Senten. et re judic.*, *C.* 64 *de Regul. jur. in 6.*

(3) *Leg.* 2 *eod. Quand. provoc. non est necess.*, *C.* 5 *et* 6 *de in integr. restit.*, *C.* 13 *et* 21 *de Senten. et re judic.*

(4) *Cap.* 16 *et* 18 *de Senten. et re judic.*

(5) *Leg.* 3 *eod, de Fructib. et lit. expens.*

§. XI. Et quia litem injuste videtur instituisse, qui causa cecidit, ubique victus in expensas victori condemnatur (1); praesertim si constet, eum temere, se per calumniam litem intulisse (2). Fructus vero, quos victus cogitur restituere, ii praecipue sunt, qui post litem contestatam fuere percepti, aut saltem percipi potuissent; quoniam, re in judicium deducta, statim in possessore mala fides oritur (3). Quin etiam si quis ante litem contestatam in dolo, malave fide versatus est, etiam fructus antea perceptos restituere debet.

(1) *L.* 5 *eod. de Fructib. et lit. exspens.*

(2) Confer Donellum *de Jur l.* 16 *c.* 3 *n.* 6 *et seq. t.* 6 *col.* 309 *et seq. ed. cit.*

(3) *Leg.* 2 *cod. eod.*

§. XII. Lata, et publicata sententia, nisi ab ea intra decem dies appellatum fuerit, vim acquirit rei judicatae (1), quae finem controversiarum pronunciatione judicis accipit (2). Nam qui intra legitimum tempus non provocavit, cum provocare posset, is in sententiam consensisse videtur. Proprie res judicata, non sententia, controversiae finem imponit, quoniam haec non ita rem expedit, ut totum negocium plane finitum habeatur. Res judicata, actionem, et exceptionem parit (3) ; jus facit inter litigantes, quin et tertium obligat, si ex ejus consensu lis acta sit, aut is causam ab alterutra parte habeat (4) ; veritatis habetur loco (5), et quamquam postea nova prodierint monumenta ; tamen lis per rem judicatam extincta, nonnisi ope restitutionis in integrum, redintegrari potest (6).

(1) *Novell.* 13 *cap.* 1, quam Pontifices sequuntur *cap.* 13, 15 *de senten. cap.* 36 *de elect.*, *cap.* 32 *in fin. de elect.*, *cap.* 36 *de testib.*
(2) *Leg.* 1 *ff. de Re judic.*
(3) *Cap.* 13 *de Senten. et re judic.*
(4) *Cap.* 15 *eod.*, *c.* 23 *in fin. de Praeben.*
(5) *Leg.* 25 *ff. de stat. homin.* Eleganter Cicero *pro Sylla num.* 22 *tom.* 4 *p.* 383 *ed. Genev.* 1744 *Status*, inquit, *reipublicae, maxime judicatis rebus continetur.*
(6) *Leg.* 4 *cod. de Re judic.*, *C.* 21 *de Senten. et re judic.*

§. XIII. Multae tamen causae sunt, in quibus sententiae vim nunquam obtinent rei judicatae, quamquam appellatum non fuerit, eaeque idcirco recte revocantur. Hujusmodi sunt causae, in quibus agitur de vi matrimonii (1); item sententiae latae a judice excommunicato (2), vel incompetente, aut competente quidem, sed contra jus expressum (3), aut contra priorem rem judicatam (4), aut neglecto juris ordine, aut ex falsis instrumentis, et testibus, a quibus judex deceptus est (5), aut quae legitime

publicatae non sunt (6), aut quae dictae a judice pecunia corrupto (7); denique nunquam transeunt in rem judicatam sententiae criminales, in quibus rei condemnati sunt, praesertim cum subjecti sunt poenae, quae restitutionem admittit (8).

(1) *Cap.* 10 *et* 11 *de Sentent.* et *re judic.*, *C.* 5 *et* 6 *de Frigid. et malefic.*

(2) *Cap.* 24 *de Sentent. et re judic.*, *C.* 13 *de Haeret.*

(3) *L.* 1 §. 2 *ff. Quae senten. sine appellat. rescind.*

(4) *Leg.* 1 *cod. Quand. provocar. non est necess.*

(5) *Leg.* 3 *cod. Si ex fals. instrum.*, *C.* 22 *de Sentent. et re judic.*, *C.* 9 *de Test. C.* 6 *de Except.*

(6) *Cap. ult. de senten. et re judic. in* 6.

(7) *Leg.* 7 *cod. Quand. provocar. non est necess.*

(8) Argum. *leg.* 6 *ff. de appell.* Ceterum sententia nulla esse potest modis compluribus, quos late recenset Blasius Altimarus *de Nullit. senten.*

§. XIV. Rei judicatae finis est executio, per quam ad exitum, actumque perducitur, quod re judicatae definitum, et mandatum est (1). Nam vana, et inanis esset sententia, nisi exitum haberet, qui finis est, quo referri omnem judiciarium disceptationem oportet. Hanc autem executio fit statim in actione reali, si res ipsa, quae extat, tradi possit in actione personali dantur induciae quatuor mensium; qui a die, quo edita, vel si provocatum fuerit, a die, quo confirmata sententia est, numerantur (2). Sed judex praescriptum tempus vel producere, vel contrahere potest, uti rerum ratio postulare videbitur (3). Nunc fori usu, et consuetudine receptum est, ut vel statim post emissam sententiam, vel post aliquot dies, vel etiam post longum tempus arbitrio judicis constitutum expediantur literae executoriales, quarum vi apparitores, aliique inferiores ministri sententiam exequantur.

(1) Fit executio post rem judicatam; quoniam judicii initium ab executione sumere non licet *leg.* 58 *ff. de Re*

judic., *leg. 1 cod. de execut. rei judic.* Ac recte monet Cujacius *in eod. tit. de Execut. rei judic. opp. tom.* 9 *col.* 1023 *edit. cit.*, esse contra jus, quod profitemur, illa instrumenta, per quae debitor non adito judice, neque edita re judicata in carceres detrudi potest.

(2) *Leg.* 68 *ff. de Rei vindic.*, *C.* 5 *de Senten. et re judic.*, *C.* 26 *de Offic. et potest. jud. delegat.* Tempus hoc humanitatis gratia, ut ait Papinianus in *leg.* 16 *in fin. ff. de compensat.* debitori a lege conceditur, ut tempus habeat conquirendae pecuniae, quam adversario persolvat. Et olim quidem ex jure XII. Tabularum tempus illud erat triginta dierum; qui in iisdem tabulis justi dies appellantur, quo eodem vocabulo utitur Cicero *de Legibus lib.* 2 §. 9 *opp. tom.* 3 *p.* 198 *ed. Oliveti Genev.* 1743. *Praeter idaeae matris*, inquit, *famulos, easque justis diebus, ne quis stipem cogito;* hoc est diebus certis, quibus fas est stipem cogere. Illud vero triginta dierum spatium, quod datur, ut judicato satisfiat, modicum tempus dicitur in *leg.* 84 §. *In pecunia ff. de leg. et in leg. 1 ff. de Itin. actuq.* Itaque ex lege XII. Tabularum recte dici poterat modicum tempus, quo judicato satisfieret; sed immodicum factum est ex constitutione Justiniani, qui illud ad menses quatuor prorogavit.

(3) *Leg.* 2 *ff. de Re Judic.*, *C.* 15 *de Senten. et re judic.*

§. XV. Iamvero sententiam exequitur ipse judex, qui eam dixit, modo jurisdictionem habeat; quoniam per executionem quis ad parendum sententiae cogitur, nemo autem aliquem cogere sine jurisdictione potest. Hinc judex ordinarius, atque judex a Summo Pontifice, aut a Principe delegatus, quod plenam habent jurisdictionem, sententiam ipsi suam exequuntur (1); eodemque jure potitur judex, cui a magistratu jurisdictio mandata est (2). Quin delegati a Summo Pontifice, ut facilius sententiam exequantur, acceptam potestatem, et jurisdictionem per annum retinent (3). Verum datus judex, et arbiter, quorum tantum propria est rei cognitio, sententiam non exequuntur, sed ejus executio pertinet ad magistratum (4), unde jus cognoscendi profectum est.

(1) *Cap. 7 et 11 de Offic. et potest. delegat.*
(2) *Leg. 5 ff. de Offic. ejus cui mand. est jurisdict.*
(3) *Cap. 7 et 26 de Offic. et potest. delegat.*
(4) *Leg. 15 ff. de Re judic., C. 4 de For. competen.*

§. XVI. Cum autem fit executio, certus est observandus ordo, quem Jus constituit. Nimirum si res ipsa extat, quae restitui debet, ea, vi quoque, ubi opus fuerit, adhibita, auferenda est (1); si nulla ea sit, aut propter pecuniae debitum facienda sit executio, primum capienda sunt bona mobilia, deinde immobilia, postremo, si illa non extent, vel satis non sint, jura, et nomina debitorum; semper tamen pro modo debiti, creditori addicenda sunt (2). Tantum speciali jure cautum est, ut nonnisi in subsidium executio fiat in stipendia, arma, et equos militum (3); itemque ut instrumenta ad agriculturam necessaria executioni non subjiciantur (4).

(1) *Leg. 58 ff. de Rei vindic.*
(2) *Leg. 15 ff. de Re judic.* Sed nunc fori usu receptum est, ut creditor indiscriminatim tum mobilia, tum immobilia capiat debitoris bona; praesertim cum creditum hypothecarium est.
(3) *Leg. 4 cod. de Execut. rei judic.*
(4) *Leg. 7 cod. Quae res pignor. oblig. pos.* Ad similitudinem autem instrumentorum, quae ad agriculturam sunt necessaria, etiam instrumenta artis, quam quis exercet, executioni non subsunt. Similiter executio non fit in vestes, quibus quis indutus est.

§. XVII. Cum executio pertinet ad bona mobilia, ea perficitur ab apparitoribus, qui se in locum conferunt, ubi sunt bona, quorum partem capiunt eamque inferunt in locum publicum, ubi servanda est, donec auctione constituta vendatur, aut a debitore recuperetur. Quod si bona haec ad publicum locum deferri commode nequeant, ubi sunt

retinentur; sed clauso, obsignatoque ostio, et edicto proposito, ne quis ostium effringat, locumque ingrediatur (1). Verum cum executio de bonis immobilibus est, in ea perficienda, praeter apparitores, aut nuncium, sive cursorem, etiam notarius adhibetur, qui factae executionis publicum testimonium perhibet.

(1) A pragmaticis pagina illa superimposita transverso ligno, quae fores occludit, et qua cautum est, ne quis eas reseret, *biffa* appellatur.

§. XVIII. Peracta executione pignus distrahitur; nisi quod interim debitor impedimentum inferat, cujus gratia ea pignoris venditio expediri non possit. Pignora autem distrahuntur in foro, hasta posita (1); non quidem statim, sed post certum temporis intervallum, quod Jure Civili complectitur duos menses, postquam pignora capta sunt (2). Verum fori mos est, ut decreto judicis, quod rogante creditore emittitur, intra dies decem hastae subjiciantur, veneantque bona mobilia; at in bonis immobilibus primum instat creditor, ut hasta ponatur, tum proponuntur edicta, quibus licitatores ad auctionem vocantur; postremo exhibitis, apertisque chirographis auctionariis singulorum, rogatu creditoris, bona intra mensem largiori oblatori adjudicantur; eoque elapso adhuc debitor habet mensem unum, quo pignus luat, hoc est recuperet bona, pretiumque restituat, quod ab emptore solutum est. Cum nemo ad hastam accessit auctionem facturus, tertio minoris, quam aestimata sunt, bona creditoris addicuntur (3).

(1) Hastam hanc *dominam* Juvenalis *Satyr*. 3 *vers*. 33 p. 61 *ed. Lugdun. Batav.* 1664 vocat, quia scilicet hastae potestati, et imperio omnia in venditione subjiciuntur.

Et praebere caput domina venale sub hasta.

Propertius autem *lib. 4 Eleg. 1 vers. 130 p. 370 ed. Patav.* 1710 eamdem hastam *tristem perticam* appellat.

Abstulit excultas pertica tristis opes.

Confer Brissonium *de Formulis lib. 6 cap.* 59 *p.* 486 *ed. Halae* 1731, et Heineccium *Antiq. Roman. lib.* 2 *tit.* 1 §. 25 *et tit.* 18 *et* 19 §. 11, *opp. tom.* 3 *p.* 242 *et* 269 *edition. Neapol.* 1769. Extat etiam *de Fide et jure hastae fiscalis* egregia dissertatio Cl. V. Januarii Franconii Archiepiscopi Consentiae edita Romae an. 1767.

(2) *Leg.* 1 *ff. de Re judic.*, *leg.* 1 *cod. Theod. de Distrahen. pign.* Consule Cujacium *in cod. tit. de Execut. rei judic. opp. tom.* 9 *col.* 1023 *seq. ed. cit.* et Donellum *de Jur. civil. lib.* 23 *cap.* 13 *et* 14 *opp. tom.* 6 *col.* 141 *et seq. ed. Lucae cit.*

(3) Confer quae scripsi in libro *de Novissimis in jure legibus lib.* 2 *p.* 190 *ed. Romae* 1766.

§. XIX. Extremum denique, cum desunt cetera contra eos, qui rei judicatae executionem ferre debent, remedium est, ut in carceres detrudantur. Tantum autem custodiae causa detrusus in carceribus retinetur, donec judicato satisfecerit (1). Mulieres jure novissimo Justiniani propter civile negocium in carceres conjici nequeunt, ut faciant judicato satis (2); eodem jure a Decratalibus donati sunt clerici (3), et huc etiam spectant certa quibusdam in pluribus locis concessa privilegia, quae non eadem ubique sunt.

(1) Lege XII. Tabularum, sicuti narrat A. Gellius *Noct. attic. lib.* 20 *cap.* 1 *p.* 1101 *ed. Lugduni Batav.* 1666, nisi debitor intra triginta dies post editum judicatum creditori satisfecisset, et in servitutem addicebatur. Jus hoc vel aliis legibus, vel tacito populi consensu abrogatum jam erat, cum Diocletianus, et Maximianus tulerunt *leg.* 12 *cod. de Obligat. et action.*, qua scriptum est: *ob aes alienum servire liberos creditoribus jura compelli non patiuntur.* Quidam sunt, qui hac lege sancitum putant, ut debitores propter pecuniae debitum in cerceres detrudi nequeant, atque hanc eamdem esse ajunt Juris Canonici sen-

tentiam *in C. 2 de Pignor.* Sed errant vehementer. Nam lex illa Diocletiani, et Maximiani hoc tantum constituit, ut liberi creditoribus servire non cogantur, secundum jus ea aetate receptum, nihil vero habet de conjiciendis in carceres debitoribus. Quin eos, nisi bonorum cessionem emitterent, in carceres esse conjiciendos, edixit Alexander in *leg.* 1 *cod. Qui bon. ceder. poss.* A jure civili nulla in re discrepat Jus Canonicum, quod in *cit. cap.* 2 expresse memorat, atque confirmat civilem legem his verbis: *Lex habet, ut homo liber pro debito non teneatur; si res defuerint, quae possint pro debito adduci.* Jus hoc espressit S. Gregorius M. *lib.* 4 *Epist.* 45 *ad Fantin. opp. tom.* 2 *ed. Maurin. Paris.* 1705, unde forte desumptum est *C.* 2, licet Gregorio III. vulgo tribuatur.

(2) *Novel.* 134 *cap.* 9.

(3) *Cap. Odoardus de Solut.*

§. XX. Ad effugiendam tamen carceris injuriam, praesto est debitoribus miserabile beneficium inductum a L. Julia, per quam sua omnia bona cedunt creditoribus, ut ea vendant, eorumque pretium obtineant (1); atque ita illi a cerceris molestia, et squalore liberantur (2): Quod beneficium iis tantum conceditur, qui propter casus adversos in egestate sunt, non decoctoribus, neque iis, qui patrimonium suum cum fraude effuderunt, quique cum creditoribus solo sunt usi, cum scirent, sese solvendo non esse (3). Hoc autem efficit cessio bonorum, ut debitor in carceres non conjiciatur, sed a debito liber, et solutus non evadit, si cessis bonis satisfieri nequeat creditoribus; et ideo si deinceps alia bona adipiscatur, aes alienum dissolvere debet, modo ipse non careat quotidianis alimentis (4).

(1) Bona ipsa a creditoribus ritineri non posse, sed ea esse vendenda, ut pretium secundum antiquiorem, et potiorem, quem unusquisque obtinet, locum singulis tribuatur, praeter ceteros, docet Voetus *ad Pandect. lib.* 42 *tit.* 3 *num.* 8.

(2) *Leg.* 4 *cod. Qui bon. ceder. poss.*

(3) Consule Hilligerum *in Donellum ad leg.* 16 *et* 17 *ff. de Re judic. not.* 18 *col.* 261 *tom.* 11 *ed. cit.*
(4) *L.* 6 *ff. de Cession. bonor.*

§. XXI. Cessio bonorum ex Theodosii constitutione sola voluntatis professione, et nuda voce peragitur (1); sed in locis compluribus solemniter impetranda est (2), in eaque emittenda contumeliosi quidam ritus adhibentur (3). Differt a cessione bonorum dilatio, seu justitium quinquennii, quod tantum Principis beneficio, non a jure scripto conceditur. Dat Princeps hanc dilationem, cum plerique creditores consentiunt (4); quique eam impetravit, amplius post quinquennium bona cedere non potest (5). Imo ne quis Principis beneficio abutatur, dilatio non conceditur, nisi quis caveat, sese, exactis quinquennii induciis, creditoribus satisfacturum (6).

(1) *Leg.* 6 *cod. Qui bon. ceder. poss.*
(2) Confer Voetum *in Pandect. lib.* 42 *titul.* 3 *num.* 5.
(3) Verum cessionem bonorum infamiam non irrogare, statum est ab Alexandro Imp. in *leg.* 11 *cod. Ex quib. caus. infam. irrog.*, quod et innuit Justinianus *leg. ult. cod. Qui bon. ceder. pos.* Confer Contium *Lect. subseciv. lib.* 2 *cap.* 18 *p.* 34 *ed. Neap.* 1725, et Hilligerum *ad Donellum in leg.* 16 *et* 17 *tit. ff. de Re judic. opp. tom.* 11 *not.* 22 *col.* 265 *ed. cit.*
(4) Major pars creditorum non ex personarum numero, sed ex debiti quantitate aestimatur *leg. ult. cod. Qui bon. ceder. poss.*
(5) Consule Cujacium *in eod. lib.* 7 *tit.* 71 *opp. t.* 9 *col.* 1058 *ed. cit.*
(6) *Leg.* 4 *cod. de Precib. Imper. offer.*

§. XXII. Sun nonnulli, qui bonorum cessione non indigent, ut a carceribus liberentur, quoniam habent beneficium *competentiae*, ut vocant; quod in eo positum est, ut id tantum, quod facere possunt, praestare cogantur. Eo beneficio a

jure civili donati sunt parentes, patroni, socius, maritus ad dotis restitutionem ab uxore, donator a donatario conventus (1), filiifamilias in jus vocati pro contractibus gestis, cum in patria potestate essent, si patris haereditatem non obtinuerunt (2). Idem hoc beneficium jure canonico concessum est clericis (3), qui clericalibus induti vestibus incedunt, ac tonsuram gerunt (4).

(1) §. 37 *et seq. Inst. de Action.*

(2) *Leg.* 2 *ff. Quod cum eo qui in alien. potest. leg.* 49 *ff. de Re judic.*, *et leg.* 3 §. 4 *ff. de Minor.* 25 *an.* Imo et filium, qui ex minima tantum parte patri haeres extitit, eodem beneficio frui, scriptum est *in cit. leg.* 2 *ff. Quod cum eo qui alien. potest.* Quaesitum autem est quae sit haec minima pars; et multi quidem legitimam intelligunt. Sed ego assentior iis, qui hanc partem existimant, quae minima est, si cum aeris alieni mole comparetur.

(3) *Cap. Odoardus* 3 *de Solut.*

(4) Consule Fagnanum *in cit. Cap. 3 de Solut.* 58, et consule etiam librum meum *de Novissimis in jure legibus lib.* 2 *p.* 231 *ed. Romae* 1766.

TITULUS XV.

DE APPELLATIONIBUS.

§. I.

Ne sententia transeat in rem judicatam, neve

victo spes omnis eripiatur, inventum est remedium appellationis, cujus ope vis editae sententiae suspenditur. Est autem appellatio ab inferiore judice ad superiorem facta provocatio, ut hujus sententia id, quod inique factum est, tollatur, vel emendetur (1). Jure decretalium alia extrajudicialis appellatio est (2), illa emittitur adversus actum judicialem, postquam judicium citata parte inchoatum est; haec adversus quoscumque extrajudiciales actus, sive illatum gravamen, sive inferendum sit, interponitur. Ita contra electiones, postulationes, provisiones (3), et ita etiam si judex de facto, non causa cognita judicet, appellatio permittitur. Quae extra judicium appellationes fiunt, magis provocationes ad causam sunt (4).

(1) *L. 7 ff. de Minor.*, *leg. 1 ff. de Appellat. C. 15 eod. Liceat appellatori*, inquiunt Capitularia Caroli M. *lib. 7 cap. 333* apud Balutium *Capitular. Reg. Franc. tom. 1 col. 733 ed. Venet. cit.*, *vitiatam causam appellationis remedio sublevare.* Quoniam appellatio ab inferiori ad superiorem interpononda est, quaeri potest, num a judicis dati sententia appellari possit, qui eum dedit; et num a sententia judicis, cui mandata est jurisdictio, recte appelletur, qui eam mandavit. Sed dantem appellari posse demonstrant Ulpianus in *leg. 1 §. Si quis ff. de appellat.*, et Modestinus in *leg. 3 ff. Quis a quo appellet*, mandantem vero non posse, respondit Ulpianus in *leg. 1 §. Ab eo ff. Quis a quo appellet.* Discriminis ratio est, quod qui judicem dedit, censetur retinuisse, non alienasse jurisdictionem; verum ea se abdicasse videtur, qui jurisdictionem suam alteri mandavit. Ea de causa a judicio vicarii generalis Episcopus appellari non potest; quoniam illi omnis ab hoc mandata est jurisdictio, et utriusque tribunal unum, idemque est. Consule Cornelium Bynkershock *Observ. Jur. Roman. lib. 6 cap. 23 opp. tom. 2 p. 254 ed. Lugdun. Batav.* 1750.

(2) *Cap. 5 de appellat.*, *C. 8 eod. in 6 Clem. 2 eod.*

(3) *Cap. 21 de Elect.*, *C. 1*, *19 et 20 eod. in 6*, *C. 87 de Appellat. in 6.*

(4) *Cap. 5 de Appellat. cap. 1 de appellat. in 6*, *cap. 2 de dol. et contumac. in 6.* Cujus observationis utilitas in

eo est posita, quod non statim ad superiorem confugere oporteat, sed ad eum judicem, qui de illato damno in prima instantia cognoscere potest, quod minime fieri posset, si proprie dicta esset appellatio.

§. II. Judicialis appellatio duplex est: alia, quae contra interloquutionem, alia, quae contra sententiam definitivam emittitur. Appellationem ab interloquutione Jus civile non probat (1); nisi ei vis definitivae sententiae sit, aut nisi ab ea illato gravamini nullum aliud adhiberi remedium possit (2). Sed canones ante Tridentinam Synodum editi appellationem permittunt tum a sententia, tum a quavis etiam simplici interloquutione qua judicialia acta ordinantur (3). Verum cum Patres Tridentini plane intelligerent, saepe ad vexandos longa frustratione litigantes appellationes interponi, sapienter statuerunt; ut his appellationibus tantum detur locus cum interloquutio vim habet sententiae definitivae, aut cum magnum attulit gravamen, quod per appellationem a definitiva removeri non potest (4).

(1) *L. 7 cod. Quor. appellat. non recip.*
(2) *L. 7 et 40 ff. de Minor.* XXV. *an.*, *leg.* 2 *ff. de Appellat. recip.*
(3) *Cap.* 1 *de Dilat.*, *C.* 9 *C.* 13 *C.* 20 *de Appellat.*, *C.* 1 *eod. in* 6.
(4) Concilium Tridentinum *Sess.* 13 *cap.* 1 *et Sess.* 24 *cap.* 20 *de Reform.*

§. III. Inter appellationem, quae a definitiva, et quae ab interloquutione fit, magnum discrimen intercedit. Principio appellatio a definitiva jurisdictionem suspendit judicis, unde appellatum est (1); sed non idem efficit appellatio ab interloquutione, nisi ea irreparabile damnum afferat, aut inferior judex appellationi detulerit, aut judex superior dederit inhibitionis literas (2), quas minime dat, nisi

primum justam appellationis causam deprehenderit (3). Imo exspirat haec appellatio, si ipse judex inferior damnum per semplicem interloquutionem ab se illatum corrigat (4).

(1) *C. 3 cod. de Appellat.*, *C. 7 eod. in 6.*
(2) *Cap. 10 de Appellat.*, *C. 5 et 7 eod. in 6 C. 2 de Dol. et contumac. in 6.*
(3) *Cap. 3 et 7 de Appellat. in 6.*
(4) *Cap. 60 de Appellat.*

§. IV. Item appellatio ab interloquutione scripto comprehenditur, eoque exprimenda est appellationis causa (1). Cum enim definitivam mutare judex non possit (2), interloquutoriam possit (3), patefacienda est causa, propter quam haec emendari possit, ac debeat. Contra a definitiva si illico (4), apud acta appellemus, etiam viva voce appellamus (5); quamquam libello opus sit, cum ex intervallo appellatio interponitur (6); neque necesse est appellationis causas exprimere (7). Denique cum a definitiva appellatur, jus est litiganti novis uti probationibus, et causas etiam non expressas judicio persequi (8); sed qui appellat ab interloquutoria non alias causas persequitur, quam nominatim dumtaxat expressas (9), neque novis utitur probationibus.

(1) *Cap. 1 et 9 de Appellat. in 6* Emmanuel Gonzalez *in C. 59 num 12 de Appellat.* tria distinguit tempora, nimirum tempus Anacleti, tempus Innocentii III, tempus Innocentii IV. Anacletus *Can. 3 cap. 2 qu. 6 omnis oppressus*, inquit, *libere sacerdotum, si voluerit, appellet judicium.* Ex verbo *liber* colligit Gonzalezius, olim tum a definitiva, tum ab interloquutoria, nulla expressa causa, appellari potuisse. Deinde Innocentius III. in *C. 61 §. 1 de Appellat.* ab interloquutione appellari *probabili causa* verbo etiam *exposita* voluit. Denique Innocentius IV. causam

scripto proponi jussit in *cit. cap.* 1. Verum Anacleti epistola in *cit. cap.* 3 Isidori Mercatoris figmentum est.

(2) *L. 55 ff. de Re judic.*

(3) *Cap. 60 de Appellat.*

(4) *L. 14 cod. de Appellat.*, *L. 2 ff. eod.*

(5) *Satis erit, si dicatur appello*, inquit *cit. L. 2.*

(6) *L. 1 §, ult. ff. de Appellat.*

(7) *Leg. 2 ff. eod.*

(8) *Leg. 4 cod. de Temp. et reparat. appellat.*

(9) *Clement. 5 de appellat.*

§. V. Appellare possunt non tantum ii, qui damnati judicis sententia damnum pertulerunt, sed etiam omnes, quorum interest, sententiam infirmari (1). Ita recte provocat fidejussor, si debitor, victus judicium deserat, itemque venditor, contra quem regressum habet emptor, si hic, postquam causa cecidit, ab ea desistat. In communi causa unius appellatio, quaeque eam sequitur, victoria ceteris etiam prodest litis consortibus, qui non appellarunt (2).

(1) *L. 4 ff. de Appellat. can. 30 cap. 2 qu. 6 C. 16 §. de Elect,*

(2) *L. 1 et 2 cod. Si unus ex plurib. appellat, C. 72 de Appellat.*

§. VI. Nec solum nostro, sed et procuratorio nomine appellamus (1); quin alium etiam ab eo, per quem judicium egimus, procuratorem ad appellandum constituere possumus (2). Nihil autem attinet appellare, cum sententia nulla est, quoniam appellatio pertinet ad sententiam, quae iniqua quidem est, sed tamen valet, ideoque infirmanda, ut iniquitas corrigatur; verum sententiam per se nullam infirmare supervacaneum est. Ergo inutilis est appellatio, si ab incompetente judice (3), aut a competente quidem, sed neglecto juris ordine (4), aut contra expressam legem (5) bonosve mores (6)

sententia lata sit. Atque ita contra has sententias satis est nullitates proponere, ut iis expensis, atque probatis, nulla earum ratio habeatur. Usu fori hae sententiae, quae nullae sunt, *circumscribi* dicuntur, hoc est e medio tolli, et abrogari; id vero fit imperio Principis, qui nisi primum extinxerit, ac deleverit sententiam, ea semper in judicio rata firma censetur.

(1) *L. 2. ff. Quand. appell.*
(2) *L. 4 in fin. ff. de Appell.*
(3) *L. ult cod. si a non competen. judic.*
(4) *L. 4 cod. de Senten. et interloq.*
(5) *L. 1 §. 2 ff. Quae senten. sine appellat.* Capitularia Caroli M. *lib. 7 cap.* 249 *t.* 1 *col.* 720 *ed. Balutii Venet.* 1772 in carcerem detrudi jubent judicem, qui *oblatas sibi in judicio leges, vel juris species audire noluerit, et contra eas judicaverit*, atque hujus facinoris convictus fuerit. His autem capitularibus antiquior Chlotharii Regis constitutio edita circa annum 560 *num.* 60 apud Balutium *cap. Reg. Franc. tom.* 1 *col.* 7 *cit ed.* jubet, Episcoporum imperio castigari judicem, qui aliquem contra legem injuste damnaverit. Huc etiam referenda est Graeca constitutio Justiniani apud Contium *praetermis. class.* 1 *pag.* 295 *edit. Neapol.* 1725.
(6) *Instit. de Offic. judic.*

§. VII. Quaedam vero causae sunt, quae omnem appellationem rejiciunt, vel quod celeriter expediendae sunt, vel quod appellatio potius ad retardandum judicium, quam ob justam causam interposita videtur. Ergo frustra provocant qui sententiam quoquo modo probarunt (1), vel se non appellaturos jurati promiserunt (2), qui testibus, et argumentis convicti crimen confessi sunt (3), qui ob veram, non fictam contumaciam damnati sunt (4), denique illi contra quos tres conformes sententiae latae sunt (5). Similiter non datur appellatio in manifestis, sive notoriis (6), in judiciis remota appellatione actis (7), in causis modicae summae (8), a

sententiae executione, nisi ille, quem tenere oportebat, modus superatus fuerit (9), in causis disciplinae, et emendationis morum (10), nisi ea res praeter modum acta sit (11).

(1) *Cap.* 20 *de Offic. et potest. delegat.* ibique Glossa *verb. recessum.*

(2) *Cap.* 20 *et* 21 *de Appellat.*

(3) *Cap.* 3 §. *Si autem de Appellat. l.* 6. ibique Glossa *v. In jure, cau.* 41. §. *Nullus etiam c.* 2 *qu.* 6, *leg.* 2 *cod. Quor. appellat. non recip.*

(4) *L.* 23 §. *Ult. ff. de Appellat.*, ibique Glossa *v. Non recte*, *leg.* 53 *ff. de Re judic.*, ibique Glossa *v. Litis damno.*

(5) Ante Justinianum semel tantum provocare licebat; post Justinianum etiam bis provocare licet *leg. unic. cod. Ne liceat. in una ead. caus.* Eamdem hanc regulam proponit Clemens III. *in C.* 39 *de Appellat.* Sed statuta plurimarum gentium redierunt ad jus antiquum, ideoque apud eas nunc semel tantum appellatio permittitur, quoniam non tres, uti fert Jus Commune sed duae sententiae rem judicatam efficiunt. Atque hoc quidem jus est, quo Romae utimur.

(6) *Cap.* 5 §. *ult. et cap.* 61 §. *Porro de Appellat.*, *C.* 3 §. *Si autem eod. in* 6.

(7) *Cap.* 53 *de Appellat. C.* 1 *de Rescript. C.* 15 *de Offic. et potest. Jud. deleg. In cap. inquisitioni* 71 *de appellat.* quaeritur, num clausula *appellatione remota* missa in Pontificio rescripto non postremo loco, sed medio, referenda sit ad ea tantum, quae praecedunt, an etiam ad ea, quae sequuntur, ac tantum ad praecedentia referenda esse responsum est, nisi ea, quae sequuntur, cum superioribus conjuncta, et connexa sint.

(8) Consule Cornelium Bynkershoek. *Observ. jur. Roman. lib.* 5 *capit.* 4 *opp. tom.* 2 *pag.* 17 *et seq. edit. Lugdun. Batav.* 1759. Apud nos in causis, quae pertinent ad Urbem Romam, ejusque terminos, et territorium, sive, ut vocant *districtum,* quaeque summam non superant scut. 50, *recursus*, ut vulgo loquimur, seu non appellatio conceditur. Extra Urbis terminos appellatio tantum datur in causis scutorum centum, *recursus* in ceteris; in iis vero causis, quae non superant scuta quinque, neque appellatio, neque *recursus* datur, sed victus in una sententia acquiescat necesse est.

(9) *L.* ỏ *cod. Quar. appellat. non recip* , *C.* 15 *de Sentent. et re judic.* , *C.* 43 *de Appellat.*

(10) *Cap.* 3 . 26 , 32 *eod.*

(11) *Cap.* 13 *de Offic. judic. ordin.* , *C.* 3 *de Appellat.*

§. VIII. Appellatio proponenda est intra legitima tempora, quae vulgo *fatales dies* (1) appellantur, quoniam eorum lapsu, quasi fato quodam appellatio perimitur. Ea tempora quatuor numero sunt. Primum est tempus interponendi appellationem ; alterum petendi, atque accipiendi libellos dimissorios, tertium introducendae appellationis apud judicem superiorem ; quartum denique tempus est, intra quod litigator prosequi, ac finire appellationem debet.

(1) Fatalium dierum mentio est in *leg.* 31 *cod. de Appellat.*, *et in leg.* 2 *ult. cod. de Tempor. et repar. appellat.* Fallitur autem egregie Bodinus *de Republic. lib.* 3 *cap.* 6 *num.* 324, qui nullum veterum ea tempora appellationi praefinita *fatales dies* vocasse putat, eaque potius *statos dies, statum tempus* appellanda esse contendit. Errorem inde ortum esse arbitratur, quod qui leges Codicis, et Novellarum in Latinum sermonem verterunt pro κυριας ημερας legerint κυριας Bodinum refellit, et exagitat Cujacius *ad Tit.* 63 *cod. lib.* 7 *opp. tom.* 9 *col.* 1044 *ed. cit.*, ubi praeclarum habes doctissimi viri de hoc homine judicium. Fatalis dies etiam *temporalis* dicitur in *L.* 32 *C. de Appellat.* Consule Cujacium *Observ. lib.* 12 *cap.* 4 *opp. tom.* 3 *col.* 307 *ejusd. ed.*

§. IX. Jure Digestorum, et Codicis appellationis interponendae tempus biduum erat in causa propria, in aliena triduum (1); sed postea Justinianus cuilibet, qui appellare vellet, decem dierum spatium concessit (2). Justinianeum jus Innocentio III. probatum est (3) ; idque tum in judiciali, tum in extrajudiciali appellatione servandum esse, Bonifacius VIII. constituit (4). Hoc tempus in sen-

tentiis labi incipit a die latae sententiae, in aliis actibus ex ipso actu, unde appellatur (5). Quod ita accipiendum est, si adversus praesentem fuerit pronunciatum. Nam si adversus absentem, hujus temporis initium repetitur non a die, quo lata est sententia, sed a die quo quis ejus rei certior factus est (6).

(1) *L.* 1 §. 3, 6 *et* 11 *leg.* 2 *ff. Quand. appellat. leg.* 6 §. 5 *cod. de Appellat.*

(2) *Novel.* 23 *c.* 1, *Auth. hodie de Appell.*

(3) *Cap.* 15 *de Senten. et re judic.*

(4) *Cap.* 8 *de Appallat. in 6.*

(5) *L.* 1 §. *Biduum, et* § *Quod in sententiis ff. Quand. appellat.*

(6) *Tit. leg.* 1 §. *ult.*, *et C.* 8 *de Appell. in* 6 ubi cum dicat Bonifacius *infra decem dies. postquam sciverit*, perspicuum est, quod recte vulgo dicitur, appellationis interponendae tempus initio utile, deinceps vero continuum esse.

§. X. Post appellationem interpositam literae dandae sunt ab eo a quo appellatum est, ad eum, qui de appellatione cogniturus est (1). Quae literae dicuntur apostoli, a graeco verbo ἀποστέλλω, latine, dimitto. Sunt enim literae datae a judice, qui sententiam edidit, per quas causa dimittitur ad eum, qui appellatus est (2). Harum literarum non unum genus. Nam si appellationem interpositam, et admissam fuisse testentur, dimissoriae dicuntur; reverentiales autem, si ob superioris reverentiam probatam appellationem ostendant, non quod eam causa postulare videatur; postremo si testentur, eam esse rejectam, refutatoriae appellantur. Interdum Judex non satis intelligit, num concedenda sit appellatio, an secus; et tunc concedit testimoniales, quae vim accipiunt a jure, ideoque suspendunt causam, si danda appellatio erat, rejiciunt autem, si erat deneganda. Quin etiam litigantium alter saepe interpositae appellationi as-

sentitur ; et tunc ; quia partes ipsae de appellatione conveniunt, dicuntur apostoli conventionales.

(1) Verba haec sunt Marciani *in leg. un. ff. de Libell. dimiss.* eaque descripsit Gratianus in Decreto *can.* 31 *c.* 2 *qu.* 6. Tum Gratianus formulam proposuit Apostolorum his verbis : *Ego ille Sanctae Bononensis Ecclesiae Episcopus te Presbyterum Rolandum Capellanum S. Apollinaris ad Apostolicam Sedem, quam appellasti, ab observatione mei judicii his apostolis dimitto.*
(2) *L.* 106 *ff. de Verb. signific.*

§. XI. Antiquo jure petebantur, accipiebantur, et reddebantur apostoli intra diem quintum post interpositam appellationem (1); jure novo intra dies triginta a lata sententia petendi, et a judice a quo appellatur litigantibus exhibendi sunt (2). Quin judex etiam non petenti Apostolos dare debet (3): verum hi sunt petendi, si ille officii sui partibus non satisfaciat. Petuntur autem *instanter*, *et saepius*, ne quis se appellationis beneficio abdicasse videatur (4). Nam qui intra tempora praestituta Apostolos non petit, accepit, reddidit, praescriptione repellitur (5) ; hoc autem tempus judex contrahere potest, producere vero non potest (6). Sed nunc fere nullus in foro est apostolorum usus (7), ac per libellum appellationis intra decennium in actis exhibito appellatio interponitur.

(1) Paulus *Recept. sentent. lib.* 5 *tit.* 34 §. 1, apud Schultingium *Jurisprud. vet. Ante-Justinian. pag.* 533 *ed. Lipsiae* 1737, quem Pauli locum descripsit Gratianus *can.* 24 *cap.* 2 *qu.* 6.
(2) *L.* 24 *cod. de Appellat.*, *Cod.* 6 *eod. in* 6. Verba illa *Ex die sententiae*, quae occurrunt in *cit. leg.* 24 forte a Triboniano addita sunt ; certe non extant in *leg.* 32 *cod. Theod. de Appellat.*, unde *leg.* 24 desumpta est. Eodem tamen modo tempus illud aestimatur in *leg.* 29 *cod. Theodos. eod.* Atque ea quidem verba *ex die sententiae* multi ita accipiunt, quasi scriptum sit *a die scientiae la-*

tae sententiae, quae opinio verior esse videtur. Consule Schultingium *in Paul. loc. cit.*, et Cujacium *leg.* 5 *cod. de Appellat. opp. tom.* 9 *col.* 1036 *seq. ed. cit.*

(3) *L.* 6 §. *ult. cod. de Appellat.*

(4) *Cap.* 6 *de Appellat. in* 6, *Clem.* 2 *eod.*

(5) Paulus *loc. cit.* §. 2. Atque haec causa est, propter quam Modestinus in libro singulari de *Praescriptionibus* egerit de apostolis *leg.* 106 *ff. de Verb. signif.* Tantum praescriptione ab agendo submoveri vult Paulus *loc. cit.* eum, qui intra tempora praestituta apostolos non petiit, accepit, reddidit, sed in libris quibusdam postremo additur, quod is *et poenam appellationis inferre cogitur* quae verba Gratianus etiam descripsit in *cit. can.* 24 *caus.* 2 *qu.* 6. Sed Cujacius *in Paul. loc. cit. opp. tom.* 1 *col.* 461 *ed. cit.*, et Schultingius *eod. loc.* hanc lectionem improbant.

(6) *Cap.* 5 *de Appellat.*

(7) Confer Voetum *in Pandect. lib.* 49 *titul.* 6 *num.* 2.

§. XII. Acceptis literis dimissoriis, qui appellavit majori judici sistere se praesentem debet, eique literas offerre, quod jure civili non eodem temporis spatio pro varia locorum, et judicum ratione faciendum est (1). Varium hoc jus gentium moribus servari vix potuit; nihil autem certi de eo tempore a Decretalibus constitutum est. Quare tota res pendet ab arbitrio judicis, a quo provocatur (2), et alicubi hoc tempus municipali jure definitum est. Exhibitis vero superiori judici literis dimissoriis appellans instat, ut appellatio recipiatur, adversarius ad certum terminum citetur, inhibeaturque judex, de quo provocatum est (3).

(1) *L.* 1, 2 *et ult. cod. de Tempor. appellat.*

(2) *Cap.* 5 *et* 33 *de Appellat.*, *Clem.* 4 *eod.*

(3) Citatione typis Camerae impressae, quas vulgo camerales dicimus, quamquam eae a nullo Romanae Curiae judice subscriptae sint, vim inhibendi habere sancivit Benedictus XIVs *Constit. Romanae Curiae* 115 §. 5 *t.* 1 *ejus Bullar. p.* 285 *ed, Rom. seu Ven.* 1754.

§. XIII. Denique prosequendae, ac definiendae appellationis tempus est annus unus, atque ex justa causa etiam alter (1). Qua in re juris civilis, et canonici magna consensio est. Verum unde id tempus ex jure civili initium sumat, non satis constat; sed jus canonicum hoc initium ab interposita appellatione repetit (2); quod etiam civilis fori usu receptum est.

(1) *Auth. ei qui et, leg. ult. §. 4 eod. de Tempor. appellat., Clem. 3 eod.*
(2) *Cap. 8 de Appellat., Clem. 3 cit.*

§. XIV. Nostris moribus intra biennium appellationis negocium expedire oportet. Primo anno causa committitur judici, quem quis appellavit, altero *transportanda* sunt acta, ut pragmatici loquuntur, nimirum exemplum actorum et documentorum, quae priori judicio gesta dataque sunt, exhibendum est coram altero judice, ad quem postremo itum est. Qui intra primum annum alteri judici causam committere neglexit, is ne alterius quidem anni beneficium habet ad acta exhibenda; verum id praestare debet intra tempus a judice definitum. Quare curandum est, ut suo anno utrumque fiat, quique id ob justam causam praestare non potest, ampliandi facultatem a judice petit, antequam constitutum tempus elabatur.

§. XV. Appellatio legitime interposita (1) jurisdictionem suspendit judicis inferioris, causamque defert ad superiorem, qui appellatus est (2). Quare interim, dum appellatio pendet, nihil amplius in causa inferior judex agere potest, et si quid egerit, cuncta a majore judice ad pristinum statum rediguntur (3). Verum cum haec suspensio sententiae, ejusque executionis in causis quibusdam minus congruens, et apta videretur ad rectum

ordinem rerum, merito receptum est, ut sententiis quibusdam suspensiva vis adimatur; propterea fit interdum, ut quamquam sit appellatum, tamen sententia exitum obtineat, et postea causae cognitio ad superiorem deferatur. Tunc autem sententiae non *suspensivum*, sed *devolutivum effectum* habere dicuntur.

(1) Appellationes autem non recipiuntur, neque in earum vim inhibitiones conceduntur, nisi primum constiterit, intra legitima tempora, atque a legitima persona, item a definitiva, vel habente vim definitivae, aut gravamine, quod per definitivam reparari non possit, appellatum fuisse, idque patere debet ex publicis monumentis, quae in actis exhibentur. Confer Benedictum XIV. *Const. ad Militantis* 48 §. 43 *p.* 86 *tom.* 1 *ejus Bullar. ed. Ven.* 1754, qua quidem constitutione multa de appellationibus, deque inhibitionibus comprehensa sunt.

(2) *L.* 32 §. 4 *cod. de Appellat. cap.* 55 *eod.*

(3) *L. un. ff. Nihil. innovar. appellat. interpos. C.* 7 *de Appellat. in* 6.

§. XVI. Plures vero sunt causae in quibus interposita appellatio impedimento non est, quominus lata sententia vim, et exitum habeat. Jure communi appellatione non suspenduntur decreta de alimentis praestandis; neque datur suspensiva appellatio in causis de restitutione spolii, ac momentaneae possessionis (1), in judiciis arbitrorum ex compromisso, in causis, ut ajunt, executivis, quae ex populorum moribus, et legibus privilegium habent paratae executionis. Apud nos provocatio nullam affert moram, et tarditatem causis in quibus duo continua, eaque concordia judicata edita sunt: itemque causis de menstrua diurnave mercede, de alimentis futuris, de restituendo deposito, de explenda solutione, quam quis syngrapha (2) se facturum promisit, de oneribus cameralibus, vel communitatis, de canonibus, pensionibusque domus,

de obligationibus cameralibus, ceteris demum quae a Benedicto XIV. expressa sunt (3).

(1) *Leg.* 27 *ff. de Inoffic.*, *L. un. C. de moment.*
(2) Hac sunt syngraphae, quas vulgo appellamus *Pagherò per altrettanti.*
(3) Confer Benedictum XIV. *Const. Romanae Curiae* 115 §. 10 *et seq. tom. 1 ejus Bullarii p.* 28 *ed. Romae seu Venet.* 1754.

§. XVII. Sed et executionem sententiae irrogatarum censuraru n minime appellatio retardat (1); quod etiam obtinet in causis emendationis morum, nisi antistes, uti supra dictum est, rem egerit supra modum, quem observare oportebat (2): itemque in causis, quarum executio a Concilio Tridentino *remota appellatione* mandata est (3).

(1) *Cap.* 53 *de Appellat.*
(2) *Cap.* 3 *de Appellat.*
(3) Consule Benedictum XIV. *cit. Const.* 48 §. 5 *et seq. p.* 82, ubi omnes hae causae, in quibus suspensiva appellatio non conceditur, accurate recensetur. Vide etiam, quae *lib.* 1 *tit.* 6 § 3 *p.* 325 dixi de appellatione interposita ab Episcopi judicio in beneficiis curatis, quae per concursum collata sunt.

§. XVIII. Ab omnibus judicibus provocare fas est, praeterquam a supremis Principibus (1), et a Summo Pontifice, cujus judicium soli Deo subjicitur (2). Nam absurdum esset inferiorem judicem delere, aut emendare sententiam ejus, cui ipse subest, et cui summa in republica potestas est. Ea de causa inducta est appellatio, ut ex inferiore judice gradatim provocetur ad superiorem, ac denique causa deferatur ad eum, qui reipublicae cum imperio praeest. Is cum in omnes qui in republica continentur, imperium habeat, et potestatem, omnium tollere, delere, emendare sententias potest; ejus vero sententiae ab iis, qui subjecti sunt, emendari, abrogarique non possunt.

(1) *L. 1 ff. A quib. appell. non lic.*

(2) *Can.* 16 *et* 17 *c.* 9 *qu. 3. Quid adhuc quaeris examen*, inquit Augustinus *Oper. imperf. contra Julianum lib. 2 opp. tom.* 10 *col.* 993 *ed, Maurin. Venet.* 1733, *quod apud Sedem Apostolicam factum est?* Sane appellantes a Summi Pontificis judicio futurum Concilium damnantur a Martino V. apud Guerram *Epitom. Pontific. Constitut. tom. 1 pag.* 173 *Venet.* 1772, a Pio II. *Const. Execrabilis* 5 *t.* 3. *par.* 3 *Bul. Roman. p.* 97, Julio II. *Const. Suscepti* 27 *p.* 312 *ibid.*, Benedicto XIV. *Const. Altissimo* 132 *p.* 824 *tom. 1 ejus Bullar. ed. Ven.* 1754, Bulla in coena Domini, aliisque Summorum Pontificum Constitutionibus. *L' Histoire de l' Eglise*, inquit Cardinalis de Byssy Meldensis Episcopus *in Docum. pastor. an.* 1728 *p.* 59, *nous apprend, qu' elle a rejetté tous les appels faits contre les Bulles dogmatiques, et qu' elle a regardé comme heretiques, et schismatiques, ceux, qui les ont formés.* Idem ipse habet *Epistol. ad Episcop. Ebroicens.*, idemque Senonensis Archiepiscopus Languet *Docum. pastor. advers. consult. Advocat. p.* 9, *et Epist.* 1 *ad Episc. Bononien. p.* 26, et Cardinalis de Mailly Archiepiscopus Remensis *Instruct. Pastor. au sujet de la Constitution Unigenitus ann.* 1719 *p.* 8. et idem quoque docet Thomassinus *Diss.* 12 *in synod. Chalcedon. num.* 26, *et Diss.* 18 *n.* 96 Ipse Petrus de Marca *Concord. sacerdot. et imper. l.* 2 *c.* 17 *n.* 1 testatur quod *numquam in Ecclesia admissa fuit provocatio a Papa ad Concilium.* Recte S. Bernardus *Epist.* 239 *opp. tom.* 1 *pag.* 198 *ed. Horstii et Mabillonii Ven.* 1781, Summi Pontificis sententiam *peremptoriam* vocat, *et Epist.* 213 *p.* 166 Innocentius II. dicit haec; *Quis mihi faciet justitiam de vobis? Si haberem judicem, ad quem vos trahere possem, jam nunc ostenderem. . . . . Extat quidem tribunal Christi, sed absit, ut ad illum appellem vos. . . Itaque recurro ad eum, cui in praesenti datum est judicare de universis, hoc est ad vos; vos appello ad vos: vos judicate inter me, et vos.* Consule, inter eeteros, librum, cui titulus *Trattato dello scisma c. 10*, Du-Valium *de Supr. Roman. Pontif. in eccles. potest. p.* 4 *qu. ult.*, Serrium *de Rom. Pontif. Diss.* 2 *c.* 9, Roncagliam *Animadvers. in Natal. Alexand. Histor. eccles. saec.* 13 *et* 14 *Diss.* 9 *tom.* 8 *p.* 419 *et seq. ed. Ven.* 1776, Gasparem de Boe en *Dissert.* Salisburgi edita an. 1723, qua ostenditur. *Soli Summo Pontifici Romano supremam in universam Ecclesiam po-*

testatem, *et de fide definiendi jus competere*, *nec ab illo ad Concilium generale appellari posse*, Zaccariam *Anti-Febron. tom.* 4 *c.* 5 *et* 6 *p.* 163 *seq. ult. ed.*, *et Anti-Febron. vindic. t.* 4 *Diss.* 12 *c.* 4 *p.* 387, Cl. Gerbertum *Ecclesia. militans etc. cap. ult. tom.* 2 *p.* 358, et Bolgenium *Risposta al quesito cosa è un appellante* quo quidem opere graviter, nervoseque refutatur quidquid ab Appellantibus, novissime autem ab eorum gregali Petro Tamburino proponitur. Illud postremo addam, quod est ab ipso Joanne Ludovico Moschemio, haeretico; quidem homine, sed docto, et erudito, animadversum *de Gallorum appellationibus ad Concilium universae Ecclesiae, unitatem Ecclesiae spectabilem tollentibus*, scilicet pugnantia loqui illos catholicos, qui ex Primatu Divini juris Romanum Pontificem totius Ecclesiae, et Catholicae unitatis centrum profitentur, et simul ab ejus judicio generale concilium appellari posse contendunt. Placuit laudare hoc testimonium, ut omnes intelligant, quod ipsi haeretici agnoscunt, et confitentur, appellationes ad futurum Concilium cum catholica veritate de Primatu Summi Pontificis convenire non posse. Consule Ballerinium *de Vi ac ration. Primat. Pontific. fere per tot.*, *et de Potest. Eccles.* sum. Pontif. et *Conc. Gen. c.* 5 *p.* 66 *et seq.*, *et C.* 9 §. 5 *p.* 139 *et seq. ed. Augustae Vindelic.* 1770 c. 1

§. XIX. In civili republica summa haec potestas est penes Principem, cui subjecti sunt omnes, qui ad illam pertinent. Quare ipse in cunctis negociis, quae civilis reipublicae propria sunt ab omnibus appellatur, omnium infirmat confirmatve sententias, quodque ab eo gestum est subditorum judicio, et potestati subesse non potest (1). Hoc autem jus appellationis non solum pars est intima summae potestatis (2), sed etiam est necessaria pars officii, quo tenetur quisquis rempublicam cum imperio regit, qui in ejus custodia tamquam in specula collocatus, omnia circumspicere, atque observare debet, quemadmodum se unusquisque gerat in judiciis exercendis (3).

(1) Vide Montesquieum *Esprit des loix liv.* 28 *chap.* 27.
(2) Confer Grotium de *Jure belli, et pacis lib.* 2 *c.*

4 §. 13, et Heineccium *Jur. natur. et gent. lib.* 2 *c.* 8 §. 157 *opp. tom.* 8 *pag.* 213 *ed cit.*

(3) Consule Puffendorfium de *Jur. natur. et gent. lib.* 7 *c.* 9, et Heineccium *lib. c.* §. 250 *et seq. p.* 210 *et seq.*

§. XX. Quod in civili republica Princeps, id in ecclesiastica Summus Pontifex est: quoniam eum a Christo toti Ecclesiae praepositum fuisse cum dignitate, et jurisdictione, certum est. Quare ut Princeps in civili republica omnium, quos sibi subjectos habet, appellationes recipit et ex jure summi imperii, quod habet in republica, et ex officio, quod est annexum curae, et solicitudini omnium rerum, quae in republica geruntur; ita Summus Pontifex pari jure, et officio in republica ecclesiastica omnes recipit appellationes, quae propter res, vel propter personas hujus reipublicae propriae sunt. Itaque jus appellationum non extrinsecus accessit Summo Pontifici, sed affiixum, et insitum est in ipso Primatu, atque in jurisdictione, quae hujus Primatus Divina institutione propria est (1); quemadmodum qui civili reipublicae cum imperio praeest, omnium accipit appellat iones subditorum, jure potestatis, et imperii sui.

(1) Eusebiani IV. saeculo, cum iniquam tulissent sententiam in S. Athanasium, atque is ad Julium I. Summum Pontificem confugisset, hanc appellationem aegre tulerunt; sicuti constat ex Julii I. *Ep. ad Eusebian.* apud Constantium *Ep. Pontific. Roman. col.* 353 *et seq.*, et Sozomeno *Histor. lib.* 3 *c.* 7 *p.* 101 *edit. Cantabrig.* 1720 Photius IX. saeculo jus appellationum in discrimen revocavit, cum eoque consentiunt Zacharias Episcopus Chalcedonensis. Joannes Zonara, Theodorus Balsamon, Marcus Ephesius. et Meletius Alexandrinus. In eodem luto haesitarunt Calvinus *Inst. lib.* 4 *cap.* 7, Marcus Antonius de Dominis Apostata de *Republ. Christ. lib.* 1 *c.* 3, Melchior Leydekerus in *Dissert. de Libert. Eccles. Afric. et transmarin. appellat.* aliique similes. Hincmarus Remensis IX. saeculo contendit, jus appellationum tantum a Sardicensi

Concilio Summo Pontifici fuisse tributum, et eum posse quidem novos dare judices in provincia, in qua Episcopi judicati sunt, ipsum vero causam Romae judicare non posse. Eadem est sententia Petri de Marca *Concord. Sacerdot. et imper. lib.* 7 *c.* 3, Quesnelli *Dissert.* 5 *et* 8 *in opp. S. Leonis M.* Du-Pinii *de Antiq. eccles. disciplin. Dissert.* 2 *c.* 1 §. 3, Bohemerus etiam *Dissert. de Causis ardui.*, *et majoribus* multa cumulat tum adversus jus appellationum, et multa item, ut ceteros mittam, habent Basnagius *Annal. politic. eccles. ad an.* 347 *num.* 11 *seq.*, Febronius de *Eccles. stat. c.* 5 §. 6 *num.* 2, Van-Espenius *Jur. eccles. par.* 2 *tit.* 10 *cap.* 1, Fleuryus *Disc.* 4 *num.* 5 Eybellius *in libello. Quid est Papa?* Sed jus judicandi in causis majoribus tum adversus jus ipsum appellationum, quod in Primatu haeret, solide, copioseque, praeter ceteros, tuentur Baronius, ad *an.* 347 *n.* 52 *t.* 4 *p.* 440, ibique Pagius *in Not. n.* 6 *seq. pag,* 438 *seq. et ad an.* 419 *n.* 75 *tom.* 7 *p.* 179 *edit. Lucae*, Bellarminus *de Roman. Pontif lib.* 2 *c.* 21 *seq. opp. tom.* 1 *p.* 330 *seq. ed. Ven.* 1731, Franciscus de Simeonibus de *judiciar. Summ. Pontific. potestat. lib.* 2 *cap.* 20, Natalis Alexander *Histor. eccles. Diss.* 28 *in saec. IV. tom.* 4 *p.* 462 *et seq. ed. Ven.* 1776, ibique notarum Auctores *p.* 481 *seq.*, Chrisitanus Lupus peculiari opere de *Appellationibus*, Zalwenius *Inst. Canonic. tom.* 2 *qu.* 1 c. 4 *c.* 5 *n.* 2, Archiepiscopus Senonensis *Instruction. Pastorale contenante une troisieme lettre à un Conseiller du-Parlament de Paris. an.* 1753, David in opere *Des jugemens canoniques chap.* 8 *art.* 1, Gerardus Casteel *Controv. historic. eccles. controv.* 31, Auctor dissertationis Romae editae *ann.* 1768 de *Appellationibus*, Fratres Ballerinii *in ed. opp. S. Leonis M. Observat. ad dissert.* 5 *Quesnelli tom.* 2 *col* 927 *et seq.*, ac VV. CCL. Mamachius *ad Auctorem opp. Quid est Papa? Epist.* 3 *p.* 234 *et seq. tom.* 1, et Zaccaria *Anti.Febron. tom.* 3 *per tot. et in Anti-Febron. vindic. t.* 3 *Diss.* 7 *cap.* 5 *et* 6 *p.* 451 *seq.*

§. XXI. Certe Christus non alius constituit magistratus, qui ecclesiam regerent, quam Episcopos, et unum omnium caput, ac principem Summum Pontificem; qui et Episcopis, et cunctis Christianae reipublicae civibus dignitate, ac jurisdictione praeesset. Si secundum hanc Christi institutionem ali-

cujus Episcopi judicium emendari, abrogarique debuisset; et vero nemo non fatebitur, omnes homines errare posse, ideoque inventum est remedium appellationis, ut judicis error corrigatur; quis id praestare, et quem judicio injuria damnatus appellare potuisset? Haud sane alius Episcopus Episcopi sententiam infirmare potuisset; quoniam Christus nullam uni Episcopo supra ceteros Episcopos potestatem, et jurisdictionem attribuit. Atqui appellatio provocatio est ab inferiore judice ad superiorem. Ergo cum omnium hominum sententiae errori subsint, cum aequum, ac necessarium sit emendare errorem, qui alteri perniciem affert, cum hic error a superiore magistratu per appellationem sit emendandus, cum Christi institutione omnes Episcopi pares potestate sint, ac nemo in alium habeat jurisdictionem; consequens est, ut tantum Pontifex, cui uni haec jurisdictio, et potestas in omnes data est, aliorum Episcoporum sententias e medio tollere, atque abrogare possit. Id vero est quod jus appellationis vocamus.

§. XXII. Post Christi mortem visum est alios etiam constituere magistratus, qui Summo Pontifici subessent, praeessent tamen Episcopis; sed id sola hominum lege factum est. Nimirum cum Petrus ejusque successores Romani Pontifices nec ubique praesto esse, nec omnibus omnium Episcoporum negociis ubique opportune consulere possent, ecclesiastica institutione provisum est, ut unaquaeque provincia haberet Antistitem, qui ejus Episcopis, et in quavis majori dioecesi unus item esset Antistes, qui et illi et ei subjectis Episcopis praesideret. Ita Metropolitae, et Patriarchae instituti sunt, omnino ex lege Ecclesiastica, non Divina, et utrisque data sunt jura eorum praefecturae, et jurisdictionis propriae. Inter cetera vero datum est jus appellationis, quod adversus Episcopi sententiam

Metropolitae, adversus sententiam Metropolitae, Patriarchae competit, quod ille Episcopis, hic vero et Episcopis, et Metropolitis superior est (1).

(1) Huc sane spectat communis regula, quae est in Concilio Carthaginensi III. an. 397 *can.* 10 apud Labbaeum *col.* 1401 *t.* 2. *Ut a quibuscumque judicibus ecclesiasticis ad alios judices ecclesiasticos, ubi est major auctoritas*, provocare liceat.

§. XXIII. Quidquid vero auctoritatis in Episcopos Patriarchis, et Metropolitis Ecclesiastica lege concessum est, tantum cum consensu saltem tacito, et praesumpto Summi Pontificis concedi potuit. Cum enim ipse unus ex divino instituto in Episcopos haberet potestatem, ejus sane pars ad alios transferri non poterat, nisi assentiretur ille, qui eam totam a Christo potestatem, et jurisdictionem acceperat. Sed cum Concilia in Patriarchas, et Metropolitas contulerunt partem jurisdictionis, et potestatis, quae Christi instituto unius Summi Pontificis propria erat, cumque Pontifices id fieri siverunt, neque hi se abdicarunt potestate sua, quam a Christo habebant, neque eam Concilia ipsis eripere potuerunt.

§. XXIV. Quare Metropolitis, et Patriarchis datum quidem est, jus appellationum a sententiis Episcoporum, quoniam illos his superiores fecerat lex Ecclesiastica, hoc est ipsis attribuerat partem jurisdictionis, et potestatis, quam in Episcopos tantum summi Pontifices Divina lege obtinebant; sed hi semper potestatem, quam habebant initio retinuerunt. Christi instituto, ab Episcopi sententia unus Pontifex appellari potuisset, lege ecclesicstica appellantur etiam Metropolitae, et Patriarchae; sed semper integrum est jus appellationum quod in Primatu haeret.

§. XXV. Et quoniam a Christo procedens in-

stitutio Primatus erat, ut solus Pontifex confirmaret, infirmaretve sententias Episcoporum in quos ipse unus jurisdictionem habebat; Ecclesia autem hujus potestatis participes fecit Patriarchas, et Metropolitas, sed eam non ademit illi, cui Christus dederat; profecto Summus Pontifex non tantum a sententiis Patriarcharum, et Metropolitarum, sed etiam illico a sententiis Episcoporum appellari potest. Illae quidem appellationes pertinent ad summam, et supremam potestatem in omnes Episcopos, Metropolitas, Patriarchas, quam nemo communem habet cum Capite, et Principe Ecclesiae; hae procedunt ex eadem potestate quae hac in parte communis facta est etiam Patriarchis, et Metropolitis, non tamen Summo Pontifici erepta.

§. XXVI. Itaque si Pontifex statim velit cognoscere sententias Episcoporum, omissis mediis, hoc est Metropolitis, et Patriarchis, quos inter Pontificem, et Episcopos lex Ecclesiae medios posuit; utitur jure, quod a Christo habuit, et quod ei integrum est relictum, etiam postquam Patriarchis, et Metropolitis commune factum est. Lex Ecclesiae quae sola Patriarchas supra Episcopos constituit, eos appellandi facultatem dedit, omisso judice, quem recta appellandi ratio medium interponebat (1). An quod e lege ecclesiastica Patriarchis licet, non licebit Summo Pontifici, quem unum lex divina Episcopis superiorem fecit, et cui lex Ecclesiae semper integram reliquit eam quoque potestatis partem, quam Patriarchis, et Metropolitis communem fecit?

(1) Confer quae dixi *l. 1 tit. 2 Sect.* 3 §. 38 *not. 1 p.* 209, *et* 210.

§. XXVII. Fieri quidem interdum potest, ut non expediat omittere medios judices, atque ad Sedem Apostolicam statim confugere; quin etiam interdum locorum distantia, fraudis metus, rerum dif-

ficultas, periculum ne resciri accurate possint, quae procul gesta sunt facere potest, ut non videatur interponenda ad Summum Pontificem appellatio. Tunc autem ipse suo jure non utitur; sed non ideo quia peculiaribus de causis interdum non expedit. Summum Pontificem suo jure uti, exinde efficitur, ut ipse revera non habeat potestatem (1). Ea de causa Africani Patres, qui Episcoporum appellationes ad Sedem Apostolicam plus semel aequissimo animo probaverant (2), Apiarii Presbyteri appellationi modeste restiterunt (2); quoniam haec appellatio temporis, locorum, personae rationi minus congruere videbatur (4):

(1) Simili modo S. Bernardus *lib. 3 de Consid. c. 4 p. 374 tom. 5 edit. Mabil. Venet.* 1781, aliquas reprehendit exemptiones, quae mala afferebant, ab iisque concedendis deterrere conatur Eugenium III, sed tamen non ideo negat Pontificis auctoritatem. *Sic factitando*, inquit, *probatis vos habere plenitudinem potestatis, sed justitiae forte non ita. Facitis hoc, quia potestis; sed utrum et debeatis, quaestio est.* Sardicenses quoque canones cum innuunt, causas appellationum Episcoporum a Romano Pontifice per delegatos in provincia judices, vel per legatum in eam missum esse cognoscendas, pertinent ad illud, quod magis expedire videbatur, non Pontificiam auctoritatem in discrimen revocant; imo *can. 4 tom. 2 col.* 659 *collect.* Labbaei *ed. Ven.* diserte memorantur causae episcopales agendae *in Urbe Roma*, *et in judicio Romani Episcopi determinandae.*

(2) Plurium appellationum Episcopalium exempla, quae consuetudinem ostendunt, ultro confessi sunt Africani Patres; uti constat ex Augustini Epistola, quam Constantius descripsit inter epistolas Coelestini *Epist. 1 num.* 8 *column.* 1056. Tum antiqua, ac recentia hujusmodi exempla indicans Augustinus inquit: *quae ut a nostris temporibus remotissima non requiram, recentia memorabo;* ac tria profert exempla, eaque ex una provincia Caesariensi, et in particulari tantum judiciorum specie; quae Augustini causae congruebant, unde facilis est de aliis quoque provinciis, aliisque judiciis conjectura. Recte in hunc locum monet Constantius: *Apostolicae Sedis in Afrorum judiciis potestas*

(addenda etiam consuetudo) *hic aperte praedicatur*. Ipsa causa Antonii Episcopi Fussalensis, de qua Augustinus in eadem epistola loquitur, appellatio fuit primum ad Bonifacium Pontificem, cui ipse Numidiae Primas assensus est, traditis ei commendatitiis ad eumdem Bonifacium literis, deinde ad Coelestinum, cujus judicio Augustinus obsequutus est, cum ad eum gesta trasmisit.

(3) Recte observat Cardinalis Orsius *Histor. eccl. lib.* 27 *n.* 36 *p.* 130 *t.* 12 *ed. Rom.*, synodicam epistolam Concilii Africani ad Coelestinum non praecipientium, atque audacter obsistentium esse; sed Afros tantum adhibere preces, quibus Pontificem rogant, ut repellat coerceatque auctoritate sua licentiam Presbyterorum aliorumque clericorum, qui appellationis beneficio abutebantur, eos praeterea non rogare, ut omnes rejiciantur, sed ut *ad aures venientes non facilius admittatis, ne praepropere, vel indebite videantur restitui.*

(4) Sane, ut animadvertunt Fratres Ballerinii *Observ. in 1 part. Diss. 5 Quesnelli n. 30 opp. S. Leonis t.* 2 *col.* 971, sive inspiciantur acta Synodi an. 419, sive literae in causa Apiarii ad Bonifacium, et Caelestinum datae manifestum est, nulla usquam ex parte jus Sedis Apostolicae recipiendi appellationes in discrimen fuisse vocatum. Omnis rei ratio petitur ex fraudis periculo, ex temporum dilationibus, ex testium, locorumque difficultatibus. Accedit, quod Apiarius simplex erat Presbyter, neque Africani Patres ob illas, quas memoravi, causas, expedire putabant, quod Presbyteris, ceterisque clericis trasmarinae appellationes permitterentur. Nam cuivis facile concessa appellandi facultate, fere quotidie rediissent pericula, et difficultates, quorum causa illam Apiarii provocationem aegre ferebant. His incommodis hactenus obviam ierat Africanae Ecclesiae consuetudo, per quam receptum erat, ut clericorum causae in ea regione finirentur; quare Africani Patres illa incommoda, ea pericula objiciebant, illamque urgebant consuetudinem, ne Apiarii provocatio admitteretur. Neque vero cum illi consuetudinem proponebant quidquam detrahebant de jure Primatus, quod nunquam in discrimen revocarunt. Nam eo firmo, et immoto, per legitimam consuetudinem, quae scilicet cum expresso, aut tacito Summi Pontificis consensu fuisset inducta, potuissent Africani jus acquirere finiendi in sua regione, sine ullo appellationis beneficio, suorum clericorum controversias. Simili modo quamquam jus confugiendi ad Principem sem-

per integrum esse debeat, tamen populus ei subditus per consuetudinem acquirere potest privilegium judicandi suorum causas sine appellatione, ut docet Grotius *de jur. bel. et pac. lib.* 2 *cap.* 4 §. 13; neque ideo quis dicat, Principem in civili republica non habere potestatem, quae summo imperio affixa est. Hanc igitur consuetudinem Africani Patres urgebant, ignorantes, eam a Sardicensi Concilio ruptam, sublatamque fuisse, eamque ut firmarent consuetudinem, ann. 418 novum illum edidere canonem, ne Presbyteri, et clerici ad transmarina judicia confugerent. Sane Pontifex in ea controversia proponebat canones Sardicenses, quos Nicaenos vocabat, quod hi illis confirmati fuerant, et quod fuerant conditi a pluribus Episcopis qui Nicaenae Synodo interfuerant, ut observat Amortius *Elem. jur. canonic. tom.* 1 *pag.* 5 *seq.* Responderunt Afri, se hos canones ignorare, ajentes *in Epist. ad Caelestinum* apud Constantium *Epist. Pontif. Roman. num.* 4 *col.* 1061, *et* 1062: *Nam ut aliqui, tamquam a tuae sanctitatis latere, mittantur, in nulla invenimus Patrum synodo constitutum; quia illud, quod pridem per eumdem Coepiscopum nostrum Faustinum tamquam ex parte Nicaeni concilii exinde transmisisti, in conciliis veriòribus..... tale aliquid non potuimus reperire.* Quibus ex verbis manifestum est; sine cunctatione paruisse, si canonem novissent Sardicensis Concilii, cui praeter ceteros, etiam Gratus Carthaginensis Episcopus interfuerat, ut observant Constantius *in Not. lit. Epist. loc. cit.*, et Tillemontius *art.* 324 *in Vit. Augustin. tom.* 13 *p.* 864 qui de cetero his appellationibus minus favent. Revera ipsi Africani Patres ann. 419 ad Zosimum dedere literas, quarum mentio est *Epist.* 2 *ad. Bonifacium. I.* apud Constantium. *col.* 1012 *et* 1014, et quibus ipsi dicunt haec, *curavimus, ut ea* (Sardicensia decreta) *servare sine ulla injuria paulisper sineremus usque ad inquisitionem statutorum Nicaeni Concilii.* Ipsa haec temporis Concilia demonstrant, Afros, repertis canonibus, de quibus quaerebatur, statim Summo Pontifici obsequuturos. Late hoc argumentum persequuntur Fratres Ballerinii *cit. Observ. in* 1 *part Diss.* 5 *Quesnelli col.* 955 *et seq.* Atque haec quidem de Presbyteri appellatione disputatio fuit; verum de Episcoporum ad Sedem Apostolicam appellationibus minime actum est, neque iis unquam Africani Patres restiterunt. Imo et *remotissima*, et *recentia*, uti loquitur Augustinus *loc. cit.*, erant exempla appellationum; et vero ipse Augustinus appella-

tiones memorat Psisci, Victoris, Laurentii, Antonii Fussalensis, qui omnes Africani Episcopi erant. In eadem causa sunt Caecilianus, et Lupicinus, similiter Africani Episcopi: ex quibus intelligitur consuetudinem, quam Afri de Presbyteris, minoribusque clericis urgebant, nunquam ad Episcopos fuisse traductam. Revera de appellationibus clericorum erat Africanus Canon, quem in illo controversiae aestu Afri condiderant, ut firmarent consuetudinem, quam proponebant; sed de Episcopis nusquam cautum fuerat, ut ipsi Apostolicam Sedem non appellarent. Neque scrupulum aliquem injicere potest id, quod Carthaginensi Concilio an. 419 *can.* 28 apud Dionysium *Cod. can. Eccl. Afric. in Bibl. Jur. can. Justelli t.* 1 *p.* 344 *ed. Paris.* 1661 constitutum est; quo quidem canone confirmatur id, quod de vetitis Presbyterorum aliorumque clericorum appellationibus superiori anno sancitum fuerat, atque additur, *sicut et de Episcopis saepius constitutum est.* Verba haec quibusdam viris doctis, praesertim Natali Alexandro *Hist. eccl. Diss.* 28 *in saec. IV. prop. 3 t.* 4 *p.* 479 *ed. cit.*, et Orsio Cardinali *Histor. Eccl. lib.* 27 *n.* 36 *t.* 12 *p.* 134 *edit. Rom.* falsa, ac per fraudem adjecta videntur. Sed utut vera, et germana habeantur, certe eo canone prohiberi non possunt Episcoporum appellationes, quae *saepius* vetitae dicuntur; et tamen nunquam eas vetitas fuisse constat, qui earum *et remotissima*, *et recentia* exempla sunt, ut loquitur Augustinus. Adde, quod Africani Patres in Apiarii causa *usque ad inquisitionem Nicaenorum curarunt servanda a Zosymo prolata statuta*, uti ipsi loquuntur *in cit. Ep.* 2 *ad Bonifacium I.*, ac denique cuncta sunt composita, uti patet ex epistola ad Bonifacium, quam describunt Mansius *t.* 4 *Concilior. p.* 481, et Amortius *Elem. jur. canon. tom.* 1 *in Append. p.* 488 *ed. Ven.* 1763. Quis credat, eo ipso anno, quo omnia sunt composita, contra jus hactenus observatum, contra consuetudinem tum antiquioris, tum recentioris temporis Episcopos appellare ad Summ. Pontificem fuisse prohibitos? Itaque longe alius hujus canonis sensus est, quod solide, nervoseque ostendunt Fratres Ballerinii *loc. cit. col.* 966, et Cl. Zaccharia *Anti-Febron. t.* 3 *cap.* 4 *num.* 12. Scilicet eo canone id constituitur, ut Presbyteri ad transmarina judicia non confugiant, sed Primates, aut universale concilium appellent; quae appellatio ad Primates, aut ad universale concilium saepius de Episcopis constituta est. Id vero non excludit transmarinas appellationes Episcoporum;

sed sicuti Episcopi appellationibus, quas in provinciis interposuerant, judices habebant Primates, aut universale concilium, ita etiam Presbyteri, ac Diaconi iisdem judicibus in posterum uti jubentur.

§. XXVIII. Lapsu temporum jus hoc appellationum ad Summum Pontificem etiam Ecclesiae lege (1), et consuetudine (2) firmatum est. Verum utraque non novum jus constituit, sed iam constitutum, et haerens in Primatu confirmavit (3). Quare qui jus quarumdam appellationum Summo Pontifici tantum esse putant ex jure Patriarchico, ii faciunt, ut quod ex jure Divino Pontifex habet, id ex jure Ecclesiastico habere videatur. Sed Patriarchas supra Episcopos posuit sola lex Ecclesiae, Summum Pontificem ipse Christus. Itaque illi opus habent Ecclesiae lege, sine qua Episcopis superiores non sunt, ut appellationes recipiant a sententiis Episcoporum; sed hac lege Ecclesiae, et hoc jure Patriarchico opus non habet Summus Pontifex qui a Christo supra Episcopos jurisdictionem accepit.

(1) Jus appellationum ad Sedem Apostolicam confirmatum fuisse Sardicensi Concilio ita compertum, exploratumque est, ut se plane ecclesiasticae historiae rudes, et ignaros fateantur, qui huc etiam pertrahunt Isidorianas Decretales, quae post quinque fere saecula in manus hominum pervenerunt. Nolo in horum ineptiis refutandis frustra operam terere; quia si jam an. 347, quo Synodus Sardicensis habita est, jus appellationum ad Sedem Apostolicam probatum, confirmatumque fuerat, plane se deridendos praebent, qui ea de re initium juris positivi a falsis Isidori decretalibus ducendum esse arbitrantur. Sunt autem in Sardicensi Concilio canones tres, qui ad hunc locum pertinent, nimirum *can.* 3, 4, 7 seu 5 *t.* 2 *Concil. col.* 659 *collect.* Labbaei *can.* 3, ut ostendunt Fratres Ballerinii *loc. cit. col.* 947, non pertinet ad appellationes, quae post omnia gradatim excussa judicia postremo loco ad Sedem Apostolicam interponuntur; sed pertinent ad secundum judicium, quod statim post primum judicium a Summo Pon-

tifice constitueretur. Novum id quidem erat ex eorum temporum consuetudine, ut qui primo judicio damnatus fuerat, non statim iret ad episcopos finitimae provinciae, ut cautum erat Concilio Antiocheno *can.* 14 *concil. t.* 2 *col.* 591 *collect.* Labbaei; propterea dictum est: *Si vobis placet, S. Petri Apostoli memoriam honoremus, ut scribatur ab his, qui causam examinarunt, Julio Romano Episcopo, et si judicaverit renovandum esse judicium, renovetur, et det judices.* Sed ratio Primatus, et studium coercendi audaciam Eusebianorum, qui Romano Pontifici in causis Orientis jus suum eripere conabantur, fecit, ut novum illud jus constitueretur. De aplationibus diserte agunt Canones 4 et 7 seu 5, iisque constitutum est, quod Summus Pontifex appellationes recipiat, ac det judices appellantibus, vel ipse *causa cognita sententiam ferat.* Quod clarius explicat interpretatio Dionysii Exigui *cit. can.* 4 quae his est concepta verbis: *Cum aliquis Episcopus depositus fuerit eorum Episcoporum judicio, et proclamaverit, agendum sibi negotium in Urbe Roma; item Episcopus in ejus cathedra, post appellationem ejus qui videtur depositus, omnino non ordinetur nisi causa fuerit in judicio Episcopi Romani determinata.* Basnagius, Du-Pinius, Quesnellus, et ceteri, qui Sardicenses Canones in Oriente receptos negant, refutantur certissimis testimoniis, e monumentis, quae, praeter ceteros, collegerunt Fratres Ballerinii *cit. tom.* 2 *opp. S. Leon. col.* 95 *et tom.* 5 *p.* xxxiv. *et seq.*, ac Josephus Sim. Assemanius *Biblioth. jur. Orient. tom.* 1 *lib.* 1 *cap.* 5 *p.* 110. Recte Graecorum canonum interpres Theodorus Prodromus Senior apud Papadopolum *Praenot. mystag. p.* 367 de his canonibus Sardicensianus dicit haec: *Damnatis in omni judicio semper licet appellare ad Romanum Episcopum, et hujus imperio iterum judicari, aut ab eo, aut a suis legatis.* De Sardicensibus canonibus, praeter Ballerinios, accurate, et copiose egerunt Natalis Alexander *Histor. Eccles. Diss.* 28 *in saec.* 4 *t.* 4 *p.* 462 *et seq. cit. ed. Venet.* Zaccaria *Anti-Febronio tom.* 3 *lib.* 3 *c.* 3 *pag.* 478 *ed. Caesenae.*, *et Anti-Feb. vindic. Diss.* 8 *C.* 5 *n.* 5 *p.* 456 *et seq. tom.* 3, et Marchettus *de' Canoni del Concilio di Sardica par.* 2 §. 2 *pag.* 111, a quibus omnia, quae contra jus appellationum ex his canonibus peti solent, graviter ac solide refutantur.

(9) Appellationum, quae ad Sedem Apostolicam ex omnibus mundi partibus interpositae sunt, tum ante, tum post Sardicense Concilium, magnus numerus est. Anno 142

a judicio Synopensis Episcopi, a quo ob stuprum de gradu dimotus fuerat, Marcio Romam venit, ut a Sede Apostolica pacem, et communionem obtineret. Negant Launojus, de Marca, Du-Pinius, pluresque Protestantes Marcionis appellationem, sed aliud ostendunt Bellarminus *De Rom. Pont. lib.* 2 *c.* 21 *opp. tom.* 1 *p.* 331 *ed. Venet.* 1721, Christianus Lupus *de Appellat. Diss.* 1 *cap.* 18 Mansius et Roncaglia *in Natal. Alexandr. Histor. Eccles. saec.* 4 *Diss.* 28 *t.* 4 *p.* 481 *seq. ed. Venet.* 1776, Zaccaria *Anti-Febron. par.* 2 *lib.* 3 *cap.* 2 *num.* 2. Anno 250. Privatus Lambesitanus damnatus a synodo 90 Episcoporum literas communionis a S. Cornelio Pontifice fraudolenter impetrare conatus est; quod sane, nonnisi cognita, et revocata synodi sententia, fieri poterat. Unde veram appellationem ipse Constantius educit *Epist. Pontif. Roman. in notit. Epist. Non extant. Steph. I.* §. 2 *num.* 4 *col.* 223. Biennio post Fortunatus, aliique Africanae Ecclesiae Presbyteri; anno autem 262 Basilides Asturicensis, et Martialis Emeritensis Episcopus Apostolicam Sedem appellarunt Cyprianus *Ep.* 68 *col.* 253 *ed. Balutii Ven.* 1728 nullam adversus hanc appellationem querelam proponit; tantum dicit eam obreptitiam, et ita jus appellationis agnoscit. Exemplum hoc vetusto juri appellationum confirmando aptissimum esse, animadvertunt Balutius *Not.* 27 *in cit. Epist.* 68 *col.* 260 et Fratres Ballerinii *cit. tom.* 2 *Opp. S. Leonis col.* 931. Eodem anno Paulus Samosatenus ab Antiocheno Concilio depositus suam iterum causam apud Felicem Pontificem agendam curavit; qua de re copiose agit Cl. Zaccaria *Anti Febron. par.* 2 *lib.* 3 *cap.* 2 §. 6. Anno 313 Caecilianus Chartaginensis Episcopus judicatus, et ejectus a synodo Charthaginensi multarum provinciarum Melchiadem Pontificem appellavit, ab eoque, causa cognita, absolutus est. Denique anno 341 celebris est Athanasii appellatio, de qua agit Sozomenus *Hist. lib.* 3 *cap.* 8 *p.* 102 *ed. Cantabrig.*, ac Gelasius I. *Epist.* 13 *ad Dardan.* apud Labbaeum *tom.* 5 *col.* 329 *edit. Venet.* habet haec: *Sanctae memoriae quippe Athanasium Synodus Orientalis addixerat, quem tamen exceptum Sedes Apostolica, quia damnationi Graecorum non consensit, absolvit.* Atque hanc quidem appellationem in discrimen revocare ausus non est Constantius Arianus Imperator, sed tantum apud Liberium egit, ut ejus quoque judicio Athanasius damnaretur, siculi patet ex *Dial. inter Liberium, et Constantium* apud Constantium *Epist. Pontif. Roman. col.* 433 *et seq.* Sunt, et

alia harum appellationum Sardicensi concilio antiquiorum exempla, quae omnia, praeter ceteros, collegit Auctor dissertationis Romae editae 1768 *de Appellationibus ad Romanum Pontificem.* Post Sardicense Concilium plura etiam sunt de his appellationibus monumenta. Nam saeculo IV. Eusthatius Sebastenus Episcopus cum in Concilium Melitinensi Arianorum depositus fuisset, Liberium Pontificem appellavit, a quo restitutus est; qua de re confer ea, quae diximus *lib. 1 tit.* 3 *sect.* 1 §. 18 *not.* 5 *pag.* 179. Eodem saeculo Petrus Alexandrinae Ecclesiae Sacerdos; itemque Instantius, Salvianus, Priscillianus Apostolicam Sedem appellarunt. Initio V. saeculi appellatio occurrit S. Joan. Chrysostomi, de qua multa a me dicta sunt *cit. p.* 179, et quam adversus Launojum, Du-pinium, Quesnellium, Giannonium, Petrum de Marca, et ceteros late vindicant, David *Jugemens canon. cap.* 7 *art.* 5, Natalis Alexander *loc. cit. pag.* 466, ibique Mansius *in Not.*, Pagius *in Baronium ad an.* 404 *num.* 16 *tom.* 6 *p.* 433 *ed. Lucae*, Christianus Lupus *de Appellation. Dis.* 1 *cap.* 27, Bianchius *dell' Esterna Polizia della Chiesa tom.* 5 *par.* 2 *p.* 81, Zaccaria *Anti-Febronio tom. p.* 503 *et seq.* Atque haec quidem Crysostomi appallatio non fidei, sed merae disciplinae causam respiciebat; unde educitur, ut recte monet Natalis Alexander *p.* 467, jus appellationum ad sedem Apostolicam non tantum in rebus fidei, sed etiam disciplinae. Pertinent ad idem saeculum V. appellationes Bubalii, et Tauriani ad Innocentium I., uti patet ex ejus *Ep. ad Episc. Maced.* apud Constantium *col.* 841; Caelestii Presbyteri, et Patrocli Arelatensis ad Zosimum, qui utramque memorat *Ep.* 2 *ad Aurel. et Ep.* 5, apud eundem Constantium *col.* 944 *et* 959, item quatuor illae ex Africa appellationes, quas ab Augustino recenseri diximus, Perevii Episcopi, de quo loquitur Bonifacius I. *Epist. ad Rufum.* 13, apud Constantium *col.* 1036, Eutherii Thyanensis, et Helladii Tarsensis, qui nomine Episcoporum Euphratesiae, utriusque Ciliciae, Cappadociae secundae, Bithyniae, Thessaliae, et Moesiae ad Sixtum III. confugerunt: uti constat ex eorum epistola apud Constantium *col.* 1245 *et seq.*, Idduae Smirnensis Episcopi ad eumdem Sixtum III., qui eam memorat *Ep.* 9 *num.* 3 *col.* 1266, apud Constantium. De Gallicanis appellationibus celebre est testimonium S. Leonis M., qui *Epist.* 10 *ed. Ballerin. t.* 1 *col.* 734 inquit, *a Gallicanis innumeris relationibus esse consultam Sedem Apostolicam, et quemadmodum vetus consuetudo poscebat, per diversarum appella-*

tionem causarum, *aut retractata ab ea*, *aut confirmata fuisse judicia*. Mitto appellationes Chelidonii, Lupicini, Eutychetis, S. Flaviani, Theodoreti, Salomonis Presbyteri, Stephani Larissaei, Contumeliosi Episcopi Rejensis, ceteras, quarum magnus est numerus, quaeque ab iis, quas supra indicavi, scriptoribus accurate describuntur. Consistam in appellationibus Honorati Archidiaconi Salonensis, Felicissimi, et Vincentii, Diaconorum Hadriani Episcopi Thebani, Joannis Presbyteri Chalcedonensis, et Athanasii Monachi, Claudii Abbatis, Pauli Episcopi Africani, Florentii Episcopi Epidauri, Donadei Diaconi Numidiae, Januarii Malacae, Alcisonis Coreyrensis, quarum appellationum omnium testis est S. Gregorius M. *lib.* 1 *Epist.* 19, 20 *opp. tom.* 2 *col.* 503, 504, 506, *lib.* 3 *Epistol.* 6, 7, 8, 9 *et* 53 *col.* 627 *seq. et col.* 662, *l.* 6 *Epistol.* 14, 15, 16, 24, 63 *col.* 803, 804, 809, 838, *l.* 12, *Epist.* 8 *col.* 1181, *lib.* 13 *Ep.* 45 *col.* 1250 *seq.*, *lib.* 14 *Ep.* 7 *et* 8 *col.* 1264 *et* 1266 *ed. Paris.* 1705. Vide etiam Ferrandum *can.* 59 apud Justellum *Biblioth. Jur. Canon. tom.* 1 *p.* 715 *ed. Paris.* et Capitularia Caroli M. *lib.* 7 *cap.* 450 apud Balutium *Capitular. Reg. Franc. tom.* 1 *col.* 731 *et cap.* 412 *col.* 745 *ed Venet.* 1772. Postremo rem concludam Gelasii I. verbis *Epist.* 4 *seu in Commonitor. ad Faustum Magistrum tom.* 5 *concil. col.* 295 Labbaei *cit. ed. Venet. Nobis*, inquit, *opponunt canones*, *dum nesciunt quid loquantur*, *contra quos hoc ipso venire se produnt, quod primae sedi sana, rectaque suadenti parere fugiunt. Ipsi sunt canones; qui appellationes totius Ecclesiae ad hujus sedis examen voluere deferri; ab ipsa vero nusquam prorsus appellari debere sanxerunt.* Late hoc tantum argumentum persecutus sum in opere *Juris canonici universi publici, ac privati lib.* 2 *p.* 243 *seq.*

(3) Quae de Primatus jure dicta sunt, ostendunt, ei prorsus haerere jus appellationum; idque etiam confirmant exempla appellationum Sardicensi concilio antiquiorum. Nam si jus hoc primum his canonibus statum fuisset, nullae ante eos occurrerent ad Apostolicam sedem appellationes. Hinc eas ex ipso jure Primatus repetunt S. Bonifacius I. *Ep.* 14 *ad Thessal. Episc col.* 1038 apud Constantium, Agapetus *Ep.* 4 *ad Justinianum Imperat.* apud Labbaeum *collect. concil. tom.* 5 *col.* 942 *ed. Ven.*, Agatho in Concilio Romano *ibid. tom.* 7 *vol.* 600, Gelasius I *in cit. Common. ad Faustum* apud Labbaeum *t.* 5 *concil. col.* 297, Valentinianus III. *Ep. ad Theodos. opp. S. Leon.*

p. 201 *ed. Rom.*, et S. Bernardus *de Considerat. ad Eugen. lib.* 3 *cap.* 2 *opp. tom.* 2 *pag.* 370 *ed. Ven.* 1781. *Appellatur*, inquit, *de toto mundo ad te. Id quidem in testimonium singularis Primatus tui.* Reliqui Patres, quos inter sunt S. Innocentius I. *Ep.* 2 ad *Victric. num.* 6 apud Constantium *col.* 749, Julius.I. *Ep. I. ad Euseb'an. num.* 22 apud eumdem Constantium *col.* 386, Leo M. *Ep.* 10 *ad Viennens. Episc. cap.* 2 *opp. t.* 1 *col.* 634 *edit. Ballerin.*, ceteri quos mitto, ne nimius sim, hanc ajunt, perpetuo fuisse Ecclesiae consuetudinem, ut ab omnibus Summus Pontifex appellaretur; quae perpetua consuetudo tantum ad jus primatus raferri potest. Ipse Quesnellus, qui tanto studio appellationibus adversatur *Diss*, 15 *in S. Leon.* §. 14 *num.* 4 fateri vel invitus debuit, *Gallicanos, cum appellationes receperunt, respexisse ad Primatus Pontificis dignitatem, ac potentiorem, ut Ireneus vocat, principalitatem.*

§. XXIX. Jus Patriarchicum inesse dicimus in Summo Pontifice, propterea quod lex Ecclesiae quae in Oriente inter ipsum, et Episcopos esse voluit Patriarchas, medium hunc gradum in Occidente non constituit; ideoque Pontifex Occidentis Patriarcha appellatur, quoniam eum quoque occupat in Occidente locum, qui in Oriente datus est certis Episcopis, quos Ecclesia ceteris in ea regione superiores fecit. Sed tum in Oriente, tum in Occidente Primas, et caput Ecclesiae est; et jus annexum Potestati superiori, qualis est Primatus, ad inferiorem, quae in illa inest, hoc est ad Patriarchatum, referri non potest. Simili modo si Princeps qui summo potitur imperio, aut Ducis in bello, aut Judicis civilium controversiarum partes velit sustinere, quidquid in utroque munere gerit non ex mera judicis, ducisque potestate gerit, sed ex potestate summi imperii, in qua utraque illa potestas insita et affixa est (1).

(1) Confer Heineccium *Elem. jur. natur. et gent. lib.* 2 *cap.* 8 §. 156 *et* 157 *et cap.* 9 §. 192 *opp. tom.* 8 *p.* 213 *et* 229 *ed. ..eap. cit.*

§. XXX. Inter appellationes, quae ex Orien-

te, quaeque ex Occidente ad Summum Pontificem interponuntur, hoc discrimen est, quod illae, cum gradatim fiunt judicium postulant Patriarcharum antequam Capitis, et Primatis judicium subeant; hae vero a Metropolitis statim ad hunc Primatem, et caput deferuntur. Sed utroque loco Primas est, qui appellatur, et qui judicat. Si quid Pontifex ageret annexum soli Patriarchatui non Primatui, id quidem ageret tamquam Patriarcha, non tamquam Primas; sed cum ipse habeat jus appellationum ex Primatu, non ex Patriarchatu, semper tamquam Primas appellationes recipit, quocumque ex loco procedant.

§. XXXI. Quod si jus appellationum oritur ex potestate, et jurisdictione, quae in Primatu haeret, consequens est, ut Pontifex, cum ex ea potestate, et jurisdictione appellationes recipit, possit suo lubitu vel causas ipse cognoscere, vel judices, qui eas cognoscant, constituere in loco unde appellatur. Ita in civili republica alterutrum facit Princeps arbitratu suo; quoniam jus appellationum adhaeret in summa potestate, cum qua reipublicae praepositus est. Alicubi quidem lex Ecclesiae, aut consuetudo potest efficere, ut propter locorum longinquitatem, difficultatem rerum, aliasve causas ejusmodi dentur judices in provincia, unde appellatio interposita est; verum neque Ecclesiae lex, neque consuetudo potuit eripere Summo Pontifici potestatem, et jurisdictionem quam a Christo accepit (1).

(1) Sane maxima pars appellationum, quas supra descripsi, pertinent ad judicia, quae a Summo Pontifice Romae acta sunt; et Sardicensibus canonibus, uti ostendi loco superiore, diserte cautum est, ut Romae causae agerentur. Argumentum hoc, praeter ceteros, solide, copioseque persequuntur Fratres Ballerinii *cit. tom.* 2 *opp. S. Leonis col.* 983, et Zaccaria *Anti-Febron. vindic. par.* 3 *Diss.* 8 *cap.* 6 *p.* 495 *et seq.* Illud ridiculum, quod habet Dominicus Cavallarius *Instit. Jur. canon. par.* 3 *cap.* 28. Is enim § 4 *libens agnoscit jus appellandi Romanam*

Sedem a synodorum inferiorum judiciis, tamquam consectaneum Primatus Romani Pontificis in universam Ecclesiam haberi posse ; est enim Romanus Pontifex ceteris Episcopis superior ; naturalis vero ratio dictat, ab inferioribus ad superiorem appellandum. Tum §. *5 et seq.* conatur ostendere, Romanos Pontifices eo jure usos non fuisse ; postea Sardicensi Concilio eis dandi judices facultatem fuisse concessam, hos canones serius fuisse receptos, denique per falsas Isidori decretales Summos Pontifices non tantum dandi judices, sed etiam judicandi in causis appellationum potestatem obtinuisse. Mitto omnia, quae supra dixi, ac suis ipsis principiis Cavallarium urgeo. Si jus appellationum *consectaneum est Primatus Romani Pontificis in universam Ecclesiam*, si ipse appellatur, quia *ceteris Episcopis superior* est, *et naturalis ratio dictat, ab inferioribus ad superiorem appellandum :* hoc est si jus appellationum originem habet a Jure divino, a quo certe Primatus oritur, quid Summus Pontifex opus habuit canonibus Sardicensibus, aut falsis Isidori decretalibus? Non hae decretales, neque illi canones dederunt jus appellationum, sed dedit ipse Christus, qui Primatum instituit. Mitto cetera, quae Cavallarius cumulat contra jus appellationum, quod in ipso Primatu inesse demonstravimus. Nam ipsa sunt argumenta Bohemeri, Van-Espenii, Febronii, ceterorum, quos supra refutavimus, ut proinde eadem omnia quadrent etiam in Cavallarium, qui aliorum errores literis consignavit. Simili plane de causa *in notis ad titulum de Judiciaria Ecclesiae potestate* separatim non refutavimus Cavallarium, qui *in Inst. canon. par. 3 cap. 2 et 3* adversus judiciariam in causis civilibus Ecclesiae potestatem multa habet, quae a Du-Pinio, Fevretio, Van-Espenio, ceterisque similibus desumpta sunt. Nam eorum ineptiis explosis, atque rejectis, etiam Cavallario, cujus par omnino causa est, satisfactum arbitramur. Liceat mihi hoc loco, quoniam memoravi Isidori Mercatoris collectionem, cujus saepe in his institutionibus mentio occurrit, aliquid animadvertere, quod post editum totum tomum I. earumdem Institutionum, ubi de hac collectione disserui *p.* 67. *et seq.* intellexi ex Miss. epistola P. Burrielii data ad Franciscum Ravagum die 22. Decmbris an. 1752., quam mihi legendam dedit. V. Cl. Laurentius Hervas, qui etiam illius partem descripsit in opere, cui titulus *Storia della vita dell' uomo tom. 2. lib. 4. c. 11. p.* 191. Tradit nimirum Burrielius Isidorum usum praesertim fuisse Hispanica collectione canonum, cui multa addidit ingenio suo, multaque emendavit, atque detraxit, ut

suum illud figmentum componeret, quod et ego observavi *in prolegomenis tom.* 1. *cap.* 5. §. 64. *p.* 68. *et seq.* Illud in primis monet ipse Burrielius, sese omnia Hispaniarum archivia diligentissime lustrasse, neque ullum unquam manuscriptum codicem ejus collectionis reperire potuisse; quod argumento est plane maximo, Hispanos, qui Isidorum conferentes cum ea collectione quae in omnium manibus versabatur, nullo negocio fraudem detegere potuissent, Isidori figmenta penitus ignorasse. Illam autem collectionem Gotico. Hispanicam descripsit Burrielius literis ad Canonicum Petrum de Castro datis die 30 Decembris an. 1754., quas equidem literas apud eumdem eruditum virum Laurentium Hervas legi. Scilicet ea continet canones XX. Nicaenos, quos continuo sequuntur aliarum Graecarum Synodorum Canones in latinum sermonem conversi; sed haec versio diversa est a Dionysiana, atque eadem magna ex parte est, quam dedit Isidorus Mercator, cujus nomine eam Harduinus edidit. Atque haec causa est, propter quam multi in Gallis putaverint, Isidori collectionem in Hispaniis fuisse absolutam, quia nimirum Isidorus ex collectione Gotico-Hispanica fere integram Græcorum canonum versionem arripuit. Novum hinc argumentum educitur, ex quo patet, non modo nullas fuisse in hac Isidori collectione Pontificem Romanorum partes, sed ipsos etiam nullam ejus rationem habuisse; quam si habuissent, illam certe misissent ad Ecclesiam Hispanicam, quæ semper magnam habuit cum Romana Ecclesia conjunctionem. Sane pars altera collectionis Gotico-Hispanicae constat ex Decretalibus Summorum Pontificum centum, ac duabus, iisque omnibus certae fidei, quas sequitur Decretalis *de Libris recipiendis*, et non recipiendis, unde Gratianus desumpsit *Can. Sancta Romana* 3. *Dist.*, 15., qui canon, uti testatur Burrielius *cit. Ep. ad Canon. de Castro,* in omnibus Codicibus non Gelasio, sed Horsmidae tribuitur. Optandum maxime esset, ut præclara Hispanorum natio, quae viris abundat ingenio, ac doctrina plenis, in lucem emitteret collectionem Gotico-Hispanicam, quam duabus illis literis Burrielius memorat, quamque ipse illustravit; magnum exinde lumen acciperet ecclesiastica jurisprudentia, et multa forte occurrent emendanda in operibus eorum, qui antiquas canonum collectiones ediderunt. Certe testatur Burrielius, multa se animadvertisse minus vere, et minus accurate scripta a Card. Aguirrio, et a Cajetano Cennio, qui hactenus visi sunt Hispanicas Canonum Collectiones omnium diligentissime expendisse. Ceterum de hac Isidori collectione actum supra est *pag.* 66. *seq.* et mihi valde probabilis conjectura est totius frau-

dis auctorem fuisse Benedictum Levitam Moguntinum qui circa annum 845. Capitularium libros vulgavit.

TITULUS XVI.

DE IN INTEGRUM RESTITUTIONE.

I. In integrum restitutio quid?
II. et III. Qui habeant beneficium restitutionis in integrum?
IV. Quibus in rebus detur?
V. et VI. Qui in integrum restituant?
VII. Effectus restitutionis in integrum.
VIII. Supplicatio Principi oblata.
IX. Confirmatio Apostolica.
X. Oris aperitio.

§. I.

Qui appellationis remedio uti non potest, beneficium habet restitutionis in integrum, per quam omnia in antiquum statum restituuntur. Definitur autem in integrum restitutio a Paulo IV. (1) redintegrandae rei, vel causae actio (2). Datur hoc remedium extra ordinem, ut subsidio sit iis, quibus aliae desunt actiones per quas jus suum consequantur. Quare cum actus ipso jure irritus est, aut cum aliud suppetit ordinarium civile remedium, in integrum restitutio dari non solet (3).

(1) *Recept. sentent. lib.* 1 *tit.* 7 §. 1 apud Schultingium *Jurisprud. vet. Ante-Justinian. pag.* 233 *ed. Lipsiae* 1737.

(2) Actionis vocabulum generatim hic accipitur pro quovis Juris remedio, quod quis vel intendit, vel a magistratu conceditur, ut in *L.* 37 *ff. de Obligat. et action.* Ab Isidoro *Origin. lib.* 5 *cap.* 25 in integrum restitutio definitur, *causae*, *vel rei reparatio.*

§. II. Non temere, ac sine delectu, sed tantum justis de causis in integrum restitutio conceditur. Majores XXV. annis non restituuntur, nisi demonstrata causa laesionis, quae culpa vacat:

qualis est dolus alterius (1), causa metus, alienatio judicii mutandi causa facta (2), absentia, aut justus error (3), denique si qua alia judici justa causa videatur (4). Minores annis XXV. propter lubricam aetatem, probata laesione, restituuntur (5); modo restitutio petatur intra quadriennium a tempore, quo minores esse desinunt.

(1) *Cap.* 4 *de restit. capit.*, 6 *de His quae vi metuve.*

(2) *L.* 1 *de Alien. jud.*, *C.* 11 *de Judic.* Extat in Pandectis, atque in Decretalibus titulus *de alienatione judicii mutandi causa facta.* Fit autem haec alienatio, quoties pars altera, quae litem habet, dolo malo jus suum in aliquem transfert, *et facit commutationem*, ut loquitur, *C.* 1 *de Alienat. judic. mutand. caus.*, veluti si vendat, aut cedat potentioribus, ut adversario gravius negocium ingerat, atque ejus conditionem deteriorem faciat.

(3) *L.* 2 *ff. de Restit. in integr.*, *C.* 4 *eod.* Vide etiam Paulum *Recept. sentent. lib.* 1 *tit.* 7 §. 1 apud Schultingium *l. et edit. c. pag.* 233.

(4) *L.* 1 *ff. Ex quib. caus. major. C.* 4 *de In integr. restit.*

(5) *L.* 1 *ff. Ex quib. caus. major. C.* 4 *de In integr. restit.* Concessa autem in integrum restitutione minori, etiam ejus fidejussori succurritur, ut inquit Ulpianus *in leg.* 51 *ff. de Procurat.*, Consule Edmundum Merillum *Observ. l.* 4 *cap.* 10 *p.* 127 *ed. Neap.* 1720.

§. III. Exemplo minorum, etiam Universitates habent in integrum restitutionem (1): similiter et Ecclesia eodem beneficio fruitur (2). Nomine autem Ecclesiae Jurisconsultorum sententia, et usu fori omnia corpora ecclesiastica, monasteria, domus religiosae, academiae, hospitalia comprehenduntur. Restituitur Ecclesia, si detrimentum accepit, eaque restitutionem petat intra quadriennium postquam illud pertulit; modo ab initio propter dolum, vim, metum, aut aliud justum impedimentum jus suum persequi non potuerit (3), et vero restituitur ubicumque sit laesa, etiam propter ne-

gligentiam Procuratoris, qui ejus jura, et documenta non protulit (4); contra confessionem sibi noxiam (5); contra lapsum fatalium (6); non solum contra laicum, sed etiam contra aliam Ecclesiam, quae intulit detrimentum (7).

(1) *L. 4 cod. Ex quib. caus, major. in Integr. restit.*, *leg. 3 cod. de Jur. reipublic.*, *leg. 9. ff. de Appellat.*
(2) *Cap. 1 de in integr. restit.*, *C. 2 eod. in 6*, *Clem. unic. eod.*
(3) *Cap. 1 de In integr. restit. in 6.*
(4) *Cap. 2 de in integr. restit.*
(5) *Cap. 2 eod. in 6.*
(6) *Cap. 3 de in integr. restit.*
(7) *Cap. 3 eod.* At enim qui privilegium habet, eo uti non potest adversus illum, cui par est privilegium *L. 12 §. 1 cod. Qui potior. in pignor.* Verum id quidem est, si utraque Ecclesia de damno vitando agat; at si altera de damno vitando, altera de lucro captando agat; illam contra hanc restitui aequum est, uti similiter minor contra minorem restituitur, *Leg. 12 §. Item quaeritur ff. de Minor.*

§. IV. Datur in integrum restitutio etiam contra sententiam Principis (1), aut Summi Pontificis (2), sed tantum uterque contra propriam sententiam, aut sui delegati restituit (3): datur praeterea tam in judicio, quam extra judicium cum quis ex aliquo facto, aut contractu laesus est. Semel denegata non amplius conceditur, praeter quam ad appellationem omissam; nisi deinceps nova prodierint monumenta, quorum gratia tribuenda videatur (4).

(1) *Leg. 1 et 2 cod. Si saep. restit. in integr. postul.*
(2) *Cap. 5 de In integr. restit.*
(3) *L. 18 ff. de Minor. 25 an.*, *L. 3 cod. Si adver. rem. judic.*
(4) *Cap. ult. de In integr. restit.*

§. V. Restituit autem Magistratus urbanus, vel provincialis, vel judex in eam rem a Principe, vel a Magistratu datus (1). Municipalis Magistratus sine Principis mandato neminem restituere

potest (2), quoniam non habet mixtum imperium, cujus praesertim est propria in integrum restitutio. Atque hi quidem concedunt in integrum restitutionem, quam ordinariam dicimus, quae scilicet ab ipsa lege, atque intra certum tempus, puta intra quadriennium tribuitur. Nam extra ordinem, hoc est praeter scripti Juris imperium, uti fit in transactionibus, et similibus, lapsoque tempore a lege constituto, solus Princeps restituit.

(1) Confer Cujacium *in cod. lib. 4 tit.* 46 *opp. tom.* 20 *col.* 862 *ed. cit.*

(2) *L.* 26 *ff. ad Municipal*· Vide Scipionem Gentilem *de Jurisdict. lib.* 1 *c.* 32 *opp. tom.* 3 *p.* 96 *et seq. ed. Neap.* 1764. Verum jure Codicis etiam Municipales Magistratus in integrum restituere posse, censet Oddus *de Restit. in integr. par.* 1 *qu.* 32 *art.* 4.

§. VI. Magistratus adversus suam, aut judicis inferioris, parisve potestatis sententiam restituit; inferior autem Magistratus contra superioris sententiam restituere non potest (1). Nostris moribus Judex ordinarius, qui in Urbe principe jus reddit, quique ex omnibus provinciis appellatur, in integrum restituit adversus judicata Magistratuum provincialium, et municipalium: sed contra ipsius judicatum a Principe in integrum restitutio conceditur. Alicubi mos est, ut propter incidentia in lite a judice ordinario, cum vero agitur de praecipuo negocio, veluti de contractibus, transactionibus, hereditatum aditionibus, aut repudiationibus, praescriptionibus, rebus judicatis ceterisque similibus, non nisi a Principe, vel ab eo, cui data haec potestas a Principe est, restitutio tribuatur (2).

(1) Consule Cujacium *loc. cit*, *et in Leg.* 16, *ff. de Minor.* 25 *an. opp. tom.* 1 *col.* 868 *ed. cit.*, et Donellum *de Jur. civil. lib.* 12 *cap.* 14 §. 3 *opp. tom.* 5 *col.* 1241 *seq. ed. Lucae cit.*

(2) Vide Voetum *in Pandect. lib.* 4 *tit.* 1 *num.* 3 *et* 4.

§. VII. Petita in integrum restitutione omnia

in suo statu manere debent, donec res finita fuerit (1); et ideo latae sententiae executio suspenditur, perinde ac appellatio interposita fuisset (2). Ea vero inde impetrata omnia ad pristinum statum vocantur, laesio removetur, et quae sua sunt unusquisqne recuperat (3). Nam restitutio prodest non tantum illi, qui eam impetrat, sed etiam illi, contra quem conceditur, quoniam utrique suum tribuendum est. Sed qui rem recuperat, solvere debet impensas quas alter in rem fecit (4).

(1) *L. un. cod. in Integr. rest. postul. ne quid novi fiat.*
(2) *Cap. 6 de in Integr. restit.*
(3) *L.* 25 §. *Restitutio ff. de Minor.*
(4) *Cap.* 1 *de In integr. restit.*, *C.* 11 *de Reb. eccles. alien.*

§. VIII. Etiam a supplicatione Principi oblata, quam et *revisionem* appellamus (1), adjuvantur ii, qui appellationis remedio uti nequeunt. Quae supplicatio dici potest quaerela adversus molestiam, sive gravamen judicis, a cujus sententia propter ejus excellentiam sine statuto, aut Principis constitutione appellare non licet (2). Ea vero si proponatur intra decem dies post latam sententiam, efficit ut eadem sententia non aliter exitum habeat, nisi victor fidejussionem praebuerit tantum restituendi cum ultimis augumentis, quantum fuerit in condemnatione, si sententia revocetur (3). Elapso quoque decennio recte intra biennium haec supplicatio proponitur; sed tunc nulla cautione opus est, ac sententia statim vim, et exitum habet (4).

(1) Multi supplicationem a revisione distinguunt, et hanc illi quidem affinem, non omnino similem faciunt. Confer Benderum *de Revision. in proem. num.* 18 *et seq.*, et Hilligerum *ad Donellum de Jur. civil. lib.* 28 *cap.* 6 §. 15 *not.* 22 *tom.* 6 *col.* 418 *et* 419 *ed. Lucae cit.*
(2) *L. unic. cod. de Senten. praefect. praetor.*
(3) *Auth. Quae supplicatio cod. de Praecib. Imper. offeren.*, quae Authentica sumpta est ex *Novell.* 119 *C.* 5.

Vide Cujacium *in cod. de Sentent. Praefect. Praetor. opp, tom.* 9 *col.* 989 *ed. cit.* Sed jam plerisque in locis fori usu receptum est, ut supplicatio intra dies decem Principi oblata sententiae executionem suspendat, neque ulla habeatur ratio cautionis *de restituendo*, quam forte victor emittere velit.

(4) Consule Voetum *ad Pandect. l.* 49 *tit.* 2, qui ea de re copiose disputat.

§. IX. Quemadmodum vero qui causa cecidit, judicium antea gestum infirmari postulat, ita qui superior discessit, illi vim majorem saepe addendam curat, quod fit potissimum Apostolicae Sedis Confirmatione. Agunt ea de re Decretales in titulo *de Confirmatione utili, vel inutili.* Apostolica haec confirmatio, cum facta est causa cognita, praecidit omnem controversiam: adeo ut res a Summo Pontifice confirmata amplius in discrimen revocari non possit. Contra vero si edita est re non cognita, atque *in forma communi*, ut ajunt, ea quidem impedimento non est, quominus judex rem noscat: quia confirmatio conditionem habet, modo justa sit sententia, de qua quaerebatur (1).

(1) *Cap. I.* Ibique Glossa *v. Confirmationem, et C.* 2, *et C.* 7 *de Confirmat. util. vel inutil.*, *C.* 5 *de Concess. praeben.*, *C.* 14 *de Offic. et potest. delegat.*

§. X. In primis autem curandum est, ut a Pontificia confirmatione procul absit omne obreptionis, aut subreptionis vitium: scilicet ea non est impetranda aut falsa narrando, aut vera malitiose reticendo (1). Quod merito transfertur etiam ad cetera Apostolicae Sedis mandata, decreta, confirmationes, quae, cum in iis obreptio, aut subreptio inest, vim nullam habent. Hodie de vi, aut justitia privilegii, mandati, aut confirmationis Sedis Apostolicae disputari non solet; nisi primum ab ipso Pontifice *oris*, ut vocant, *aperitio* fuerit impetrata.

(1) *Cap.* 1 *et* 2 *de Confirmat. util. vel inutil.*

TITULUS XII.

DE ARBITRIS.

I. Per arbitros, et transactiones lites tolluntur.
II. Qui arbiter?
III. Arbiter vel necessarius, vel voluntarius.
IV. Quibus in rebus necessarii arbitri assumantur?
V. Arbitri voluntarii nullam habent jurisdictionem.
VI. Sententia ab arbitro lata quam vim habeat?
VII. Qui arbitri esse possint?
VIII. Unus ne, an plures arbitri eligendi?
IX. Quomodo plures arbitri judicare debeant, et quid agendum, si inter se dissentiant.
X. Quando arbitri cogendi adferendum judicium?
XI. Quomodo ab arbitris judicandum?
XII. Quae causae rejiciant arbitrium?
XIII. Arbitri judicium ad boni viri arbitrium quando redigatur?
XIV. Quis arbitri executionem decernat.
XV. Quomodo exspirent arbitria?

§. I.

Forensem strepitum longasque, ac periculosas judiciorum ambages declinaturi non raro controversias omnes arbitrorum fidei dijudicandas committimus, aut initis mutuo consensu pactis, et transactionibus sedamus, atque componimus. Itaque posteaquam de judiciis actum est, aliqua etiam de arbitriis, et aliqua item de pactis, et transactionibus addenda sunt.

§. II. Arbiter in libris juris civilis saepe est judex a Praetore datus (1); sed tamen distinguitur ab eo, quem proprie judicem appellamus (2). Qui bonae fidei judiciis datur, arbiter, qui stricti juris, judex est: uterque constituitur a Magistratu, qui dati ab se judicis, aut arbitri sententiam exequitur (3). Nobis hoc loco arbiter est judex ad cognoscendam, finiendamque controversiam litigantium voluntate constitutus, sive id ipsi legis imperio fecerint, sive sponte sua (4).

(1) *Leg.* 3 *cod. de Commun. divid.*.

(2) *Leg.* 7 *ff. ad leg. Jul. repet.*, *leg.* 15 *ff. de Re judic.* §. 1 *Inst. de Act.*

(3) *Leg.* 15 *cit. ff. de Re judic.* Confer Brissonium *de Verb. signific. v. Arbiter.*

(4) Arbiter ab eo distinguitur, quem nos arbitratorem vocamus, quod quidem vocabulum Ius Civile ignoravit, rem tamen ipsam recte novit. Arbitrator autem dicitur, qui sine ulla judicii forma ex aequo, et bono lites suo consilio, et auctoritate studet componere, *leg.* 14 §. *Recepisse ff. de Recept. qui arbitr. recep.* vel convenientes, aliaque ad finem bonum perducit, adhibeturque in contractibus, ut rerum pretia, mercedem operarum, lucrum, aut damnum, ceteraque similia boni viri arbitrio constituat *leg.* 70 §. *Gener. ff. de jur. dot. leg.* 76, 77, 78, 79 *ff. Pro socio*, §. *Inst. de Locat.*, §. 2 *Inst. de empt.*, *leg. ult. cod. de Contrahen. empt.* Confer Cujacium *in l.* 4 *quaest. Pauli leg.* 77 *opp. tom.* 5 *col.* 966 *seq.*

§. III. Nam alii sunt arbitri, quos ipsi quidem litigantes sumunt, sed legis jussu, et alii sunt, quos ipsi suo arbitrio, ac libera voluntate constituunt, et hi *voluntarii*, illi vero *necessarii* appellantur (1). Arbitri necessarii veri judices sunt, quoniam dantur a lege, vel Principe, vel Magistratu, qui eos eligere cogunt: ideoque habent jurisdictionem, eorumque sententia vim accipit rei judicatae, ab eaque appellatur (2). Retinent tamen nomen arbitrorum, quoniam mutuo partium consensu eliguntur, ut arbiter pro socio, tutelae (3).

(1) Arbitri libera litigantium voluntate electi proprie *compromissarii*, legis autem imperio constituti *juris* arbitri dicuntur. Atque hi quidem originem ducunt a judicibus, qui olim dabantur in negotiis bonae fidei partium voluntate electi *leg.* 17 *de Judic.*, qui ex aequo, et bono arbitrari de lite poterant, et quorum in Jure Romano saepe mentio est *leg.* 7 *ff. de Negot. gest. leg.* 1 *ff. de Pact. dotal. leg.* 47 *ff. Famil. ercisc.* Quin etiam hi dabantur ad articulos incidentes definiendos, veluti ad probandos fidejussores, a quibus etiam appellari poterat, cum instar judicum pedaneorum essent *leg. ff. Qui satisd. cogan.*

(2) *Leg.* 9. *ff. Qui satisd. cogan.*, *leg.* 23 *ff. de Appellat.*, *C.* 11 *de Offic. deleg. in* 6.

(3) Consule Cujacium *in leg. 16 cod, de Judic. opp. tom. 9 col. 138 ed. cit.*

§. IV. Plura autem negocia sunt, quae leges ab his arbitris expediri volunt. Ita jure civili si delegati judices suspecti habeantur, eligendi sunt arbitri, qui ipsam principem causam dijudicent (1): itemque jure canonico cum judices super revocatione Literarum Apostolicarum inter se non consentiunt (2), aut cum datus judex suspectus est, arbitri constituuntur (3). In Africana Ecclesia eligi debebant arbitri, qui noscerent appellationes a sententia synodi provincialis (4): et nunc jure municipali quarumdam regionum sancitum est, ut eorum, qui inter se certo cognationis gradu conjunguntur, lites arbitrorum judicio committantur.

(1) *Leg. 16 cod. de Judic.*

(2) *Cap. 11 de Offic. et potest. delegat.*, *in 6.*
(3) *Cap. 39 de Offic et potest. deleg. C. 14 de rescript. C. 41 § 2, et C. 61 de Appellat.*, *C. 4 de For. compelen.*
(4) *Can. 46 cod. African.* apud Dionysium Exiguum *in Biblioth. t. 1 p. 382.*

§. V. Arbitri voluntarii nullam habent jurisdictionem, sed tantum notionem, nec proprie judices sunt, quos privatorum consensus facere non potest (1), sed tantum ex compromisso judicis partes suscipiunt (2). Compromissum est conventio, qua litigantes controversiam alicujus judicio subjiciunt, spondentque, se arbitri sententiae parituros (3). Accepta ab arbitro conventio *receptum* dicitur (4). Hoc autem promittunt litigantes vel mutua stipulatione, vel nudo pacto, et interdum etiam pro eorum arbitrio adjecta poena per quam ipsi firmiori vinculo obstringuntur.

(1) *L. 3 cod. de Jurisd.*
(2) *L. 14 §. 2 ff. de Recept. arbitr. qui arbitr. recep.*

(3) *L. 11 §. 2 ff. eod.*, *Cap. 10 de Arbitr.*
(4) *L. 23 §. 2 eod.*, *C. 4 de Arbitr.*

§. VI. Antiquo jure etiam jurisjurandi religione compromittentes suam obligabant fidem; tum id vetuit Justinianus (1); sed jure canonico recte emittitur jusjurandum; et emissum valet (2). Cum compromisso adjecta poena est, quae adjicitur, et omittitur arbitrio litigantium (3), tum civili, tum canonico jure locus est petitioni poenae, non exceptioni rei judicatae, quam arbitrium minime parit (4); cum poena est omissa, *incerti actio* a jure civili comparata est (5). Justiniani lege (6) si pactum sine poena est *arbitri sententiae stari*, et litigantes aut sententiam subscripserint, aut decem dierum silentio confirmaverint, reo pacti exceptio, actori in factum actio conceditur. Sed hodie sublatis jam civilis juris subtilitatibus, quodvis compromissum, etiam nudo pacto initum, actionem, et exceptionem parit. Nam passim recepta sententia est, etiam ex nudo pacto actionem, et exceptionem oriri; sive id ex jure canonico, aut potius ex ejus interpretatione in mores traductum fuerit, sive quod labentibus annis grave, et absurdum visum fuerit, etiam in nudis pactis fidem fallere (7).

(1) *Auth. Decernit. cod. de Recept. et arbitr.*, *Novell.* 82 *cap.* 11 §. 1.
(2) *Cap. 2 de Arbitr.*
(3) *L. 32 §. ult. de Recep.*, *C.* 9 *de Arbitr.*
(4) *L. 2 ff. de Recep.*, *C.* 9 *de Arbitr.*
(5) *L. 32 §. ult. ff. de Recept.*
(6) *L. 5 eod. de Recept.*
(7) Confer Gudelinum de *Jur. novissim. lib.* 3 *c.* 5 *num.* 8 *et seq.*, Vinnium de *Pactis c.* 7, Voetum ad *Pandect. lib.* 2 *tit.* 14 *num.* 9, Grotium *Manud. ad jurispr. Holland. lib. 3 cap.* 1.

§. VII. Omnes, qui judices, ii ferme arbitri esse possunt, sive sint privati homines, sive magistratus (1), judicesve ordinarii, aut delegati (2). Quin etiam ab hoc officio non repelluntur infames,

et libertini (3), filii quoque causam patris cognoscere non prohibentur (4). Haud tamen arbitri constitui possunt servi, pupilli, furiosi, amantes, et similes (5), minores annis viginti (6), itemque ex jure civili mulieres (7); quamquam eis jus canonicum arbitrium permittat, si lege, aut moribus ordinariam habeant jnrisdictionem (8). Laici quoque in rebus spiritualibus arbitri esse nequeunt (9), nisi cum Episcopi auctoritate clericis sint adjuncti, aut jussi a summo Pontifice arbitrium susceperint (10); denique excommunicati vitandi, quorum societatem refugimus, arbitri munere fungi non possunt.

(1) *L.* 3 *et* 4 *ff. de Recept. arbitr. qui arbitr.*
(2) Inquit Ulpianus in *leg. 9 ff. eod.* non posse *judicem arbitrium recipere ejus rei, de qua judex est.* Sed civili juri a Canonico derogatum plerique sentiunt. Utut sit, certe jure Canonico tum ordinarii, tum delegati judices arbitri esse possunt, uti patet ex *C.* 5, 7, 10 *de Arbitris, et C.* 14 *de Praesumpt.*
(3) *L.* 7 *ff. de Recept. arbitr. et qui arbitr. can.* 2 *§. cognitores. c.* 3 *qu.* 7.
(4) *L.* 6 *ff. eod.*
(5) *L.* 9 *ff. de Recept. arbitr. et qui arbitr. secip.*
(6) *L.* 46 *ff. eod.* Late ea de re disputat Voetus ad *Pandect. lib.* 4 *tit.* 8 *num.* 7.
(7) *L. ult. cod. de Recept. et arbitr.*
(8) *Cap.* 4 *de Arbitr.* Cujus historiam tradit Mantique *Annal. Cisterciens. tom.* 3 *an.* 204 c. 5 Confer etiam Cujacium *Observ. lib.* 13 *cap.* 23 *opp. tom.* 3 *col.* 348 *ed. cit.*
(9) *Cap. 8 de Arbitris.*
(10) *Cap.* 9 *eod.*

§. VIII. Tam unus, quam plures arbitri constitui possunt, iique tum pares, tum impares numero; licet satius sit impares numero eligere, ut hoc modo, si dissentiant, ratum firmum habeatur quod a pluribus definitum fuerit (1). Nam scitum est, quod cum omnium, qui judices dati sunt, sententiae inter se non conveniunt, litem finit judicium, quod plures numero ediderunt; cum autem cuncti sunt opinione discordes, praefertur sententia ejus

qui minorem summam constituit, quoniam summa minor in majori continetur, ideoque omnes in eam consenserunt (2).

(1) *Cap. 1 de Arbitris.*
(2) *Cap. 1 eod. in 6 leg. 32 §. Si plures ff. de Recept. arbitr. qui arbitr.*

§. IX. Jure civili, cum plures arbitri electi sunt, omnes conjunctim judicare debent; nisi cautum nominatim sit ut uno absente, reliqui negocium expediant (1). At jure canonico si unus citatus, nec impeditus adesse nolit, recte praesentes controversiam finiunt (2); quod rectissime sancitum est, ut lites exitum habeant celeriorem. Quod si duo arbitri constituti sint, iique inter se in judicando dissentiant, secundum jus civile tertius sumitur in compromisso designatus, sed eo non designato, solvitur compromissum, quoniam in hoc tertio eligendo arbitri dissentire possunt (3). Sed hodie semper duobus arbitris, quorum est dissimile judicium, integrum est tertium, etiam non nominatum, sumere, qui litem finiat, modo litigantes expresse non contradicant (4); quod juris canonici disciplinae consentaneum est (5).

(1) *Leg. 19 §. Item, et leg. 20 et 21 ff. de Recept. arbitr.*
(2) *Cap. 2 de Arbitris in 6.*
(3) *L. 19 §. Si in duos ff. de Recept. arbitr.*
(4) Arbitris dissentientibus posse litigantes a compromisso resilire certum est, cum id eis a lege permittatur. Itaque si litigantes testationibus suis denuncient, ne tertius eligatur, aut ne sententiam dicat, non intelligo, quomodo hic tertius, in quem numquam litigantes consenserunt, arbiter efficiatur: cum nemo sine partium voluntate satis idoneus arbiter esse possit. Consule Voetum *ad Pandect. lib. 4 tit. 8 n. 13.*
(5) *Cap. 61 de Appellat.*

§. X. Arbitri judicium sponte suscipiunt, quoniam, ut eleganter inquit Ulpianus (1), haec res libera, et soluta est, et extra necessitatem jurisdi-

ctionis posita. Sed quod initio voluntarium erat, fit postea necessarium; quoniam qui arbitrium susceperunt, videntur suam obligasse fidem, quam eos liberare oportet. Itaque arbitri semel suscepto munere omnino fungi debent, et repugnantes coguntur imperio magistratus (2); nisi justam habeant causam, propter quam sui officii partibus non satisfacere impune possint. Ita si litigantes arbitrium infamaverint, aut eo spreto, et contempto ad alium arbitrum iverint, si graves inter ipsos inimicitiae ortae sint, impune arbitrium abjicitur; similiter adversa valetudo, necessaria profectio, munus reipublicae, aliaque similia justam praebent abjiciendi, aut saltem differendi arbitrii causam (3).

(1) *L.* 3 §. 1 *de Recept. arbitr. qui arbitr.*

(2) *Leg.* 3 §. 1 *cit.*, *et leg.* 22 *ff. eod.*

(3) Confer Huberum *Praelect. ad pandect. lib.* 4 *tit.* 8 *num.* 7, et Heineccium *eod. loc* § 540 *opp. tom.* 2 *p.* 135 *ed. Neap.* 1769.

§. XI. Pendet autem ex indole praesertim, et ratione compromissi, quo modo, quove ordine procedere; quam potestatem habere, quam contra non habere, quot numero esse, intra quod tempus, et quibus de rebus arbitri judicare debeant (1). Generatim ferenda est ab arbitris sententia loco, in quem compromissum fuit (2); die non feriato (3); tempore convento, nisi litigantes nullum tempus definiverint, vel ejus prorogandi arbitris dederint facultatem, vel arbitri jurent, sibi nondum liquere (4), partibus praesentibus publicanda est (5), nisi aliud populorum moribus receptum sit; denique ferenda est de negocio, quod datum fuit, non de alio (6); et si plura negocia commissa sunt, de omnibus est judicandum (7). Possunt quoque arbitri alios eligere, qui controversiam definiant cum hanc potestatem a litigantibus acceperunt (8), non item cum ea de re nihil actum est (9):

(1) Confer *cap.* 1 *et* 12 *de Arbitris.*

(2) *L.* 27 §. *Si arbiter ff. de Recept., qui arbitr. reciper.*

(3) *Leg.* 2 *et* 7 *cod.*, *et leg.* 41 *ff. de Recept. qui arbitr.*

(4) *Leg.* 14 *leg.* 30 *leg.* 35 *leg.* 38 *ff. de Recept. qui arbitr. recep.*

(5) *L.* 32 §. *Si quis ff. eod.*

(6) *L.* 37 §. *de Officio ff. eod.*

(7) Id vero plenum compromissum appellatur *leg.* 25, *et leg.* 27 §. *Plenum ff. eod.*

(8) *Cap.* 13 *de Arbitris.*

(9) *Leg.* 37 §. *Quaesitum ff. de Recept. qui arbitr. recep.*

§. XII. Non in omnibus tamen causis arbitri adhiberi possunt, sed in iis tantum, quae privati arbitrii sunt; quoniam per simplicem arbitri notionem expediri non possunt, quae ad jus publicum pertinent et publicam auctoritatem desiderant. Ergo rejiciunt arbitrium causae restitutionis in integrum, criminales, in quibus criminaliter agitur, item causae status, scilicet ingenuitatis, natalium, libertatis (1), actiones populares, et famosae (2), similiter causae matrimoniales (3); quippe quae omnes vices superant privatae potestatis. Etiam causae exemptionum, quod in iis agitur de jure Summi Pontificis, per compromissum nosci, expedirique non possunt (4).

(1) *Leg.* 37 §. *Julianus de Recept. qui arbitr. recep.*, *leg. ult. cod. Ubi et apud quem cognosc. restit. in integr.*, *C.* 9 *de In Integr. restit.*

(2) *Leg.* 37 §. *Julianus ff. de Recept. qui arbitr. recep.*

(3) *Cap. penult. de Integr. restit.* Verum sponsalia *de futuro* non rejiciunt compromissnm, quoniam ea mutuo consensu dissolvuntur *cap.* 2 *de Sponsal.*

(4) *Cap.* 5 *de Arbitris.*

§. XIII. Arbitri pronunciatio sententia proprie non est, sed a jurisconsultis arbitrium (1), passim vero fori usu laudum vocatur (2). Ab eo non datur appellatio, quoniam absurdum esset diuturna lite vexare eos, qui ad arbitros iverunt, ut se a litium ambagibus, et impensis liberarent; arguere vero semetipsum debet qui compromisit, si minus aequum judicem elegit (3). Verum ut sententiae ab arbitro prolatae iniquitas, atque error emendetur, passim

in foro receptum est, ut illa ad arbitrium boni viri redigatur. Quam *reductionem* intra decem dies postulat qui causa cecidit (4). Magnam autem haec *reductio* cum appellatione affinitatem habet ac per eam negocia arbitris antea commissa ad ordinarium judicem deferuntur.

(1) *L.* 9 *ff. qui satisd. cog.*

(2) Inferiori latinitatis aevo *judicare* dictum est *laudare*. In *lib.* 2 *de Feudis cap.* 20 scriptum est: *laudatum saepe scio*, hoc est, *judicatum*. Consule Hotomanum *de verb. Feudal.* Turnebus *Advers. lib.* 14 *cap.* 12, vehementer objurgat jurisconsultos, quod barbaro *laudi* vocabulo utantur, cum arbitri sententia *arbitrium* latine dicatur. Verum hoc quidem est, quod Turnebus dicit de barbarie vocabuli *laudi*; sed elegantiores jurisconsulti *arbitri* verbo usi sunt, et ita sane loquitur Cajus *cit. leg.* 9 *ff. Qui satisd. cog.*

(3) *Leg.* 52 §. *Stari ff. de Recept. qui arbitr.*

(4) Confer Voetum *in Pandect. lib.* 4 *tit.* 8 *n.* 25 *et seq.*

§. XIV. Ceterum cum arbitri voluntarii nullam habeant jurisdictionem, eorum arbitrium vim, et exitum non habet nisi praesto sit auctoritas Magistratus, seu Judicis ordinarii, cujus imperio arbitri executio perficitur. Hoc autem imperium ad illud exequendum non accommodat Magistratus, nisi primum re cognita intelligat, dignum revera esse arbitri judicium, quod a litigantibus observetur.

§. XV. Expirant arbitria mutuo consensu, morte compromittentium, nisi etiam haeredum facta sit mentio (1), uno alterove ex arbitris mortuo (2), nisi cautum compromisso sit, ut uno ex arbitris vita functo reliqui judicent (3), lata sententia interitu rei de qua litigatur, lapso tempore constituto, nisi illud justis de causis, uti demonstratum supra est, prorogatum fuerit.

(1) *Cap* 10 *et ult. de Arbitr.*, *leg.* 32 §. *Si haeredis ff. de Recept. arbitr.*

(2) *Cap.* 50 *de Testib.*

(3) *Cap.* 42 *de Offic. et potest. delegat.*

FINIS LIBRI TERTII.

INDEX

TITULORUM, QUI IN HOC TERTIO TOMO CONTINENTUR.

FINIS INDICIS LIBRI TERTII.

APPENDIX

EORUM QUAE AUCTORITATE

SUMMORUM PONTIFICUM

IN NEAPOLITANO REGNO VIGENT.

INDEX

ADDITIONUM EORUM QUAE AUCTORITATE SUMMORUM PONTIFICUM IN NEAPOLITANO REGNO VIGENT.

Addenda ad pag. 83. §. CI. Tom. I.

TRATTATO

DI ACCOMODAMENTO TRA LA SANTA SEDE E LA CORTE DI NAPOLI

CONCHIUSO IN ROMA TRA I PLENIPOTENZIARII DELLA SANTITA'

DI PAPA BENEDETTO XIV.

E DELLA MAESTA'

DI CARLO III. INFANTE DI SPAGNA

RE DELLE DUE SICILIE

Approvato e ratificato dalla Maestà S. a dì 8 Giugno 1741, e dalla S. S. a dì 13 dello stesso mese ed anno.

Per terminar le dispute e controversie, che da più secoli nel Regno di Napoli sono state su diversi capi tra le Curie laiche, ed ecclesiastiche, e per tòrre con ciò ogni occasione di discordia tra le due Potestà, la Santità di Nostro Sig. BENEDETTO XIV, e la Maestà di CARLO Infante di Spagna, Re delle due Sicilie, per mezzo de' loro Plenipotenziarii muniti delle necessarie facoltà, dopo diligentissimo esame, e matura deliberazione, nella quale per parte di Sua Santità si è inteso il parere di alcuni Signori Cardinali, son convenuti ne' seguenti capitoli, che dovranno da amendue le parti per l' avvenire perpetuamente, ed inviolabilmente osservarsi, col cominciarsene l' esecuzione

**

in tutto ciò che potrà subito e senza dilazione praticarsi, ed eseguirsi, dopochè questo presente Trattato sarà sottoscritto, e ratificato.

CAPO I.

Immunità Reale.

Trovandosi la maggior parte delle Comunità del Regno esauste, ed impotenti a soddisfare sì a' pubblici pesi, come a' frutti de' debiti, che si trovano per bisogni pubblici dello Stato aver contratti per lo più con Monasteri di povere Monache, Capitoli, ed altri luoghi, e Comunità ecclesiastiche; e dall' altra parte per la maniera come ora si riscuotono le pubbliche imposizioni, cadendone la maggior parte del peso sopra la più misera gente necessitata in certi luoghi per un rubbio di macinato a pagare di gabella niente meno di quattro ducati, ed in altri, dove si vive a testatico, un miserabile che non ha che le sole braccia, colle quali dee mantener sè stesso, e tutta la sua povera famiglia, è talvolta costretto a pagare fin otto, e dieci ducati l' anno: quindi S. M. per sollievo de' suoi più poveri sudditi, e di que' luoghi pii, e precisamente de' Monasteri di povere Monache, che per aver la maggior parte delle loro rendite in censi attivi sopra le Comunità, si trovano ridotti in molta strettezza; ha determinato, mediante un general catasto di tutti i beni del Regno, far una più giusta distribuzione de' pubblici pesi. Ma tutto ciò non ostante, de'beni del Regno trovandosi gran parte passata *in manus mortuas*, senza che per essi si paghi un sol quattrino per li bisogni dello Stato, i soli beni posseduti da' laici non possono bastare pel sollievo desiderato de' poveri, e delle Comunità, perciò la Santità di Nostro Signore, attesa l' impotenza dei laici, ed avendo ugualmente a cuore il sollievo della più misera gente del detto

Regno, e de' luoghi pii, che hanno crediti colle Comunità, aderendo alle istanze di Sua Maestà, è benignamente condiscesa; che per quello, che riguarda l' esenzione, e le franchigie degli Ecclesiastici del Regno di Napoli, si osservi per l' avvenire quanto vien disposto ne' seguenti articoli.

Art. I. Ne' catasti, i quali si debbono fare, o debbon rinnovarsi per ordine regio da tutte le Università del Regno, si comprenderanno, e si faranno descrivere tutti li beni, di qualsivoglia natura si sieno, posseduti dagli Ecclesiastici Secolari, e Regolari: al qual effetto gli Ordinarii di ogni luogo sforzeranno i renitenti per le vie legali a farne le rivele, a darne le assegne, ed a tutt' altro, che sia per essere a ciò necessario, con dichiarazione però che detto catasto, e tuttociò si faccia coll' assistenza degli Ordinarii medesimi, de' deputati del Clero, ed a spese unicamente de'laici.

II. Fatto che si sarà di mano in mano da ciascheduna Comunità il suo catasto, ai pubblici pesi, che sopra dei beni accatastati si pagheranno da' possessori laici, le Comunità ecclesiastiche, Chiese, ed altri luoghi pii ecclesiastici contribuiranno solamente per la metà di quello, che quei tali lor beni pagherebbero, se si possedessero da' laici, detratti bensì prima tutti i pesi annessi a' detti beni, che son obbligati a soddisfare: ben inteso però, che tra questi pesi non sia mai compreso il mantenimento, ed alimento delle persone; la qual suddetta contribuzione per li beni ecclesiastici, come sopra, dovrà in ciascun luogo, ed Università del Regno cominciar dal giorno, che in esso luogo i laici in vigore del nuovo catasto da farsi, o pure già fatto fino al giorno d' oggi, come si verifica di qualche luogo, cominceranno a pagare i pubblici pesi, senza che debba aspettarsi che il suddetto nuovo catasto sia terminato per tutto il regno. E considerando Sua Beatitudine, che vi sono moltissime fondazioni nel Regno sud-

detto, particolarmente di Regolari, fatte nel secolo passato, e nel presente, di rendite assai considerabili, e tali, che compongono forse la maggior parte delle rendite degli Ecclesiastici; e che restando queste esenti, ed immuni dalla detta contribuzione per la facilità, che hanno di provare i loro titoli di prima erezione, la maggior parte del peso si rifonderebbe nelle prime erezioni fatte ne' secoli antecedenti per la pruova, o deficiente, o assai difficile per rintracciare la fondazione; come anche ne' più poveri luoghi pii, e persone ecclesiastiche: nè si avrebbe il fine desiderato, che si è espresso di sopra, perchè anche i laici oppressi da gravi pesi sarebbero obbligati a contribuire molto più, ed oltre alle lor forze; perciò è anche condiscesa permettere, ed ordinare, che restino sottoposte alla divisata contribuzione anche tutte le fondazioni di ogni sorte, detratti però sempre prima tutti i pesi, ed obblighi, come sopra. E la suddetta contribuzione sopra i beni passati *in manus mortuas* si pagherà solamente sinó a tanto, che dureranno i presenti bisogni delle Università del Regno, e per que' soli pesi che si trovano imposti sino al giorno d'oggi, e non già per quei che si potranno imporre per l'avvenire.

III. Alla contribuzione, come sopra stabilita, resteranno soggetti i beni posseduti da tutte le Comunità Ecclesiastiche, Chiese, ed altri luoghi pii ecclesiastici di qualunque sorte si sieno, di Religiosi delle undici Congregazioni, di Gesuiti, di Cavalieri di Malta, e loro Commende, di Mense Episcopali, o Archiepiscopali, di Abbazie Concistoriali, e possedute da' Signori Cardinali. Esclusi solamente i beni di quei benefizii, che si assegneranno agli ordinandi in patrimouio sacro, per quella sola rata però che secondo la tassa Sinodale, o Conciliare importerà il detto patrimonio: ed esclusi anche i beni delle Parrocchie, de' Seminarii, e

degli Spedali. E come gravandosi in questa forma tutti i beni più privilegiati delle Chiese, non è dovere, che a confronto di ciò goda nessun laico alcuna esenzione, la quale venga poi ad accrescere il peso degli Ecclesiastici: perciò il ripartimento de' pubblici pesi dovrà farsi a proporzione di tutti i beni di qualunque sorte, come si è detto di sopra, realmente posseduti da ogni laico tanto cittadino, quanto forestiere, e de' beni burgensatici posseduti da' Baroni; e di tutti quelli che sono, e saranno descritti nel catasto di ciascheduna Comunità: laonde volendo il Sovrano esimere per l'avvenire qualcuno da questa contribuzione, l'importo dell' esenzione di esse dovrà ripartirsi, ed accrescersi sopra de' beni degli altri secolari, e non mai sopra quei delle Chiese, e delle Comunità, e luoghi ecclesiastici.

IV. Tutti quei beni delle suddette Chiese, Comunità, e luoghi ecclesiastici, che saranno sottoposto alla divisata contribuzione, dovranno egualmente pagarla, o che essi gli facciano a mano propria, o che gli diano in affitto, o colonia. Il colono bensì per la sua porzione colonica dovrà soggiacere a tutti que' pesi, a' quali soggiacciono tutti gli altri laici.

V. Succedendo che dal giorno di oggi in avvenire qualche chiesa, Comunità, o luogo ecclesiastico acquisti nuovi beni di qualunque natura si sieno, dovranno detti beni restare perpetuamente sottoposti a tutti li tributi regj, e pubblici pesi, che si pagano, e pagheranno da' laici.

VI. Quanto poi a' beni patrimoniali degli Ecclesiastici particolari saranno tutti soggetti a tutti quei pesi, a'quali soggiacciono i beni, de' laici, a riserva solamente di quella porzione di beni, che secondo le tasse Sinodali de'luoghi, quando non si ordinano *ad titulum beneficii*, sarà loro assegnata per titolo dell' ordinazione: la qual porzione, o sia patrimonio sacro, dovrà esser affatto immune, ed

esente da qualunque peso, e ciò si osserverà ancora per gli ecclesiastici Greci, quantunque abbiano moglie.

VII. I beni che si assegnano agli Ecclesiastici per patrimonio sacro, giusta la disposizione de' Sinodi locali, e secondo i decreti che hanno fatto, o che faranno i Vescovi, purchè non sieno di minor frutto di ventiquattro ducati annui, e non oltrepassino quello di quaranta, secondo gli ordini, che S. Santità darà a' Vescovi sopra la tassa de' patrimonj, dovranno godere di una totale esenzione, o che gli facciano a mano loro, o che gli diano in affitto, o colonia; o che siano assegnati al promovendo dal padre, o dalla madre, o da qualunque altra congiunta, o estranea persona: con dichiarazione bensì, che di questa esenzione dovranno cominciare a godere solamente dal giorno, in cui l'ordinando ascenderà all' ordine del Suddiaconato, e non prima, quantunque il patrimonio sacro fusse costituito fin da quando il cherico fu iniziato alla prima tonsura.

VIII. E nell' attual riparto che dovrà farsi de' già detti pesi sopra li beni degli Ecclesiastici, e Secolari, dovranno intervenirvi, ed esser intesi, come interessati, i deputati dell' uno e dell'altro Clero. Così parimente quando dagli amministratori si renderanno i conti in ciascun anno ai soliti deputati di qualunque Comunità, dovrà intervenirvi un deputato ecclesiastico unicamente per invigilare sopra le alterazioni, che fossero potuto succedere dopo il primo ripartimento sopra il più ed il meno della contribuzione degli Ecclesiastici.

IX. Essendo gli Ecclesiastici renitenti, o morosi a pagare la porzione loro spettante de' suddetti pesi, l' esattore laico esibisca, o mandi la nota di essi al Vescovo, e Ordinario del luogo, il quale sotto la medesima dia l'*exequatur*, che si proceda contra di loro *per quoscumque quoad executionem realem tantum;* e negandosi dal vesco-

vo, od Ordinario del luogo, che possa l' esattore laico ricorrere al Metropolitano, o al Tribunale misto.

X. L' uso poi delle franchigie da godersi dagli Ecclesiastici dovrà regolarsi a tenore di quello che trovasi stabilito ne' seguenti articoli.

XI. A' Vescovi, ed altri Ordinarii de' luoghi dovranno darsi le franchigie a misura della convenienza, e bisogno di ciascuno, avuto riguardo al numero de' famigliari laici, che ognuno di loro ritiene al proprio servigio, che vivono propriamente a loro spese, ed alla limosina di pane, che ciascuno di loro è solito di fare: la qual convenienza, e bisogno di ciascun Vescovo a proporzion delle rendite del suo Vescovato, sarà esaminata e stabilita in Napoli da Monsignor Nunzio Apostolico, e da un Ministro Regio, ed in caso che questi non convenissero, si devolva al Tribunale Misto.

XII. Gli Ecclesiastici del Clero secolare dal giorno che saranno promossi al Suddiaconato, e non prima, goderanno dell' esenzione di sei tomola di farina l' anno per ciascheduno; e ciò s' intenda tanto vivente il lor padre, quanto dopo la morte di esso.

XIII. Gli Ecclesiastici poi del Clero regolare sì dell' uno, come dell' altro sesso, compresi anche i luoghi pii ecclesiastici, religiosi, come sono i Conservatorii, e simili, goderanno l' esenzione di cinque tomola di farina l' anno per ciascheduna persona collocata in detti Conservatorii, come anche per ciascun religioso, o religiosa, computati in questo numero quei solamente, che vestono l' abito della religione, tra' quali restano in conseguenza compresi i Professi, Novizii, e Terziarii dell' uno e dell' altro sesso che vivono collegialmente.

XIV. A' Seminarii dovrà bonificarsi la franchigia a proporzione del numero di tutti gli Alunni, che mantengono, o laici, o ecclesiastici che sie-

no, a ragione di cinque tomola per ciascheduno, come anche de' servitori, e ministri laici necessarii al loro attual servizio purchè ne' gran Seminarii non siano più di quattro, e ne' piccioli più di due: a riserva de' Suddiaconi, Diaconi, e Sacerdoti che ivi servissero, a' quali si darà la franchigia di sei tomola, in conformità di quanto si è detto di sopra.

XV. I Siddiaconi, Diaconi, e Sacerdoti goderanno la suddetta franchigia solamente nella patria loro, e ne' luoghi, dove avran fissato il lor domicilio, o per avervi qualche beneficio che obblighi alla residenza, quando sono ivi presenti; ma trovandosene assenti, non debbano goderla nè ivi, nè altrove; purchè in qualche luogo dentro lo stesso Regno di Napoli non si trovino impiegati nel servizio di qualche Chiesa, luogo pio, o scuola: perchè allora potranno goderla solamente nel luogo, dove dimorano, e rendono un tal servizio. Da questa regola vengono eccettuati solamente i Vescovi, ed altri Ordinarii de' luoghi, i quali benchè si allontanino dalla residenza, seguiteranno ivi a godere delle franchigie a proporzione del numero di que' familiari laici, che, continuando a vivere a loro spese, avranno lasciati nelle rispettive loro Diocesi: come pure delle limosine di pane che seguiteranno a fare, anche durante la loro assenza: e tutto ciò proporzionatamente alla destinazione, che come sopra si è detto, si farà per ciaschedun Vescovo da Monsignor Nunzio, e da un Ministro Regio; o dal Tribunale Misto in caso di discordia tra loro.

XVI. Le suddette franchigie dagli Ecclesiastici si godranno in specie, senza poterle vendere, nè donare di sorte alcuna; a riserva del caso di quegli Ecclesiastici, i quali non avendo grano, e non facendo pane in casa, sono obbligati a comprarlo ne' forni pubblici, o pure in piazza, a' quali sarà permesso di vendere la loro franchigia, purchè nol comprino esente dalla gabella.

XVII. Le franchigie che in alcuni luoghi del Regno si godono dagli Ecclesiastici sopra altre specie di viveri, continueranno a goderle, come le godono presentemente tutte le suddette persone che godranno dell' esenzione sopra la farina.

XVIII. Se poi le suddette franchigie, precise quella della farina, in cambio di farle godere in specie, vi fusse già in alcun luogo tra le Comunità, ed il Clero un accordo di pagarle in contanti: in questo caso se l' accordo sarà legittimo, e fatto co' debiti assensi, e se sarà in oltre per minor quantità di quella che si trova stabilita nel presente trattato, dovrà osservarsi: ma se sarà per quantità maggiore dovrà moderarsi a proporzione delle franchigie che dagli Ecclesiastici si goderanno in vigore del presente trattato.

XIX. Si dichiara bensì, che tutto quello che si è fin qui disposto in materia delle franchigie, non dovrà aver luogo rispetto all' Arcivescovo, Clero secolare, e Seminario della Città di Napoli, per li quali seguiterà a praticarsi inalterabilmente quello che si è per lo più costumato da trenta anni in qua, senz' alcun riguardo a qualunque novità si fusse fatta in contrario: ma lo avrà bensì rispetto a tutto il resto del Regno, non ostante qualsisia consuetudine, o transazione, colla quale fussero state stabilite le franchigie suddette in quantità maggiore.

XX. E pretendendosi dagli Ecclesiastici di qualunque luogo del Regno, che *titulo oneroso* se ne goda da loro sotto nome di franchigia una maggior quantità, se ne dovrà da essi esibire, e provare prontamente il titolo oneroso nel Tribunal misto; dal quale, giustificato che sia il titolo oneroso, non si mancherà ordinare, che si facciano godere dagli Ecclesiastici quelle franchigie, che loro converranno di giustizia.

XXI. Quello che si è disposto per li Cherici,

e Preti latini, avrà ancora luogo per li Preti, e Cherici greci, ancorchè siano ammogliati: i quali dal giorno che saranno promossi al Suddiaconato, goderanno ancor la franchigia di sei tomola di farina l'anno, e tutte le altre che in quel tal luogo si godono da' Preti latini sopra altre specie di viveri.

XXII. Finalmente i Cherici, e Diaconi selvatici, gli Eremiti, le Bizzoche, e chiunque patentato, o privilegiato, con qualunque nome si chiami, sia delle Curie ecclesiastiche, sia de' luoghi pii, e di Abbazie, anche Cardinalizie, non dovranno godere di alcuna delle sopraddette, o di qualunque altra esenzione; ma ognuno di essi resterà soggetto al pagamento di tutti i dazii, e di tutte le gabelle, ed a qualunque altro peso, a guisa degli altri laici.

CAPO II.

Immunità locale.

Art. I. Rifuggiandosi nel luogo immune qualunque de' delinquenti laici supposto reo di eccettuato delitto, ad ogni istanza e richiesta del laico Magistrato, cogl' indizii *ad capturam*, concedasi da' Vescovi, e loro Vicarii Generali in Città; e negli altri luoghi da' Vicarii foranei, ed in mancanza di questi dalla persona ecclesiastica più degna, che fa figura di superiore nel luogo, la licenza di trarlo dal sacro asilo coll' intervento di persona ecclesiastica, da destinarsi da' medesimi; e si consegni alla Curia secolare coll' obbligo giurato *in scriptis* di ritenere il reo *nomine Ecclesiae*, e di restituirlo alla Chiesa in caso si decida, che debba goderla; e non restituendosi rimanga al Vescovo la facoltà di procedere contra del Magistrato secolare colle pene canoniche di violata immunità.

II. Nel caso che rispetto agli accennati delinquenti la detta licenza fusse negata, dopo ricer-

cata nel modo detto di sopra, sia lecito al Giudice laico, senza timore d' incorrere nelle censure, estrarre il delinquente con tutta modestia, e senza scandalo; coll' obbligo però in iscritto, come sopra, da trasmettersi alla curia ecclesiastica del Vescovo.

III. Costituito il reo nelle carceri laicali, si formi dal Giudice secolare il processo informativo sopra il delitto, e nel termine di quattro mesi si esibisca alla Curia del Vescovo; e questo dentro il termine di un mese debba dichiarare se il reo goda, o no.

IV. Quando poi il Giudice laico tra lo spazio di quattro mesi non esibisca il processo, dovrà il Vescovo richiederlo per la restituzione del reo alla Chiesa; la qual restituzione non potrà dal Giudice laico ritardarsi a forma dell' obbligo fatto nell' atto della consegna. E quando il Vescovo nello spazio prefisso di un mese non avrà dichiarato, s'intenda *eo ipso* devoluto il giudizio al Tribunale Misto.

V. Perchè possa il Vescovo dichiarare, che l' inquisito non goda del beneficio dell' asilo, bastino gl' indizii *ad torturam*.

VI. Dichiarandosi dal Vescovo, che il reo non goda, in tal caso debba cessare l' effetto dell' obbligo fatto dal Giudice laico nell' atto della consegna, detto di sopra: ed all' incontro dall' istesso Giudice laico dovrà farsi nuovo obbligo del tenore di quello detto di sopra, di rimettere il reo in Chiesa, qualora il medesimo abbia nelle sue difese purgati gl' indizii sopra la qualità, che rende il delitto eccettuato; restando ciò a carico della coscienza dello stesso Giudice laico.

VII. Dal giudizio del Vescovo non si ammetta al reo alcun ricorso, ma potranno tanto il Fisco laico, quanto il Fisco ecclesiastico ricorrere al Tribunale misto, al quale sia lecito impinguare, o ordinare nuovo processo, quando così stimi bene.

VIII. Che sotto nome di Vescovi s' intendono

i veri Vescovi, e non già i prelati inferiori di qualunque specie, quantunque abbiano proprio, e seperato territorio, e giurisdizione quasi Episcopale, dovendosi per tali luoghi esenti ricorrere o al Vescovo Diocesano, se il luogo è nella Diocesi, o pure al viciniore; alla riserva bensì di que' Prelati inferiori che avessero ottenuto, o che ottenessero dalla Sede Apostolica uno special indulto di procedere in queste cause d' immunità locale.

IX. Non godranno per l' avvenire del beneficio dell' asilo tutt' i seguenti:

X. Gl' incendiarii, cioè coloro che *dolo malo, et data opera* metteranno, o faranno metter fuoco, o che *scienter* daranno ajuto, o consiglio a chi mettesse fuoco a qualunque Chiesa, luogo sacro, o religioso, o a qualunque casa abitabile, sita tanto in Città, e luoghi abitati, quanto fuori di essi: come altresì a' tugurii costrutti *ad instar domorum* soliti abitarsi da' contadini, o pastori, o sopra gli armenti, e le greggi, alle vigne, seminati, oliveti, selve, o qualunque altro podere alberato, coltivato, o fruttifero.

XI. I ricattatori, cioè a dire coloro i quali conducono, o trasportano violentemente, o dolosamente *de loco ad locum*, uomini, e donne, ivi ritenendogli per obbligargli a riscattarsi. Come altresì coloro che per via di ambasciate, o lettere chieggono denaro, o altra cosa con minaccia di ammazzare le persone, o incendiare i beni di quei, ai quali sono dirette, in caso che non faccian quello che chieggono.

XII. Coloro che *scienter, dolo malo, et animo nocendi* compongono, rendono, o propinano il veleno, quantunque non sia seguita la morte della persona che volea avvelenarsi, e nè tampoco abbia la medesima in effetto per qualche fortunato accidente preso il veleno.

XIII. Coloro che fanno assassinare, o che per commessione data loro assassinano, o che a' sud-

detti scelerati danno ajuto, e consiglio, quantunque non vi sia seguita la morte; purchè però *deventum fuerit ad actum proximum, hoc est, ad insultum, ita ut intervenerit vulnus.*

XIV. I grassatori, e ladri di strade pubbliche, e vicinali, anche per la prima volta, che commettessero un tal delitto, quantunque senz'alcuna offesa della persona del dirubato.

XV. Coloro che di notte tempo aprono con chiavi false, o adulterine, con grimaldelli, ed altri strumenti le porte delle case, botteghe, fondachi, e magazzini, o pure, che rompono, e bruciano le suddette porte, o che entrano in tali suddetti luoghi per li tetti, o finestre, o per aperture fatte nelle muraglie, o rubano tanta quantità, per la qual cosa meritano secondo le leggi comuni e municipali la morte.

XVI. Così parimente coloro che in tempo di notte sotto nome di Corte, con falsi pretesti di esser ministri della giustizia, si fanno aprire dagli abitatori le porte delle case, ed ivi entrati rubano, o fanno violenza all'onestà delle donne di detta casa.

XVII. I falsificatori di cedole, o sieno fedi di credito, o di altre scritture de' pubblici Banchi, come altresì coloro che falsificano ordini, per mezzo dei quali in pregiudizio della pubblica fede, esigono danaro d'altri depositato ne' pubblici Banchi.

XVIII· I mercatanti fraudolentemente decotti, i quali fingendo di esser falliti, nascondono il loro avere in frode de'loro creditori.

XIX. I regii tesorieri della Città di Napoli, ed i percettori generali delle provincie, i quali ritenendo, o ricevendo danaro regio dagli officiali inferiori, o da altri debitori della Regia Camera, per trasmetterlo alla cassa generale, commettono furto, o falsità in somma, che abbia luogo la pena ordinaria. Così pure il cassiere maggiore, o gli

altri officiali, e ministri de' pubblici banch
rubano da quelli il danaro in tanta quanti
perciò debbano soggiacere alla stessa pena
ria. I conservatori de' pegni, e gli altri u
e ministri de' pubblici Monti, che rubasser
gni in tanta quantità da dover soggiacere a
desima pena. E per ultimo coloro, i quali
do pubblici cassieri delle Università del regn
bano il danaro della cassa pubblica nella ste
tabile e punibile quantità.

XX. Tutt' i delinquenti, o rei di delitt
sa Maestà nel primo, e secondo capo. E
condo capo, per quello che appartiene ad offe
sonali, fatte a' Ministri, ed Ufficiali per ragi
loro ufficio, debbano intendersi compresi col
lamente, i quali facessero offesa personale,
verbale a quei Ministri, ed a quegli Uffici
amministrano giustizia, ed esercitano giuri
comunicata loro immediatamente dal Sovr
non già dagli utili Padroni, e Baroni de'

XXI. Coloro che per forza estraggono
no estrarre i rei dalla Chiesa, o qualsivog
tro luogo immune.

XXII. Coloro che tanto nelle Chiese,
ne' Cimiteri o in qualunque altro luogo i
commettono omicidi, mutilazioni di membri,
sivoglia altro delitto, per cui *de jure co
intrat poena sanguinis*, *aut triremium*.
altresì coloro che usciti dalle suddette Ch
luoghi immuni commettono i medesimi de

XXIII. Coloro che abusano del confug
che per la prima volta, si estraggano da
d' ordine del Vescovo, e d' ordine del med
trasportino in altra Chiesa; nel qual traspo
possano essere molestati dalla Curia secol
poenis violatae immunitatis; e s' intimi lo
abusandosi del confugio per la seconda vol
dichiarato dal Vescovo, che non godono p
na sorte d' immunità ecclesiastica. Ed affir

Vescovi del Regno possa farsi speditamente una tal dichiarazione, sarà da Sua Santità conceduta loro una volta per sempre la facoltà, acciocchè non debbano in ciascun caso che potrà occorrere, di doverne far uso, scriverne a Roma per ottenerla.

XXIV. Che a coloro che si rifuggiano nelle Chiese, o luoghi immuni, i Vescovi, i Vicari foranei, o chiunque fa figura di Superiore ecclesiastico in Città, o in qualunque altro luogo della Diocesi faccian subito toglier le armi, implorando quando vi sia di bisogno, il braccio della curia secolare; la quale facendo istanza a' suddetti Superiori ecclesiastici, che si levino le armi dalla Chiesa, e luoghi immuni, sieno tenuti i medesimi dare la licenza di estrarle coll' intervento di persona ecclesiastica, e non volendosi accordare dai suddetti Superiori ecclesiastici la licenza, sia lecito alla Potestà secolare estrarre le dette armi: le quali anche nel caso, che si tolgano a'rifuggiati da' Superiori ecclesiastici, dovranno consegnarsi al Magistrato laico, premessa la potestà da farsi dalla medesima persona ecclesiastica a tenore del *Cap. Praelatis de homicid. in 6.*

XXV. Qualora dovrà farsi qualche perquisizione in Chiesa, o in altro luogo immune, di cosa rubata, o di contrabbando, o di scrittura, o di danaro, o robe occultate da' contumaci, o che in qualunque maniera possano al Fisco appartenere; dovranno i ministri (senza però esser tenuti a manifestare il luogo preciso, ed individuo) chiederne la licenza a' Superiori ecclesiastici; la quale dovrà accordarsi in Città dal Vescovo, e negli altri luoghi della Diocesi da' Vicarii foranei, ed in lor mancanza dalla persona più degna, che fa figura di superiore ecclesiastico (eccettuati però i Monasteri di Monache, e Conservatorii di donne); ottenuta la licenza, si farà la perquisizione coll'intervento di persona ecclesiastica, e ritrovandosi contrabbando, o roba rubata, o qualunque altra ro-

ba , o cosa delle dette di sopra , premessa
medesima persona ecclesiastica la potestà d.
a tenore del *Cap. Praelatis de homicid. ir*
estrarrà, e si consegnerà alla Curia laicale
che chiedendosi dalla medesima la licenza su
a' Superiori ecclesiastici , se le fusse negat
trà in tal caso da sè stessa procedere alla
perquisizione ed estrazione, senza timor d'inc
nelle censure; a riserva però sempre, come sop
Monasteri di Monache, e de' Conservatorii di

XXVI. Per l' avvenire non goderanno
neficio dell' immunità i seguenti luoghi :

XXVII. Le Chiese rurali esistenti fuor
Città , e luoghi abitati , nelle quali non si c
va il Venerabile, eccettuatene le Parrocchi
Chiese filiali delle medesime , nelle quali s
cita la cura delle anime ; con dichiarazion
tanto rispetto alle suddette Chiese rurali ris
quanto a riguardo di tutte le altre Chiese cl
in Città, ed altri luoghi abitati, non debba
nefizio dell' asilo distendersi , quanto all' es
ad altro che all'atrio, quanto sia circondato
ro, a' portici, scale, e porte, così anteriori
terali, ed alla facciata anteriore solamente.

XXVIII. Le Cappelle, e gli Oratorii e
nelle case de' particolari, e Magnati, quan
abbiano privilegio di Cappelle pubbliche, e
in istrada pubblica. Così parimente tutte l
pelle delle fortezze, e castelli chiusi, anco
conservi in esso il Santissimo Sagramento.

XXIX. I Campanili separati dalle Chi
dalle muraglie di esse.

XXX. Le Chiese dirute, ed abbandona
precedente profanazione, che si ordinerà a'
vi, ed Ordinarii de' luoghi rispettivamente

XXXI. Gli orti, e giardini, ed altri lu
Chiese, o di qualsisia altra casa religiosa,
non sono circondati da muraglie, e non so
presi nella clausura.

XXXII. Le botteghe, e le case attaccate alle muraglie delle Chiese, o de' Monisteri, o di qualsisia altra casa religiosa, quantunque abbiano interna comunicazione colle medesime, purchè non sieno comprese nella clausura.

XXXIII. Le case, in cui abitano i Sacerdoti, o altri Ecclesiastici, ancorchè abbiano l'ingresso nella Chiesa, eccettuatene però le case, ove abitano Parrochi, ed altri Ecclesiastici destinati alla cura, e custodia della Chiesa, purchè bensì tali case si abitino da essi stessi, e non da altri: le quali avendo l'immediata comunicazione interiore colla stessa Chiesa, goderanno del sagro asilo, non ostante che abbiano la porta coll' uscita in istrada pubblica.

XXXIV. La Bolla della santa memoria di Clemente XII, che incomincia: *In supremo justitiae solio:* per ciò che riguarda omicidii, rispetto all'immunità locale, avrà luogo nel Regno di Napoli nella maniera stessa, che ha luogo nello Stato Ecclesiastico, in tutto ciò che non è contrario alla presente disposizione. Anzi sapendo la Santità di Nostro Signore, non senza dispiacere del suo pietosissimo animo, quanto sia grande il numero degli omicidii, che succedono ciascun anno nel detto Regno; acciocchè col rigor delle pene possa porsi qualche freno a tanto male, permette, e concede, che tutti gli omicidii cogl' indizii *ad capturam*, e col praticar tutto il di più che si dispone negli *artic. I*, *e II* di questo Capo, sieno estratti da qualunque luogo immune, e custoditi nel carcere laicale, colla condizione bensì, che se l'omicidio commesso sarà stato affatto casuale, o *ad justam sui defensionem cum moderamine inculpatae tutelae*, l'autore di tal omicidio dovrà subito rimettersi in piena libertà, rimanendo a' Giudici laici la facoltà di procedere contra tutti gli altri omicidii a tenor delle leggi, e di quel tanto che si è disposto in

questo Capo per quei rei che si potranno e
dai luoghi immuni.

XXXV. Siccome ancora dovranno ave
nel Regno di Napoli la Costituzione di Gregori
che incomincia *Cum alias*, e l'altra di B
to XIII che incomincia *Ex quo divina dis*
clementia, in tutto ciò che parimenti non sa
trario alla presente disposizione.

CAPO III.

Immunità personale.

Art. I. A riserva de' soli veri Cherici c
no i requisiti prescritti da' sagri Canoni ,
persone religiose dell'uno e dell'altro sess
vestendo l'abito religioso vivono collegialme
la disciplina, ed ubbidienza de' legittimi su
o pure , che si trovano destinati da' loro l
superiori agl' impieghi necessarii fuori de' M
ri, i quali tutti debbono godere il privilegio
in conformità de' sagri Canoni: niuna altr
na, con qualunque nome si chiami, godrà
trà pretender di godere esenzione alcuna
laicale. Eccettuati solamente i cursori de
vi, a' quali si farà godere quell' esenzione,
dirà qui appresso.

II. I Cherici conjugati, i quali hanno
siti prescritti dal S. Concilio di Trento c
sess. 23 de Reform. , e che non esercita
o negozii indegni dello stato Chericale, debl
dere il privilegio del foro in tutte le caus
mente criminali, che vengono criminalme
tate ; ma non già rispetto alle cause crimi
riguardano l'interesse delle parti, e che s
no in forma di giudizio civile; ma sì per
come per tutte le cause civili rimarranno
sti alla cognizione , e determinazione de'
laici, da' quali potrà procedersi contra di
l' esecuzione solamente *super bonis:* ma se

canza di beni fusse bisogno di carcerargli, se ne dovrà dimandar prima l' *exequatur* al Giudice Ecclesiastico, dal quale non dovrà negarsi. Affinchè poi tali Cherici conjugati godano senza verun contrasto delle Curie laicali il suddetto privilegio del foro, dovrà essere lor cura di giustificare ogni anno avanti l' Ordinario del luogo, in cui hanno il domicilio, di aver osservati gli accennati requisiti, e di riportarne dall' istesso Ordinario una declaratoria in iscritto da concedersi *gratis*. Le mogli poi, e i figli de' medesimi non dovranno godere di verun prlvilegio del foro, *nec durante*, *nec soluto matrimonio*.

III. Rispetto al delitto dell'assassinio commesso da qualunque Cherico, o altra persona ecclesiastica, prevenendo il Giudice laico nella cattura dell'inquisito, potrà ritenerlo *nomine Ecclesiae* nelle carceri laicali, e formare il processo: ma prima di procedere alla sentenza, ed all'esecuzione della medesima, dovrà aspettare la declaratoria del Tribunal Misto *super qualitate assassinii*, la quale dovrà darsi dal medesimo, veduto il processo fatto dalla Curia laicale, *servatis servandis*, e sentito il reo nelle sue difese: per lo qual' effetto dovrà dalla Curia laicale esibirsi il processo al suddetto Tribunal misto dentro lo spazio di quattro mesi.

IV. Trovandosi qualunque persona ecclesiastica con roba di contrabbando, non sarà lecito alle Curie, e Ministri laici di arrestarne, o carcerarne la persona.

V. Potranno i Vescovi, ed altri Ordinarii che tengono giurisdizione quasi Vescovile, avere un numero prefisso di cursori, cioè due, o tre coloro che hanno picciole Diocesi: il doppio numero, cioè quattro, o sei, secondo la loro ampiezza, quei che governano Diocesi mediocri: il triplo coloro che hanno le Diocesi più grandi secondo la pianta, che se ne farà: dodici l'Arcivescovo di Napoli, e dodici parimente Monsignor Nunzio.

VI. A' detti cursori, quando realmente e
tano sì fatto impiego, sarà lecito portar arr
proibite dalle Regie Prammatiche; purchè dc
sere stati destinati al carico di Cursori, prod
in Napoli al Reggente della Gran Corte del
caria, in Terra di Lavoro al Commessario di
pagna, e nelle altre Provincie del Regno al
de provinciale, l'autentico documento di no
varsi inquisiti, e dieno a' medesimi notizia
patente di cursore ottenuta dal Vescovo, o
tro Ordinario, cui debbano servire.

VII. I suddetti cursori, durante il loro
go, ed esercizio, godranno l'esenzione del fc
cale, in quanto alla restrizione personale per l
se civili, e miste e criminali. Ciò bensì dee
dersi per quelle sole cause che non merit
pena della morte, o di galera; nelle quali
deranno contra di essi o i Governadori regi
niori, o altri Giudici, e Ministri regii, sicco
piacerà a Sua Maestà; ma non già le Corti Ba
alle quali sarà solamente permesso di arre
per li suddetti delitti, e di darne parte al
ce, o Ministro Regio che dovrà procedere.

VIII. Nel caso che dalla sentenza del
vo, o di altro Ordinario in ciascuna delle su
cause appartenenti a' cursori, alcuno si sentis
vato, e volesse avvalersi dell'appellazione,
corso, o di altro rimedio dalle leggi appr
potrà ciò fare o al Metropolitano, o al Tı
Misto; e questo per non gravar le parti de
due Giudici *in partibus*, uno Ecclesiastico d
gersi da' Ministri ecclesiastici del Tribunal
e l'altro da eleggersi da' Ministri laici del n
mo Tribunale: e questi due Giudici decidera
causa in grado del rimedio proposto. E quar
venisse, che costoro nel giudicare fossero
di, la causa debba giudicarsi dal medesimo
nal Misto, la sentenza del quale senz'appel
alcuna dovrà eseguirsi. Per quelle cause p

tanti a cursori de' Metropolitani, e di altri Prelati soggetti immediatamente alla Sede Apostolica, le quali saranno giudicate in prima istanza da' medesimi Metropolitani, o da altri Ordinarii esenti, l'appellazione, o qualunque altro de' suddetti rimedii dovrà indirizzarsi al Tribunal Misto, il quale giudicherà nella forma detta di sopra.

IX. Per minorar ancora il numero degli esenti, dovranno gli Ordinarii de' luoghi da ora innanzi servirsi de' Cherici per ministri delle loro Cancellerie: e volendosi prevalere di secolari, godrà il privilegio del foro il solo Cancelliere, o sia Maestro d' atti della Curia, nella maniera bensì detta di sopra per li cursori.

X. Oltre a' Cursori, ed al Cancelliere, o Maestro d' atti, nella maniera spiegata di sopra, niuna altra persona laica, quantunque patentata sotto qualunque nome e titolo, come nè pure i romiti, e cherici selvatici, godrà esenzione alcuna dal foro laicale.

XI. Avendo udito Sua Santità, che alcuni Vescovi del Regno, dopo aver condannato per omicidii, ed altri gravi e capitali delitti, alla pena della galera in vita, o pure per sette anni, o al carcere per detto tempo qualunque delinquente cherico, o ecclesiastico del suo foro, si avanzano ad assolverli con ammetterli a composizione pecuniaria: quindi è, che per togliere lo scandalo de' popoli, ed i pericoli che possono succedere nel vedere i parenti dell' ucciso non solo ripatriare, ma anche in piena libertà l' omicida, ordina, che in avvenire non debbano, nè possano assolvere per via di composizione pecuniaria tali delinquenti; e che non ostanti tali composizioni, ed assoluzioni, che in avvenire fussero fatte da' medesimi Vescovi, il deliquente così assoluto possa carcerarsi, e punirsi colla pena medesima, specificata nella sentenza, da' Metropolitani, ed in caso che la composizione, ed assoluzione fosse fatta dal Metropolitano, possa

il Vescovo viciniore far carcerare, e punire linquente ; ed il Vescovo sarà obbligato a re alla parte il danaro che avesse ricevuto.

CAPO IV.

Requisiti de' Promovendi agli ordini

Avendo la Sede Apostolica in varie occ e tempi presi diversi espedienti per moderar i gno di Napoli il numero degli Ecclesiastici, cialmente Gregorio XV, quando con decr una Congregazione particolare di Signori Ca del 1.° di Luglio 1623 furono a questo effe bilite alcune profittevoli ordinazioni, e non dosene finora veduti quegli effetti che si de vano : quindi bramando Nostro Signore dare sto disordine pronto ed efficace riparo, e c tempo medesimo si stabilisca in esso una d na, in vigor della quale gli Ecclesiastici d gno si rendano veramente utili alla Chiesa edificazione a' popoli, si è perciò la Santit compiaciuta commetterne l'esame ad alcuni Cardinali, i quali avendo su di ciò fatte le diligenze, finalmente sono in istato di consigli Beatitudine a pubblicare un decreto che conte sostanza i seguenti punti : con dichiarazion che con questo non s'intenda in cos' alcuna gare agli usi e consuetudini di quelle Diocesi si osserva maggior disciplina.

Art. I. Niuno potrà esser da ora innan mosso alla prima tonsura, se non che a ti Beneficio, o Cappellania perpetua, le di c dite, detratti i pesi, ascendono almeno alla della tassa stabilita pel patrimonio sagro nell cesi del promovendo.

II. Giudicando qualche Vescovo veramen le, o necessario alla Chiesa conferir la prin sura a qualche giovane, benchè non abbia beneficio, potrà farlo ; ma nel solo caso c

bia il medesimo una pensione ecclesiastica perpetua della rendita, che ascenda almeno alla metà della tassa stabilita pel Patrimonio sagro nella sua Diocesi, o l'intero Patrimonio; il quale, per evitar qualunqne frode ed inganno, non potrà costituirsi da ora innanzi, che unicamente sopra beni stabili, o sopra annue rendite fisse, e dovrà regolarsi a tenore della tassa sinodale di ciascuna Diocesi; purchè non sia esso patrimonio nè in minor somma di ventiquattro ducati, nè in maggiore di quaranta.

III. Oltre al requisito del Beneficio, Cappellania perpetua, o Pensione ecclesiastica perpetua, nella maniera spiegata di sopra, o dell'intero patrimonio, a niuno potrà conferirsi la prima tonsura, il quale dopo aver terminati dieci anni di sua età, non sia andato a dimorare almeno per un triennio in qualche Seminario, o Convitto ecclesiastico, e, dove ciò non possa farsi, non abbia almeno portato per tre anni l'abito chericale con licenza del proprio Ordinario, ed in tutto il triennio, o almeno per la maggior parte delle Feste di Precetto di ciascun de' tre anni, non abbia servito a qualche Chiesa, nella maniera che gli sarà dal proprio Vescovo prescritta, computando questo servizio con la dimora, che avrebbe dovuto fare in qualche Seminario, o Convitto ecclesiastico.

IV. Volendo qualche giovane condursi in qualche pubblica Università, o in altro luogo a fine di ivi applicarsi alle scuole, ed agli studii, potrà farlo: ed il tempo, che ivi dimorerà, potrà servirgli di requisito a fine di prendere la prima tonsura, come se stasse in un Convitto ecclesiastico; purchè però lo faccia con la permissione del proprio Vescovo, e con le sue lettere commendatizie si presenti al Vescovo del luogo; e con le direzione di questo si faccia assegnare al servizio di qualche Chiesa, portando l'abito chericale, e prestando quivi per un triennio, o almeno per la maggior parte di ciascuno de' tre anni, come sopra,

quel medesimo servizio alla Chiesa assegna
che presterebbe, dimorando nella propria D
con condizione espressa, che volendo esse
ziato alla prima tonsura, debba ottener le
testimoniali del Vescovo del luogo, dove ha
rato, *de vita et moribus*; e di aver esatta
adempito quanto gli è stato prescritto: a vist
quali potrà esser promosso.

V. Dal qual obbligo si debbano eccettu
lamente coloro che sono artati, cioè a dir
sono chiamati in virtù della fondazione a q
Beneficio, o qualche Cappellania ecclesiasti
cante: i quali potranno promoversi alla prin
sura, quantunque non abbiano potuto osser
regole prescritte, cioè la delazione dell' abit
ricale, la frequenza delle scuole e de' Sagra
ed il servizio triennale della Chiesa, e bencl
abbiano l' età ne' precedenti articoli determ
ove si tratti di beneficii fondati prima del S.
di Trento: con dichiarazione in oltre che di
sposizioni sopraccennate s'intendano eccettu
loro che sono artati nel solo caso, in cui il
ficio, o la Cappellania sia veramente eccles
cioè fondata coll' autorità ecclesiastica perpe
debba provvedersi *titulo collativo;* o d'istituzi
che i patroni di essi non possano differire ol
tempo stabilito da'Sacri Canoni la nomina e p
tazione a' medesimi: e con condizione finalm
che le rendite di detti Beneficii, e Cappellanie
siastiche debbano, detratti i pesi, costituire a
la metà di quel che importa la tassa del patri
sagro stabilita nella propria Diocesi del promo

VI. E perchè talvolta essendo molti ch
allo stesso Beneficio, o Cappellania ecclesia
sono gli Ordinarii costretti a conferire a t
prima tonsura a fine di renderli capaci del
ficio, o della Cappellania, donde ne siegue
tile moltiplicità de' Cherici, non potendo il
ficio, o Cappellania conferirsi che ad un solo

ciò quando questo accada da ora innanzi, basterà, che presentandosi nel tempo congruo avanti il proprio Ordinario coloro che pretendono aver diritto al controverso Beneficio, o Cappellania, e ritrovandosi dal medesimo idonei così *quoad scientiam*, che *quoad bonos mores*, e che non abbiano impedimento canonico per esser promossi alla prima tonsura; spedisca loro le lettere testimoniali sopra la detta idoneità, e di non aver impedimento canonico per esser promossi alla prima tonsura: in virtù delle quali potranno essi instituire la loro pretensione, e proseguir la causa avanti al Giudice ecclesiastico anche in concorso di Cherici pretendenti; appunto come se avuta avessero già la prima tonsura: la quale potrà poi conferirsi a colui che terminata la causa, avrà ottenuto il Beneficio, o Cappellania, riputandolo a tal' effetto artato, e facendogli godere que' privilegii che ai medesimi di sopra sono stati conceduti.

VII. Dopo essere stati così ordinati alla prima tonsura, dovranno tutti i Cherici, compresi anche gli artati, seriamente applicarsi così allo studio, come alle opere di pietà, per rendersi degni di ascendere agli ordini sagri avendo l'età legittima: al qual effetto dovranno continuare a dimorare in qualche seminario, o Convitto ecclesiastico, e non potendo ciò fare, dovranno almeno prestare per ogni anno, o per la maggior parte di esso come sopra, nella Chiesa loro assegnata dal proprio Ordinario, quel servizio che dal medesimo verrà loro prescritto; o dimorando in qualche Università, o altro luogo, per proseguir le scuole e gli studii, dovranno adempir quelle medesime cose di sopra ordinate per coloro che debbon essere iniziati alla prima tonsura.

VIII. Dovranno tutti i Cherici così di prima tonsura, come di Ordini minori far costare nel principio d'ogni anno avanti gli Ordinarii de' luoghi, ne' quali hanno il domicilio, di avere osser-

vati i requisiti del S. Concilio di Trento intorno all'abito, e tonsura chericale, ed intorno a tutte le altre cose stabilite di sopra: e ciò mediante l'attestazione del proprio Rettore, o Superiore del Seminario, o Convitto ecclesiastico per quei che sono in Seminario, o in Convitto ecclesiastico; e per quei Cherici che non sono in Seminario, nè in Convitto ecclesiastico, medianti le attestazioni de'Parrochi, e Rettori delle Chiese, alle quali sono ascritti, intorno alla delazione dell'abito, e tonsura chericale, frequenza de' Sagramenti, e servizio della Chiesa, e con le attestazioni de'Maestri, e Lettori intorno alla continuazione delle scuole, e studii, ed alla delazione dell'abito, e tonsura chericale. Ed all'incontro dovranno gli stessi Ordinarii tener pubblicamente appesa nella Sagrestia della lor Cattedrale, affinchè possa da tutti leggersi, una tabella in cui dopo di aver riconosciuta la sussistenza delle dette attestazioni, le quali dovranno rimanere nella loro Cancelleria, faranno scancellare dalla medesima ogni anno i nomi di coloro che ritroveranno non avere esattamente osservati i requisiti predetti: e per lo contrario faranno registrarvi i nomi solamente di quei che gli avranno osservati, a' quali consegneranno ogni anno *gratis* una declaratoria in iscritto, acciocchè possa da' medesimi senz' alcun contrasto godersi di tutti i privilegii chericali. De' quali privilegii all'incontro non goderanno que' Cherici di prima tonsura, o di ordini minori, che, per non avere osservati i suddetti requisiti, saranno stati cancellati dalla detta tabella, da tenersi pubblicamente in Sagrestia, e non avranno la menzionata declaratoria del Vescovo.

IX. I Vicarii capitolari non potranno da ora innanzi senza il voto del pieno Capitolo, da darsi nel luogo solito capitolare per maggioranza di voti segreti, da calcolarsi secondo il costume di ciascun Capitolo, e da registrarsi negli atti capitolari, con-

cedere le lettere dimissoriali a laici, benchè sieno realmente artati per ragion di Beneficio, o di Cappellania, che sia veramente ecclesiastica nel modo spiegato all'*Art. V.*; o pure a coloro che avendo già la prima tonsura, sono presentati a qualche Beneficio, o Cappellania, che *actu requirat certum ordinem;* e con l' espressa condizione che così nell' uno, che nell' altro caso colui che chiede di esser promosso, non sia stato altre volte rigettato dal Vescovo antecessore, ma ove si tratti di persone che non sono veramente artate nel senso di sopr' accennato, non potranno concedere le lettere dimissoriali, neppure *post annum luctus Ecclesiae*, senza una espressa licenza della sacra Congregazione del Concilio.

X. Chiunque sarà promosso alla prima Tonsura, agli Ordini minori, o agli ordini sacri, contro la forma prescritta nel presente regolamento, oltre alle pene di sopr' accennate, rimarrà perpetuamente sospeso dall' esercizio dell' Ordine già conferitogli; e chi l' avrà così ordinato, o pure gli avrà a tale effetto concedute le dimissorie, se sarà Vescovo, sarà sospeso per un anno dalla collazione degli Ordini, e dall' esercizio de' Pontificali; e non essendo Vescovo, ma Prelato inferiore con l' uso de' Pontificali, sarà sospeso per sempre dall' esercizio de' medesimi; e non avendo l' uso di essi, come pure qualunque altra persona costituita in dignità, per sempre sarà sospesa dall' esercizio dell' Officio, e de' suoi Ordini.

CAPO V.

Visite e rendimento di Conti delle Chiese, Staurite, Confraternite, Ospedali, Conservatorii, ed altri simili luoghi Pii fondati, e governati dai laici.

Art. I. A riserva delle Chiese, e luoghi Pii, che sono sotto l' immediata regia protezione, sia

perchè sono di règia fondazione, e dotazio
perchè *in limine fundationis* sono state mess
l'immediata protezione regia, si potranno d
scovi, ed altri Ordinarii de' luoghi visitare,
spiritualia tantum, tutte le Chiese, Cappelle,
rite, Confraternite, ed altri simili luoghi Pii
amministrati, e governati da' laici, ancorcl
qualunque altro titolo, diverso dagli espressi
pra, sieno sotto la regia protezione.

II. Oltre a ciò si potrà da' medesimi Ve
ed Ordinarii destinar persona, che co' Razio
siano Deputati, che saranno eletti da chi spe
condo il solito, intervenga alla revisione de
che ciascun anno impreteribilmente si dov
rendere dagli amministratori de'suddetti luog
non sottoposti all' immediata regia protezione,
si è detto di sopra. Con questo bensì che la
persona destinata dal Vescovo, ossia Ordin
debba intervenirvi *omnino gratis*, e senza in
se del luogo Pio.

III. Dopo fatto l' esame, e revisione de
ti, risultando da essi, che gli Amministrator
no debitori, e perciò venendo significati, la
ficatoria si dovrà spedire da' suddetti Razionali
putati, insieme con la persona destinata da
scovo, e tal significatoria, spedita nella ma
suddetta, avrà la via esecutiva, *prout de j*

IV. La persona, in tal forma significat
marrà *ipso facto* privata dall' esercizio del su
piego, nè potrà essere ammessa, o reintegrat
l' esercizio, se non nel caso che paghi imme
mente dopo la significatoria, o pure in gra
revisione venga assoluta dal Giudice. L' esecu
poi della significatoria, trattandosi contro di
sone laiche, dovrà farsi dal Giudice laico, e c
delle persone ecclesiastiche, dovrà farsi dal
dice ecclesiastico.

V. Dovrà il Tribunal Misto, da erigersi i
poli, invigilare, e sopraintendere, che quan

precedenti articoli si è disposto intorno alla visita, e rendimento de'conti degli Ospedali, Staurite, Confraternite, ed altri luoghi Pii laicali governati ed amministrati da' laici, che non sono sotto l' immediata Regia protezione nel modo spiegato di sopra, sia fedelmente osservato, con l' invigilar primieramente, che gli Amministratori de' suddetti luoghi Pii rendano infallibilmente ogni anno i conti nella maniera spiegata nel precedente numero secondo; 2.° col decidere tutte le liti, che possono insorgere ad occasione, ed intorno al rendimento de'conti; 3.° dovrà il medesimo Tribunale Misto invigilare, e sopraintendere, che i suddetti luoghi Pii sieno bene amministrati, con farsi delle lor rendite l' uso, che si conviene secondo la natura, e gli obblighi di ciascuno di essi.

VI. I luoghi Pii, che sono amministrati e governati da sole persone ecclesiastiche debbano solamente visitarsi dagli Ordinarii tanto nello spirituale, quanto nel temporale, purchè non sieno sottoposti all' immediata Regia protezione nella maniera spiegata di sopra.

CAPO VI.

Cause e delitti, ne' quali i Giudici ecclesiastici potranno procedere anche contro de' Laici.

Art. I. Oltre alle materie di fede, ed a' delitti di eresia, che non si controverte che sieno di privativa cognizione de' Vescovi, i Laici, i quali avranno la sagrilega temerità di celebrar la Santa Messa, o di esercitare altre funzioni all' Ordine sacro appartenenti, o di ascoltare le sagramentali confessioni, saranno privativamente processati e puniti dalla sola Potestà ecclesiastica.

II. La cognizione, e punizione del delitto di Poligamia parimente apparterrà alla sola Potestà ecclesiastica.

III. Spetteranno parimente a' soli Giudici ec-

clesiastici privativamente le cause matrimo
nelle quali si tratti sopra la validità , o in
tà sì del matrimonio, come degli sponsali.

IV. Così pure saranno di privativa giuri
ne ecclesiastica le cause beneficiali; purchè
tratti di juspatronati regii , o feudali , per
sole cause , la decisione delle quali princip
te dipende dal vedere, se il patronato sia a
o no al feudo , o *de universitate bonorum*
altri patronati laicali.

V. Oltre a' suddetti casi non dovrà po
pedimento alcuno a' Superiori ecclesiastici
cedere contra i laici, secondo la disciplin
Chiesa, e le regole canoniche, con sole pe
rituali, anche di censure, contro de' peccato
blici e scandalosi, e precise contro de' sagr
degli adulteri, de' concubinarii, degli usur
bestemmiatori , e consimili.

VI. Con dichiarazione finalmente, che
litti, come di furto della sagra Pisside con
ticole consegrate, di bestemmie, e simili ,
processo risulterà, che il reo laico sia sos
eresia, dovrà il Giudice laico, secondo q
fin' ora si è praticato, e si pratica in Regno
terlo al Giudice ecclesiastico, *ut procedat
haeresi:* dal qual Giudice ecclestastico, p
ch' egli avrà la sua sentenza, o assolutoria
resi, o condannatoria, dovrà poi con la so
testà del *cap. Praelatis de homicid. in*
segnarsi il reo al Giudice laico, *ut proc
ulteriora.*

CAPO VIII.

Introduzione de' libri forastieri.

Prima di permettersi l' estrazione de'
rastieri dalla Dogana di Napoli, se ne far
bri dar nota; cioè una copia dell' origin
suol dirsi al Ministro regio destinato su q
fare , al Signor Cardinale Arcivescovo; d

dopo che si sarà esaminata con tutta la maggior brevità possibile, per non essere di danno a' poveri librai, in caso vi trovi libri contrarii alla nostra S. Fede Cattolica, ed a' buoni costumi, se ne manderà dal medesimo nota al suddetto Ministro Regio, acciocchè possa da lui farsene il debito uso, per impedire il corso a' libri notati, come perniciosi, primachè sieno stati esaminati da' Teologi, e da altre persone abili. E questo stesso si praticherà nelle Città capi di Provincie, quando occorrerà, che vi s' introducano libri da paesi stranieri, col farsi dare al Vescovo del luogo copia della nota, che sarà data al Ministro Regio.

Tutto ciò dee intendersi per li soli libri forestieri, che s'introducono nel Regno, perchè rispetto a quei che in esso si stampano, dovrà osservarsi il solito della revisione, ed approvazione anche degli Ordinarii, prima di stamparsi, e pubblicarsi.

CAPO VIII.

Materie Beneficiali

Art. I. Concederà Sua Santità indulto, che tutti i Beneficii così semplici, che residenziali, Canonicati, Dignità, Parrocchie, Badie, e Vescovati del Regno di Napoli, che sono di sua libera collazione, si debbano conferire dalla Sede Apostolica a' soli regnicoli; a riserva però solamente di ducati ventimila di pensioni che la Santità Sua si riserberà, e fisserà sopra alcuni de' Vescovati, e delle Badie, che alla medesima piacerà trascegliere, e determinare tra tutti i Beneficii del Regno di Napoli, che non si provveggono a Regia nominazione, per poterne disporre come più piacerà alla stessa Santità Sua in beneficio de' suoi sudditi dello Stato Ecclesiastico.

II. Ugual quantità di annue pensioni, o pure l'equivalente somma in altra più comoda maniera, con gradimento di S. M., la medesima Santità Sua

riserberà sopra gli stessi Benefici, che non e
nomina Regia, a disposizione di S. M. Napo
da conferirsi a' suoi sudditi del Regno di N
che saranno nominati dalla stessa Maestà

III. Non ostante il suddetto indulto, t
esteri che si trovano esser già stati provvi
Regno di Napoli di Vescovati, Beneficii, o P
ni, debbono durante la lor vita godere di
neficii, o pensioni, de' quali, o delle quali
vano già provvisti, quantunque non sieno
dello Stato Ecclesiastico; de' quali provvist
fino al giorno della sottoscrizione del present
tato dovrà darsi nota al Cardinale Acquavi
tro lo spazio di due mesi. E tutto ciò, oltre
neficii, e Badie situate in Regno di Napoli
quali si darà nota al suddetto Cardinal Mi
uniti, o unite, o pure i di cui frutti, o in
o in tutte si trovano applicati a varie Chies
legi, Monasteri, o case pie di Roma, o i
paesi dello Stato Ecclesiastico, che dovran
tinuare ad essere uniti, o unite, o applicati
petuo per lo stesso uso.

CAPO IX.

Tribunale Misto:

Art. I. Si formerà un Tribunal Misto
sto di cinque soggetti, cioè due Ecclesiastici
putarsi da Sua Santità, e due Laici, o Ec
stici da deputarsi parimente da Sua Maest
quattro regnicoli. E circa il quinto, che de
ser sempre persona Ecclesiastica parimente
cola, Sua Maestà Napolitana nominerà tr
getti, e Sua Santità ne sceglierà uno.

II. Non dovrà l' ufficio, e l'impiego di
cinque Deputati durar più, che per lo spazi
solo triennio, da cominciare *a die captae*
sionis, dopo il quale s'intenda spirata *ipso*
ogni lor facoltà, ed autorità, quando non

confermati per altro triennio, con espressa e nuova conferma, da farsi con Brevi, o Lettere patentali, cioè i quattro semplici Deputati da quella Potestà, da cui sono stati rispettivamente eletti, ed il Presidente di comune e nuovo espresso consenso di amendue le Potestà, con dichiarazione, che volendo Sua Santità, o Sua Maestà mutare, anche dentro il triennio, qualunque de' due soggetti da essi deputati, ed a quelli sostituire altri a loro arbitrio e beneplacito, possan farlo, senz' allegarne alcuna causa, e senza chiederne, nè attenderne consenso veruno dall' altra Potestà.

III. Accadendo però nel fine del triennio la sede vacante, dovranno così il Presidente, come i due Deputati ecclesiastici continuare nel loro impiego, quantunque, spirato il triennio, non sieno muniti di altra conferma sino alla nuova provvista da farsi dal nuovo Pontefice.

IV. In caso di assenza, o di malattia di qualcuno de' due Deputati ecclesiastici, sia lecito a Monsignor Nunzio *pro tempore* di surrogarvi, per maniera di provvisione, altro soggetto ecclesiastico; come altresì, in caso di assenza o di malattia di qualcuno de' due Deputati regii, resti in arbitrio di S. M., o della persona, a cui stimerà Ella di comunicare tal facoltà, di far lo stesso. Ed in caso che talvolta per assenza, malattia, o altro qualunque caso, anche legale, sia necessario, che altro soggetto supplisca le veci del Presidente, allora supplirà interinamente colui che tra i soggetti nominati da S. Maestà sarà stato scelto da S. Santità, per far le veci del Presidente ne' suddetti casi di assenza, o d' impedimento del medesimo. Tutto ciò però non debba intendersi in caso di mancanza per poche volte; nel qual caso sia lecito agli altri che interverranno, di tener Tribunale, non ostante l'assenza di qualcuno de' loro Colleghi, purchè non sia più di due settimane.

V. Per lo servizio di questo nuovo T
si deputerà dal medesimo quel numero di
subalterni, ed in quel modo che egli stin
cessario. Ma dovendo talvolta far uso del
glia armata, si servirà di quella della Po
colare, e delle carceri laicali contro de' la
cursori, e delle carceri ecclesiastiche con
persone ecclesiastiche.

VI. Si terrà questo Tribunale una volt
timana, ed anche più, quando richiede il
in qualche Monastero, o altro luogo più
della Città di Napoli, da prescegliersi.

VII. Alla riserva del Presidente, il q
vrà sempre avere il primo luogo, sederan
tri Deputati, di qualunque grado, o gradu
sieno secondo il luogo che verrà loro destin
sorte; al qual fine se ne farà l'estrazione
sola: con dichiarazione che questa estrazi
ba farsi al principio d' ogni triennio, qua
restassero nell'impiego taluni deputati; ma
cadendo mutazione nel corso dello stesso
la persona surrogata debba occupare il lu
predecessore.

VIII. Così il Presidente, come tutti i
ti, ed anche i Ministri subalterni, dovran
ma di cominciare ad esercitare la loro cari
rare nello stesso Tribunale *ad sancta De*
gelia, secondo la formola da stabilirsi, n
mente di osservare e fare osservare quant
stabilito nel presente Trattato, ma altres
arrogarsi veruna sorte di giurisdizione e
rità, oltre a quella che vien loro conceduta
del presente stabilimento di questo Tribun
il Presidente nel pieno consesso del Tribu
tutti gli altri in mano del Presidente; con
razione che i medesimi, e ciascuno di essi
rinnovare il detto giuramento nella forma p
di sopra, ogni volta che fossero conferma

IX. Il Presidente non avrà autorità

vere da sè medesimo, nè pure per modo di provvisione, e le commissioni dovranno distribuirsi in pieno Tribunale, com'era solito praticarsi in Collaterale. La decisione si farà alla pluralità de' voti, cominciando nel votare *ordine retrogrado;* cioè da quel Deputato che siede in ultimo luogo, di maniera che l'ultimo a votare sia il Presidente. I decreti dovranno emanarsi sotto il nome dello stesso Tribunale, e sottoscriversi da tutti cinque, secondo che parimente sederanno il Presidente, ed i Deputati in Tribunale.

X. Questo Tribunale non dovrà avere altra incumbenza, se non che 1.° di decidere e terminare le controversie intorno all'Immunità locale quando nasce dubbio, re il reo debba o no godere il beneficio dell' asilo, nella maniera spiegata nell'*Art. V, e VIII* dell'Immunità locale; 2.° di decidere alcune delle cause spettanti a' cursori de' Vescovi, ed altri Ordinarii, nella maniera che si è detto a suo luogo; 3.° di dichiarare *super qualitate assassinii*, commesso da un Cherico, o altra persona ecclesiastica, quando il Giudice laico previene nella cattura di esso, nella maniera che si stabilisce nell'*Art. III* dell'Immunità personale; 4.° di sopraintendere ed invigilare alla retta amministrazione de' luoghi Pii laicali, cioè amministrati e governati da' laici, con decidere le liti che possono nascere intorno al rendimento de' conti degli amministratori di essi, nella maniera spiegata nel capo V di questo Trattato; 5.° nel caso da qualche Comunità, o persona ecclesiastica si pretenda convenirle *titulo vere oneroso* maggior quantità di franchigia di quella si assegna nel presente Trattato, potrà riconoscere, se ciò sia vero, e determinare ciò che sarà di giustizia, nella maniera spiegata nel Capo dell' Immunità reale *Art. XX;* 6.° d'invigilare all'adempimento de' legati Pii, col procurare ne' casi particolari, nella maniera che stimerà più propria, che i renitenti a soddisfare, se sa-

ranno laici, da' loro competenti Giudici laici sienc costretti all'adempimento de' legati Pii; e se sarannc ecclesiastici, da' loro rispettivi Superiori, e Giudici ecclesiastici. E finalmente d'invigilare all'osservanza del presente Trattato, come si è detto di sopra.

XI. Quando il Vescovo nello spazio prefisso d un mese, da che gli sarà stato prasentato il processo, non avrà dichiarato intorno alla qualità de delitto, se il rifuggiato goda o no, s'intenda *eo ipsc* devoluto il giudizio a questo Tribunale, conforme si stabilisce coll'*Art. IV* del Capo II del presente Trattato. Come pure, che avendo il Vescovo fatta la detta dichiarazione, sia lecito a questo Tribunale ricevere i ricorsi, che dalla medesima interponessero il Fisco eccesiastico, o il Fisco laico, ed impinguare, ed ordinar nuovo processo, stimandc così bene; e successivamente veduti gli atti, e sentite le parti, confermare, o informare inappellabilmente i giudicati de' Vescovi, a tenor di quello che sta risoluto con l'*Art. VIII* del suddetto Capo II.

XII. In tutti i casi suddetti dovrà procedere il Tribunale inappellabilmente, e privativamente a qualunque Ministro, Giudice, o Tribunale, sì ecclesiastico che laico, sia di qualsivoglia rango, anche di Monsignor Nunzio, o di qualsivoglia altrc Giudice, o Ministro anche deputato, o delegato da S. M., che pretendesse procedere per via di Regia protezione, e di economica provvidenza: con dichiarazione, che qualunque atto si facesse in contrario da altri Tribunali, o Giudici, così ecclesiastici che secolari, tanto della Città di Napoli, quanto del Regno, sia nullo *ex defectu jurisdictionis*; ed in caso d'inosservanza possano i Tribunali, e Giudici così laici che ecclesiastici, residenti fuor della Città di Naqoli, inibirsi dal Tribunal Misto, ed a riguardo de' Tribunali di Napoli spedirsi dal medesimo le ortatorie, le quali abbiano forza d'inibizione: di maniera che qualunque atto fatto da' medesimi Tribunali, o Giudici di Napoli, dopo le

suddette ortatorie, sia *ipso facto* nullo, *ex defectu jurisdictionis*, come sopra.

XIII. Eccettuate le materie di sopra espresse nell'*Art. X* di questo Capo, non potrà questo Tribunale ingerirsi in nessuna maniera in tutte le altre, che appartengono alla giurisdizione degli Ordinarii (le quali debbano avere il loro libero corso, tanto per le prime istanze, quanto per li ricorsi, ed in grado di appellazione), nè ammettersi dal medesimo i ricorsi o le appellazioni sotto qualunque pretesto, sotto pena di nullità di tutti gli atti che si facessero in contrario, e di violazione del giuramento, prestato per quest' effetto al Presidente, e Deputati.

XIV. Tutti gli atti, e spedizioni di questo Tribunale, così giudiziali che estragiudiziali, dovranno farsi onninamente *gratis*, senza potersi niente esigere per ragion di scrittura, sigillo, sottoscrizione, registro, studio di processo, o qualsivoglia altra cosa: alla riserva delle sole copie che si dovranno tassare a ragione di grana due per facciata, che sia scritta di righe ventidue per ciascuna facciata di carattere comune.

XV. Le spese che sono necessarie per lo mantenimento del Tribunale, Subalterni, e tutt'altro si dovranno fare ugualmente a conto di S. Santità, ed a conto di S. Maestà, con quegli espedienti che sopra di ciò parranno più proprii all' una ed all'altra Potestà.

CAPO ULTIMO.

Deroga alle disposizioni contrarie al presente Trattato.

Per l'ultima esecuzione del presente Trattato resteranno rivocati, ed annullati, come in virtù di questo articolo si rivocano, ed annullano, tutte le disposizioni, ordini, e decreti così pubblici che privati; fatti dall'una e dall'altra Potestà, in tutto

ciò in cui sono contrarii alla presente disposizione, ed a quanto si contiene nel presente Trattato.

Dato dalle stanze del Palazzo Apostolico nel Quirinale in questo dì due di Giugno 1741.

S. CARD. VALENTI. T. CARD. ACQUAVIVA.

Loco ✠ Signi.

D. CELESTINO ARC. DI TESSALONICA.

Loco ✠ Signi.
Loco ✠ Signi.

II.

Articoli segreti del Trattato di accomodamento del 1741 tra la Santa Sede e la Real Corte di Napoli..

Art. I. Desiderando Sua Santità, che siano osservati e confermati rispettivamente a' Beneventani suoi fedelissimi Sudditi da S. M. i privilegii conceduti a' medesimi da' suoi Serenissimi Predecessori, e stabiliti ne' patti e condizioni apposte nell'Investitura del Regno di Napoli; la M. S. assicura, che avrà tutta l'attenzione per le soddisfazioni di S. B. con questo bensì, che la Città di Benevento destini persona a Napoli, che produca tutti i suoi documenti; per farli esaminare da' suoi Ministri, e fatto che ne sarà l'esame, la M. S. farà consapevole la S. B. , per mezzo del Cardinal Acquaviva, di quanto occorrerà.

II. Desiderando Sua Santità, che tanto in Napoli, che in tutto il Regno si dia libera, e pronta esecuzione a tutte le Bolle, Brevi, e spedizioni della Corte di Roma, ed anche de' suoi Tribunali, e Ministri, Sua Maestà per la nota sua pietà, e religione assicura la Santità Sua , che darà gli ordini opportuni per la pronta esecuzione delle suddette spedizioni di Roma.

III. Dolendosi, che i Vescovi, ed altri Superiori ecclesiastici del Clero così Secolare, come Regolare del Regno, che i loro Sudditi ecclesiastici sotto pretesto di violenza, ed oppressione per via di fatto ricorrono alla Regia protezione, ancora quando da essi si è proceduto alla tela giudiziaria, e con processo, obbligando con ciò i medesimi Superiori |a comparire ne' Tribunali dei Ministri Regii, per difendersi dall' accusa di persone per lo più torbide discole, e disubbidienti, con molto discapito della disciplina ecclesiastica, e della giustizia; e desiderando Sua Santità, che si dia un adequato rimedio a tali inconvenienti; Sua Maestà per dare alla Santità Sua una nuova riprova del suo sincero desiderio di compiacerla, ordinerà, che ne' casi succedessero in avvenire simili ricorsi di violenze per via di fatto de' suddetti Ecclesiastici contro de' loro Superiori, ed anco per qualunque altro motivo, o pretesto, si rimettano da' suoi Ministri al Tribunale Misto; inteso il parere del quale, prenderà poi la Maestà Sua quelle risoluzioni, che saranno più convenevoli per maggior servizio di Dio, e per la quiete, e tranquillità de' suoi Popoli.

IV. Riserbandosi Sua Santità la facoltà d'imporre pensioni per la somma di ducati Napoletani ventimila sopra i Vescovati, Badie, e Benefizii del Regno di Napoli per conferirle a suo piacere, e de' suoi Successori a' Sudditi dello Stato ecclesiastico: queste pensioni, come ancora quelle che in ugual somma sono accordate a Sua Maestà nella maniera detta nel Concordato pubblico, non dovranno soggiacere per alcuna parte, benchè minima, a soffrire per la metà i pesi de' laici, ma ne debbano restare per questa rata esenti, tanto i Pensionarii, quanto coloro che posseggono i Vescovati, Badie, e Benefizii, sopra i quali le dette Pensioni saranno imposte.

V. Trovandosi nel regno di Napoli parecchi

picciolissimi Vescovati provveduti di si scarse rendite, che i Vescovi non possono mantenersi colla decenza dovuta al grado loro, Sua Santità per aderire anco alle istanze fattene in nome di S. M. unirà con altri i più piccioli Vescovati del detto Regno con quelle condizioni, ed in quella maniera che saranno più convenevoli per il buon governo delle medesime Chiese, e di tali piccioli Vescovati da ridursi, dovrà nello spazio di un anno formarsi distinto foglio, che sia ancora di gradimento di S. M. : così ancora si stenderà un catalogo di quei di *Nullius*, che dovranno sopprimersi, e delle Diocesi alle quali dovranno incorporarsi, senza alcun pregiudizio bensì di chi che sia in quanto alle rendite, ed alla provvista dei benefizii : le quali condizioni dovranno più distintamente spiegarsi nel foglio, che con gradimento anche di S. M. dovrà formarsi su tale materia, per determinare quali *Nullius* dovranno sopprimersi, ed a quali Diocesi dovranno incorporarsi. Distesi poi, e concordati che saranno i detti fogli, Sua Santità ne anderà facendo l' unione, e soppressione nella maniera che alla Sua saviezza sembrerà più propria.

VI. Quantunque nell' articolo primo delle materie beneficiali bastevolmente si trovi spiegato, che non solo tutti i Vescovati, Badie, ed altri Beneficii del Regno di Napoli debbano darsi ai soli Regnicoli oriundi del medesimo Regno, e non mai a' forestieri, ma che anche tutte le Pensioni che in qualunque futuro tempo da Sua Santità, o dai suoi Successori saranno riservate sopra de' medesimi Beneficii all' infuori solamente de' ducati ventimila, che nella maniera detta nel medesimo Trattato, ed Articolo Sua Santità si riserverà sopra de' medesimi beneficii per poterli unicamente dare a' Sudditi dello Stato Ecclesiastico ; nulladimeno avendo Sua Maestà desiderato, che per impedire, che in qualunque futuro tempo non possa nascere alcuna difficoltà sopra l' intelligenza, e pratica di

quanto nel detto articolo si stabilisce sul punto delle dette pensioni da doversi effettivamente, e realmente godere da' soli Regnicoli, a riserva solamente de' suddetti ducati ventimila di moneta napolitana, tutto ciò si esprima con maggior chiarezza. Sua Santità nuovamente dice, e dichiara, che tale e non altro sia il vero senso del detto articolo, cioè, che l' Indulto che concederà la Santità Sua, sarà, che tanto i Vescovati, Badie, e tutti gli altri Beneficii di qualunque natura si siano, quanto tutte le pensioni sopra de' medesimi si conferiscano a' soli Regnicoli, a riserva solamente de' ducati ventimila di moneta napolitana, che Sua Santità nella maniera spiegata nel Trattato riserverà per li Sudditi dello Stato Ecclesiastico, e che in tal senso dovrà sempre intendersi, praticarsi, ed eseguirsi l'Indulto, di cui si parla nel Trattato del *Cap. 8* delle materie Beneficiali nell' *art. 1*, il quale comincia : *Concederà Sua Santità*, ecc.

S. CARD. VALENTI. T. CARD. DE ACQUAVIVA.

Loco ✠ Signi. Loco ✠ Signi.

D. CELESTINO ARC. DI TESSALONICA.

Loco ✠ Signi.

CONVENTIO

INTER SANCTISSIMUM DOMINUM

PIUM VII.

SUMMUM PONTIFICEM,

ET MAJESTATEM SUAM

FERDINANDUM I.

REGNI UTRIUSQE SICILIAE REGEM.

IN NOMINE SANCTISSIMAE TRINITATIS.

Sanctitas Sua Summus Pontifex Pius VII, et Majestas Sua Ferdinandus I. regni utriusque Siciliae Rex pari studio consulere cupientes malis, quae in res ecclesiasticas in regno irrepserunt, collatis consiliis novam inire Conventionem decreverunt.

Hinc Sanctitas Sua Summus Pontifex Pius VII in suum Plenipotentiarium nominavit Eminentissimum Dominum Herculem Consalvi S. R. E. Cardinalem Diaconum S. Mariae ad Martyres suum a secretis Status.

Et Majestas Sua Ferdinandus I regni utriusque Siciliae Rex Excellentissimum Dominum Aloysium de Medicis regii ordinis S. Januarii Equitem, nec non regiorum ordinum, S. Ferdinandi, *del Merito*, Constantiniani S. Georgii, atque imperialis S. Stephani de Hungaria Magnae Crucis Equitem, suum Consiliarium, et a secretis Status atque aerario regio Praepositum.

Qui post sibi mutuo tradita respectivae Plenipotentiae Instrumenta in sequentes articulos convenerunt.

Art. I. Religio Catholica Apostolica Romana est sola Religio regni utriusque Siciliae, atque in eo semper conservabitur cum omnibus juribus ac praerogativis, quae ipsi competunt ex Dei ordinatione, et canonicis sanctionibus.

II. Consequenter ad articulum praecedentem Institutio in regiis Universitatibus, Collegiis et Scholis tam publicis, quam privatis, erit in omnibus conformis doctrinae ejusdem Religionis Catholicae.

III. Cum in Conventione anni **1741** unio nonnullarum Sedium episcopalium, quae angustissimis continentur limitibus, et ubi episcopalis dignitas redituum etiam modicitate vilescit, necessaria agnita fuerit, cumque unionem istam, quae tunc peracta non fuit, tum earumdem, tum aliarium Sedium deterior facta conditio nunc magis magisque postulet, ideo in ditione citra Pharum, servatis servandis, et exquisito prius interesse habentium consensu, nova fiet Dioecesium Circumscriptio. In ea constituenda Fidelium commodum, et spiritualis praesertim utilitas respicientur. Ex episcopalibus Sedibus, quae ob nimiam redituum modicitatem, aut locorum obscuritatem, aut ob alias rationabiles causas conservari non poterunt, antiquiores, et insigniores conservabantur tamquam Concathedrales.

In ditione vero trans Pharum omnes archiepiscopales, et episcopales Sedes, quae nunc existunt, conservabuntur; imo earum numerus, ut commodo, ac spirituali Fidelium utilitati melius prospiciatur, augebitur.

Territoria quarumdam Abbatiarum *Nullius Dioecesis*, quae aut angustis nimium continentur limitibus, aut sua bona amiserunt, aut modicis admodum dotatae sunt reditibus, collatis consiliis iis unientur Dioecesibus, intra quarum fines in nova circumscriptione sita reperientur.

Abbatiarum Consistorialium, quarum annui re ditus summam ducatorum quingentorum excedunt nulla unio fiet. Bona aliarum Abbatiarum parite Consistorialium (iis exceptis quae sunt juris-patro natus) quarum annui reditus supradictam summar non attingunt, aut unientur aliis Abbatiis ecclesia sticis usque ad quingentorum ducatorum summam aut augendis dotibus Capitulorum, et Paroeciarur applicabuntur.

Haec dispositio Ordinum Militarium Commen das non respicit.

IV. Quaelibet Mensa episcopalis in Regno gau debit annuo reditu ad minus trium millium ducato rum ex bonis stabilibus, publicis deductis oneribus

Sanctitas Sua collatis cum Regia Majestate con siliis ejusmodi dotes quam citius fieri poterit con stituet pro iis Sedibus episcopalibus, quibus prae sens dispositio applicanda erit.

V. Quaelibet Ecclesia tam archiepiscopalis quam episcopalis suum habebit Capitulum, ac Se minarium, quibus si dos sufficiens erit, conserva bitur, sin secus augebitur, aut si opus fuerit et iam ex integro constituetur in bonis stabilibus.

Quaelibet Dignitas Capituli archiepiscopalis Ec clesiae Neapolitanae reditu annuo ducatorum ad mi nus quingentorum, reliqui vero Canonicatus redit ad minus ducatorum quadrigentorum gaudebunt.

Singulae Dignitates Capitulorum ceterarum Ec clesiarum partis regni citra Pharum, quae in nov circumscriptione] constituentur, ducata ad minu centum octoginta, reliqui vero Canonicatus ducat ad minus centum pro annuo uniuscujusque redit habebunt

Excipiuntur Canonicatus Patronatus regii, ec clesiastici, et laicalis, qui manebunt ut sunt, ni forte eorum annui reditus a suis Patronis canonic methodo augeantur.

Seminaria dirigentur, eorumque bona admi nistrabuntur juxta Concilium Tridentinum.

VI. Bona Ecclesiarum uniendarum iis Ecclesiis applicabuntur, quae in nova circumscriptione conservabuntur, nisi forte earumdem Ecclesiarum uniendarum necessitates diversam praedictorum bonorum applicationem ecclesiasticam postulent, quae fieri debebit cum interventu auctoritatis Sanctae Sedis.

Capitula earum Ecclesiarum, quae in nova circumscriptione non conservabuntur, exquisito prius interesse habentium consensu, commutabuntur in Capitula Collegiata cum fundis ac reditibus quae nunc possident.

VII. Paroeciis, quae sufficientem congruam non habent, dos ita augebitur, ut iis Paroeciis, quae duobus hominum millibus non constant, ad minus ducata centum, iis quae numerum quinque millium animarum non attingunt, ad minus ducata centum quinquaginta, caeteris vero quae majorem animarum numerum continent, ducata ad miuus biscentum pro annuo reditu constituantur.

Parochialis Ecclesiae conservatio, uti et cooperatoris Parochi stipendia, ubi reditus ad id attributi non adsint, respectivis civitatibus incumbent, et praedes dabuntur fundi, aut vectigalis privilegiata pecunia.

Haec dispositio non respicit Ecclesias parochiales juris-patronatus sive regii, sive ecclesiastici, sive laicalis canonice acquisiti, quarum onus respectivis Patronis incumbet.

Excipiuntur pariter Ecclesiae receptitiae sive numeratae, sive innumeratae, Capitula, et Collegiatae, quibus cura animarum inest, cum suam congruam in communibus bonis habeant.

VIII. Collatio Abbatiarum Consistorialium, quae juris-patronatus regii non sunt, perpetuo spectabit ad Sanctam Sedem, quae illas viris ecclesiasticis subditis Majestati Suae conferet.

Collatio Beneficiorum simplicium liberae collationis cum fundatione, et erectione in titulum ec-

clesiasticum fiet a Sancta Sede, et ab Episcopis pr diversitate mensium, quibus vacabunt; scilicet mense Januarii usque ad mensem Junii conferur tur a Sancta Sede, a mense vero Julii usque a mensem Decembris conferentur ab Episcopis. Pro visio autem semper fiet in favorem subditorum Ma jestatis Suae.

IX. Catalogus tam Abbatiarum regii patrona tus, quam earum quae regii patronatus non sunt prout apud Cappellanum majorem descriptae repe riuntur, quamprimum Sanctitati Suae exhibebitur Catalogus iste deinceps concorditer corrigi pote rit (1).

---

(1) L'anno 1818 poco dopo fatto il Concordato si pro mossero i due seguenti Dubbi, ai quali la Commissione de Vescovi preseduta dal Nunzio Apostolico rispose:

« 1. Dubbio. — Nell'art. X del Concordato è detto: che i Canonicati di libera collatione tanto dei Capitoli Cat tedrali, che de' Collegiati nei primi sei mesi dell'anno s conferiranno dalla S. Sede, e nei secondi da' Vescovi, ec cettuata la prima Dignità, che sarà sempre di libera col lazione della S. Sede. Coll'articolo poi XI dello stesso Con cordato si concede a' Vescovi il diritto di provvedere le Par rocchie che vacheranno in tutt' i mesi dell'anno. » Si chie deva, se trovandosi alla prima Dignità o a qualche Cano nicato annessa la cura di anime, dovessero l'una e l'altr considerarsi come Parrocchie, cosicchè tanto la prima Di gnità, che il Canonicato il quale vacasse ne' primi sei mes dell'anno, provveder si dovesse dal Vescovo.

» La Commissione de' Vescovi dichiarò, che la circo stanza della cura d'anime annessa alla prima Dignità o qualche Canonicato non possa indurre variazione a que che si è fissato nell' articolo X circa la provvista de' Cano nicati, e della prima Dignità; nella considerazione che l detta Cura appartiene in sostanza a tutto il Capitolo che l esercita per mezzo di uno de' suoi individui, e perchè i in tali Benefici prevale il titolo principale che è il Cano nicato.

» 2. Dubbio — Nell'articolo XI del Concordato, dop essersi da Sua Santità accordato a' Vescovi il diritto di co ferire le Parrocchie che verranno a vacare in ogni temp

X. Canonicatus liberae collationis in Capitulis sive Cathedralibus sive Collegiatis, respective conferentur a Sancta Sede, et ab Episcopis; scilicet sex primis anni mensibus a Sancta Sede, aliis vero sex mensibus ab Episcopis.

Prima Dignitas semper erit liberae collationis Sanctae Sedis (1).

XI. Sanctitas Sua concedit Episcopis Regni jus conferendi Paroecias, quae quovis anni tempore erunt vacaturae. Praevio concursu in Paroeciis liberae collationis, Episcopi eas conferent iis inter approbatos, quos digniores judicabunt. In Paroeciis vero juris patronatus ecclesiastici, praevio pariter concursu, eos instituent, quos tanquam digniores inter approbatos ab Examinatoribus, Patronus ecclesiasticus praesentabit. Tandem in Paroeciis juris-patronatus regii, et laicalis, Episcopi praesentatos instituent, dummodo praemisso examine idonei fuerint inventi.

Excipiuntur Paroeciae vacaturae in Curia, aut quarum Parochi fuerint a S. Sede de aliqua ecclesiastica Dignitate, aut Canonicatu provisi. Harum

---

se ne eccettuano quelle che vacheranno in Curia o per promozione a qualche Dignità Ecclesiastica o Canonicato di collazione Pontificia. Si chiedeva, se colla succennata disposizione rimanesse riservata alla S. Sede la provvista delle sole Parrocchie vacanti in Curia, o anche di ogni altro Beneficio di libera collazione vacato nel modo istesso.

(1) « La detta Commissione de' Vescovi preseduta dal Nunzio Apostolico dichiarò, che la riserva fatta nell'Articolo XI del Concordato a favore della S. Sede per la provvista delle Parrocchie che vacano in Curia, non opera se non una limitazione alla generale concessione data a' Vescovi nello stesso Articolo, di poter conferire tutte le Parrocchie in qualunque tempo vacanti, ma non già indica restrizione alcuna al diritto di collazione riservato alla S. Sede nelle vacanze in Curia di qualunque natura; procedendo la riserva di tali vacanze da tutt'altro principio, al quale nè con clausole generali, nè con dichiarazioni particolari si è derogato col Concordato ».

omnium collatio spectabit ad summum Pontificem.

XII. Omnia bona Ecclesiastica non alienata à Gubernio Militari, quaeque in reditu Majestatis Suae penes administrationem vulgo *del Demanio* reperta sunt, Ecclesiae restituuntur.

Praedicatorum bonorum procuratio statim post praesentis Conventionis ratificationem quatuor selectissimis Viris, quorum duo a Sanctitate Sua, duo a Regia Majestate nominabuntur, interim committetur, qui illa fideliter administrabunt, donec modo debito destinentur, et applicentur.

XIII. Cum in ditionibus citra Pharum sub Militari regimine haud parva pars bonorum ad Ecclesiam spectantium alienata fuerit, cumque Majestas Sua ut omni qua posset ratione hostium incursioni obsisteret, tum Neapoli antequam hostes praedictas ditiones invaderent, tum in ditionibus trans Pharum ne invaderentur, bona pariter ecclesiastica in parva quantitate alienare et Ipsa coacta fuerit, assignatis tamen possessoribus ecclesiasticis in praedicta ditione trans Pharum pro debita indemnitate totidem reditibus civilibus; hinc instante Majestate Sua, et ne publica tranquillitas perturbetur, cujus conservatio Religionis quam maxime interest, Sanctitas Sua declarat eos omnes, qui praedicta Ecclesiae bona alienata possident, nullam molestiam habituros neque a Se, neque a Romanis Pontificibus Successoribus suis; ac consequenter proprietas eorumdem bonorum, reditus, et jura iis inhaerentia immutabilia penes ipsos erunt, atque ab ipsis causam habentes.

XIV. Bonorum Patrimonii Regularis, quae a militari regimine non alienata, et in administratione vulgo *del Demanio* in reditu Majestatis Suae reperta fuere, cum ea sit conditio, ut minime sufficiant restituendis omnibus utriusque sexus Religiosis Domibus, eaedem eo majori numero restituentur, quem dotationum quae supersunt modus patietur, ex iis praesertim Institutis, quae Juven-

tuti in Religione, et Literis instituendae, curae Infirmorum, et praedicationi verbi Dei incumbunt.

Bona Ordinum Regularium possidentium non alienata, debita proportione Religiosis Domibus reservandis assignabuntur, quin ulla habeatur ratio de antiquae proprietatis titulis, qui tituli omnes in vim hujus articuli declarantur extincti.

Domus Religiosae non alienatae, exceptis iis, quae publicis usibus in totum addictae sunt si ob redituum defectum restitui non poterunt, Patrimonii Regularis partem efficient. Quoties autem dicti Patrimonii utilitas id postulaverit, etiam alienari poterunt, ea tamen lege, ut pretium inde percipiendum in favorem praefati Patrimonii cedat.

Numerus existentium Conventuum Religiosorum Mendicantium, quos Minores Observantes, Reformatos, Alcantarinos, et Capucinos vocant, quoties circumstantiae, et Fidelium necessitates id postulent, augebitur.

Postquam Religiosae Domus constitutae et dotatae fuerint Ordinibus Regularibus possidentibus, nec non Sacris Virginibus, habito respectu ad ea quae ad vitam sustentandam iis suppetent, Novitios acceptare liberum erit. Eadem ratione acceptatio Novitiorum libera erit Religiosis Mendicantibus.

Puellarum, quae in posterum sese Deo mancipabunt, dotes, quas attulerint, juxta leges canonicas Monasterio cedent.

Religiosi omnes tam Mendicantes, quam possidentes in utriusque Siciliae regno vel existentes, vel restituendi, suis Superioribus Generalibus subditi erunt. Religiosis eorum Institutorum Regularium possidentium, quae in dominiis citra Pharum restituentur, saecularizationis Indultum a S. Sede obtinentibus, et de aliquo ecclesiastico Beneficio non provisis, Gubernium Aerarii publici sumptibus, titulo patrimonii, annuam pensionem, qua nunc gaudent, persolvet, donec de congruenti Beneficio, aut Cappellania provideantur. Religiosis autem il-

lorum Institutorum, quae restitui non poterunt, annua pensio, qua nunc gaudent, a Gubernio indistincte persolvetur

XV. Ecclesia jus habebit novas acquirendi possessiones, et quidquid de novo acquisierit faciet suum, et censebitur eodem jure, ac veteres Fundationes Ecclesiasticae.

Hac libertate in posterum gaudebit Ecclesia, quin tamen praejudicium ullum afferatur legalibus effectibus legum vulgo *di ammortizzazione*, quae in regno viguerunt usque ad hanc diem, earumque legum executioni etiam in posterum pro casibus nondum consummatis, et conditionibus nondum impletis.

Nulla Fundationum Ecclesiasticarum fiet suppressio, aut unio absque interventu auctoritatis Sedis Apostolicae, salvis facultatibus a Sacro Concilio Tridentino Episcopis tributis (1).

XVI. Quum luctuosae temporum circumstantiae non patiantur Ecclesiasticos exemptione a publicis regiis, et Civitatis oneribus gaudere, Majestas Sua pollicetur abusum superioribus temporibus in Regno introductum, quo Ecclesiastici eorumque

---

(1) L'anno 1819 il Nunzio Apostolico Monsignor Giustiniani avendo ruclamato con una sua Nota, perchè le disposizioni inserite negli articoli 826 e 861 della prima parte del Codice Civile del Regno, pubblicato in quell'anno, in ordine al Decreto di Regia Autorizzazione per l'accettazione de' Legati a favore de' Corpi morali avea fatto insorgere il dubbio nell'animo di taluni, se l'intenzione della Maestà del Re nell'emanare le dette disposizioni potesse essere stata di sottoporre alle medesime i Corpi e Stabilimenti Ecclesiastici in contravvenzione delle Leggi Ecclesiastiche e Canoniche confermate con l'articolo XV del Concordato. — L'augusto Re Ferdinando I, allora felicemente regnante, fece dichiarare con Nota responsiva del suo Ministro in data 10 luglio 1819 al detto Nunzio Apostolico: « Che le disposizioni contenute ne' citati Articoli 826 e 861 della prima parte del Codice del Regno delle Due Sicilie non derogavano in niente alla disposizione contenuta nello Articolo XV del Concordato tra il S. Padre e la Maestà Sua. »

bona durioribus taxis prae Laicis praegravabantur, cessaturum: quin imo cum per feliciora tempora Status conditio prosperior evadet, Regia Majestas largitionibus Clero opitulabitur.

XVII. Mons *Frumentarius* nuncupatus, Neapoli erectus, sive regia Procuratio spoliorum, et redituum Mensarum Episcopalium, Abbatiarum, aliorumque beneficiorum vacantium supprimitur.

Vix nova Dioecesium circumscriptione peracta, in qualibet earum constituentur Administrationes Dioecesanae, quarum unaquaeque constabit duobus Canonicis a Capitulo seu Metropolitano, seu cathedrali tertio quoque anno per suffragiorum pluralitatem eligendis, ac renovandis, et a Regio Procuratore, quem Majestas Sua nominabit.

Cuilibet Congregationi, seu Administrationi Dioecesanae praesidebit Episcopus, aut ejus Vicarius Generalis; Sede vero vacante, Vicarius Capitularis.

Ordinarius, et Regia Majestas per suum Administrum, collatis consiliis, fructus ex supradictis Beneficiis vacantibus perceptos in favorem Ecclesiarum, Hospitalium, Seminariorum, in subsidia charitatis et in alios usus pios erogabunt; servata tamen dimidia parte redituum Mensarum episcopalium vocantium pro futuro earumdem Episcopo.

Regia praescriptio adhuc vigens, vi cujus tertia pars redituum Mensarum episcopalium, et beneficiorum sub appellatione *Tertii Pensionabilis* apud supradicti Montis Frumentarii Administratorem deponebatur, per praesentem Articulum abrogatur, quin tamen praesentes pensionarii priventur pensionibus, quibus nunc gaudent.

Tempore provisionum Episcopatuum, et Beneficiorum regiae nominationis, reservatio pensionum secundum formas canonicas locum habere perget. Nominati a Majestate Sua ad praedictas pensiones a S. Sede Bullas Apostolicas obtinebunt, vi quarum pensiones ipsas quoad vixerint percipere, et

suas facere poterunt. Pensionario vita functo, Episcopatus, aut Beneficium ab onere persolvendae pensionis qua gravabatur, liberum erit.

XVIII. Sanctitas Sua super aliquas episcopales Mensas, et Abbatias Regni designandas sibi reservat in perpetuum annuas pensiones in summa ducatorum duodecim millium, quas Romanus Pontifex pro tempore suis subditis Status Ecclesiastici pro lubitu conferet.

XIX. Beneficia, et Abbatiae existentes in Regno utriusque Siciliae, quarum fructus aut ex toto, aut ex parte applicati reperiuntur personis ecclesiasticis, et aliquibus Ecclesiis, Collegiis, Monasteriis, et piis Domibus Urbis, aliorumque Locorum Status Ecclesiastici, suam conservabunt applicationem in favorem praedictorum. Haec dispositio non respicit Beneficia, et Abbatias regii patronatus, et illa quorum bona alienata fuerunt.

XX. Archiepiscopi, et Episcopi in esercitio eorum Pastoralis Ministerii prorsus liberi erunt secundum Sacros Canones.

Causas Ecclesiasticas, atque in primis causas Matrimoniales, quae juxta Canonem 12. Sess. 24. sacri Concilii Tridentini ad Judices Ecclesiasticos spectant, in Foro eorum cognoscent, ac de iis sententiam ferent. Haec dispositio non respicit causas civiles Clericorum, exempli gratia, contractuum, debitorum, haereditatum, quas Laici Judices cognoscent, et definient.

In Clericos reprehensione dignos, aut honestum clericalem habitum eorum ordini et dignitati congruentem non deferentes, poenas a sacro Concilio Tridentino statutas, aliasque quas convenientes judicaverint, salvo canonico recursu, infligent, eosque in seminariis, et domibus Regularium claudent: censuris quoque animadvertent in quoscumque Fideles ecclesiasticarum legum, et sacrorum canonum transgressores.

In Sacris Visitationibus suarum Dioecesium,

et ad limina Apostolorum peragendis, et in Dioecesanis Synodis convocandis liberi erunt.

Cum Clero, et Populo dioecesano pro munere officii pastoralis communicare, suasque instructiones, et ordinationes de rebus ecclesiasticis libere publicare, indicere preces publicas, aliaque pia opera, cum id bonum Ecclesiae, vel Status, aut Populi postulet, Archiepiscopis, et Episcopis Regni liberum erit.

Causae majores spectabunt ad Summum Pontificem.

XXI. Archiepiscopi et Episcopi, praemisso praescripto examine, Clericos de necessario patrimonio, aut alio canonico titulo provisos, quos suis dioecesibus necessarios, aut utiles judicaverint, ad Sacros Ordines promovebunt, servatis tamen cautelis, et prescriptionibus in Decreto die prima Julii anni 1623 a Sa. Me. Gregorio XV lato, nec non capite 4 Conventionis anni 1741 cujus titulus est — *Requisiti de' promovendi* — contentis, quibus cautelis, et praescriptionibus per praesentem Convetionem non derogatur.

Ne autem Ecclesiasticis ad vitam sustentandam necessaria desint, annona praesentibus temporibus arctiore facta, Archiepiscopi et Episcopi post hujus conventionis publicationem taxam sacri patrimonii promovendorum ad Sacros Ordines, quae in bonis stabilibus constituenda erit, augebunt, ita tamen ut nec minor sit ducatis quinquaginta, nec ducatis octoginta major.

Quia vero experientia compertum est, in Regno per artem et fraudem Clericis ad sacros Ordines promovendis pro sacro patrimonio eos fundos saepe assignari, qui vel ficti sunt, vel hypothecis, aliisque vinculis obnoxii, quo fit ut pluribus Ecclesiasticis post ordinationem modus sustentandae vitae desit, ut hujusmodi abusus evitetur, ad facti veritatem adstruendam, de pertinentia, ut ajunt, atque exemptione ab omni hypothecae vinculo fun-

di, vel fundorum, qui a promovendis ad Sacros Ordines pro sacro patrimonio exhibentur, legaliter constare debebit: ad quem effectum Curiae ecclesiasticae documentum authenticum de pertinentia, ut supra dictum est, et libertate fundi a Tribunali Civili Provinciae exquirent, a quo illud recusari non poterit.

Si qui vero Clerici ad sacros ordines Beneficii ecclesiastici, aut Cappellaniae titulo promovebuntur, quoties talis Beneficii, aut Cappellaniae annuus reditus ad taxam dioecesanam, ut supra, non pertingat, tantumdem sibi ex aliis liberis fundis constituent, quantum supradictae taxae integritas postulaverit.

Excipiuntur illae dioeceses, in quibus dioecesana lege taxa sacri patrimonii in majori summa canonice constituta reperiatur, respectu quarum nulla mutatio fiet (1).

---

(1) « L'anno 1829 si chiedeva se potesse accordarsi a' promovendi a' Sacri Ordini a titolo di Sacro patrimonio le Cappellanie delle Congregazioni e Luoghi pii laicali, onde agevolare i mezzi allo stato Ecclesiastico ed assicurare ugualmente l'adempimento de' legati pii nella scarsezza de' Sacerdoti.

» La Commissione de' Vescovi riunita avanti il Nunzio Apostolico volendo fermo in proposito il prescritto dalle regole Canoniche, che le Capellanie amovibili non possono servir di patrimonio Sacro, dichiarava poter le medesime divenirlo quante volte appartenendo esse a Confraternite laicali, ed a Luoghi pii di Beneficenza sieno stabiliti sopra cespiti certi e permanenti, con nominarsi il Cappellano *pro tempore* dai Governatori de' Luoghi pii, o Superiori di Confraternite ed intero Corpo di Congregazione, mediante pubblica scrittura, a godersi vita durante del Cappellano della Cappellania, o de' varii legati di Messe che insieme formino una Cappellania, da potersi dare a titolo di Sacro Patrimonio, o col supplimento competente secondo la tassa fissata dal Concordato. Dichiarava però la Commissione de' Vescovi sempre escluse dal poter servire di patrimonio Sacro quelle Cappellanie che emergono dalle prestazioni neces-

XXII. Liberum erit ad Sanctam Sedem appellare.

XXIII. Episcoporum, Cleri, et Populi communicatio cum Sancta Sede in rebus spiritualibus et negotiis ecclesiasticis prorsus libera erit, ac consequenter Epistolae, ut ajunt, Circulares, Leges, et Decreta circa *Liceat Scribere* abrogantur.

XXIV. Quoties Archiepiscopi, et Episcopi in libris introductis, vel qui introducuntur, impressis,

---

sarie o forzose, le quali si corrispondono dai confratelli delle Congregazioni in forza delle loro regole; potendo costoro sottrarsi al pagamento delle prestazioni per contumacia; con che siffatte Cappellanie potrebbero variare o scemarsi, tutto che date a perpetuità, e il Cappellano verrebbe a soffrire diminuzione di rendita nel suo Sacro Patrimonio.

» L' anno 1829 promosso il dubbio: « Se i Beneficî e » le Cappellanie che andranno a servir di titolo alle Sacre » Ordinazioni debbano calcolarsi senza, o con deduzione de' » pesi di Messe, de' quali fossero gravati, ed in quest'ul» timo caso, in quale proporzione debba farsi questa dedu» zione per ciascuna Messa. »

» La Commissione de' Vescovi con intervento del Nunzio Apostolico, emise il suo sentimento ne' seguenti termini, cioè, che fissandosi per regola generale il sistema di dedurre per ogni Messa, di cui fosse gravato il Beneficio o la Cappellania che deve servir di titolo alla Sacra Ordinazione, la terza parte di due carlini, che è la consueta elemosina; sia rimesso all' arbitrio de' rispettivi Vescovi il fare o non fare alcuna deduzione, qualora il Benefizio o Cappellania non fosse gravato di più di cento Messe all' anno.

» In seguito l' anno 1831, essendosi richiesto, se nei succennati casi la deduzione per le messe cantate dovesse esser regolata secondo la norma suddetta prescritta per le messe lette. La Commissione dichiarò, che ove i Beneficî o Cappellanie che possono servir di titolo alle Sacre Ordinazioni sieno gravate di Messe lette o cantate debbano le ultime esser tassate colla stessa norma fissata per le Messe lette; rimanendo sempre nell' arbitrio de' Vescovi di fare o non fare alcuna deduzione qualora il Beneficio o Cappellania non fosse gravato di sole cento Messe all' anno tra lette e cantate ».

vel qui imprimuntur in Regno, aliquid repererint Ecclesiae doctrinae, aut bonis moribus contrarium, Gubernium eorum librorum divulgationem non permittet.

XXV. Regii Delegati Jurisdictionis ecclesiasticae munus a Majestate Sua supprimitur.

XXVI. Curia Cappellani Majoris, ejusque jurisdictio, iis continebitur limitibus, qui in Constitutione fel. rec. Benedicti XIV cujus initium-*Convenit*-, et sequenti ejusdem Pontificis *Motu proprio* super eadem re praescribuntur. (*).

XXVII. Ecclesiae proprietas in suis possessionibus, et acquisitionibus sacra et inviolabilis erit.

XXVIII. Sanctitas Sua attenta utilitate, quae ex hac Conventione manat in Religionem et in Ecclesiam, utque singularis benevolentiae suae testimonium Majestati Ferdinadi Regis praebeat, Eidem, atque ab Eo descendentibus catholicis in regno Successoribus, concedit in perpetuum Indultum nominandi dignos, et idoneos ecclesiasticos viros iis dotibus praeditos, quas sacri canones requirunt, ad omnes illas archiepiscopales et episcopales Ecclesias regni utriusque Siciliae, ad quas Majestas Sua jure nominandi nondum gaudebat; ac propterea statim post hujus Conventionis ratificationem Literas Apostolicas, quibus hoc Indultum continebitur, expediri jubebit.

Majestas Sua tempore debito Sanctitati Suae Nominatos manifestabit, ut necessarii processus juxta canones de iis fiant, atque Canonicam Institutionem modis et formis consuetis obtineant. Priusquam vero eam obtinuerint, regimini, seu administrationi Ecclesiarum respectivarum, ad quas erunt designati, nullo modo sese immiscere poterunt.

XXIX. Archiepiscopi et episcopi coram Majestate Regia juramentum fidelitatis emittent sequentibus verbis expressum.-Ego juro et promitto

(*) *V. infra LXXXI.*

ad Sancta Dei Evangelia obedientiam et fidelitatem Regiae Majestati, item promitto me nullam communicationem habiturum, nullique consilio interfuturum, nullamque suspectam unionem neque intra, neque extra conservaturum, quae tranquillitati publicae noceat, et si tam in dioecesi mea, quam alibi noverim aliquid in Status damnum tractari Majestatis Suae manifestabo.

XXX. Cetera vero res ecclesiasticas spectantia, quorum nulla mentio in his articulis facta est, dirigentur juxta vigentem Ecclesiae disciplinam. Si quam vero supervenerit difficultas, Sanctitas Sua, et Majestas Sua secum conferre sibi reservant,

XXXI. Praesens Conventio substituitur omnibus Legibus, Ordinationibus, et Decretis in regno utriusque Siciliae circa res Religionis huc usque latis.

XXXII. Cum nomine Regiae Majestatis fuerit expositum Sanctitati Suae Conventionem anni 1741, attentis praesentibus Ecclesiarum regni citra Pharum necessitatibus; nec non effectibus ab hostili invasione exortis, non satis amplius prospicere malis, quibus omnino mederi necesse est, ac praeterea Ditionibus quoque trans Pharum, quas praedicta Conventio complexa non fuerat, esse consulendum; insuper cum ex Ditionibus ultra et citra Pharum unum modo Regnum efformatum sit, uniformem omnino regulam constituendam esse in Ecclesiis universi Regni observandam, utriusque Partis consensu praesens Conventio praecedenti substituitur.

XXXIII. Utraque Contrahentium Pars spondet Se, Successoresque suos omnia de quibus in his articulis utriusque conventum est, sancte servaturos.

XXXIV. Ratificationum hujus Conventionis traditio fiet Romae non ultra quindecim dierum spatium a die his articulis apposita.

XXXV. Post hujus Conventionis ratificationem,

ejusdem executio duobus Selectissimis Viris, quorum alter a Sanctitate Sua, alter a Majestate Regia nominabitur, committetur, iique a respectivis Partibus Contrahentibus nacessariis, et opportunis facultatibus munientur.

In quorum fidem praefati Plenipotentiarii praesenti Conventioni subscripserunt, illamque suo quisque sigillo obsignavit.

Datum Anxure (Terracinae) die Dicimasexta Februarii anni millesimi octingentesimi decimi octavi.

Loco✠Sigilli—HERCULES CARD. CONSALVI.
Loco✠Sigilli—EQ. ALOYSIUS DE' MEDICI.

Cum ergo hujusmodi Conventiones, Pacta et Concordata in omnibus et singulis punctis, clausulis, et conditionibus cum a Nobis, tum a carissimo in Christo filio nostro Ferdinando regni utriusque Siciliae Rege approbata, confirmata, et ratihabita fuerint, cumque idem Rex enixe a Nobis flagitaverit, ut pro firmiori eorum subsistentia robur Apostolicae firmitatis adjiceremus, solemniorisque Decreti auctoritatem interponeremus, Nos ad majorem Dei gloriam, et Catholicae Religionis incrementum, ex certa scientia et matura deliberatione nostris, deque Apostolicae potestatis plenitudine supradictas Conventiones, Capitula, Pacta, Concordata, et Concessiones, tenore praesentium approbamus, ratificamus et acceptamus, illis Apostolici muniminis et firmitatis robur et efficaciam adjungimus, omniaque in eis contenta, ac promissa, sincere et inviolabiliter ex Nostra, et Apostolicae Sedis parte adimpletum et servatum iri, tam Nostro, quam Successorum nostrorum nomine promittimus ac spondemus.

Decernentes easdem praesentes Literas nullo unquam tempore de subreptionis, vel obreptionis, aut nullitatis vitio, vel intentionis Nostrae, aut alio quocumque quamvis magno, aut inexcogitato

defectu notari, aut impugnari posse, sed semper firmas, validas, et efficaces, existere et fore, suosque plenarios, et integros effectus sortiri, et obtinere, et ab omnibus ad quos spectat inviolabiliter observari debere, quousque conditiones, et pacta in Tractatu expressa serventur. Et insuper, si secus super his a quoquam quavis auctoritate, scienter, vel ignoranter contigerit attentari, irritum et inane decernimus. Non obstantibus Apostolicis, ac in in Synodalibus, Provincialibus, et Universalibus Conciliis editis generalibus Constitutionibus, et Ordinationibus, ac Nostris, et Cancellariae Apostolicae Regulis, praesertim de jure quaesito non tollendo, nec non quarumcumque Ecclesiarum, Capitulorum, aliorumque Piorum Locorum fundationibus, etiam confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis, Privilegiis quoque, Indultis, et Literis Apostolicis in contrarium praemissorum quomodolibet concessis, confirmatis, et innovatis, quibus omnibus, et singulis illorum tenores, pro expressis, et de verbo ad verbum insertis habentes, illis alias in suo robore permansuris, ad hujusmodi effectum dumtaxat, specialiter, et expresse derogamus, ceterisque contrariis quibuscumque.

Praeterea quia difficile foret praesentes Literas ad singula, in quibus de eis fides facienda fuerit, loca deferri eadem Apostolica Auctoritate decernimus, et mandamus, ut earum Transumptis, etiam impressis, manu tamen publici Notarii subscriptis, et sigillo alicujus Personae in ecclesiastica Dignitate constitutae, munitis, plena ubique fides adhibeatur, perinde ac si praesentes Literae forent exhibitae vel ostensae.

Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam Nostrae concessionis, approbationis, ratificationis, acceptationis, promissionis, sponsionis, monitionis, hortationis, decreti, derogationis, statuti, mandati, et voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare prae-

sumpserit, indignationem Omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri et Pauli Apostolorum Ejus se noverit incursurum:

Datum Romae apud S. Mariam Majoram Anno Incarnationis Dominicae MDCCCXVIII Nonis Martii Pontificatus Nostri Anno Decimo octavo.

A. CARD. PRO-DATARIUS	E. CARD. CONSALVI.
Visa de Curia.	*D. Testa*
Loco ✠ Plumbi.	*F. Lavizzarius.*

LITERAE APOSTOLICAE

Quibus continetur indultum nominandi ad plures archiepiscopales, et episcopales ecclesias favore serenissimi Ferdinandi utriusque Siciliae Regis, ejusque Successorum.

PIUS EPISCOPUS

SERVUS SERVORUM DEI AD FUTURAM REI MEMORIAM.

Carissimo in Christo filio nostro

FERDINANDO

REGNI UTRIUSQUE SICILIAE REGI ILLUSTRI SALUTEM ET APOSTOLICAM BENEDICTIONEM.

Sinceritas fidei, et devotionis affectus, quibus Tu, Chiarissime in Christo fili noster, erga Catholicam Religionem tantopere praestas, quibusque, non sine filialis in Nos observantiae significationibus, nova zeli ac pietatis tuae argumenta, inita cum Apostolica hac Sede Conventioue ad componendas in Ditione tua res Ecclesiae, nuper addi-

disti, Nos impulerunt, ut ea Tibi favorabiliter concederemus, quae ad tui honoris augmentum pertinere, et desideriis tuis respondere cognovimus. His itaque causis permoti, utque singularis animi nostri in Te benevolentiam testificemur, ex certa scientia et matura deliberatione nostris, deque Apostolicae potestatis plenitudine, Tibi (cui jam partim ex legitimo Patronatu, partim ex Apostolico Indulto jus competit ad plures regni utriusque Siciliae Ecclesias praesentandi vel nominandi Nobis et Romano Pontifici pro tempore existenti idoneos ecclesiosticos viros per Nos ac Romanos Pontifices praedictos ad easdem Ecclesias promovendos) nec non Tuis in Regno successoribus catholicis a Te descendentibus, atque una cum Subditis in sinceritate Fidei, et unitate Sanctae Romanae Ecclesiae nec non obedientia Nostra et Successorum nostrorum Romanorum Pontificum canonice intrantium perseverantibus, ac pro tempore utriusque Siciliae regnum possidentibus, in perpetuum concedimus Indultum nominandi infra tempus a jure praefinitum, Nobis et Romanis Pontificibus Successoribus nostris dignas et idoneas personas ecclesiasticas iis dotibus praeditas quas Sacri Canones requirunt, ad omnes illas archiepiscopales, et episcopales Ecclesias regni utriusque Siciliae ad quas nominandi jure, sive ex Patronatu, sive ex Apostolica concessione, nondum gaudes, firma tamen Personis a Te atque a Successoribus tuis nominatis obligatione manente ea omnia in ordine ad Institutionem Canonicam obtinenda erga Sedem Apostolicam adimplendi, ad quae de jure et consuetudine tenentur, prout jampridem in more positum fuit.

Decernentes praesentes literas, et in eis quaecumque nullo unquam tempore de subreptionis vel obreptionis aut nullitatis vitio, seu intentionis Nostrae defectu notari, aut impugnari posse, sed semper firmas et efficaces existere et fore, suosque plenarios et integros effectus sortiri, et obtinere, et ab o-

mnibus ad quos spectat inviolabiliter observari debere.

Non obstantibus Apostolicis, ac in Synodalibus, Provincialibus, Universalibusque Conciliis editis Constitutionibus et Ordinationibus Apostolicis, ceterisque contrariis quibuscumque.

Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam Nostrae Concessionis, Indulti, Decreti, Derogationis, ac Voluntatis infringere, eique ausu temerario contraire: si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem Omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri et Pauli Apostolorum Ejus noverit incursurum.

Datum Romae apud Sanctam Mariam Majorem Anno Incarnationis Dominicae MDCCCXVIII Nonis Martii Pontificatus nostri Anno decimo octavo.

A. Card. pro Datarius. H. Card. Consalvi.

Visa de Curia *D. Testa.*

Loco ✠ Plumbi. *F. Lavizzarius.*

CONVENZIONE AMICHEVOLE

Fatta in Roma il 16 Aprile 1834 fra Sua Santità il Sommo Pontefice

GREGORIO XVI

E SUA MAESTA' IL RE

FERDINANDO II.

Art. I.

» In avvenire gli Ecclesiastici o i Religiosi non saranno più condotti sia in una casa di arresto, sia in una prigione che in tempo di notte, o in legno, e coperti di mantello per nascondere agli occhi del pubblico il loro abito ecclesiastico.

ART. II.

» Gli Ecclesiastici saranno detenuti in prigioni particolari, per quanto lo permetteranno le località, ed i condannati saranno chiusi in un ergastolo destinato a riceverli.

ART. III.

» Non si faranno mai arresti nelle Chiese durante il servizio Divino, nè senza prevenirne il Curato, il Priore, in una parola, il Superiore della Chiesa, nella quale si fosse rifugiata la persona colpevole.

ART. IV.

» Ogni Vescovo potrà avere nel suo Episcopio una prigione o Camera di correzione per gli Ecclesiastici che crederà di dover fare arrestare e punire.

ART. V.

» Il Governo non domanderà ai Vescovi la degradazione di un Ecclesiastico condannato a morte senza prima comunicar loro la sentenza di condanna, in cui devono esser riferiti tutti i documenti del processo che comprovano il reato. Non trovando i Vescovi osservazione a fare su tali elementi verranno, senza ritardare inutilmente il corso della giustizia, all' atto di degradazione, invocando in favore del paziente la commiserazione del Sovrano, giusta i dettami del loro istituto. Quantevolte poi ritrovassero nel processo gravi motivi in favore del candannato, li rassegneranno a Sua Maestà. I rilievi fatti dal Vescovo unitamente ai documenti che ha avuti presenti, saranno d' ordine di Sua Maestà rimessi alla discussione di una Commissione composta di tre Vescovi con facoltà Apostolica approvati da Sua Santità sulla proposta del Re del doppio del numero bisognevole, e di due

Assessori laici con voto consultivo, la quale deciderà inappellabilmente su i rilievi suddetti. Se la Commissione troverà mal fondate le ragioni addotte dal Vescovo, ne avvertirà subito il medesimo perchè proceda senz' altra replica ed esitazione all' atto della degradazione, e ne farà nel tempo medesimo prevenzione al Governo per sua intelligenza. Qualora poi la Commissione troverà mal fondata i rilievi fatti dal Vescovo, ne rassegnerà motivato rapporto a Sua Maestà raccomandando il condannato alla Clemenza Sovrana.

Per la effettuazione di quel che erasi conchiuso e statuito coll' Articolo V. della Convenzione di sopra trascritta circa la degradazione degli Ecclesiastici, pervenne posteriormente il Breve Pontificio *Cum in tuenda* della data de' 27 maggio dello stesso anno 1834 del tenore seguente :

GREGORIUS PP. XVI.

Ad futuram rei Memoriam.

Cum in tuenda Canonicarum legum firmitate nulli parcere curae debent Romani Pontifices, in iis praesertim, quae decus illorum respiciunt, qui in sortem Domini vocati sunt, et de quibus scriptum est, nolite tangere Christos meos ; tum vero etiam iisdem pro pastorali suo munere minime abstinendum a legibus ipsis quandoque ita temperandis, ut in ea gravissima crimina rite, expediteque possit animadverti, quae ex communi morum depravatione temporibus infelicissimis in Clericos ipsos irrepere misere dignoscantur. Atque inde profecto factum est, ut quantumvis maximae curae fuerit Praedecessoribus Nostris Clericorum dignitati prospicere ; tamen interdum debuerint ecclesiasticam hac in re disciplinam relaxare, luctuosisque rerum, ac temporum vicibus accommodare formam judiciorum contra Clericum in sacris etiam Presbyteratus

Ordinibus constitutum ad illius condemnationem, nec non verbalem depositionem, vel actualem, atque solemnem degradationem: cavendo nimirum, ne per Sacros Canones interclusa, vel retardata nimis videretur justitiae administratio, quam expeditam, facilemque nacessitas postularet: qua sane de re ipsa Tridentina Synodus Sess. XIII Cap. IV de Reformatione novam super hoc negotio expeditioris judicii formam intulit, ne debita juris executio differretur. Jam vero compertum Nobis est in Regia Ditione Carissimi in Christo Filii Nostri Ferdinandi II utriusque Siciliae Regis Illustris, non neminem ex Clericorum coetu etiam Sacro Presbyteratus Ordine insignitum, divinae vocationis, suaeque dignitatis immemorem sese perditissime hominibus nefaria societate immiscentem audacia, et scelere eo usque pervenire, ut iis se deturpet criminibus, in quorum reos a Sacris Canonibus actualis, ac solemnis degradationis poena est constituta, ut nempe ipsi saeculari Judici deinde traditi ex civilium legum praescripto puniantur. Nos itaque turpitudinem tantam invadentem, ac polluentem in terra Sanctuarium Dei dolore maximo ingemiscentes, Nostri muneris esse cognoscimus, planeque sentimus, quantum in Nobis est consulere, ut in hujusmodi rebus flagitiosissimis perfacilis, et expeditissima juris executio habeatur, et debita justitiae ratione fraena vaganti licentiae injiciantur, atque mala de domo Israel amoveantur, ad graviora scandala in Ecclesiae dedecus, et in Fidelium perniciem auferenda. Quoniam vero debita juris executio in Clericos, qui se gravioribus criminibus polluerunt, impedire fortasse posset, si ii, ad quos pertinet, ut aliquando accidisse novimus, ex quodam commiserationis impulsu, aliave de causa cunctentur, vel etiam detrectent actualis, ac solemnis degradationis judicium peragere, sententiamque proferre; Nos idcirco, quos justa

judicare divina lex jubet, id consilii coepimus, ut difficultates omnes ex hac mora, ac detractatione in justitiae detrimentum orituras, vel imminueremus, vel de medio tolleremus. Quapropter cum super ejusmodi negotio opportune convenerit inter Nos, et praelaudatum Carissimum in Christo Filium Nostrum Ferdinandum II quas ipse hac de re Nobis obtulit postulationibus annuentes, rei gravitate perpensa, auditaque praeterea sententia Venerabilium Fratrum Nostrorum S. R. E. Cardinalium gravioribus ecclesiasticis negotiis administrandis praepositorum, ex certa scientia, motu proprio, et de Apostolicae potestatis plenitudine constituimus, atque decernimus in Urbe Neapoli ad Nostrum, et Apostolicae Sedis beneplacitum Commissionem Ecclesiasticam coalescentem ex tribus Episcopis per Nos, ac Successores Nostros pro tempore delegendis ad formam Conventionis nuper initae, mandantes, ut constituta haec per Nos Ecclesiastica Commissio Nostro nomine, atque ex Auctoritate Nostra Apostolica judicet de causis, et argumentis omnibus, quorum vi cujuspiam Dioeceseos Ordinarius detrectaverit actualem, solemnemque degradationem in reum decernere atque perficere, quem per se ita e gradu dejectum traderet deinde potestati laicae juxta legum civilium decreta multandum: adeo quidem ut si, re mature cognita, atque perspecta, compertum fuerit, causas illas, argumentaque ab ordinario renuente adducta niti in rationibus canonicis, jurisque principiis, illius judicium atque sententia ab eadem Commissione confirmentur, et haec insuper actorum ab Ordinario ipso debitam rationem in ejus, qui criminis defertur, favorem omnino curet habendam; sin vero illius agendi ratio justitiae visa fuerit adversari, simulque de certo, exploratoque accusati crimine constiterit qui propterea ex Sacrorum Canonum decretis degradationis poena afficiendus existat; sit Commissionis ipsius, causae judicio antea rite peracto, delegatae

sibi Apostolicae Auctoritatis vi, definitivam ferre sententiam, et degradationibus poenam, quavis appellatione remota, decernere, illiusque executionem Ordinario committere; adeo ut hic poenam degradationis reo infligendam minime differat, ita tamen ut Ordinarius ipse clementiam secularis Judicis in degradatum a se tradendum ut per civiles leges puniatur juxta normam a jure Canonico Cap. Novimus XVII de Verbor. significat., atque a Pontificali Romano propositam imploret. Ut autem memorata Commissio Ecclesiastica Auctoritate Nostra Apostolica constituta jam nunc coalescat, deputamus, eligimus, ac in ea constituimus Judices Apostolicos Venerabiles Fratres Archangelum Archiepiscopum Salernitanum, Franciscum Episcopum Castri Maris, et Thaddeum Episcopum Sanctae Agatae Gothorum, et Acerrarum, quibus ad effectum, quem praediximus omnes, et singulas necessarias, atque opportunas facultates tribuimus, atque impertimur. Haec volumus, statuimus, atque mandamus, decernentes has praesentes litteras firmas, validas, et efficaces existere, et fore, suosque plenarios, et integros effectus sortiri, et obtinere, atque ab omnibus ad quos spectat, et spectabit in posterum inviolabiliter observari, sicque in praemissis per quoscumque judices Ordinarios, et Delegatos, etiam causarum Palatii Apostolici Auditores, Sedis Apostolicae Nuncios, ac Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinales etiam de latere Legatos sublata eis, et eorum cuilibet quas vis aliter judicandi et interpretandi facultate, et Auctoritate judicari, et definiri debere, ac irritum, et inane si secus super his a quoquam quavis Auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari. Non obstantibus quoties opus fuerit Nostra, et Cancellariae Apostolicae regula de jure quaesito non tollendo, et fel. rec. Benedicti XIV Praedecessoris Nostri super Div. Mat. aliisque Apostolicis, atque in Universalibus, Provincialibusque, et Synodalibus Conciliis editis ge-

neralibus, vel specialibus Constitutionibus, et Ordinationibus, aliisque quibusvis etiam juramento confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis, statutis, et consuetudinibus, privilegiis quoque indultis, et Literis Apostolicis in contrarium praemissorum quomodolibet concessis, confirmatis, et innovatis quibus omnibus, et singulis illorum tenores praesentibus pro plene, et sufficienter expressis, ac de verbo ad verbum insertis habentes illis alias in suo robore permansuris ad praemissorum effectum hac vice dumtaxat specialiter, et expresse derogamus, ceterisque etiam speciali, et individua mentione dignis in contrarium quomodolibet facientibus quibuscumque. Datum Romae apud S. Petrum sub Annulo Piscatoris die XXVII Mensis Maji MDCCCXXXIV, Pontificatus Nostri Anno Quarto.

Pro Domino Card. Albano.
A. Picchioni *Substitutus.*

(*) SANCTISSIMI IN CHRISTO PATRIS
BENEDICTI XIV.
PONTIFICIS MAXIMI
CONSTITUTIO
SUPER JURISDICTIONE ET FACULTATIBUS CAPELLANI MAJORIS REGNI NEAPOLITANI.

Benedictus Episcopus Servus Servorum Dei Ad perpetuam rei memoriam.

Convenit providae Apostolicae Sedis benignitati facilem se, et liberalem ostendere in gratiis,

et favoribus elargiendis Christianis Principibus, qui ex praeclaris majorum suorum meritis, et suarum virtutum ornamentis, pietate erga Deum, devotione, st obsequio erga hanc Sanctam Sedem in conspectu omnium splendere noscuntur, piisque eorum votis libenter annuere, quae ad Dei gloriam, et quietem, ac tranquillitatem sacrorum ministrorum procurandam conducunt, eorum praesertim, qui sacro suarum Capellarum servitio adscripti in Regiis Aulis versantur, ut Christi fidelibus ibidem commorantibus, vel inservientibus, Sacrosanctae Ecclesiae Sacramenta administrent, eosque verbo, et exemplo ad pietatem, et religionem instruant, atque informent.

Sane dilectus Eilius noster Trojanus tituli S. Caeciliae S. Romanae Ecclesiae Praesbyter Cardinalis de Acquaviva nuncupatus pro parte carissimi in Christo Filii nostri Caroli Siciliae, et Hierusalem cum tota terra citra Pharum Regis Illustris, et Hispaniarum Infanti Nobis nuper exposuit, quod a tempore, cujus memoria non exstat, ad Capellae Regiae Capellanum Majorem in toto Regno Neapolitano pro tempore existentem non solum cura spiritualis Regiae familiae, consanguineorum, affinium, ac omnium personarum in Curia, seu Aula Neapoli existente commorantium, ipsamque Curiam sequentium pertinet; sed et in quibusvis Civitatibus, Oppidis, et locis in quibus Rex pro tempore existens, Regiaque familia residere contigerit continue, vel ad tempus, curam animarum familiae Regiae, omniumque, et singularum personarum, tam ex propriis Regnis, et Dominiis originem habentium, quam extraneorum cujuscumque status, gradus, ordinis, et conditionis, et praeeminentiae existentium, tam Ecclesiasticorum, quam saecularium (Archiepiscopis et Episcopis exceptis) et insuper omnium militum, et Officialium, aliarumque personarum cujuscumque ordinis et gradus in castris, arcibus, fortalitiis, exercitibus, nec

non triremibus, navibus, ratibus, aliisque hujusmodi maritimis Regio famulatui inservientium et militantium, exercere, earumque Rector in spiritualibus nuncupari, easque corrigere, et visitare, ac in easdem omnimodam jurisdictionem ordinariam, omnia et singula alia, quae Archiepiscopi et Episcopi, ac alii locorum Ordinarii in Dioecesibus suis de jure vel consuetudine, aut alias quomodolibet facere, et exercere consueverunt, idem Capellanus in praenominatas personas non solum in Regia Capella, et palatio, sed in omnibus aliis supranominatis ac designatis locis exercere, vel per se, vel per alios Ministros, et Capellanos a se deputatos solet.

Cum autem ex hujusmodi facultatum usu, et exercitio plura dubia, quaestiones, et dissidia inter Archiepiscopos, et Episcopos Regni Neapolitani, et praedictum Capellanum Mejorem exorta fuerint, quae adhuc vigent, et graviora in diem non sine fidelium scandalo timeri possunt, nomine praedicti Caroli Regis pro eximia sua pietate hujusmodi malo congrua adhibere remedia cupientis supplicavit, ut omnes et singulas facultates, jura, et praerogativas in quascumque personas, et in quibusvis locis, Capellano Majori totius Regni Neapolitani pro tempore existenti ex antiqua et immemorabili consuetudine, vel etiam ex indulto, et privilegio Sedis Apostolicae, vel alia quacumque ratione competentes, nostrae confirmationis robore communire, easque nominatim, et expresse designare, earum terminos, et limites praescribere, et definire; et quatenus opus sit, de novo rursus concedere, et elargiri dignaremur, atque alias salubriter providere ad tollendas omnes controversias, et dissensiones abolendas, prout in Domino conspicimus expedire.

Nos qui de praemissis omnibus sufficienter instructi sumus, supplicationibus praedicti Caroli Regis humiliter Nobis a praedicto Cardinali de Acqua-

viva porrectis inclinati, et laudabili ejus desiderio, et commendabili pro pace, et concordia inter sacros ministros retinenda, fovendaque studio satisfacere volentes, eumque gratiis, et favoribus prosequi singularibus cupientes, etiam omnium disputationum, et jurgiorum caussas prorsus eliminare, ac periculis, quae exinde fidelium animabus imminere possunt, opportune occurrere; et praeterea dirigentes considerationis nostrae intuitum ad personam Venerabilis Fratris nostri Caelestini Archiepiscopi Thessalonicensis moderni Capellani Majoris in toto Regno Neapolitano, ejusque successorum, quos a provida dicti Caroli Regis, et Hispaniarum Infantis, suorumque in praedicto Regno successorum vigilantia, et prudentia ei non absimiles electum iri minime dubitamus, in ejus, eorumque probitate, zeloque Divini cultus, et in rebus Ecclesiasticis peritia ac scientia, recte ac prudenter hujusmodi facultatibus, Indultis, Privilegiis, Gratiis, et Concessionibus ad decorem domus Dei, et animarum salutem usuros esse, minimeque in subversionem Ecclesiasticae disciplinae, et perturbationem Episcopalis jurisdictionis abusuros, certo confidimus, et in Domino obsecramus. Propterea abrogatis in futurum, et penitus submotis quibuscumque, quae contra et praeter praesentium tenorem hactenus quomodolibet observata, vel praetensa fuerunt, ex certa scientia, et matura deliberatione nostro, deque Apostolicae potestatis plenitudine, adhibito etiam nonnullorum Venerabilium Fratrum nostrorum Sanctae Ecclesiae Cardinalium consilio, tenore praesentium volumus, et decernimus.

I. Ut Regia Capella in Regali Palatio Neapoli existens omnia et singula jura, et praerogativas, excepto tamen jure asyli, quibus publicae Ecclesiae fruuntur, habeat, ac potiatur, in eaque liceat Divina Officia, horasque Canonicas ad Breviarii, ac Missalis Romani regulam, et formam, Romanumque morem, et usum recitare, et Missas per

unam horam ante auroram, et unam post meridiem celebrare, seu recitari, et celebrari facere: in eaque Sacram Eucharistiam in Sacra Custodia, seu Tabernaculo decenter, et cum debito honore, et veneratione retinere, illamque pro gratiarum actione, vel ad Divinam opem implorandam, vel pro alia quacumque necessaria causa, et in Festo Corporis Christi, et per totam ejus octavam publicae fidelium venerationi exponere, et in uno ejusdem octavae die circum eamdem Capellam processionaliter deferre; in quinta autem et sexta Feria majoris hebdomadae Sacrum Domini Nostri Corpus, in Sacra Custodia, seu urna reponere, et pro religioso Ecclesiae more monumentum, sepulturamque ejusdem Christi Domini, luminibus adhibitis, repraesentare. Praeterea non solum in eadem Regia Capella, sed in omnibus Capellis Castrorum, seu Fortalitiorum Sacra Olea, et tempore navigationis Oleum extremae Unctionis in Regiis triremibus, et navibus bellicis congruo honore, et reverentia servare, et custodire.

II. Insuper ut dictus Carolus Rex, ejusque in Regno Neapolitano Successores facultatem habeant nominandi, et eligendi Sacerdotem Saecularem, vel Regularem ab Episcopo suo approbatum, et in Romanae Ecclesiae communione viventem, qui munere Capellani Majoris in toto Regno Neapolitano fungi, et pro majore officii suo decore, habitu, seu veste Praelatitia, quam in Romana Curia Praelati, sive Regulares, sive Saeculares gestare solent, pro sua conditione ac statu uti, absque tamen gestatione Crucis in pectore more Episcoporum, nisi sit in eadem Episcopali dignitate constitutus, possit; et insuper ab omni ordinaria jurisdictione exemptus, dumtaxat Nobis et Sede Apostolicae immediate subjectus existat. Tum etiam ut eidem Carolo Regi, ejusque in Regno successoribus, vel eorum Proregibus, vel per seipsos, vel per dictum Capelanum Majorem alios inferiores Capelanos, et Scho-

lares eligere , et deputare liceat pro servitio tam Regiae Capellae , quam pro indigentia Hospitalium , Militum , et Classiariorum , Regiorum castrorum , seu arcium , exercituum , triremium , navium, aliorumque hujusmodi Lignorum maritimorum actu, et revera Regi inservientium, dummodo tamen personae eligendae se de nullo crimine inquisitos esse, testimoniales literas suorum respective Ordinariorum, ac Superiorum exhibeant. Hujusmodi vero omnes Clerici, et Sacerdotes Regio servitio adscripti, eo durante, a Locorum Ordinariorum jurisdictione prorsus exempti, solum praefato Capellano Majori subjecti sunt, quemadmodum per praesentes exemptos , et respective subjectos esse declaramus. Itaque idem Capellanus Major omnes, et singulas cantroversias, lites et causas tam civiles, quam criminaies, seu mixtas, atque etiam beneficiales, exceptis tamen causis haeresis, tum omnes causas excipimus a Sacris Canonibus, et Apostolicis Constitutionibus Summo Pontifici privative reservatas , contra dictos Capellanos , Clericos , et Scholares dictae Capellae in ea actu servientes, nec non in dictis Castris, Arcibus, seu Fortalitiis, aliisque locis constitutos, Clericos , et Capellanos ibidem et actu inservientes, extra tamen Romanam Curiam, motas, vel movendas , tam in prima , quam in secunda, et tertia instantia audire, cognoscere, sineque debito, omni appellatione remota , prò justitia terminare possit, ita tamen ut a dicto Carolo Rege, ejusque in Regno successoribus loco Ordinarii Assessoris alii novi Consultores tam in secunda, quam in tertia instantia , singuli in singulis , eo modo, qui nunc servari solet, nisi gravitas causae plures in qualibet instantia eligendos exigat , destinentur ; et quicumque locorum Ordinarii, aut alii Judices nec idem Majori Capellano inhibere , nec in praedictos inferiores Capellanos , Clericos, et Scholares in eadem Capella actu servientes, ac alios in eisdem Fortalitiis constitutos, et constituen-

dos, et ibi residentes, et actu inservientes Capellanos, et Clericos, tanquam ab illorum jurisdictione prorsus exemptos, et totaliter liberatos, et dicto Capellano Majori dumtaxat immediate subjectos: ullam penitus superioritatem, dominium, et jurisdictonem praedictis respectibus exercere, aut se de illis quomodolibet intromittere valeant; sed praedicti Capellani, Scholares, et aliae personae Ecclesiasticae ejusdem Capellae, et Fortalitiorum, exercituum, triremium, et locorum hujusmodi eorum eodem Capellano Majori, seu ab eo subdelegeto Judice dumtaxat in omnibus causis tam motis, quam movendis extra Romanam Curiam de justitia respondere teneantur.

III. Ad hoc vero, ut praefatorum exemptorum numerus in immensum, et plus, quam oportet, non augeatur, et nimium praejudicium inferatur jurisdictioni Ordinariorum, eidem Capellano Majori vigore suarum facultatum non liceat alios Clericos, et Capellanos designare, et deputare, nisi eos, qui actuali servitio Ecclesiarum, Exercituum, Regiarumque navium necessarii sunt; qui in Castris, seu Fortalitiis totius Regni ejusque pertinentiis duo, aut tres in unoque Castro, seu Fortalitio esse debeant. In Exercitibus autem, Triremibus, Navibus, aliisque Lignis maritimis, quae Regi actu inserviunt, itemque in Hospitalibus militum, et Classiariorum illi solum, qui non modo actu inserviunt, sed etiam stipendia a Rege percipiunt. In Capella autem Regia, et in Castris, seu Fortalitiis in Civitate Neapolitana existentibus solum Capellani, Scholares, et Clerici, qui actu serviunt; ita tamen, ut Scholarium numerus actu Regiae Capellae inservientium ultra decem, et Ecclesiae Parochiali S. Sebastiani ultra quatuor non egrediatur; omnium autem aliorum Capellanorum, et Clericorum, comprehensis etiam Capellanis honorariis, numerum nonaginta, ita ut omnes Capellani, Scholares, et Clerici Regiae Capellae servitio addicti, Castrorum, seu Fortalitiorum Urbis Neapolitanae, ejusque adjacentium, connu-

meratis etiam Capellanis honorariis, centum numerum non excedant: praeter quem numerum si eidem Carolo Regi, ejusque successoribus alios addere necessarium visum fuerit; id speciali dumtaxat ipsius Regis rescripto fiat, in cujus pietate, eorumque successorum certam fiduciam habemus, si opus fuerit, seligendos fore probos Ecclesiasticos viros, literas testimoniales suorum respective Ordinariorum, ut praefertur, habentes, qui morum probitate aliis aedificationi esse possint, et eo tantum numero, qui ad Divinum cultum promovendum, et ad inserviendum Regiae devotioni, et pietati necessarius omninò, et conveniens reputabitur; et ulterius cujuslibet additorum nota Curiae Archiepiscopali eam requirenti per Capellanum Majorem statim, ac sine ulla mora, et dilatione tradatur.

IV. Praeterea volumus, et constituimus, quod ad eumdem Capellanum Majorem pro tempore existentem pertineat directio et superintendentia circa celebrationem Divinorum Officiorum, aliarumque Ecclesiasticarum functionum, quae in eadem Regia Capella peragi consueverunt, et tam in ipsa, quam in Ecclesia Sancti Sebastiani, sita in Arce, seu Castronovo, etiamsi Episcopali dignitate non sit insignitus, mitra, annulo, et baculo pastorali, ac alii Pontificalibus insignis hujusmodi uti, nec non solemnem benedictionem post missarum, vesperarum, matutinorum, et aliorum Divinorum Officiorum solemnia super populum, tum interessentem impertiri, et ducentorum dierum, si praesens Rex aut Regina fuerit, si autem Prorex, centum dierum, de injunctis sibi, aut quomodolibet debitis poenitentiis indulgentiam, et remissionem ab omnibus fidelibus ibi praesentibus vere contritis et confessis consequendam auctoritate Apostolica concedere, et publicare possit: In aliis vero Ecclesiis, nisi coram Rege, aut Regina, aut Prorege, et dummodo Episcopus loci in eadem Ecclesia praesens non adsit, qui per se ipsum ea peragere desideret, ac velit,

et insuper in Cathedralibus, et Metropolitanis, nisi ab Ordinario licentia obtenta, Pontificalia exercere nequeat.

V. Liceat autem eidem Capellano in quibuscumque Collegiatis, Parochialibus, et aliis inferioribus Ecclesiis Saecularibus, et quorumvis Ordinum Regularibus, etiam Monialium in eodem Regno constitutis, non autem in Ecclesiis Cathedralibus, seu Metropolitanis, nisi de expressa suorum Ordinariorum licentia, ad quas eumdem Regem, vel Reginam, aut Proregem pro tempore existentem devotionis, aut alia ex causa declinare contingerit, per se, aut alios Capellanos cum Scholaribus, et Capellae praedictae Ministris Divina Officia, et Missas tam privatas, quam solemnes celebrare, aut celebrari facere.

VI. Quotiescumque vero in eadem Regia Capella, et Ecclesia Parochiali Sancti Sebastiani, in aliis autem Ecclesiis cum Rex, aut Regina, aut Prorex praesentes aderunt, et Episcopus Loci in eadem Ecclesia praesens non reperiatur, verbum Dei annunciare opus fuerit, in ejus arbitrio sit, quemcumque velit, et idoneum censuerit, Evangelii Concionatorem accersire sive Saecularem, sive Regularem, dummodo is ab hujusmodi praedicationis officio, si Saecularis sit, a suo Ordinario, et ab Episcopo Loci, si vero Regularis, a suo Superiore Regulari suspensus et interdictus non fuerit; sed in Ecclesiis, et Capellis ejus jurisdictioni subjectis, in quibus Rex aut Regina praesentes non aderunt, idem Capellanus Major Concionatorem eligat, qui tamen alias per Episcopum si saecularis fuerit, si vero Regularis, etiam per ejus Superiorem Regularem ad verbum Dei praedicandum approbatus sit, ac licentiam, vel benedictionem juxta Concilii Tridentini decreta ab ipso Ordinario obtinere teneatur.

VII. Si vero Capellanus Major sit in Episcopali, seu Archiepiscopali Dignitate constitutus; praedictis Scholaribus Regiae Capellae, et Ecclesiae

Parochialis Sancti Sebasliani dumtaxat conferre primam tonsuram, ac deinceps ad omnes Ordines minores, atque etiam ad Ordines majores, seu Sacros juxta Sacrorum Canonum praescripta, et Apostolicarum Constitutionum regulas promovere; sin minus, datis literis testimonialibus super eorum aetate, vita, et moribus, titulo ordinationis, et idoneitate scientiae eos remittere ad proprios Ordinarios, ab ipsis promovendos: Si autem non sint Episcopi, aut ordinationes non habeant, a quocumque alio Episcopo in Regno Neapolitano existente, dummodo non sit Episcopus Titularis, et praenominati Scholares habeant omnes, et singulas qualitates Clericis promovendis in Regno Neapolitano praescriptas in Novissimis Concordatis inter Sedem Apostolicam, et dictum Carolum Regem, et insuper in supradicta Regia Capella, aut Ecclesia Parochiali Sancti Sebastiani per triennium continuum actu inservierint: praeterea per se, aut alios a se deputatos ejusdem Regiae Capellae Capellanos, Scholares, et Clericos, qui propter violentam manuum injectionem in alios Clericos, citra tamen membrorum mutilationem, aut enormen laesionem, sententiam excommunicationis incurrerint, et hujusmodi sententia ligati Missas, et alia Divina Officia, non tamen in contemptum clavium celebrando; irregularitatem aliquam contraxerint, ab eadem sententia excommunicationis, injuncta eis pro modo culpae aliqua poenitentia salutari in forma Ecclesiae consueta, absolvere, et super irregularitate praedicta dispensare, omnemque inhabilitatis, et infamiae maculam, sive notam per eos propterea contractam abolere libere, ac licite possit, et valeat, et respective possint et valeant.

VIII. Insuper ut idem Capellanus Major pro tempore existens Regum, Reginarum, ac Filiorum, et singulorum utriusque sexus ipsorum Familiarium, ubicumque Rex, aut Regia Curia, seu Aula fuerit, etiam ruri recreationis causa, qui eis actu inser-

vientes sint, et eorum impensis, uti familiares continui commensales, viventes, et aliorum omnium, qui in Regio Palatio, et viridario, et in navali, seu interiori portus parte, vulgo *Darsena*, et in Castris, seu Fortalitiis clausis Neapolitanae Civitatis, ejusque adjacentis, nempe in Castro Novo, in Castro Ovi, et in Castris S. Herami, Bajae, et Hischiae, et in omnibus aliis locis supra nominatis ejusdem Capellani jurisdictioni subjectis morantur, et degunt, donec, et quousque in iisdem locis commorentur, animarum curam gerat aeque, ac si eorum Rector, et proprius Parochus existeret, et per se, vel alium, seu alios Praesbyteros Saeculares, vel quorumvis Ordinum Regulares de Superiorum suorum licentia, praevio tamen examine ab eodem Capellano Majori approbandos, et salva Regi, et Reginae facultate eligendi sibi proprium Confessarium arbitrio suo ex Presbyteris ab eodem Capellano Majori approbatis, supradictorum omnium confessiones audire, eisque Sacramenta administrare etiam in mortis articulo; et tempore interdicti eorum corpora Ecclesiasticae tradere sepulturae, dummodo ipsi causam interdicto non dederint, neque per eos steterit, quo minus interdicto pareatur.

IX. Matrimoniis etiam celebrandis, factis tamen prius denunciationibus, seu proclamationibus a Concilio Tridentino requisitis, si uterque contrahens in locis praesignatis habitent, et morentur; si vero mulier ibi domicilium non habuerit, denunciationes, seu proclamationes pro parte mulieris fiant, et matrimonium celebretur in Parochiali Ecclesia, intra cujus fines ipsa mulier commoratur; si autem aliqui ex praedictis Exteri fuerint, capta prius per loci Ordinarium informatione, ac ab eodem decreto gratis obtento, quod inter eos licite matrimonium celebrari valeat, similiter idem Capellanus Major, vel alius, seu alii ab eo deputandi, nulla alterius Parochi licentia requisita, solemniter interesse; insuper filios infan-

les in iisdem locis natos, necnon Judaeos, seu Turcas, sufficienter tamen prius cathechizatos, quos in eorumdem Regum praesentia ex quavis causa baptizari opertuerit; aut praedicti Reges tenere, seu suscipere voluerint, baptizare; ita tamen, ut baptizatorum, Parentumque, ac Compatrum, et Commatrum, necnon Matrimonio simul junctorum nomina describantur in libro quem idem Capellanus Major, vel quisque Capellanus curatus in singulis praedictis locis habere: et penes se retinere debeat, ex quo ad omnem Ordinariorum locorum, et partium requisitionem fides, seu attestationes in forma solita tradantur.

X. Capellanos, et Presbyteros juxta numerum, ac modum supra stabilitum, ad audiendas Confessiones pro militaribus copiis tam Regis propriis, quam auxiliaribus, tam in Regno utriusque Siciliae, quam extra, ubicumque ab eis iter faciendum, vel morandum esse contigerit, tum etiam pro servitio triremium, et Regiarum navium, et personarum in eis existentium deputatos, praevio examine, caeterisque servari solitis, approbare, et omnia Parochialia Sacramenta existentibus militibus in actuali itineri, et expeditione contra hostes, per eosdem administrari facere. Si autem milites in stationibus sint, praefati Capellani exhibere teneantur literas patentes ejusdem Capellani Majoris super eorum approbatione locorum Ordinariis, seu eorum Vicariis Generalibus, si praesentes adsint; si vero absentes, Parochis, in quorum Parochiis castra, seu stationes militum praedictorum positae sunt, a quibus licentia parochialia munera peragendi impertiri, et nullatenus, iisdem literis inspectis, denegari possit: Matrimonia autem coram Parocho loci cum interventu Capellani militum celebrentur, et quoad alia omnia Sacramenta, et functiones parochiales peragantur a Parochis locorum, dummodo vocati interesse non recusent; si autem adesse noluerit; liceat Capellano

militum easdem functiones obire cum dimidia parte emolumentorum, que de jure integra ad Parochum loci spectarent; eademque omnia pro militibus stationariis praescripta, quoad milites in castris, seu Fortalitiis Regni non clausis existentes, et proprium Parochum non habentes, omnino serventur.

XI. Eosdem autem milites, ac Officiales, tempore tamen actualis expeditionis dumtaxat belli actu existentis contra hostes, a crimine haeresis, apostasiae a fide, vel per se, vel per alios absolvere, ea tamen lege et conditione, ut hujusmodi facultas, in Italia, ejusque Insulis adjacentibus, quoad eos dumtaxat locum habere debeat, qui nati sunt in locis, ubi haeresis impune grassatur, nec umquam errores judicialiter abjuraverint, vel Sanctae Romanae Ecclesiae reconciliati fuerint.

XII. Omnibus insuper personis utriusque sexus in militaribus copiis existentibus, dum actualis expeditio contra hostes habetur, tam quadragesimalibus, quam aliis anni temporibus, et diebus, quibus esus carnium, ovorum, casei, butyri, et aliorum lacticiniorum est prohibitus, eisdem ovis, caseo, butyro, et aliis lacticiniis, atque etiam carnibus, excepta tamen quoad carnes hebdomada Sancta, et omnibus diebus Veneris, et Sabbati totius anni, et servata forma jejunii, quatenus pro locorum, temporum, et personarum conditione fieri potest, praescripta in nostris literis novissime editis sub datum Romae die XXX Maji MDCCXLI utendi, et vescendi licentiam impendere.

XIII. Insuper triremibus, et navibus pro Regis usu ac servitio noviter constructis, tum etiam vexillis, aliisque rebus hujusmodi ad militiam spectantibus benedictionem in forma Ecclesiae solita impertiri.

XIV. Et demum omnibus sopranominatis personis utriusque sexus ejusdem Capellani Majoris curae in spiritualibus commissis, ab obsesvatione diei

festi, si aliquod urgens opus in supradesignatis locis, nempe in Regia Aula, et Palatio, in Castris clausis Civitatis Neapolitanae, in Navali, seu interiori Portus parte, vulgo *Darsena*, in hospitalibus classiariorum, et militum, aliisque hujusmodi facere necesse fuerit, dispensationem, cum obligatione tamen audiendi Missam, et aliquod aliud pium opus, quoad tempus, et occupatio, et personarum conditio sinet, obeundi, concedere: Illos insuper per se, vel per alios Ecclesiasticos Viros, probos, et prudentes visitare, et corrigere, atque in eosdem omnimodam jurisdictionem ordinariam, atque omnia alia, quae pro bona animarum curae directione Archiepiscopi, et Episcopi, ac alii locorum Ordinarii in suis respective Dioecesibus facere consueverunt, iis dumtaxat exceptis, quae ad exercitium Ordinis Episcopalis pertinent, quae in Regia Aula tantum, ubi Rex, et Regina, seu Prorex totius Regni moratur, et in Ecclesia Parochiali Sancti Sebastiani ab eo, si sit Episcopus, peragi posse volumus, et constituimus, libere facere, et exercere; iisdemque omnibus et singulis a quibuscumque eorum peccatis, criminibus, excessibus et delictis quantumvis gravibus, et enormibus, etiam Episcopis, et locorum Ordinariis reservatis, de quibus ore confessi, et corde contriti fuerint, salutari poenitentia pro modo, et gravitate culpae imposita, debitam absolutionem vel per se, vel per alios impendere, et elargiri libere, ac licite possit, et valeat, auctoritate Apostolica, scientia, et potestate praedicta concedimus, et indulgemus.

XV. Decernentes praesentes Literas, et in eis contenta quaecumque nullo umquam tempore de subreptionis, aut obreptionis, aut nullitatis vitio, seu intentionis nostrae, vel alio quovis etiam quantumvis magno et inexcogitato, et substantiali defectu, etiam ex eo quod super praemissis solemnitates, et alia quaevis servanda et adimplenda, servata,

et adimpleta minime fuerint, aut ex alio quolibet capite a jure, vel facto, aut statuto, vel consuetudine aliqua resultante, aut quocumque alio colore, vel causa etiam tali, quae ad effectum validitatis praedictorum specialiter exprimenda foret, notari, impugnari, aut in jus, vel in controversiam revocari, aut ad terminos juris reduci, vel adversus illos restitutionis in integrum, aperitionis oris, aut aliud quodcumque juris, gratiae, et justitiae remedium impetrari non posse; sed illas semper, et perpetuo validas, et efficaces existere, suosque plenarios, et integros effectus sortiri ac perpetuo observari: Sicque, et non aliter per quoscumque Judices quavis auctoritate fungentes, etiam Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinales, et Causarum Palatii Apostolici Auditores, sublata eis, et eorum cuilibet quavis aliter judicandi, interpretandi, et definiendi facultate, et auctoritate, ubique, et in quacumque instantia, interpretari, judicari, et definiri debere, irritum quoque, et inane quidquid secus super his a quocumque quavis auctoritate scienter, vel ignoranter contigerit attentari. Non obstantibus quibusvis Apostolicis, necnon in Provincialibus, vel Generalibus Conciliis editis constitutionibus, et ordinationibus, necnon quibusvis Ecclesiarum, et Monasteriorum, et Ordinum quorumlibet, atque etiam dictae Ecclesiae Neapolitanae, juramento, confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis, statutis, consuetudinibus, Privilegiis quoque et indultis, et literis Apostolicis contra praemissa quomodolibet editis, concessis, confirmatis, et innovatis; quibus omnibus, et singulis, etiamsi pro illorum sufficienti derogatione de illis, eorumque totis tenoribus specialis mentio, seu quaevis alia expressio habenda, aut aliqua alia singularis forma ad hoc servanda foret, illorum omnium, et singulorum tenores perinde, ac si de verbo ad verbum, nil penitus omisso, et forma in illis tradita observata, praesentibus inserta foret, pro plene et

sufficienter expressis, ac insertis habentes, illis alias in suo robore permansuris, hac vice dumtaxat harum serie ad effectum praemissorum scientia, et potestatis plenitudine similibus derogamus, et ad plenum derogatum esse volumus, et declaramus, caeterisque contrariis quibuscumque. Volumus denique, mandamus, et decernimus, quod tam ipse Capellanus Major, quam alii supradicti de caetero, nullis aliis, praeter quam supra expressis facultatibus, privilegiis, gratiis, et indultis, et quoad personas, res, loca et casus supra expressos dumtaxat respective uti valeant, nec etiam aliam ipse Capellanus Major, quam supra expressam jurisdictionem, et superioritatem in Ecclesiis, et Capellis, ac personis hujusmodi habere, exercere, vel vindicare, aut praetendere, etiam vigore extensionis, seu comprehensionis, seu etiam rationis Majoritatis, aut sub praetextu cujuscumque privilegii, aut indulti praesertim Leonis X, aut quorumcumque aliorum Praedecessorum nostrorum, seu Regaliae, aut possessionis etiam immemorabilis, et tituli ex ea resultantis, scientia, patientia, et tolerantia quorumcumque Superiorum, et Ordinariorum, etiam Sedis Apostolicae, roboratae, nequaquam possit. Nos enim quascumque alias facultates, exemptiones, privilegia, gratias, et indulta per quoscumque Romanos Pontifices, et praesertim Leonem praedictum, Praedecessores nostros, ac Sedem Apostolicam Capellae Regiae Capellano Majori, aliisque suprascriptis personis hactenus concessa, literasque Apostolicas etiam in forma Brevis, aut sub plumbo, aut alias quomodolibet, et quibusvis clausulis, et conditionibus desuper expeditas, motu proprio, scientia, et potestatis plenitudine paribus perpetuo revocamus, annullamus, cassamus, et abolemus, ac revocata, annullata, cassa, et abolita esse declaramus, et quamcumque quasi possessionem etiam immemorabilem, et centenariam et ultra improbamus; ita ut nunquam in judicio, aut extra al-

legari, aut ad effectum aliquem eis suffragari possint: Salvis tamen omnibus juribus, praerogativis, privilegiis, et facultatibus in Scholares, Lectores, aliasque personas Regiae Universitatis Studiorum Neapoli existentis, tum etiam quoad causas, et personas, Rectores, seu Possessores nonnullorum Beneficiorum, et Ecclesiarum, vel iisdem Ecclesiis inservientes, quae ad nominationem, seu praesentationem, aut jus patronatus Regium spectant, ab immemorabili tempore eidem Capellano Majori, ut asseritur, competentibus, quae per praesentes neque approbare, neque eis ullatenus derogare intendimus.

Caeterum quia difficile foret, praesentes nostras literas ad singula loca, ubi fortasse opus erit, deferri; volumus, ut etiam exemplis etiam impressis, manu tamen publici Notarii subscriptis, et praedicti Capellani Majoris sigillo munitis eadem prorsus fides adhibeatur, quae praesentibus adhiberetur, si forent exhibitae, vel ostensae. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae concessionis, privilegii, indulti, decreti, mandati, declarationis, derogationis, et voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire: si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem Omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri, et Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Romae apud Sanctam Mariam Majorem anno Incarnationis Dominicae millesimo septingentesimo quadragesimo primo pridie nonas Julii; Pontificatus nostri anno primo.

P. Cardinalis, Aldovrandus Prodat.—Pro D. Cardinali Passioneo—Cajetanus Amatus—Visa de Curia—Loco ✠ Plumbi — N. Antonellus — T. B. Eugenius.

MOTUS PROPRIUS SANCTISSIMI IN CHRISTO PATRIS

BENEDICTI PAPAE XIV.

SUPER NONNULLIS ALIIS FACULTATIBUS CAPELLANI MAJORIS REGNI NEAPOLITANI

BENEDICTUS PP. XIV.

NEAPOLITANA

Motu proprio etc. Cum alias per nostras literas sub plumbo, datas Romae apud S. Mariam Majorem pridie nonas Julii, Pontificatus nostri anno primo, ad supplicationem carissimi in CHRISTO Filii nostri CAROLI Siciliae, et Jerusalem cum tota Terra citra Pharum Regis Illustris, et Hispaniarum Infantis, varias et diversas facultates Venerabili Fratri nostro Caelestino Archiepiscopo Thessalonicensi moderno Capellano Majori, ejusque successoribus concesserimus, inter caeteras, ut Capellanos, et Presbyteros, juxta numerum, ac modum in iisdem literis stabilitum, ad audiendas confessiones pro militaribus copiis tam Regiis propriis, quam auxiliaribus, tam in Regno utriusque Siciliae, quam extra, ubicumque ab eis iter faciendum, vel morandum esse contingeret, praevio examine, caeterisque servari solitis, approbare; et omnia parochialia Sacramenta existentibus militibus in actuali itinere, et expeditione contra hostes per eosdem administari facere; necnon eosdem milites ac officiales tempore actualis expeditionis a crimine haeresis, apostasiae a fide vel per se, vel per alios absolvere: omnibus insuper personis utriusque sexus in militaribus copiis existentibus, tam quadragesimalibus, quam aliis anni temporibus, et diebus, quibus esus carnium, ovorum, casei, bu-

tyri, et aliorum lacticiniorum est prohibitus, eisdem ovis, caseo, butyro, et aliis lacticiniis, atque etiam carnibus, exceptis tamen quibusdam diebus, et servata forma jejunii a Nobis praescripta, utendi, et vescendi licentiam impendere: iisdemque omnibus et singulis dispensationem ab observatione diei festi, si aliquod opus faciendum necessario fuerit, concedere: et praeterea a quibuscumque eorum peccatis, criminibns, excessibus, et delictis, quantumvis gravibus et enormibus, etiam Episcopis et locorum Ordinariis reservatis, de quibus ore confessi, et corde contriti fuerint, salutari poenitentia pro modo et qualitate culpae imposita, debitam absolutionem vel per se, vel per alios impendere, et elargiri libere ac licite possit et valeat, prout latius in praefatis literis nostris continetur: quarum tenores hic pro sufficienter insertis, et expressis haberi volumus. Cum autem postea a praefato Archiepiscopo Thessalonicensi Nobis expositum fuerit, ad opportunam Sacramentorum administrationem, et procurandam animarum salutem pro militibus in actuali expeditione contra hostes existentibus, nonnullis aliis facultatibus, per se vel per alios ecclesiasticos viros exercendis, omnino indigere; Nos animarum saluti, quantum in Domino possumus, consulere cupientes, motu simili etc.; eidem Venerabili Fratri nostro Caelestino Archiepiscopo, ejusque successoribus in dicto Regno utriusque Siciliae Capellanis Majoribus pro tempore concedimus, et impartimur infrascriptas etiam facultates, ad nostrum, et Sedis Apostolicae beneplacitum duraturas, per se, vel per alium seu alios Sacerdotes probos, et idoneos, et juxta formam in praefatis literis nostris praescriptam approbatos, ab eodem Capellano Majori subdelegandos, pro militaribus tamen copiis, tam propriis dicti Regni quam auxiliaribus, in actuali expeditione contra hostes existentibus dumtaxat, non autem in hibernis, aut praesidiis commorantibus, exercendas;

Videlicet absolvendi omnes et singulas personas in iisdem copiis militaribus existentes a quibuscunque eorum peccatis et delictis, quantumvis gravibus et enormibus non solum Episcopis, et locorum Ordinariis, sed etiam Nobis et eidem Sedi Apostolicae specialiter reservatis, et reservari solitis: commutandi, relaxandi, dispensandi, et absolvendi respective, prout, et in quantum Episcopis et locorum Ordinariis juxta Sacros Canones, et Concilii Tridentini decreta id facere licet et permittitur, quoad vota, juramenta, irregularitates, et censuras Ecclesiasticas, nempe excommunicationes, suspensiones, et interdicta: necnon quoad omissionem omnium, seu aliquarum ex denunciationibus, quae Matrimoniis personarum, ad praedictas copias pertinentium, et cum illis commorantium, contrahendis praemitti deberent: concedendi quibuscunque utriusque sexus CHRISTI fidelibus, ad praefatas copias pertinentibus, in articulo mortis, saltem contritis, si confiteri non poterunt, nec non in Nativitate Domini nostri JESU CHRISTI, Paschatis Resurrectionis, Assumptionis B. Virginis festis diebus, vere poenitentibus et confessis, ac Sacra Comunione refectis plenariam omnium suorum peccatorum indulgentiam et remissionem; singulis autem diebus Dominicis et aliis festivis de praecepto relaxandi iis, qui ejus concionibus intervenerint, decem annos de injunctis illis, seu alias quomodolibet debitis poenitentiis in forma Ecclesiae consueta: celebrandi Missam una hora ante auroram, et alia post meridiem, et si cogat necessitas, etiam extra Ecclesiam in quocumque loco decenti, etiam sub dio, et sub terra, et gravissima omnino urgente necessitate, etiam bis in die, si tamen in priori missa ablutionem non sumpserit, ac jejunus fuerit; necnon super Altari portatili, et non integro, seu aliqua in parte fracto, aut laeso, et sine Sanctorum Reliquiis; ac demum, si aliter celebrari non possit, et absit periculum sacrilegii;

scandali, et irreverentiae, etiam praesentibus haereticis, aliisque excommunicatis: benedicendi quaecumque vasa, tabernacula, vestimenta, paramenta, et ornamenta Ecclesiastica, aliaque ad Divinum cultum pro servitio earundem copiarum, dumtaxat necessaria et pertinentia; exceptis tamen iis, in quibus sacra unctio adhibenda erit: reconciliandi Ecclesias, Capellas, Cemeteria, ac Oratoria quomodolibet polluta, in illis partibus, in quibus ipsae copiae consederint, si ad locorum Ordinarios commodus non pateat accessus, aqua tamen prius per aliquem Catholicum Antistitem, ut moris est, benedicta, imo etiam, magna urgente necessitate, ut Missae Dominicis, et aliis festivis diebus celebrari possint, illa etiam a memorato Antistite non benedicta. Demum celebrandi Missam de Requie in quocunque Altari, etiam portatili, si aliter celebrari non possit, et per ejus applicationem liberandi animam alicujus ex pie defunctis dictarum copiarum, secundum celebrantis intentionem, a Purgatorii poenis per modum suffragii. Caeterum cum facultates praedictae ad animarum salutem admodum pertineant, praesentes, et desuper conficiendas literas nullo unquam tempore de subreptionis vel obreptionis vitio, aut intentionis nostrae, vel quoquam alio defectu notari, vel impugnari posse, sed eas validas et efficaces fore et esse, suosque plenarios et integros effectus sortiri, et obtinere debere, Apostolica auctoritate decernimus. Non obstantibns quibusvis Apostolicis, etiam in universalibus, provincialibus, et synodalibus Conciliis editis, vel edendis, generalibus, vel specialibus constitutionibus, et ordinationibus, privilegiis, quoque indultis et literis Apostolicis, quibusvis superioribus, et personis in genere, vel in specie, etiam motu pari etc. concessis, approbatis, et innovatis: quibus omnibus et singulis, hac vice dumtaxat, specialiter, et expresse derogamus, caeterisque contrariis quibuscumque, con clausulis opportunis.

FIAT MOTU PROPRIO P.

Et cum absolutione a censuris ad effectum etc. et quod aliae dicti Capellani Majoris concessiones et facultates habeantur pro expressis, seu in toto. vel parte exprimi possint in literis, et de concessione et impartitione hujusmodi, aliisque praemissis, ut supra latissime extensis, et quod praemissorum omnium, et singulorum aliorumque necessariorum major, et verior, sp. et expositio fieri possit in literis per viam de Curia, ut vocant, si videbitur, expediendis, aut sola praesentis schedulae Motus proprii Nostri signatura sufficiat, et ubique fidem faciat in judicio, et extra illud, regula quacumque contraria non obstante. Datum Romae apud S. Mariam Majorem IV. Idus Novembris, MDCCXLII.

FIAT P.

S. V. Motu proprio concedit Capellano Majori in toto Regno Neapolitano, ejusque successoribus facultates, ad V. S. et Sedis Apostolicae beneplacitum duraturas, pro militaribus copiis in actuali expeditione contra hostes existentibus dumtaxat, celebrandi in casu necessitatis in quibusvis locis; benedicendi paramenta, et alia necessaria ad Divinum cultum; reconciliandi Ecclesias, et Oratoria quomodolibet polluta; absolvendi a peccatis, etiam Summo Pontifici, et Sedi Apostolicae reservatis; commutandi, relaxandi, dispensandi, et absolvendi respective quoad vota, juramenta, irregularitates, et censuras; celebrandi Missam de Requie in quocunque altari, et per ejus applicationem liberandi animam alicujus pii defuncti a Purgatorii poenis; concedendi plenarias peccatorum indulgentias diversis festis diebus, et praesertim in articulo mortis, omnibus utriusque sexus—N. Antonellus Abbreviator de Curia.

Addenda ad pag. 184. §. XLI Sect. III. tit. III. Tom. I.

Constitutio Pii VII de nova circumscriptione sedium episcopalium dioecesium regni neapolitani citra pharum.

In nomine domini. Amen.

Cunctis ubique sit notum, quod anno a Nativitate Domini nostri Jesu Christi MDDCCCXVIII, die XXVIII mensis Julii, Pontificatus autem Sanctissimi Domini Nostri, Domini Divina Providentia Pii Papae Septimi, anno ejus decimonono: Ego Officialis Deputatus infrascriptus exaravi Transumptum Literarum Apostolicarum, more Romanae Curiae confectarum, tenoris sequentis videlicet;

PIUS EPISCOPUS

SERVUS SERVORUM DEI, AD PERPETUAM REI MEMORIAM.

De utiliori Dominicae Vineae procuratione, ex commisso nobis divinitus summi Apostolatus officio, impense solliciti, Conventionem ad Ecclesiastica negocia rite ordinanda nuper inivimus cum Charissimo in Christo Filio Nostro *Ferdinando Regni utriusque Siciliae reg.* illustri, eamque per Apostolicas Nostras Literas die septima mensis martii proximi superioris, sub plumbo expeditas, expresse approbavimus, ac solemniter confirmavimus.

Cum vero in eadem Conventione inter alia cautum fuerit, ut in ipsius Regis Ditione citra Pharum suppressis vel ob reddituum deficientiam, vel ob locorum obscuritatem, vel ob nimiam Dioecesani territorii angustiam, vel ob alias rationabiles caussas, variis Episcopalibus Sedibus, nonnullisque antiquioribus et insignioribus conservatis tamquam Concathedralibus, et aliis Sedibus unitis,

nova et magis accomodata Dioecesium circumscriptio, immutato etiam atque translato, ubi opus fuerit, Metropolitici Juris exercitio, quam primum decerneretur. Nostras illico in id cogitationes, curasque convertmius; atque opera tam Venerabilis Fratris Nostri Innici Didaci Episcopi Praenestinensis; Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalis Caracciolo nuncupati, quam Dilecti Filii Marchionis Donati Tommasi, Regii Consiliarii, et Ministri, qui negotium hujusmodi pertractarunt, assequuti feliciter sumus; ut rem totam, etiam juxta vota laudati *Ferdinandi Regis*, cujus constantem in bonum Ecclesiae voluntatem peculiari charitate complecitur, opportunâ methodo, absque ulla mora, conficere posse summopere gratulemur.

Omnibus igitur mature accurateque perpensis; jamque auditis modernis Episcopis, vacantium Ecclesiarum Capitulis ac aliis interesse habentibus; ut Christifidelium spirituali regimini opportune consultum sit, ex certa scientia ac matura deliberatione Nostri, deque Apostolicae Potestatis plentudine, singulas Archiepiscopales Sedes, praeter unam dumtaxat, sartas tectas relinquentes, atque ex episcopalibus Sedibus diversas perpetuo supprimentes, aliasque tamquam Concathedrales conservantes et superextantibus Sedibus unientes, novum in Regia Ditione citra Pharum Ecclesiarum statum, ac Dioecesium circumscriptionem, nec non juris Metropolitici exercitium, perpetuis futuris temporibus duraturum, decernimus, et constituimus, eo sane modo, qui sequitur nempe:

Ecclesia Archiepiscopalis Neapolitana, cum sua Dioecesi in eodem, quo nunc est, permanens statu, suffraganeas habebit Episcopales Ecclesias Acerrarum, Isclanam, Nolanam, et Puteolanam: Praedictam autem Ecclesiam Acerrarum aeque principaliter perpetuo unimus, ut infra, alteri Episcopali Ecclesiae Sanctae Agathae Gothorum.

Archiepiscopalis Ecclesia Surrentina suffraga-

neam habebit Episcopalem Ecclesiam Castri Ma
Ecclesias vero Episcopales Massalubrensem, Vi
et Capritanam, actu vacantes, perpetuo suppri
mus; earumque Civitates totumque Dioecesai
Territorium Archiepiscopali Surrentinensi unimu
assignamus: Episcopalem autem Ecclesiam L
rensem, ex nunc pro tunc, quando ex persona
derni illius Episcopi quomodocumque vacaverit,
petuo pariter supprimimus; ejusque Civitatem
que integrum territorium Dioecesanum praef
Episcopali Ecclesiae Castri Maris adjicimus et
corporamus.

Ecclesia Archiepiscopalis Capuana suffragai
habebit Episcopales Ecclesias Iserniensem, Cal
sem, Suessanam, et Casertanam: alteram vero I
scopalem Ecclesiam, Theanensem Calvensi Ec
siae Episcopali aeque principaliter perpetuo unin
In perpetuum autem supprimentes Episcopalem
clesiam Venafrensem; eamdem cum sua Civi
ac Dioecesi unimus atque incorporamus Episco
li Ecclesiae Iserniensi: Prout etiam supprimei
Episcopalem Ecclesiam Carinolen; ejus Civita
ac Dioecesim Episcopali Ecclesiae Suessanae
nectimus atque iucorporamus: Pariterque in pei
tuum supprimendo Episcopalem Ecclesiam Cajac
sem seu Calatinensem; eamdem cum suo Dioe
sano territorio alteri Episcopali Ecclesiae Case
nae integre aggregamus.

Archiepiscopalis Ecclesia Salernitana suffra
neas habebit Episcopales Ecclesias Caputaquens
Policastrensem, Marsicensem, et Nuscanensem:
piscopalis vero Acernensis Ecclesiae ac Dioec
administrationem moderno ac pro tempore exist
Archiepiscopo Salernitano, qui in posterum Arch
piscopus Salernitanus, simulque Episcopalis Ecc
siae Acernensis Administrator nuncupabitur, p
petuo tribuimus: Itemque Episcopalem Ecclesi
Marsicensem cum sua Dioecesi aeque principali
alteri Ecclesiae Episcopali Potentiensi, ut infra,

perpetuum unimus: Atque insuper Episcopalem Ecclesiam Montis Marani perpetuo extinguimus; ejusque Civitatem ac Dioecesim Episcopali Ecclesiae Nuscanensi integre, unimus et aggregamus.

Archiepiscopali Ecclssiae Amalphitensi quae nullum, in posterum, habebit suffraganeum, praevia suppressione et extinctione Scalensis, Ravellensis et Minorensis Episcopalium Ecclesiarum, illarum Civitates cum integro respectivo Dioecesano Territorio perpetuo unimus, adjungimus atque incorporamus.

Archiepiscopalis Ecclesia Acheruntina suffraganeas habebit Ecclesias Episcopales Anglonensem et Tursiensem, invicem unitas, Potentinensem, Tricaricensem, ac Venusinensem: Praevia autem suppressione Materanensis Ecclesiae, ipsi Ecclesiae Acheruntinae antea unitae, Civitatem et Dioecesim Materanensem supramemoratae Archiepiscopali Ecclesiae Acheruntinae perpetuo adjicimus atque applicamus: Episcopali vero Ecclesiae Potentinae alteram Episcopalem Ecclesiam Marsicensem, ut supra, aeque principaliter perpetuo unimus: Supprimentes autem Episcopalem Ecclesiam Lavellensem; illius Civitatem ac Dioecesanum Territorium praedictae Venusinad Episcopali Ecclesiae perpetuo adjungimus atque incorporamus.

Archiepiscopalis Ecclesia Compsana habebit suffraganeas Episcopales Ecclesias Sancti Angeli Lombardorum, Laquedoniensem et Muranensem: Supprimentes vero Eccclesiam Satrianensem, alteri Ecclesiae Episcopali Campaniensi usque adhuc aeque principaliter unitam, moderno et pro tempore existenti Metropolitanae Ecclesiae Compsanensis Antistiti administrationem praedictae Episcopalis Ecclesiae Campaniensis, cum integro etiam Satrianensi Territorio Dioecesano, perpetuo tribuimus; ita ut Compsanus Archiepiscopus, et Campaniensis Episcopalis Ecclesiae Administrator debeat in posterum nuncupari: Praevia item suppressione Eccle-

siae Montis-viridis, usque in praesens Archiepiscopali Ecclesiae Nazarenae et Cannensi unitae; ipsam Civitatem Montis-viridis, una cum sua Dioecesi, antedictae Episcopali Ecclesiae Sancti Angeli Lombardorum, cui altera Bisacciensis Ecclesia aeque principaliter jam unita reperitur, perpetuo adjungimus atque aggregamus: itemque supprimentes Episcopalem Ecclesiam Trivicanensem; illius Civitatem ac Dioecesim Episcopali Ecclesiae Laquedoniensi perpetuo similiter unimus atque incorporamus.

Ecclesia Archiepiscopalis Beneventana, Dominio Sedis Apostolicae, etiam in temporalibus, subiecta, suffraganeas habere perget Episcopales, in Regia Ditione citra Pharum existentes Ecclesias Abellinensem, Arianensem, Asculanensem, Bovinensem, Lucerinensem, Sancti Severi, Eerratanensem, et Thelesiensem unitas, Bojanensem, Thermularum, Larinensem, et Sanctae Agathae Gothorum. Supprimimus autem Episcopalem Ecclesiam Frequentinensem; ejusque Civitatem ac Dioecesim incorporamus Ecclesiae Episcopali Abellinensi, cui antea aeque principaliter erat unita: Ecclesiam praeterea Episcopalem Vulturariensem, et Montis Corbini, perpetuo quoque supprimentes; illius Civitatem ac Dioecesim praedictae Episcopali Ecclesiae Lucerinensi unimus atque aggregamus: Praevia item suppressione Episcopalis Ecclesiae Aliphanensis, ex nunc pro tunc, quando ex persona Moderni Antistitis Aliphanensis quomodocumque vacare contingerit; Civitatem illam ac Dioecesim adjungimus atque incorporamus Episcopalibus Ecclesiis unitis Cerretanensi, et Thelesinensi: Supprimimus ulterius Episcopalem Ecclesiam Guardiensem; ac Civitatem et Dioecesim Guardiensem Episcopali Ecclesiae Thermularum perpetuo unimus atque incorporamus: Episcopali vero Ecclesiae Sanctae Agathae Gothorum alteram Ecclesiam Episcopalem Acerrarum, ut supra, aeque principaliter in perpetuum unimus.

Ecclesia Archiepiscopalis Sypontina nullam quidem habebit Suffraganeam; hodierno tamen ac pro tempore existenti Sypontino Antistiti Episcopalis Ecclesiae Vestanensis administrationem perpetuo tribuimus; ac Sypontinum Archiepiscopum, et Vestanensis Episcopalis Ecclesiae Administratorem, in posterum, nuncupari decernimus.

Archiepiscopalis Ecclesia Barensis habebit in Regia Ditione citra Pharum suffraganeas Episcopales Ecclesias Bituntinensem, Rubensem, et Conversanensem: Praevia vero suppressione Episcopalis Ecclesiae Bitectensis; illius Civitatem ac Dioecesim Ecclesiae Archiepiscopali Barensi perpetuo adjungimus atque aggregamus: Cathedralem autem Ecclesiam Rubensem alteri Episcopali Ecclesiae Bituntinensi aeque principaliter perpetuo unimus.

Ecclesia Archiepiscopalis Tranensis habebit suffraganeam Episcopalem Ecclesiam Andriensem; ac modernus, et pro tempore existens Tranensis Antistes administrationem pepetuam habebit Episcopalis Ecclesiae Vigiliensis; et Archiepiscopus Tranensis, ac Vigiliensis Episcopalis Ecclesiae Administrator, in posterum, nuncupabitur. Supprimentes autem Ecclesiam Archiepiscopalem Nazarenam et Cannensem nuncupatam; illius Territorium Dioecesanum antedictae Metropolitanae Ecclesiae Tranensi perpetuo adjicimus atque aggregamus: Episcopalem itidem Ecclesiam Minervinensem perpetuo supprimentes; illius Civitatem ac Dioecesim alteri Episcopali Ecclesiae Andriensi aggregamus atque incorporamus.

Archiepiscopalis Ecclesia Tarentina habebit suffraganeas Ecclesias Episcopales Eastellatensem, et Oritanensem: Praevia vero Episcopalis Ecclesiae Motulensis suppressione; illius civitatem ac Territorium Episcopali Ecclesiae Castellanetensi perpetuo adjungimus atque incorporamus.

Archiepiscopalis Ecclesia Brundusina nullam habebit suffraganeam: Supprimendo tamen Episcopa-

lem Ecclesiam Ostunensem; illius Civitatem ac Dioecesim praedictae Archiepiscopali Ecclesiae Brundusinensi perpetuo adjungimus atque incorporamus.

Ecclesia Archiepiscopalis Hydruntina suffraganeas habebit Episcopales Ecclesias Lyciensem, Uxentinensem, et Gallipolitanensem: Praevia vero suppressione Episcopalis Ecclesiae Castrensis; ejusdem Civitatem ac Dioecesim antedictae Archiepiscopali Ecclesiae Hydruntinae perpetuo aggregamus atque applicamus: Itemque supprimentes Episcopalem Ecclesiam Alexanensem; illius Civitatem ac Dioecesim in perpetuum adjungimus atque incorporamus praefatae Episcopali Ecclesiae Uxentinensi.

Cusentinensis, Rossanensis, et Theatina Archiepiscopales Ecclesiae absque suffraganeis, in posterum, remanebunt.

Archiepiscopalis Ecclesia Sanctae Severinae unicam tantum habebit suffraganeam Episcopalem Ecclesiam Cariatenensem: Nosque supprimentes Episcopalem Ecclesiam Belcastrensem; ejusdem Civitatem ac Dioecesim ipsi Archiepiscopali Ecclesiae Sanctae Severinae perpetuo adjungimus et aggregamus: Itemque praevia suppressione Ecclesiarum tam Geruntinensis, usque ad praesens antedictae Cariatenensi aeque principaliter unitae, quam Strongulensis, et Umbriaticensis, earumdem trium Ecclesiarum respectivam Civitatem ac Dioecesim supradictae Episcopali Ecclesiae Cariatenensi integre perpetuo adnectimus atque incorporamus.

Ecclesia Archiepiscopalis Rheginensis suffraganeas habebit Episcopales Ecclesias Hyeracensem, Bovensem, Oppidensem, Cathacensem, Cotronensem, Tropiensem, Nicoterensem, Squillacensem, Neocastrensem, et Cassanensem: Supprimentes vero Episcopalem Ecclesiam Insulanensem; ipsius Civitatem ac Dioecesim Episcopali Ecclesiae Cotronensi perpetuo adjicimus atque incorporamus: Episcopalem autem Ecclesiam Nicoterensem Concathedralem declarantes; antedictae Episcopali Ecclesiae

Tropiensi aeque principaliter perpetuo unimus atque aggregamus: Ac praeterea Episcopalem Ecclesiam Marturanensem, illius Civitatem ac Dioecesim praefatae Neocastrensi Episcopali Ecclesiae in perpetuum similiter adjungimus atque aggregamus.

Supprimentes item Episcopalem Ecclesiam Orthonen; Ecclesiam et Dioecesim hujusmodi perpetuo adjungimus et incorporamns Archiepiscopali Ecclesiae Lancianensi, cui nullus suffragabitur Episcopus.

Nunc autem circa Episcopales Ecclesias, quae Sedi Apostolicae erunt immediate subjectae in supradicta Regia Ditione citra Pharum existentes, ea, quae sequuntur statuere duximus opportunum; atque idcirco praevia suppressione Cathedralis Ecclesiae Fundanae; illius Civitatem ac Dioecesim Episcopali Ecclesiae Cajetanae perpetuo adjungimus atque aggregamus.

Episcopalem vero Ecclesiam Aquinatensem, aliamque jam eidem unitam Ecclesiam Episcopalem Pontis Curvi, in Ditione Status Nostri Ecclesiastici sitam, alteri Episcopali Ecclesiae Soranae aeque principaliter respective in perpetuum unimus.

Ecclesiam vero Gravinensem Concathedralem declarantes; alteri Episcopali Ecclesiae Montis Pelusii aeque principaliter in perpetuum unimus.

Itemque Cathedralem Ecclesiam Sarnensem ad Concathedralitatis statum transferentes; eamdem Episcopali Ecclesiae Cavensi in perpetuum aeque principaliter similiter unimus: Ac supprimentes Episcopalem Cathedram Nuceriae Paganorum; illius Ecclesiam et Dioecesim antedictae Episcopali Ecclesiae Cavensi perpetuo pariter adjicimus atque adjungimus.

Supprimimus insuper Episcopalem Ecclesiam Polignanen; atque illius Civitatem ac Dioecesim Episcopali Ecclesiae Monopolitanae in perpetuo adnectimus et adjungimus.

Pari autem modo, ex nunc pro tunc, et quan-

do Episcopales invicem unitae Ecclesiae Juvenacensis, et Terlitiensis ex persona moderni earum Antistitis quandocumqne vacaverint, easdem perpetuo extinguimns atque supprimimus ; illarumque Civitates atque Dioeceses Episcopali Ecclesiae Melphiten aggregamus et incorporamus.

Ecclesiam insuper Sancti Marci Concathedralem declarantes , eamdem aeque principaliter perpetuo unimus alteri Episcopali Ecclesiae Bisignanen.

Supprimentes praeterea Episcopalem Ecclesiam Civitatis Ducalis illius Civitatem et Territorium Episcopali Ecclesiae Aquilanae perpetuo unimus et incporamus.

Praeterea Episcopalem Ecclesiam Camplensem perpetuo supprimentes ; illius Civitatem ac Dioecesim alteri Episcopali Ecclesiae Aprutinae adjungimus et incorporamus.

Episcopales autem Ecclesiae Aversana, Miletensis, Valvensis et Sulmonensis, Pennensis, et Atrien, Melphiensis et Rapollensis invicem respective unitae, Trojana , Neritonensis, Triventina , ac Marsicorum seu Marsicana, in eo, quo ad praesens reperiuntur, statu, etiam in posterum permanebunt.

Decernimus interea quod Monasteria Abbatiae nuncupatae Montis Cassinen, Ordinis Sancti Benedicti, nullius Dioecesis, Provinciae Capuanae ; ac Sanctissimae Trinitatis Caven ejusdem Ordinis Sancti Benedicti nullius Dioecesis, Provinciae Salernitanae : nec non Montis Virginis, ipsius Ordinis Sancti Benedicti, nullius Dioecesis , Provinciae Beneventanae cum respectivis separatis Territoriis , et cum ordinariae jurisdictionis exercitio , in eo quo sunt statu etiam in posterum remanere perpetuo debeant. Praeposituram vero , seu Archipresbyteratum Ecclesiae Sanctae Mariae *la Mena* nuncupatum, Oppidi Civitatis nuncupatae Altimuri Provinciae Barensis; ac Prioratum Sancti Nicolai Barensis denominatum in possessione et exercitio eorum jurium, quibus legitime et canonice gaudent,

conservamus. Exceptis autem tribus dumtaxat Abbatiis, ac Praepositura vel Archipresbyteratu, nec non Prioratu supradictis in jurisdictione, et respective in juribus legitime et canonice acquisitis, per hasce nostras Literas conservatis, quoad reliquas omnes Abbatias, nullius Dioecesis, in ipsius Regis Ditione citra Pharum existentes, Episcopi, et Vicarii Capitulares viciniores, exercere in eis pergent spiritualem Jurisdictionem, quam nunc exercent, Nobis expresse reservantes, de Titulis, et bonis ceterarum supradictarum Ecclesiarum, nullius Dioecesis, deque aliis omnibus easdem respicientibus per alias Apostolicas Literas providere.

Declaramus insuper, quod singulae ex antedictis vel Archiepiscopalibus, vel Episcopalibus Ecclesiis, quibus Territorio aliarum suppressarum Ecclesiarum fuerunt a Nobis, ut supra, aggregatae; proprias suas actuales Dioeceses integre conservando, cum suppressarum, ac unitarum Sedium Territoriis uniuscujusque Dioecesis fines augebunt per novam locorum hujusmodi accessionem. Quamlibet autem antedictarum per Nos, ut praefertur, suppressarum Sedium Cathedralem Ecclesiam ad simplicem Collegiatae Ecclesiae statum reducimus, atque in hoc statu cum respectivo suo Collegiatae Ecclesiae Capitulo, et cum fundis, ac redditibus, actu ab unoquoque possessis, in perpetuum remanere debere mandamus. Singulos porro Antistites praedictarum Ecclesiarum Episcopalium, invicem aeque principaliter unitarum, in omnibus actibus, utriusque Ecclesiae Titulum apponere; apud utramque Ecclesiam, per aequale, quoad fieri poterit, anni spatium residere; et in utraque proprium Capitulum, ac puerorum Ecclesiasticum Seminarium, nec non distinctam Curiam, et peculiarem Vicarium Generalem habere debere praecipimus: atque haec omnia etiam pro Episcopalibus Sedibus Archiepiscoporum administrationi commissis observari, ac quemlibet Archiepiscopum alterius Ecclesiae Archie-

piscopalis administratorem perpetuum nuncupa
bemus.

Ad consulendum vero Dioecesanorum om
utilitati praescribimus, ut quaelibet documen
spicientia Paroecias, et loca ab antiquis Se
avulsa, novisque applicata Dioecesibus, a vete
Cancellariis extrahi, ac novis Archiepiscopalibı
Episcopalibus Cancellariis opportuna methodo
di debeant, in eis perpetuo adservanda.

Cumque per supraenunciatam plurium E
siarum Episcopalium suppressionem, ac res
vam applicationem, multorum Antistitum oı
ria Dioecesana Jurisdictio augeatur; non ic
superextantium Sedium bona quoque hoc mod
cta censeri debent; nam bona ac redditus
pressarum et unitarum Ecclesiarum applicabı
Ecclesiis, in ac nova circumscriptione conser
ad formam Articuli sexti memoratae Conventi
salva tamen semper, et in singulis casibus o
vata dispositione quarti articuli ejusdem Co
tionis circa redditum annuum ducatorum ad ı
trium millium, publicis deductis oneribus, ex
fundis cuilibet Episcopali Mensae quam primun
biliter assignandum.

Decernimus praeterea, ut Ecclesiarum co
vatarum, et amplioribus Dioecesanis finibus
ctarum, novae Taxae proportionabiliter sta
tur, atque in Camerae Nostrae Apostolicae I
de more adnotentur.

Quocirca supradicto Venerabili Fratri N
Innico Didaco, Episcopo Praenestino, Sanctae
manae Ecclesiae Cardinali Caracciolo nuncuŗ
quem praesentium Nostrarum Apostolicarum
rarum Exequutorem eligimus ac deputamus;
omnibus clare cognitis atque dispositis, per se
per aliam seu alias, Personam seu Personas i
gnitate Ecclesiastica constitutam, seu constit
ab eo specialiter subdelegandam, vel subdele
das, pro memoratarum Ecclesiarum suppressi

atque unione, ac pro Territoriorum uniuscujusque Dioecesis nova circumscriptione, ceterisque aliis in hisce Nostris Literis contentis atque statutis, cuncta distinctim in exequutorialibus Decretis expresse enunciare; ac omnia et singula, quae necessaria dignoverit, gerere, facere, disponere, ac statuere; omnesque cujusvis generis quaestiones ac controversias forsitan super praemissis orituras examinare, et definire, libere, et licite, possit et valeat, committimus atque mandamus: eique necessarias omnes, et opportunas ad praemissorum plenarium effectum consequendum facultates concedimus, ac impertimur: injungentes insimul eidem Innico Didaco Episcopo et Cardinali, ut, post expletam harum literarum exequutionem, Actorum omnium authenticum Exemplar ad Urbem infra bimestrem transmittere teneatur, in Constistoriales Tabulas referendum.

Praesentes autem Literas, et in eis contenta quaecumque, nullo unquam tempore etiam ex eo quod in iis interesse habentes, vel habere praetendentes, vocati minime fuerint, aut auditi praemissis non consenserint, de subreptionis, vel, obreptionis, aut nullitatis vitio seu intentionis Nostrae, vel quovis alio licet substantiali, et inexcogitato defectu, notari, impugnari, invalidari: in jus vel controversiam vocari, aut adversus illas quodcumque juris, vel facti, aut justitiae remedium impetrari posse: nec illas sub quibusvis derogationibus, aut aliis contrariis dispositionibus comprehendi; sed tamquam ad opportunum Christifidelium spirituale regimen in eorum salutem editas et emanatas, ab illis semper excipi, validasque, ed efficaces esse, et fore; suosque plenarios, et integros effectus sortiri, et obtinere; atque ab omnibus, ad quos spectat, inviolabiliter observari: sicque per quoscumque Judices tam Ordinarios, quam Delegatos, quavis auctoritate fungentes, sublata eis qualibet aliter judicandi et interpretandi facultate, judicari, et de-

finiri debere respective volumus, atque mandamus: et si secus super his a quoquam, quavis auctoritate, scienter vel ignoranter contingerit attentari; irritum, et inane decernimus.

Non obstantibus quibusvis etiam in Provincialibus vel Generalibus Conciliis editis Constitutionibus et Ordinationibus Apostolicis; ac Nostris et Cancellariae Apostolicae regulis etiam de jure quaesito non tollendo nec non supradictarum Ecclesiarum etiam confirmatione Apostolica vel quavis firmitate alia roboratis statutis, consuetudinibus, concessionibus, et indultis specifica quoque et individua mentione dignis; quibus omnibus et singulis, eorumque totis tenoribus, etiamsi de illis specialis specifica et individua mentio, seu quaevis alia expressio habenda, vel alia aliqua expedita forma ad hoc servanda foret, illorum tenores praesentibus pro expressis habentes, ad praemissorum omnium, et singulorum effectum latissime, et plenissime, ac specialiter et expresse derogamus, et derogatum esse intendimus, ceterisque contrariis quibuscumque.

Volumus autem, ut praesentium Literarum Transumptis, etiam impressis, manu tamen alicujus Notarii publici subscriptis, et sigillo Personae in Ecclesiastica Dignitate constitutae munitis, eadem Prorsus fides adhibeatur, quae ipsis praesentibus adhiberetur, si forent exhibitae, vel ostensae.

Nulli ergo omnino hominum liceat hanc Paginam Nostrarum Suppressionis, Dismembrationis, Liberationis, Unionis, Applicationis, Aggregationis, Adjunctionis, Incorporationis, Circumscriptionis, Assignationis, Reservationis, Reductionis, Injunctionis, Declarationis, Praescriptionis, Mandati, Praecepti, Commissionis, Facultatis, Decreti, Derogationis, et Voluntatis, infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem Omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Romae apud Sanctam Mariam Majorem, anno Incarnationis Dominicae Millesimo Octingentesimo decimo octavo, quinto Kalendas Julii, Pontificatus Nostri Anno decimonono.

Super quibus Literis Apostolicis praesens Transumptum confeci praesentibus DD. Odoardo Landuzzi et Antonio Righi testibus ad praemissa vocatis — Concordat cum Originali F. Isola Officialis Deputatus Coad. — A. Card. Proad. — Adest Signum — Ita est Joseph Battaglia Notarius Apostolicus.

ADDENDA

De erectione novarum Sedium Episcopalium in regno Neapolitano.

« Anno 1819 Ecclesia Parochialis Ceriniolae (Cirignola) a Pio PP. VII. P. M. erecta fuit Cathedralis et conjuncta aeque principaliter cum Asculanensi (Ascoli) Bulla *Quamquam.*

Anno 1826 Bulla *Æterni Patris Filius* Ecclesiae Juvenacensis (Giovinazzo) et Terlitiensis (Terlizzi) in pristinam a Gregorio PP. XVI dignitatem restitutae sunt et perpetuo divisae ac separatae ab ordinaria jurisdictione potestate ac superioritate Episcopi Melfictensis (Molfetta) ita tamen omnes tres memoratae Cathedrales Ecclesiae quamvis sint indipendenter ac una non sit alteri subjecta; tamen inter se aeque principaliter sint unitae.

Anno 1833 Perantiqua Ecclesia Nucerinae Paganorum Cathedra in pristinum restituta est seu noviter erecta et perpetuo a Dioecesi Cavensi divisa ac in omnibus dismembrata per Gregorium XVI P. M. Bulla *In Vineae Domini.*

Anno 1834 Gregorius XVI Bulla *Ecclesiarum omnium sollicitudo* Ecclesia Ortonensis (Ortone) ad Cathedrae Episcopalis honorem restituit et per-

petuo divisit ab Archiepiscopali Dioecesi Lancianensi.

Anno 1848 a Pio PP. IX Ecclesia Aquavivensis (Acquaviva) cujus spiritualis regimen Archiepiscopo Baren concreditum erat, sejuncta est atque omnino distincta et Apostolica Auctoritate ad *nullius Dioeceseos* gradum perpetuo erecta atque instituta, et Altamurensi Ecclesiae ita aeque principaliter unita ut ab unico utriusque insimul Ecclesiae Archipresbytero obtineantur. Bulla *Si aliquando.*

Bulla *In sublimi* Anno 1848 a Pio PP. IX Ecclesia Episcopalis Cajetana in Archiepiscopalem Sedem erecta et constituta est.

Pius PP. IX. anno 1848 Ecclesiam Cajacensem (Cajazzo) in pristinam dignitatem Episcopalem revocavit atque perpetuo divisa ac separata ab jurisdictione Casertani Episcopi. Bulla *Si semper.*

Anno 1850 Ecclesia Caputaquensis divisa est per erectionem novae Cathedrae Episcopalis in Oppido Dianensi (Diana). Bulla *Ex quo.*

Addenda ad pag. 204 §. LVIII. sect. VII, tit. III. Tom. I.

Litterae in forma Brev. de ecclesiis Receptitiis.

PIUS PAPA VII.

Ad perpetuam rei memoriam.

Impensa, qua premimur sollicitudo de Dominici Gregis Nobis concrediti salute, ad ea procuranda Nos impellit, quae in minorum etiam Ecclesiarum utilitatem, feliciusque regimen noverimus redundare. Lubenti proinde animo preces excepimus, quas Carissimus in Christo Filius Noster Ferdinandus Primus Regni utriusque Siciliae Rex perferendas ad Nos curavit, ut pro utiliori Ecclesiarum, quas dicunt receptitias, sua in Ditione citra Pharum extantium, procuratione opportune consuleremus. Exponi siquidem Nobis fecit, eas receptitias Ecclesias, quarum aliae *Numeratae* nuncupantur, aliae *Innumeratae*, prout nimirum vel designatus Ministrorum numerus, vel universi generatim locorum Presbyteri ad sacra peragenda ibidem recipiantur, a pietate Fidelium congruis redditibus esse auctas, qui pro rata portione viritim inter eos distribuuntur, qui ad illarum servitium, ac praesertim ad curam animarum, iisdem ut plurimum adnexam, addicuntur, normam tamen aliquam necessario praescribendam esse, qua omni personarum acceptione sublata, receptitiis id genus Ecclesiis Presbyteri aggregentur, praefinitas portiones, sive menstruas, sive annales recepturi, qui pietate, doctrina, ac prudentia commendari, delatis muneribus in fidelium utilitatem praeclare

perfungantur. Nostram idcirco Apostolicam Auctoritatem deposci, ut ejusmodi normam praefiniremus, eamque Ordinariis Locorum accuratae servandam committeremus.

Cum itaque hoc pientissimi Regis desiderium in summam animarum utilitatem, et in sanctiorem earumdem Ecclesiarum cultum cessurum esse dignoverimus, annuendum eidem sine haesitatione censuimus, cumque nulla de *receptitiis* Ecclesiis peculiaris dispositio fuerit constituta in Conventione superiori anno cum Majestate sua inita, Apostolica Auctoritate praedictarum Ecclesiarum utiliori procurationi providere duximus eo modo quo magis in Domino conspeximus expedire.

Quare ex certa scientia, et matura deliberatione Nostris, deque Apostolicae potestatis plenitudine, tenore praesentium decernimus, et mandamus, ut in posterum ad portiones suscipiendas in Ecclesiis receptitiis illi tantum admittantur Sacerdotes, et Clerici, qui a Venerabilibus Fratribus Archiepiscopis, et Episcopis, aut Ordinariis locorum pietate, ac doctrina commendatiores fuerint inventi. Jubemus proinde, ut quoties aliquis in possessionem juris praestitutae portionis assequendae in *receptitiis* Ecclesiis fuerit immittendus, specimen antea ingenii ac morum de iis habeatur, qui in illam admitti desiderant, et examen de ipsis instituatur coram Ordinariis ipsis, vel eorum Vicariis Generalibus, et tribus saltem ex Synodalibus examinatoribus, eoque rite peracto Ordinarius pro sua fide et integritate, quos digniores judicaverit, eos eligat, atque in possessionem immittat juris praestitutae portionis assequendae. Eos vero sic electos, literisque Ordinariorum commendatos, veluti certae cuidam Ecclesiae receptitiae aggregatos et adscriptos, ac in possessionem juris praestitutae portionis assequendae immissos agnosci volumus, adempta cuilibet, ac praesertim competitoribus non electis, facultate interponendi appellationem ad Metropolita-

num , seu ad Episcopum Provinciae antiquiorem , pro quibus dumtaxat causis usum appellationum hujusmodi interdictum declaramus. Confidimus vero summopere, Venerabiles Fratres Archiepiscopos, et Episcopos , ac Ordinarios Locorum nedum Nostris hisce praeceptis, quae pro meliori Ecclesiarum hujusmodi ministerio protulimus, magna semper voluntate, studioseque obsequuturos, imo vero pro rei gravitate studium omne adhibituros, ut Ministri cujusque Ecclesiae rationibus accommodati adsciscantur , qui et sui muneris partes diligenter gerant, et instituendis populis, iisque in Caeli semita dirigendis , opera , consilio , sollicitudine praesto sint.

Decernentes has praesentes Literas semper firmas, validas, et efficaces existere, et fore, suosque plenarios, et integros effectus sortiri, et obtinere, ac ab omnibus ad quos spectat, et spectabit quomodolibet in futurum, inviolabiliter observari; sicque in praemissis per quoscumque judices ordinarios, et delegatos, etiam Causarum Palatii Apostolici Auditores, Sedis Apostolicae Nuntios, ac Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinales, etiam de latere Legatos sublata eis, et eorum cuilibet quavis aliter judicandi, et interpretandi facultate, et auctoritate, judicari et definiri debere , ac irritum et inane, si secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter , vel ignoranter contigerit attentari.

Non obstantibus, quatenus opus sit, fel. rec. Benedicti Papae XIV. Praedecessoris Nostri super divisione materiarum, aliisque Apostolicis ac in Universalibus, Provincialibusque, et Synodalibus Conciliis editis generalibus , vel specialibus Constitutionibus,, et Ordinationibus, nec non dictarum Ecclesiarum etiam juramento, confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis statutis, et consuetudinibus ; privilegiis quoque indultis, et literis Apostolicis in contrarium praemissorum quomodolibet concessis, confirmatis, et innovatis: quibus omnibus, et singulis, illorum tenores praesen-

tibus pro plene, et sufficienter expressis, et de
bo ad verbum insertis habentes, illis alias in
robore permansuris, ad praemissorum effectui
vice dumtaxat specialiter, et expresse deroga

Volumus tandem, ut praesentium liter
transumptis, seu exemplis etiam impressis, 1
alicujus Notarii publici subscriptis, et sigillo
sonae in Ecclesiastica Dignitate constitutae r
tis, eadem prorsus fides adhibeatur, quae ad
retur ipsis praesentibus, si forent exhibitae
ostensae.

Datum Romae apud S. Mariam Majoren
Annulo Piscatoris die XIII. Augusti MDCCC
Pontificatus Nostri XX.

H. CARD. CONSALVI

Istruzioni per la formazione dei titoli delle Sacre Ordinazioni nelle Chiese Ricettizie date l'anno 1822 dalla Commissione dei Vescovi preseduta dal Nunzio Apostolico.

Art. 1. Tutte le Chiese Ricettizie di qualunque natura esse sieno per la loro fondazione, ancorchè annesse a Cattedrali, o Collegiate, avranno un Clero numerato incardinato alle medesime, ed abitualmente inserviente alla cura.

2. I Vescovi nelle cui Diocesi esistono tali Ricettizie formeranno i loro piani per ciascuna di esse, fissando il numero dei Preti, che crederanno potervi incardinare, avendo riguardo al numero delle anime, alle circostanze locali, ed alla massa delle rendite divisibili fra gl' incaricati, a norma di ciò che si dirà in appresso, e si rimetteranno alle autorità superiori.

3. Le porzioni di rendita certa, che saranno assegnate a ciascun Partecipante, potranno servire di titolo canonico per li promovendi ai sacri ordini, quando siano (come debbono tutte essere) conferite dal Vescovo, previo l' esame, a norma del Breve del Sommo Pontefice. *Impensa.* Questa disposizione non impedisce, che le partecipazioni suddette possano conferirsi a dei Sacerdoti ordinati, o da ordinarsi a titolo di Sacro patrimonio.

4. Nel fissare la rendita della massa comune, per poterla in seguito ripartire in porzioni, si dedurranno i soli pesi intrinseci alla medesima, come fondiaria, censi, annualità passive, e manutenzione di stabili, e di Chiesa, quando la Chiesa non abbia una rendita, ma sia a carico della stessa massa.

5. Non debbono computarsi fra i pesi della massa gli onorarj soliti a darsi ai Sagrestani, ai Procuratori, agli esattori, ed ogni altro peso che sia solito affidarsi a persona ecclesiastica, e del corpo; dovendo questi pesi portarsi per turno da-

individui stessi Partecipanti, come già attualmente si pratica nella maggior parte di dette Chiese.

6. Per tale oggetto formeranno i Vescovi dei Regolamenti, sentiti i Cleri medesimi, affinchè tal' impieghi sieno disimpegnati gradatamente o a vicenda, cominciando sempre dai più giovani.

7. Non dovranno computarsi tra i pesi della massa da detrarsi, le funzioni sacre di qualunque natura, come ufficiatura, messe cantate, e messe piane. La celebrazione di queste messe piane sarà ripartita con giusta proporzione sulle diverse porzioni, che si formeranno.

8. Nel caso che il numero delle messe piane gravanti sulla massa comune fosse esorbitante, si implorerà dalla S. Sede la facoltà, perchè possano i Vescovi farne una competente riduzione, secondo le regole, che la medesima suol prescrivere.

9. Il Partecipante, che mancherà alle funzioni, a cui sia obbligato d' intervenire, e di prender parte, sarà soggetto alla puntatura, che si fisserà stabilmente dai Vescovi.

10. Fissata che sia la vera rendita netta della massa comune colle regole di sopra accennate, si preleverà dalla medesima la congrua per il Parroco (quando non l' abbia d' altronde) con quel medesimo tenore, e con quelle medesime proporzioni, che sono fissate all' art. VII del Concordato: la qual congrua dovrà esser sempre maggiore di un terzo delle altre partecipazioni, salvo le consuetudini antiche delle Chiese, più favorevoli al Parroco.

11. Prelevata la congrua del Parroco si formeranno del rimanente della massa comune tante porzioni, quanti sono i Ministri, che i Vescovi stimano necessarii a coadjuvare il Parroco nella cura, e nel servizio del culto

12. Ove le rendite sieno sufficienti, sarà bene, che tali porzioni sieno distinte in maggiori, e minori. Si daranno le minori a quelli, che sono

posteriori all' ingresso, e le maggiori, a giudizio del Vescovo, a coloro che avranno il merito di un più lungo e diligente servizio, e specialmente ai Confessori, ed a quelli che suppliranno immediatamente le veci del Parroco, e la porzione maggiore diverrà il suo titolo.

13. Una tal divisione di porzioni in maggiori, e minori, non sarà necessaria, ove i Cleri Ricettizj sieno annessi alle Chiese Cattedrali, e Collegiate; perchè potranno in questi casi i meritevoli esser considerati nella collazione dei Mansionariati, e Canonicati, ai quali saranno conservate le rendite, di cui ora godono, ed accresciute a tenore dell' articolo V del Concordato.

14. Dovranno sempre le partecipazioni considerarsi come importanti l'obbligo di residenza, che richiede l' attuale servizio; e però ottenendosi dal Partecipante un qualche Beneficio incompatibile o nella stessa Chiesa, o altrove, vacherà *ipso jure* la partecipazione.

15. Il partecipante, che si allontanerà senza giusta causa, e senza permesso del Vescovo, dalla sua Chiesa per lo spazio di oltre tre mesi, sarà punito in una maniera conforme alle disposizioni del Concilio di Trento.

16. Il prodotto delle puntature, di cui si è parlato nell' art. 10, e che potranno risultare dalla colpevole assenza di alcuno, si dividerà in fine dell' anno fra tutt'i Partecipanti, incluso il Parroco.

17. Se vi saranno avanzi nella fine dell'anno, o per aumento di rendita, o per vacanza di qualche partecipazione, si divideranno similmente fra tutti i partecipanti, escluso il Parroco, il quale giusta l' art. 10, deve nella sua congrua avere una porzione notabilmente maggiore delle altre partecipazioni.

18. I dritti parrocchiali minori, detti anche di stola bianca e nera, si divideranno in due parti eguali, delle quali una ne prenderà il Parro-

co, ed un' altra si dividerà fra tutt' i Partecipanti.

19. Nelle associazioni dei cadaveri il Parroco, quando intervenga o per sè stesso, o per mezzo di altri, che faccia le di lui veci, prenderà sempre una porzione doppia.

20. Nelle chiese, ove vi è l' obbligazione, o il lodevole costume dell' ufficiatura corale, faranno i Vescovi, che sia conservato, e procureranno anzi che sia generalizzato.

Dubbi proposti alla Commissine dei Vescovi.

L' anno 1825 richiesta la Commissione dei Vescovi 1. Se nella vacanza della Cura per morte o sospensione del Parroco, debba sulla di lui congrua farsi un assegnamento e quale all' Economo Curato. 2. Se tale assegnamento debba pure aver luogo nelle Ricettizie, dove esistono porzioni maggiori di ducati 60 o 80 o più. 3. Quale assegnazione debba farsi all' Economo di un Canonicato Curato nella vacanza.

La Commissione de'Vescovi preseduta dal Nunzio Apostolico rispose sul 1 dubbio, che gli Economi Curati delle vacanti Parrocchie debbano sulle Congrue delle stesse percepire annui ducati 60 se il numero delle anime è al di sotto di 2000: annui ducati 80 se le anime sono al di sotto di 5000, ed annui ducati 100 se le anime sono al di sopra di questo numero: con dividersi il rimanente della Congrua egualmente fra tutt' i Partecipanti; incluso l' Economo, se le Cure sono vacanti per morte dei Parrochi; e percepirsi dagli stessi Parrochi se le Cure sono vacanti per la sola sospensione di essi Parrochi. Riguardo al 2. dubbio stabilì, che le dette disposizioni debbano aver luogo anche per quelle Ricettizie che abbiano porzioni maggiori di ducati 60 in su: essendo un nuovo peso la Cura che esercita l' Economo nella vacanza della Parrocchia. Circa il 3. dubbio, che l'as

segnamento dell' Economo di un Canonicato Curato vacante debba essere come per regola comune di due quinti della Prebenda.

Essendosi proposto il dubbio se nel passaggio dalle porzioni minori alle maggiori delle Chiese Ricettizie si renda necessario un previo esame o concorso, giusta il Breve *Impensa* o pure possa eseguirsi dal Vescovo senza un tale esame o concorso ; la Commissione dei Vescovi l' anno 1826 dichiarava per punto generale che nelle vacanze delle porzioni maggiori non sia il Vescovo tenuto a dare il passaggio ai partecipanti minori previo concorso o esame , ma tutto dipenda dal suo giudizio ; pesando in sua coscienza i meriti del servizio reso , siccome si pratica nei beneficj di libera collazione , ove non è richiesto il concorso: salvo però al medesimo il diritto, quando lo creda espediente , d' istituire un esame , o un concorso per istruzione dell' animo suo.

La stessa Commissione dei Vescovi l'anno 1829 dichiarava pure che trattandosi di ammettere a partecipare nelle Chiese Ricettizie i già Sacerdoti ordinati a titolo di Patrimonio Sacro, non sia necessario l'esame in concorso, come dal Breve *Impensa*.

L' anno 1830 la Commessione de' Vescovi preseduta dal Nunzio Apostolico relativamente all'articolo XVII del Concordato 1818 dichiarava 1. Che spirato il sesto mese senza che un Chierico ammesso alla partecipazione siasi ordinato Suddiacono , si aprirà il concorso per la provvista di tal partecipazione; purchè per disposizione del Vescovo non si stimi espediente differire per altro tempo l'ordinazione del Cherico medesimo per maggior apparecchio. 2. Che non essendovi concorrenti prossimi al Suddiaconato, potranno ammettersi al Concorso quei Cherici , i quali si trovano aver principiato l'anno ventesimo di loro età, ed abbiano dato saggio del loro costume e scienza sia in Semina-

rio sia altrove servendo qualche Chiesa di or
del Vescovo.

L' anno 1831 la Commissione de' Vescovi
seduta dal Nunzio Apostolico in riguardo della
tatura dichiarava che rispetto ai Parrochi spess
cupati nella cura, non si deve andare collo st
rigore che praticasi verso i Partecipanti; ma
appartiene al prudente giudizio dei Vescovi il
cidere i casi in cui i Parrochi meritano di es
puntati.

L' anno 1831 proposto il dubbio se verifi
dosi che in alcune chiese la rendita effettiva
stata e sia minore della somma che figura pe
rore nel piano delle rendite; e che in altre Ch
la rendita sia considerabilmente minorata per
teriorazione o depreziazione dei fondi avvenuta d
la formazione del piano, debba la congrua del P
roco, laddove, per la somma supposta maggi
sia stata fissata molto al di là di quella richi
dal Concordato del 1818, essere a parte della
norazione della rendita di massa, ed in qual p
porzione; o pure salva la congrua medesima
assegnata, la minorazione della detta rendita d
ba andare a carico de' soli partecipanti.

La Commissione de' Vescovi preseduta dal N
zio Apostolico dichiarava che ove trovasi dim
zione di rendita temporanea nata da diminuzi
dei prezzi dei generi, sia per minorazione di
fitti di fondi, sia da altra ragione provvisoria
non perpetua e permanente, allora gli Ordin
nel fare eseguire il riparto delle rendite annu
debbono prima far prelevare la congrua dei P
rochi, non già per quanto potrà trovarsi fis
nel piano approvato; ma per quella somma st
lita nel Concordato del 1818 a tenore del num
delle anime: e pel di più ove ne fosse, debb
considerare come una specie di partecipazione

quindi soggetta al *tantumdem* della divisione delle altre porzioni da dividersi tra i Partecipanti. Dovendo la stessa regola tenersi per gli assegnamenti che han potuto farsi sulla massa delle Chiese Ricettizie ai Seminari delle Diocesi.

Ha dichiarato inoltre la Commissione che ove poi trovasi una perpetua e considerabile diminuzione di rendita, gli Ordinarii potranno nei modi soliti formare nuovo piano sulla nuova posizione delle rendite ; avvertendo però che tal riforma non debba ammettersi per ogni piccola diminuzione, nè senza essersi precisamente conosciuta l'effettiva incolpabile diminuzione perpetua delle rendite.

L'anno 1831 la Commissione de' Vescovi preseduta dal Nunzio Apostolico dichiarava che nelle occorrenze di accrescimento di rendita permanente in alcuna delle Chiese Ricettizie gli Ordinarii rispettivi qualora non credessero conducente di formare nuovi titoli per la Sagra Ordinazione potranno aumentare proporzionalmente la rendita delle porzioni già stabilite.

L'anno 1831 la Commissione dei Vescovi preseduta dal Nunzio Apostolico dichiarava che possono i Vicarj Capitolari procedere a norma del Breve *Impensa* alla provvista delle partecipazioni vuote prima e nel corso della vacanza della Sede Vescovile; e quante volte credessero opportuno determinare anche il passaggio di porzioni minori a maggiori : ma che non possano essi Vicarii disporre l'ammissione di un estra-partecipante a porzione maggiore.

Lo stesso anno 1831 la Commissione de'Vescovi preseduta dal Nunzio Apostolico stabiliva che quante volte i Parrochi godano della massa comune, sia in parte sia in tutto, solo la somma che ad essi spetta a tenore del Concordato del 1818, non debbono allora esser gravati di messe , le quali sono

infisse sulla massa comune; essendo solamen
bligati alle messe *pro populo*. Che se poi la
ro congrua proveniente in tutto o in parte da
ferita massa oltrepassi la somma stabilita dal
cordato, allora considerandosi questo dippiù
una specie di partecipazione, su di questo d
ne gravitare le messe egualmente come è st
per ogni partecipante.

L'anno 1832 la Commissione dei Vescov
seduta dal Nunzio Apostolico dichiarava che
senza per causa di studi con intelligenza del V
vo sia titolo sufficiente per scusare dalla residen
luta per la partecipazione; e dichiarava altre
tere il Vescovo destinare a suo arbitrio que
po che gli piace quale uno dei titolari per fa
maestro ai giovani ecclesiastici senza che es
dano la partecipazione.

Addenda ad pag. 305 §. XI. tit. VI. Tom. I.

LITTERÆ IN FORM. BREV. DE BENEFICIIS LIBERÆ COLLATIONIS.

GREGORIUS PP. XVI.

AD PERPETUAM REI MEMORIAM.

Dum collatis opportune consiliis cum Carissimo in Christo Filio Nostro Ferdinando Secundo utriusque Siciliae Rege Illustri curas intenderemus ad Episcopales Mensas, Paroecias, Seminaria, et Capitula congrua stabilique dotatione in eo Regno instruenda alia etiam gravissimi momenti pastorali Nostrae sollicitudini simul occurrerunt, quibus ut quam citissime, et optime prospiceremus, Religionis bonum, reique ecclesiasticae incolumitas omnino poscere videbantur. Inter haec autem comperimus, in variis ejusdem Regni Dioecesibus existere plura Beneficia liberae collationis, simplicia uti vocant, seu residentiae oneri minime obnoxia, quae tamen authentico primaevae fundationis, erectionisque suae documento ob temporum calamitates aliasque adversas vices, plane destituuntur. Quare cum alia non suppeteret providentiae ratio, prorsus oportere visum est, ut ex hujusmodi Beneficiorum fructibus, atque redditibus apta compararentur subsidia quibus multiplici Ecclesiarum in primis Clerique necessitati consultum foret. Ex eo autem libentius in id fuimus adducti, quod accesserint ea de re postulationes laudati nuper Serenissimi Regis, cujus votis assidue studemus, quantum in Domino possumus obsecundare. Itaque cunctis matura deliberatione perpensis, ex certa scientia, motu proprio, deque Apostolicae potestatis plenitudine supprimimus, penitusque extinguimus titulos

unicuique ex modo enunciatis Beneficiis ir
tes, illaque cum propriis fundis in perpetu
vimus, ac liberamus a quovis ecclesiastico
lo, unde hactenus afficiebantur; ea tamen c
ne, ac lege, ut quemadmodum in ipsa regi
latione propositum est, fructus, ac redditus
ficiorum de quibus agitur, firma ceteroquin
te penes singulas Commissiones Dioecesana
rum administratione, et deductis missarum
bus, aliisque quibus fortasse graventur, p
erogentur, pro aequo praelaudati Serenissi
gis judicio, ac lubitu in pios usus jam n
ipso designatos, sive nempe in subsidium e
sticis viris indigentibus, simulque bene de I
meritis ob sacra officia eidem impensa, siv
trimonia sacra constituenda Clericis, qui Or
nis titulo per egestatem careant, addictiq
Ecclesiis, locisque Presbyterorum inopia lal
bus, sive in necessarios sumptus ad temp
cienda, vel ecclesiastica ornamenta compa
sive demum in levamen pauperum ex utro
xu, quibus aliunde dos vel census minime
tat ad claustralia instituta amplectenda; in
equidem erogationibus agendis, praeconcep
pridem de pia voluntate serenissimi Regis
dubitare Nos nequaquam sinit, ipsum ad
nes, commendationesque Sacrorum Antistit
morati Regni Dioecesibus praepositorum b
respecturum. Haec volumus, statuimus, atq
damus decernentes praesentes litteras firm
lidas, et efficaces existere, et fore suosque
rios, et integros effectus sortiri, et obtinere
que in omnibus, et per omnia plenissime s
ri, sicque in praemissis per quoscumque
Ordinarios, et Delegatos, etiam caussarum
Apostolici Auditores, et alios quoslibet qua
praeminentia, et potestate fungentes, et fu
sublata eis et eorum cuilibet quavis aliter j
di, et interpretandi facultate, et auctorita

cari, et definiri debere, ac irritum, et inane si secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari. Non obstantibus Nostra, et Cancellariae Apostolicae regula de jure quaesito non tollendo, ac fel. rec. Benedicti XIV Praedecessoris Nostri super Div. Mat. aliisque Apostolicis ac in Universalibus, Provincialibusque, et Synodalibus Conciliis editis generalibus, vel specialibus Constitutionibus, et ordinationibus, nec non legis fundationis eorumdem Beneficiorum, etiam juramento, confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis statutis, et consuetudinibus, privilegiis quoque, indultis, et litteris Apostolicis in contrarium praemissorum quomodolibet concessis, confirmatis, et innovatis quibus omnibus et singulis illorum tenores pro plene, et sufficienter expressis, ac de verbo ad verbum insertis habentes, illis alias in suo robore permansuris, ad praemissorum effectum hac vice dumtaxat specialiter et expresse derogatum volumus, atque declaramus; aliisque omnibus etiam speciali, et individua mentione dignis in contrarium facientibus quibuscumque.

Datum Romae apud Sanctam Mariam majorem sub Annulo Piscatoris die quinta novembris 1839, Pontificatus nostri anno nono.

Pro Domino CARD. DE GREGORIO.
A. Picchioni Substitutus.

LITTERAE IN FORM. BREV. DE ABBATIIS CONCISTORIALIBUS.

GREGORIUS PP. XVI.

Ad perpetuam rei memoriam.

Religionis decus Christianique populi spirituale simul, ac temporale commodum maxime postulat, ut dotandis congruentur Episcopalibus Mensis, Paroeciis, Seminariis, atque Capitulis omni per eos, ad quos pertinet adhibita cura prospiciatur. Compertum hinc est quemadmodum ad ejusmodi dotationem in utriusque Siciliae Regno apprime comparandam respexerit Apostolica Pii VII. fel. rec. Praedecessoris Nostri sollicitudo, et eximia Ferdinandi I. praecl. mem. Regis pietas, pluribus ea de re articulis adjectis Conventionis invicem pactae an. MDCCCXVIII. Attamen expleta jam applicatione fundorum, qui hunc in finem erant ab eo tempore designati, animadvertendum fuit aliquot adhuc extare Episcopales Mensas, quae statutam Conventione dotationem minime acceperunt, atque etiam nonnullas Paroecias, nec non Seminaria, et Capitula, quibus congrua dos generatim loquendo nequaquam fuit attributa. Cum porro huic incommodo efficaciter mederi, simulque gravissimo negotio, de quo agitur cumulate consulere propositum sit, aeque Nobis, ac Carissimo in Christo Filio nostro Ferdinando Secundo utriusque Siciliae Regi Illustri, qui avitae religionis studiosissimus aemulator existit, cumque idcirco ad necessaria paranda omnem intenderemus, opportunum perpendimus alienum nequaquam esse a mente sacrornm Canonum ut in hanc causam debita quidem forma impendantur bona ad ecclesiastica Beneficia, vel Abbatias quae residentiam non

requirunt, spectantia, idque magis etiam confirmari exemplo Romanorum Pontificum Praedecessorum Nostrorum, a quibus non absimilis providentiae ratio, urgente necessitate, suscepta est. Itaque post initam de tota re deliberationem maturam ex certa scientia, motu proprio, deque Apostolicae potestatis plenitudine supprimimus, penitusque in perpetuum extinguimus singulos quosque titulos, quibus insignitae hactenus fuerunt Abbatiae Concistoriales vel adhuc controversae in Dioecesibus utriusque Siciliae Regni pridem erectae, quarum puri redditus ducatis annuis quingentis monetae Neapolitanae minores existunt. Qua praevia suppressione, ac perpetua extinctione ita statuimus, atque mandamus ut nempe. I Fundi iisdem Abbatiis hactenus addicti perpetuo cedant, adjudicentur in dotationem sive in supplementum dotationis Paroeciis, Seminariis, et Mensis Episcopalibus, nondum integre ad Conventionis normam dotatis, pariterque Capitulis congruente dotatione indigentibus. II. Abbatiis ejusdem generis, quae detractis oneribus, majorem ducatis annuis quingentis redditum obtinent, annua in posterum pensio quartam non excedens partem ipsorum reddituum in praedictum usum imponatur. III. Ad horum effectum utrique memoratae superius Conventionis executori facultas sit investigandi prius annuam summam, quae ad ejusmodi dotationem vel supplementum dotationis requiratur, ac deinde Abbatias secundo loco recensitas onerandi annua pensione ibidem enunciata, quae quartae, quintae, sextae, minorive etiam reddituum parti pro quantitate nimirum eidem dotationi necessaria respondeat, quartam tamen numquam exsuperet. Pars autem, quam ipsi in annuam pensionem statuerint erogandam in Bullis de collatione singularum Abbatiarum, de quibus agitur, exprimatur. IV. Abbatiae Concistoriales, seu controversae, majori, vel minori ducatis quingentis redditu, demptis quidem expensis pollentes quae suum

in praesentiarum Rectorem habent, minime subjectae istius modi praescriptionibus intelligantur, nisi cum primum illas vacare contigerit. Quoniam vero erga religiosissimum utriusque Siciliae Regem, quem paulo ante laudavimus, precipuae benevolentiae sensibus adhuc admovemur, ut ei gratum facere quibusque rebus liceat, parati simus; praesertim cum nuper inspexerimus impensum devotissime ab ipso voluntati Nostrae obsequium super aliis Ecclesiae negotiis quae in praedicto Regno Apostolici Ministerii Nostri sollicitudinem postulabant; idcirco, idoneam nacti opportunitatem duximus propensissimae Nostrae benignitatis argumenta iis, quae in praemissis constituimus, adjungenda. Persuasum namque aliunde Nobis est, ipsum piissimum Regem ardentiori usque studio incensum erga Catholicam Ecclesiam nihil pro sua parte praetermissurum, quod ad illius decus, emolumentum, sacrorumque jurium ei divinitus tributorum indemnitatem, libertatemque conducat. Hac ergo propensione moti, et fiducia pariter illecti concedimus in perpetuum praelaudato utriusque Siciliae Regi, ejusque successoribus indultum, seu privilegium nominationis ad omnes quascumque Abbatias Concistoriales, vel etiam controversas cunctis, quae circa nominationem ipsam Apostolica Sedes hactenus habuerit, aut habere fortasse posset, juribus penitus renuntiantes: salvis tamen ceteroquin, exceptisque Abbatiis purum annuum redditum Ducatorum quingentorum non attingentibus, quarum fundos in alium usum erogandos supra decrevimus, et salva similiter portione, quam ex redditibus ceterarum Abbatiarum annuam quingentorum ducatorum summam excedentium detrahi oportebit causa pensionis in eumdem usum imponendae. Indulgemus insuper, ut idem Serenissimus Rex, ejusque successores nominare possint ad Abbatias modo commemoratas praeter personas qualitatibus jure canonico requisitis praeditas, etiam Religiosas communitates vera et propria

Ecclesiastica institutione pollentes, et uti tales canonice habitas, quae quidem publicae docendae juventutis, vel divini verbi per sacras uti vocant Missiones administrandi muneri sint addictae, ita nempe, ut Communitates, et Instituta quaecumque tum laicalia, tum mixta omnino excludantur. Volumus autem atque mandamus, ut circa memoratas Abbatias, iis tantummodo exclusis, quas Regii patronatus esse dignoscitur ex elencho unanimiter confecto inter Venerabilem Fratrem Alexandrum Archiepiscopum Petrae, modo S. R. E. Cardinalem Giustiniani, et Marchionem Tommasi viris deinceps ereptum utcumque vi harum litterarum Regiae in posterum nominationis evadant, nihilominus ad canonicam institutionem obtinendam litterae sub plumbo ex Dataria Apostolica debeant impetrari, quemadmodum antea hac de causa huic Sanctae Sedi reservatae perpetuo fuerunt. Item volumus quoad illas etiam Abbatias, quas religiosis communitatibus verae propriaeque ecclesiasticae institutionis ut talibus canonice habitis docendaeque publice juventutis, vel divini verbi administrandi muneri addictis, uniri, seu applicari serenissimus Rex, ejusque Successores fortasse cuperent acta consueta per Cancellariam vel Datariam Apostolicam confici, et Litteras pariter sub plumbo obtineri debere, et enunciatam unionem seu applicationem precariam, seu perpetuam rite perficiendam. Haec volumus, statuimus, concedimus, atque mandamus decernentes praesentes litteras firmas, validas, et efficaces esse, et fore suosque plenarios, et integros effectus sortiri, et obtinere, dictisque in omnibus, et per omnia plenissime suffragari, sicque in praemissis per quoscumque Judices Ordinarios, et Delegatos, ac Apostolicae sedis Nuntios vel de latere legatos etiam caussarum Apostolici Palatii Auditores ac S. R. E. Cardinales sublata eis et eorum cuilibet quavis aliter judicandi, et interpretandi facultate, et auctoritate judicari ac defi-

niri debere irritumque, et inane quidquid secus super his a quoquam quavis Auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari. Non obstante Nostra, et Cancellariae Apostolicae regula de jure quaesito non tollendo, ac fel. rec. Benedicti XIV Praedecessoris Nostri super Div. Mat. aliisque Apostolicis ac in universalibus, Provincialibusque, et Synodalibus Conciliis editis generalibus vel specialibus Constitutionibus, et sanctionibus, nec non legis fundationis earumdem Abbatiarum etiam juramento confirmatione Apostolica vel quavis firmitate alia roboratis, statutis, et consuetudinibus, privilegiis quoque indultis, et Litteris Apostolicis in contrarium praemissarum quomodolibet concessis, confirmatis, et innovatis, quibus omnibus, et singulis illorum tenores praesentibus pro plene, ac sufficienter expressis, deque verbo ad verbum insertis habentes, illis alias in suo robore permansuris ad praemissorum effectum ac vice dumtaxat specialiter, et expresse derogamus, ceterisque etiam speciali, individua, et expressa mentione ac derogatione dignis in contrarium facientibus quibuscumque.

Datum Romae apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die quinta novembris 1839. Pontificatus Nostri anno nono.

Pro domino CARD. DE. GREGORIO.

A. PICCHIONI *Substitutus*.